



València
Històrica
9

Q/169

Procede del donativo del
Dr. D. EDUARDO SOLER
Y PÉREZ, Decano de la Fa-
cultad de Derecho.

Materia hanc diffidilem sane & multum ex propriis theologiis
 difficultatibus referta, ac propterea viro theologo in modo vi-
 lem, sed etiam necessariam versat Magister in 3. sententiarum
 a dicitur. usq. ad 23. et P. Tho. 3. q. a. q. 1. usq. ad 26. et cum illis
 in eorum interpretibus & ex nostris multum integri imo & docti-
 mi v. l. umini bus recenter illustrent. Jam dividunt, hujus
 tempestatis Magistri in duas partes 1^a agit de mysterio Incar-
 nationis, eiusq. causis. 2^a de perfectionibus xpi & visionis hyposta-
 tica consequentibus. Priorem hoc anno Deo auspice & dentri-
 ce Disputata suscipimus explanandam.

Circa nomen Incarnatio (no-
 vum sane & antiquis inusitatum, sed artificium ad novum quod
 fecit Dns super terram significandum) licet specie tenui videatur
 significare Unionem solius carnis ad Verbum, theologi tamen &
 Patres usi synecdoche a parte & quidem ignobiliori, ut Dei dig-
 natione ostendant, significant integre nato humano assumptio-
 nem, juxta phrasim Joannis evangelii & dicens: Verbum caro factu
est, qua saepe etiam utitur scriptura appellans hominem carnem,
 & hoc modo integre nato humano assumptio dicitur Incar-
 natio. Cujus tractatum ordiuntur aliqui a cognoscibilitate
 mysterii, quam quotione libens omitto, tum q. communis et alijs
 materijs scilicet de Trinitate & visione, tum etiam ne distracti ad
 mures tempore deserviamus ad propria hujus nato difficultate
 exagitandas.

DISPUTATIO 1. De Possibilitate, Existencia & convenientia Incarnationis.

Seccio 1. De Possibilitate & Existencia Incarnationis.

Verbum divinum de facto fuisse incarnatum & fidei dogma, & fan-
 damentu christiano religionis, q. ex scriptura & P. Plac. probant
 Eximius Doctor P. Franciscus Suarez & ingeniosissimus aceri-
 musq. S. D. P. Gabriel Vazquez hic; unde constat possibilitas In-
 carnationis, na. de actu ad potentiam valet consequi. Hoc ve-
 ritas plures habet adversarios, nempe Iudeos, Gentiles, & non-

2 nullis hostios, negantes non solum existentiam, sed etiam
possibilitatem incarnationis, 7^a quos diversimode probanda est
nam 7^a hostios admittere utrumq³ testamentum probatur
ex utroq³. Contra Iudeos vero admittere verum et negantes
novum probatur, ex prophetis et promissionibus veteri testa-
menti. Deniq³ 7^a Gentiles negantes auctoritatem sacro scrig-
mento arguendum est ex non repugnantia, et convenientia
ex vaticinijs sybillarum, ex signis credibilitatis 7^a qui labor
prohibetur et, et ab alijs strenue positum. Quare nobis suffi-
ciet repugnantia ab adversarijs objecta theologico more di-
luere.

2 1^a Repugnantia immitur a motu physico, q³ Deus est im-
mutabilis, ut fides et ratio natu docet; atqui si Verbu unire-
tur intus humanitati mutaretur; lq³ 2^a Minor p³. mutari
nihil aliud est, quā habere intus de novo, q³ antea n³ habebat;
atqui si Verbum uniretur intus humanitati haberet intus de no-
vo aliquid, quod antea n³ habebat, nempe unionem; lq³ si
Verbum uniretur intus humanitati mutaretur. Maior liquet
q³ tunc iam se haberet intus aliter ac antea se habebat. Mul-
tas adhibent solutiones P³. huius argumento videndas apud Hur-
rado Diss. 1. a 24. et Ab. I. 31. per totam.

3 Communi responsio est Verbum non
mutari per unionem q³ non est illius subiecti receptioni, seu in-
teriori, nā ex Aristotele motus et actus entis in potentia, id est in
subto in horiori, prout in potentia, id est in subto proexistente ad
coarentia unioni recepto. Impugnant Preuenientes solutione 2^a
quia si standum esset definitioni Aristotelis motus n³ solu re-
quireret subm in horiori, sed etiam priviam carentia motus;
q³ Verbum absq³ mutatione potuisset ab eterno unionem
recipere in horiori. 2^a quia potest aliquod ens mutari physice,
quin tanquā subm in horiori recipiat aliquid; lq³ 3^a subm
n³ requiritur ad mutatione. Alij p³ tunc q³ si Deus uniret
Anima³ rationalem materia³ unionem facta per creatione, et plu-
res admittunt, mutaretur materia, quin foret subm in horio-
ris illius. Tum etiam q³ si Deus inciperet velle aliquid in tem-
pore, q³ antea n³ volebat, in omnium sent^a mutaretur Deus, atqui
volitione istam in tempore non recipere et subm in horiori
sicut

24
nec alterum extremum, nec utrumq; simul et relatio; atqui unio ex S. Thoma et
relatio ad humanitatem; ergo nec alterum nec utrumq; simul et unio. Be vide-
as quanto jure dixerit P. Mustadu d. 15. met. sectione 3. et hic d. 1. S. Thomi-
stas sope aperto Marte pugnare d. S. Thomam. Quanto etiam jure P. Bernat.
d. 11. sectione 2 notaverit eorum inconsequam, qui et Homo Homini sit simi-
li ingerunt modum ab utroq; distinctum, et istum repellunt ut verbum
uniatur humanitati, cum ita possint existere simul quin eviantur, illi vero
neguant simul existere quin sint similes. Quo contra assertionem possunt obji-
ci vel nullius sunt ponderis, vel soluta moment in physiciis; ubi etiam ingre-
nantur aliquo adversariorum evasione.

Circa 2^a sectionis problem, utrum scilicet potuerit
unio hypostatice non distinguere ab extremis, aut altero illorum, questio et pro-
cipue de Verbo Divino, nempe utrum potuerit Verbum uniri humanitati
unione reater ab ipso indistincta. Circa quam unus vel alter recentior Datus
tenet de facto Verbum unitum fuisse unione ab utroq; extremo distincta, neque
aliter potuisse uniri in tempore: attamen potuisse ab eterno uniri realiter per
unionem reater ab ipso Verbo indistinctam, defectibilem tamen, siue virtualiter,
siue reater, ad eum modum, quo dicitur de actibus liberis Dei.

6
Prima pars hujus senten-
tie perspicua est et notans, tum ex dictis, tum etiam ad presens, qd illa unio,
cum esset essentia unio et exercitium uniendo sibi humanitatem, non pos-
set esse sine terminatione ad humanitatem; ergo nequit ab eterno existere,
quin ab eterno terminetur ad humanitatem; sed nisi ab eterno existeret non
posset esse indistincta realiter a Verbo; ergo nequit Verbum in tempore uniri
unione reater a se indistincta. Minor pars ex perfectione prodiat Divini quod
exigit esse ab eterno, aut nunquam esse, et ex repugnantia ut aliquid qd rea-
liter et Deus incipiat in tempore; rursus ex immutabilitate Dei repug-
nante cum acquisitione nove perfectionis. Ex quibus capitibus docent com-
muniter DD. repugnare Deo novam volitionem, aut scientiam in tempore,
et ex hiis deducitur pariter a fortiori ad repugnantiam nove unionis in
tempore cum Verbo identificato.

2^a Pars prodicta sententia, in qua est difficultas
pars 1. qd si Verbum non potuisset ab eterno uniri humanitati unione a se in-
distincta maxime qd de facto existeret ab eterno sine tali unione sed hoc non
obstat ergo 2^a Minor pars qd licet Deus fuerit ab eterno absq; volitione
creandi alium mundum, potuit tamen ab eterno velle illum creare vo-
litione reater indistincta ab ipso Deo; ergo similiter potuit Verbum uni

12
si ab eterno unione reater indistincta, licet defecto fuerit sine tali unio-
ne per virtuale aut realem deficientiam illius iuxta varias sententias ad-
mittentes deficientia actus liberorum.

2 Quia posse viri humanitati et perfectio Dei; sed
maior perfectio et posse viri unione reater indistincta, nam sic uniretur gra-
iori simplicitate, ac proinde maiori perfectione, quod per unionem realiter
distinctam; et Verbum potuit viri ab eterno unione a se indistincta. Mi-
nor est quod maior perfectio et posse subistere per substantiam indistincta, quod
non potest nisi per distinctam; et similiter de unione. Conf. quod in Deo
ex perfectione intelligendi et volendi inferitur posse Deum cognoscere et velle
obiecta omnibus modis non dicentibus imperfectionem; et ex perfectione, quod di-
cit in Deo se posse communicare humanitati inferitur posse se illi communicare
omnibus modis non dicentibus imperfectionem; sed nulla est imperfectio in sui
communicatione per unionem reater indistinctam: et potuit Verbum et
Hanc sententiam impugnant com-

9
muniter Recurrens 1^o quod multiplicat mysteria sine necessitate, ad myste-
rium tali unionis eoque et forte magis difficile est, quod mysterium divi-
no libertati, et ex isto, quod cogimur admittere, non licet pro libito introducere
alia mysteria, quod sine illis possumus res fidei commodè explicare et sane pos-
sumus Incarnationem sine mysterio tali unionis. 2^o quia impossibile est pro-
dicatum Deo contingens reater ab illo indistinctum et adquate intrinsecus,
quod si deficiat sine virtualiter sine reater non compensetur alio predicato di-
vino eoque perfecto; sed unio illa modo deficit cum Verbum non fuerit unum
ab eterno et eius defectus non compensatur alio predicato divino loco illius;
et talis unio indistincta a Verbo est impossibilis. Maior illi potest et explica-
tur paritate actus liberorum in qua fundat adversarius sua unionem; nam
implicat actus liber Deo adquate intrinsecus, qui, si deficiat, non compensetur
alio actu eoque perfecto; quare volitio (idem est modo de scientia) alterius
mundi, quo modo non datur, compensatur alio actu, nempe volitione alte-
rius mundi, et ipse adversarius fatetur propugnans non esse possibile in
Deo puram omissionem liberam et suspensionem actus; sed necessario dandam
esse volitionem, aut volitionem ibi; et idem dicendum est de quolibet predica-
to contingente indistincto a Deo, debere scilicet compensari ejus defectum exi-
stentia alterius eoque perfecti; nisi enim suppleatur, non erit Deus tam perfe-
ctus ac esse posset; defectus autem illius unionis nullo alio predicato divino
est compensabilis; et talis unio est impossibilis in Deo.

Ex his principiis solent communiter
Recurrens

COMPENDIVM. SIVE
EPITHOME THEORICÆ AR-
TIS NOTARIAE, IN QVO DE ILLA, ET DE
tribus ipsius principalibus partibus, scilicet, de contractibus,
vltimis voluntatibus, & iudicijs,
breuissimè agitur.

AUCTORE GREGORIO TARRAZA NOTA-
rio publico Ciuitatis, & Regni Valentiae, omniumq;
Notariorum minimo.

Año



1636

C V M L I C E N C I A,

Valentiae, Ex Typographia Michaelis Sorolla iuxta Vniuersita-
tem, Suis expensis. Anno M. DC. XXXVI.

Vendense en la misma Imprenta.

CENSURA DEL MAESTRO F.

Lamberto Nouella, de la Orden de Predicadores, hijo del Real Convento de Valencia.

EL Maestro Fray Lamberto Nouella de la orde de Predicadores: Digo que de comission del muy Ilustre Señor, el Doctor don Martin Dolz del Castellar Canonigo de la Santa Iglesia de Tarazona, Oficial, y Vicario General del Arçobispado de Valécia, por el Illustrissimo y Reuerendissimo Señor don fray Isidoro Aliaga, Arçobispo de dicha Ciudad, he visto y con cuydado leydo estos dos libros, cuyos titulos son. *Compendium siue Epithome Artis Notariae y Formularium diuersorum instrumentorum contractuum, & ultimarum voluntatum iuxta stilum Notariorum ciuitatis, & Regni Valentiae*. Compuestos por Gregorio Tarraça Notario de la ciudad, y Reyno de Valencia, Y no he hallado en ellos cosa alguna contra nuestra Santa Fe Catolica, ni contra las buenas costumbres, antes son libros de mucha erudicion, y muestran bien el ingenio de su autor, y mucho cuydado en el disponer las cosas de la ingeniosa arte de Notaria, por la mucha luz q̃ aqui les da. Y assi juzgo que se le puede dar la licencia que pide para imprimirlos en este Real Conuento de Predicadores de Valencia, en 26 de Abril del año mil y seycientos y treynta y cinco.

El Maestro Fray Lamberto Nouella.

LICENCIA

NOS el Doctor Martin Dolz Presbytero, Canonigo de la santa Iglesia de Tarazona, Vicario general, y Oficial en la presente ciudad y Dioces. de Valécia, por el Ilust. y Reuerendis. señor dō fray Isidoro Aliaga por la gracia de Dios, y de la santa Sede Apostolica, Arçobispo de Valencia, del Consejo de su Magestad. Por quanto de orden, y comission nuestra, el Padre Maestro fray Lamberto Nouella de la Orden de Predicadores, ha visto y mirado el presente libro intitulado, *Epithome Artis Notarie*, y auernos hecho relacion, que se puede imprimir. Por tanto por tenor de las presentes damos licencia, y facultad para que se imprima en la presente ciudad, y Arçobispado. Dat. En Valencia a 18. de Julio 1635. ¶

Doctor Dolz Vicarius Generalis

De mandamiento del señor Vicario General

Matheo Calafat Notario

LICENCIA DEL ABOGADO FISCAL.

HE visto, por la obligaciō de mi oficio, este libro intitulado *Epithome Artis Notarie* Compuesto por Gregorio Tarraga, Notario de la ciudad de Valencia, y no he hallado en el cosa, porque no se aya de dar licencia, para imprimirse. Y lo firmé en Valencia, a 18 de Março mil seyscientos y treynta y seys.

Doctor Ortin R. Fisc. Advoc.

Cognoſco audaciam meam, & quod me
 omnes audacem exiſtimabunt, qui inter
 tot, tantosq; viros in arte Notariatus pe-
 ritiſſimos, ego omnium minimus, auſus fue-
 rim hoc Epithome Theoricam eiſdem Artis
 continens, in lucem edere. Verumtamen con-
 ſcius ipſe mihi ſum hanc audaciam nō ex aliqua
 arrogātia, vel gloriolæ cupiditate ortam fuiſſe
 cum hoc humilis natura, & conditio mea non
 patiatur, ſed ſolū proceſſiſſe ex meo bono ani-
 mo, & ſincera voluntate, deſiderioq; proficien-
 di iuuenibus, & tironibus, ſive nouitijs, qui dic-
 tam artem tractare incipiunt, vt his rudimentis
 præmiſſis inuitati, curent diligēter, quæ in hoc
 opusculo deſſunt, inquirere, & inueſtigare, vt
 ſic gradatim aſcendendo, artem prædictam quā
 perfectè poſſint, conſequantur. Te igitur, can-
 dide Lector, etiam, atque etiam rogo, & obſe-
 cro, vt hæc in meliorem partem referas, & pro
 tua benignitate, bono, & æquo animo acci-
 pias: Vale.

INDEX OMNIUM CONTENTORVM IN HOC VOLUME,

D E Notaria, & notarijs, cap. 1.	fo. 1
De Contractibus, cap. 5.	fo. 5
De personis, & earum diuisionibus, cap. 3.	fo. 7
De personarum qualitate, quæ contractum reddet inutilem, & de restitutione in integrum & de damno cap. 4.	fo. 9
De rebus reddentibus contractum inutilem; & de peculijs, cap. 5.	fo. 10
De fundo dotali, cap. 6.	fo. 12
De re alienari prohibita à testatore, cap. 7.	fo. 13
De re litigiosa, cap. 8.	fo. 14
De re sacra de re religiosa, de re sancta, de re publica, & de ho mine libero, cap. 9.	Ibid.
Utrum res Ecclesiastica profana possit alienari, cap. 10.	fo. 16
Quæ sunt necessaria vt res possit alienari, cap. 11.	fo. 17
In contractibus quæ sunt substantialia, & naturalia, & acciden talia, & quid dicatur forma, & quid solemnitas, cap. 12.	Ibid.
Quando rerum dominia acquiruntur de iure ciuili, & de vsu cipatione, cap. 13.	fo. 19
De præscriptione, cap. 14.	fo. 20
De inutilibus stipulationibus, cap. 15.	fo. 22
De pactis, & eorum diuisionibus, cap. 16.	fo. 23
De beneficio minoris ætatis, & restitutionis in integrum, cap. 17.	fo. 25
De minoribus, & eorum restitutione, iuxta foros Valentia, cap. 18.	fo. 26
De exceptione non numeratæ pecuniæ cap. 19.	fo. 28
De exceptione non numeratæ dotis, cap. 20.	Ibid.
De Epistola diui Adriani, & de beneficio diuisionis, & parti tionis, cap. 21.	fo. 29
De noua constitutione, & de duobus reis debendi, cap. 22.	Ibid.
De noua constitutione, & de fideiussoribus, cap. 23.	fo. 30
De beneficio cedendarum actionum, cap. 24.	Ibid.
De beneficio cessionis bonorum, cap. 25.	Ibid.
	De

I N D E X

De Senatusconsulto Macedoniano, cap. 26.	fo. 31
De Senatusconsulto Velleiano, cap. 28.	fo. 32
De beneficio iuris hypothecarum, cap. 29.	fo. 33
De authentica, si qua mulier.	fo. 35
De Authentica, siue à me,	fo. 36
De lege Julia,	ibid.
De beneficio conditionis sine causa, cap. 30.	fo. 37
De beneficio conditionis indebiti, cap. 31.	fo. 38
De beneficio legis redibitoria, & quanti minoris, cap. 32.	Ibid.
De renunciationibus, cap. 33.	Ib. d.
De arris, cap. 34.	fo. 39
De emptione & venditione, cap. 35.	fo. 40
Nota ad forū Valentia 31. de iure emphiteotico, fo. 120. pagi.	fo. 41
na 2.	fo. 47
De censuali, & violario, cap. 36.	fo. 55
Dispositiones fororum presentis Regni Valentia, circa ven-	
ditiones, cap. 36.	fo. 59
De permutatione, cap. 37.	fo. 61
De locatione, & conductione, cap. 38.	fo. 63
Dispositiones fororum circa locationes, & conductiones,	
cap. 39.	fo. 65
De emphiteosi, cap. 40.	fo. 66
Dispositiones fororum circa emphiteosim, sub titulo de cosa	
que fera donada a cens, cap. 41.	fo. 73
De feudis, cap. 42.	fo. 76
De donationibus, cap. 43.	Ibid.
Dispositiones fororum circa donationes, cap. 44.	fo. 79
De dotibus, nuptijs, & augmento, cap. 45.	fo. 80
De nuptijs, dote, & augmento, siue creix, iuxta foros Valen-	
tia, cap. 46.	fo. 86
De sponsalibus, cap. 47.	fo. 90
De matrimonio, cap. 48.	fo. 91
De obligationibus, cap. 49.	fo. 92
De pignoribus, cap. 50.	fo. 94
De pignoribus, obligationibus, & hypothecis, iuxta foros Va-	
lentia, cap. 51.	fo. 95
De mutuo, cap. 52.	fo. 100
De commodato, de dolo, lata culpa leui, & leuissima, de casu	
	for.

I N D E X.

fortuito, de interesse, & damno, cap. 53.	fo. 102
De mutuo, & commodato, iuxta foros Valentia, cap. 54.	fo. 103
De deposito, cap. 55.	fo. 105
De deposito iuxta foros Regni, cap. 56.	fo. 106
De delegatione, cap. 57.	fo. 108
De indēnitate ratione fideiussionis, & deliberatione ab obli- gatione, & de expensis, cap. 58.	Ibidē.
De societate, cap. 59.	fo. 110
De cessionibus, cap. 60.	fo. 111
De cessionibus iuxta foros Regni Valentia, cap. 61.	fo. 116
De transactione, cap. 62.	fo. 117
De pactis, & transactionibus iuxta foros Valentia, cap. 63.	fo. 118
De pacto de ulterius non petendo, cap. 64.	fo. 119
De acceptilatione, cap. 65.	Ibidē.
De stipulatione, & etiā de Aquiliana stipulatione, cap. 66.	fo. 120
De solutionibus, & liberationibus, cap. 67.	fo. 120
De solutionibus, & compensationibus, secundum foros Va- lentia, cap. 68.	fo. 122
De compromissis, cap. 69.	fo. 123
De comp. omisis iuxta foros huius Regni Val. cap. 70.	fo. 129
De pace, & concordia, cap. 71.	fo. 131
De diuisione, & partitione, cap. 72.	fo. 132
De diuisione, & partitione, secundum foros Val. cap. 73.	Ibidē.
De adoptione, & arrogatione, cap. 74.	fo. 133
De adoptionibus emancipationibus, & patria potestate, iux- ta foros Valentia, cap. 75.	fo. 134
De manumissione, & emancipatione, cap. 76.	fo. 135
De Procuratoribus, cap. 77.	fo. 137
De procuratoribus, actoribus, & negotiorum gestoribus, se- cundum foros Valentia, cap. 78.	fo. 141
De usufructu, cap. 79.	fo. 145
De usufructu iuxta foros Valentia, cap. 80.	fo. 147
De testamentis, cap. 81.	fo. 148
Qui possunt facere testamētū, & quomodo, & qui nō, cap. 82.	fo. 153
De legatis, cap. 83.	fo. 155
De institutione hæredum, cap. 84.	fo. 159
De tutoribus, & curatoribus, cap. 85.	fo. 165
De clausula finali, siue codicillari in testamento apponi solita cap. 86.	fo. 168
De codicillis, cap. 87.	fo. 169
	Qui

I N D E X

Qui possunt esse testes in testamētis, codicillis, & alijs ultimis voluntatibus, & qui non, cap. 88.	fo. 170
An orationes vtilēs, cap. 89.	fo. 170
De donationibus causa mortis, cap. 90.	fo. 171
De substitutionibus, cap. 91.	fo. 174
De substitutione vulgari,	Ibidē.
De substitutione pupillari;	fo. 175
De substitutione exemplari,	fo. 176
De substitutione breueloqua,	fo. 178
De substitutione compendiosa,	Ibidē
De substitutione obliqua, siue fideicommissaria,	fo. 179
Admonitiones circa receptionem vltimarum voluntatum, cap. 92.	fo. 181
De iudicijs, de citatione, & alijs, cap. 93.	fo. 182
De iudicibus, & qui possunt esse iudices, & qui nō, cap. 94.	fo. 184
De iurisdictionibus, cap. 95.	fo. 186
Qui possunt, vel non in iudicio interesse, cap. 96.	fo. 187
De actis necessarijs in iudicijs civilibus, cap. 97.	fo. 189
De causis, cap. 98.	Ibidē.
De confessione, de contumacia, & alijs, cap. 99.	fo. 190
De iuramento calumnie, & de alijs iuramentis, cap. 100.	fo. 194
De litis contestatione, cap. 101.	fo. 195
De actionibus, exceptionibus, & reconuentionibus, cap. 102.	fo. 196
De pectus,	fo. 200
De compensationibus, cap. 103.	fol. 201
De dilationibus, cap. 104.	Ibidē.
De testibus, & instrumentis, cap. 105.	fo. 203
De restitutione in integrum, & de supplicatione, cap. 106.	fo. 206
De sententijs, cap. 107.	fo. 209.
De appellationibus, cap. 108.	fol. 215
De satisfationibus, cap. 109.	fo. 221
De compromissis, cap. 110.	fo. 223
De aliquibus regulis iuris, cap. 111.	
Annotationes, cap. 112.	

NOTA:

DE NOTARIA: ET NOTARIIS BREVISSIMVS Tractatus ad eruditionem eorum qui dictam artem exercere incipiunt.

Caput Primum.

NOTARIA; est hominum negotia publicè, & authenticè notare.

NOTARIA dicitur à noto, notas, quia quod recipitur à notarijs debet in notis redigi.

HUIUSMODI notæ appellantur in aliquibus locis rogationes, eo quod illas rogatur Tabellio scribere, & ex illis instrumenta facere.

DICTAE notæ etiam dicuntur prothocolla à prothos, idest, primus, & collatio; & sic prothocollum dicitur prima collatio: conferunt enim partes quid velint facere, & ex illa collatione fit prothocollum, siue rogatio.

NOTARIVS est persona privilegiata ad negotia hominum publicè, & authenticè conscribenda. Dicitur persona privilegiata, quia creditur suis scripturis publicis per totum mundum.

NOTARIVS etiam dicitur tabellio, siue tabularius quia olim notabant in tabulis.

DICITVR scrinearius, quia olim scripta reponebantur in scrinijs, ubi iura tenebantur. Vel quia in tabellione sicut in scrinio debet esse secretum totum, & quicquid eius fidei committitur.

DICITVR etiam servus publicus, nō quia vere sit servus, sed quia eius officium est ad publicam utilitatem inventum & tenetur requisitus quæcunque instrumenta licita, & à iure permissa recipere.

A

DI

Dicitur librarius, quia sicut libra debet omnia ad suum officium spectantia æqua lance, & iuste, ac fideliter præponderare.

Dicitur scriba ab scribendo.

Sunt tres principales partes notariæ, quia officium notarij in tribus principalibus consistit. Primò scilicet in contractibus. Secundò in ultimis voluntatibus. Tertiò in iudicijs.

Officium Notarij est dignitas, & autoritas ad legitimorū negotiorum hominum notam de publico introducta.

Officium Notarij est magnæ dignitatis in tantum, quod ab illo repelluntur infames, & turpitudine notati.

Dicitur autoritas eo quod maximam habet auctoritatem, quia scriptis notarij fides ubique adhibetur plenissima dicens. Ego t. Notarius publicus Valentiaë recepi, &c. Et citius creditur Notario, quàm credatur Episcopo, vel Cardinali, quamvis dicant. Ego t. Episcopus, vel Cardinalis, &c.

Notarios possunt creare Reges, Duces, Marchiones, Comites, & omnes qui habent potestatem, & privilegium ab Imperatore, vel à Rege creandi Notarios. Item ciuitas potest creare Notarios in suo termino, ultra vero non. Item illi qui habent potestatem à populo ciuitatis. Item Castrum seu villa in suo districtu possunt creare Notarios. Item Collegium licitum, & approbatum potest creare Notarios ad negotia ipsius Collegij. Item Barones in suis baronijs. Alij vero non possunt.

Omnes possunt esse Notarij quibus non est expresse prohibitum à lege, statuto, vel constitutione.

Mulier non potest esse Notarius, quia officium notarij est publicum, & virile, & à publicis, & virilibus officijs mulieres repelluntur.

Item seruus non potest esse Notarius, quia seruus de iure ciuili reputatur pro mortuo, & priuatur ab omni actu legitimo seu publico.

Item minor viginti quinque annis non potest esse Notarius iuxta foros praesentis Regni Valentiae, & alias de iure.

Item infamis, & turpitudine notatus non potest esse Notarius.

Item haereticus; & ille est haereticus, qui non credit in id, quod praedicant sancta quatuor Euangelia.

Item Clericus, & coronam portans secundum foros huius Regni.

Item Monachus professus, quia pro mortuo habetur.

Item aliae multae personae ab officio Notariae repelluntur, quae hic breuitatis causa praetermittuntur.

Notarius debet observare praecipua dictae artis Notariae in omnibus, & singulis, uti Notarius quae fecerit, & receperit.

Notarius in suis instrumentis, & scripturis conficiendis debet uti verbis planis, clavis, & liquidis, quasuis figuras, obscuritates, & tenebrositates, ac verborum inuolutiones fugiendo, & vitando, taliter quod contractus, siue negotij veritas clare, & aperte appareat.

Notarius debet se abstinere a duobus. Primo quod non faciat falsa instrumenta. Secundo quod non recipiat prohibita, & illicita instrumenta.

Notarij debent esse cauti, & diligenter curare, ut in omnibus contractibus, & actibus per ipsos recipiendis prius eorum substantiam in scriptura continuent, & postea coram contrahentibus, & testibus de verbo ad verbum legant, & publicent: quia antequam scriptura compleatur, & a partibus pro completa habeatur, contractus non censetur perfectus, vel efficax.

Quamuis notarius instrumentum, siue abreviaturam suam possit extendere, & omnia ponere, quae declarent mentem contrahentium, vel testatorum citra substantiae mutationem, tamen alterius Notarij, siue viventis, siue mortui instrumentum, siue abreviaturam, etiam sibi legatam extendere, seu huic quicquam addere, vel detrahere, seu aliter quam de verbo ad verbum in pu-

blicam formam redigere, sine auctoritate iudicis non potest, nec debet.

Notarius debet semper vti vno, eodemque signo, & non potest vti signo alterius notarij. Vt per Ang. in cap. accedens de crimin. fal. Felin. cap. 1. item non potest signum mutare, nisi forte ex urgente causa, & iussu superioris, alias enim incurreret poenam falsi. Vt per Bal. & alios in proemio Codicis.

Notarius simpliciter rogatus potest apponere in instrumentis renunciationes, & clausulas consuetas secundum naturam contractus, etiam si à partibus omnia requisita in illa materia non sint expressa casus est in leg. fin. C. de fideicommissis. Bal. in leg. 1. in ultim. col. ff. solut. matrim. et in leg. de die in 1. col. ff. qui falsis. cogant. Adde etiam quod notarius debet ponere in instrumento clausulas consuetas: & praesumitur rogatus ex quo natura contractus, ita requirit, gloss. et Bald. in d. leg. fin. C. de fideicommissis. Paul. de Castro in l. 2. ff. de iurisdictione. om. iud.

Notarius tenetur requisitus quodcunque instrumentum licitum, & à iure permissum, ut superius dictum est recipere. Barr. in leg. final. cap. de assessore. et posset priuari officio suo si nolleret recipere secundum Boerium in constitut. Bituricen. et vide Felin. in capit. quoniam contra in quaestio. notabel. de probatione.

Notarius non potest licite accipere pecuniam à pauperibus. Iass. in leg. nec quicquam §. decretum in 2. col. ff. de offi. proconsul. et lega.

Si Notarius in suo officio deliquit ex certa scientia, ut quia fecit falsum instrumentum, tunc incurrit in poenam amputationis manus, vel in poenam mortis tanquam falsarius. Si vero ex ignorantia, tunc punitur in quantum laesit aliam partem, nam ignorantia nunquam excusat in totum.

Notarius qui commisit falsum perdit potestatem *conficiendi* instrumenta, Innocent. cap. fraternitatis, gloss. in l. si quis. §. 1. ff. de Edeh. Bal. et Innocent. l. ad testium, §. Considerandum, ff. de testam. Bal. in l. 2. de manu vind.

Notarius qui in rei veritate non est Notarius, neque habet privilegium Notariatus, tamen communi opinioni reputabatur Notarius, & est quasi in possessione, quia multa instrumenta publica fecit, quæritur an instrumenta per eum facta valeant? Ista fuit quæstio antiquitus disputata, & multi Doctores tenuerunt, quod dicta instrumenta valeant, etiam quod non sit Notarius. Et idem tenuit Felin. cap. de fide instrum. in verbo item quod sit con festum num. 17. & 18. fol. 154. Tamen communis opinio est in contrarium, ibi vide per Felin. et posita in additione contra Felin.

Instrumentum est scriptura sollemnis, & publica, manu publicæ personæ confecta ad probationem negotij.

De substantia instrumenti sunt ea, quæ poni solent in contractibus secundum consuetudinem Prouintie, vel loci vbi contractus celebrantur.

In soluendis salarijs instrumentorum standum est consuetudini, alias soluet ille, cuius interest principaliter instrumentum confici. Si autem interest vtriusq; partis, tunc æqualiter vna quæque soluet.

Theorica est illuminatio intellectus, & cognitio veritatis.

De Contractibus.

Cap. II.

Quia Notaria constat ex tribus principaliter scilicet ex contractibus, ultimis voluntatibus, & iudicijs, ideo primo loco agendum est de contractibus.

Contractus est duorum, vel plurium circa idem conuenientium mutuus consensus.

Contractum alij sunt proprij, alij improprij, alij mixti.

Contractus proprius est ille, ex quo vtriusque, utroque, id est, hinc inde oritur obligatio: ut in emptione, et venditione, in locatione, et conductione, et alijs huiusmodi.

Contractus improprius est ille, in quo vna pars tantum obligatur, ut in mutuo debito, donatione, & alijs.

Con

Contractus magis improprius est ille, in quo nulla pars alteri obligatur, ut in transactione, nam si debebas mihi centum libras devenimus ad concordiam, & transactionem ut debeas dare nunc in incōtinēti, vel in tali termino quinquaginta, facta gratia, & remissione de alijs residuis quinquaginta libris, nam tunc nulla oritur obligatio, imò si facta est dissolvitur. Et potius dicitur distractus, quam contractus. Ex isto contractu magis improprio nulla oritur obligatio, sed liberatio.

Alia est contractuum divisio, alij enim sunt nominati, alij innominati, alij magis innominati.

Contractus nominatus est ille, qui nominis sui significationem alteri contractui attribueri non potest; ut sunt emptio & venditio, locatio & conductio, commodatum depositum, mandatum, societas, pignus.

Contractus innominatus est ille, qui non habet nomen proprio attributum, & determinatum à lege, ut do ut des, facio ut facias, do ut facias, & facio ut des. Cuius dicti contractus innominati nomen ita vagum est ut alijs nominatis contractibus possit accommodari.

Contractus magis innominatus est ille, qui accommodari potest contractibus nominatis, & innominatis; ut sunt pacta, & conventiones.

Contractus constat ex tribus, scilicet ex personis, rebus, & obligationibus; & ideò ex his tribus infra agemus.

Ex contractu oritur obligatio, & ex obligatione actio: Et sic obligatio est filia contractus, et actio est filia obligationis; et neptis contractus.

In conventionibus voluntas contrahentium potius, quam verba spectari debent.

Distractus est quando partes hinc inde mutuo Consensu à Contractu antea inter se discedunt, Contractumque ipsum resolvunt; ut in solutione, acceptilatione, & alijs, et generaliter quacunque Contraria voluntate utriusque partis in omnibus obligatoribus, quæ Consensu Contrahuntur.

IN omnibus contractibus & instrumentis publicis debent adhiberi duo, aut tres testes, qui sint boni, probi, honesti, perfectæ ætatis, & aliàs omni exceptione carentes. Testes enim viles, levis opinionis, & inconstantes facile subornantur, & contra veritatem contractus interdum deponunt. Ex quibus possent tam Notarii, quam partes contrahentes pati damnum aliquod siue detrimentum.

Clausulæ omnes; & quælibet earum in contractibus debent, & debet aliquid operari, Bal. in rubr. C. de contrahenda emp. quæst. viiiij.

De personis, & earum divisionibus.

Cap. III.

OMNES Homines, aut sunt masculi, aut feminae, aut hermofodriti. Masculi sunt qui agunt, & gignunt. Feminae, quæ patiuntur, & concipiunt, & pariunt. Hermofodriti, qui habent vtrumque sexum, videlicet masculinum, & femininum. Sed si magis incalescit, & præualet scemininus sexus, censentur dicti sexus sceminini. Si vero præualet sexus masculinus, censentur masculi.

Item personarum aliæ sunt natæ, aliæ nascituræ. Natæ sunt illæ, quæ ab utero matris sunt iam separatae, & addiderunt in lucem. Nascituræ, quæ conceptæ adhuc in utero matris sunt, & hæc pro iam natis habentur.

Item omnis homo, aut est liber, aut servus. Liber dicitur ille, qui natus est de liberis parentibus, vel saltem de matre libera, quia liberi sequuntur conditionem matris, & non patris. Servus est ille, qui nascitur de ancilla, vel qui capitur de hostium potestate, qui serui, & mancipia dicuntur, id est manu capta.

Item liberorum alij sunt ingenui, alij libertini. Ingenui sunt qui statim ut nascuntur sunt liberi, siue nascantur ex duobus ingenuis, siue ex duobus libertinis, siue ex altero ingenuo, & altero libertino. Sed si quis nascatur ex matre libera, & patre seruo ingenuus, & liber est. Libertini dicuntur, qui ex iuxta servitute manumissi sunt.

Item

Item personarum aliæ sunt sui iuris, & aliæ iuris alieni, hoc est; vel in sua ipsarum sunt potestate, vel aliorum potestati subiectæ. Sui iuris sunt veluti patres, & matres familias, & aliæ quæ factæ sunt sui iuris morte parentum, vel per emancipationem, vel alio legitimo modo. Alieni iuris sunt serui. Item filij familias, qui ex iustis nuptiis procreati sunt, ac etiam nepotes, & pronepotes, & cæteri ex masculino sexu descendentes.

Item filiorum alij sunt legitimi & naturales, alij legitimi tantum, alij naturales tantum, alij nec legitimi, nec naturales. Legitimi & naturales sunt qui procreantur ex legitimo matrimonio. Legitimi tantum sunt adoptiui. Naturales tantum sunt, qui nati sunt ex concubina libera, & ex patre libero, inter quos poterat contrahi matrimonium. Nec legitimi, nec naturales sunt illi, qui ex illicito, vel damnato coitu nati sunt.

Item omnes personæ, aut sunt legitimæ ætatis, aut non, legitima ætas est secundum ius commune à viginti quinque annis supra: secundum vero foros Valentia à viginti annis supra. Eius huius ætatis homines dicuntur maiores, siue maioris ætatis. Non legitima ætas est à viginti quinque annis, siue à viginti infra, ut dictum est: & dicuntur minores, siue minoris ætatis, & non legitimæ ætatis.

Item maiorum secundum ius commune, alij dicuntur puberes, videlicet à quatuordecim annis supra masculi, & à duodecim annis supra feminae; & hi dicuntur adulti, & adulescentes. Alij verò impuberes, qui sunt infra dictas ætates respectu. Et dicuntur pueri, & puellæ; & si patrem non habent vocantur pupilli, & pupillæ. Horum impuberum alij sunt infantes, & hi sunt à die natiuitatis masculi, & feminae usque ad septimum annum. Alij sunt proximi infantia, & hi sunt masculi à septimo anno supra usque ad annum, & dimidium; feminae vero usque ad decimum, & dimidium. Ab inde autem usque ad decimum quartum annum masculi, & usque ad duodecimum feminae dicuntur proximi, & proximæ pubertati.

*De personarum qualitate, & conditione; quæ con-
tractum reddunt inutilem; & de resti-
tutione in integrum.*

Cap. III.

PRIMO est sciendum, quod quatuor sunt quæ impediunt
contractum, scilicet minor ætas, conditio, morbus, & delictum.

Item terdecim sunt personæ; quæ contrahere impediuntur;
scilicet quatuor ratione minoris ætatis, ut sunt infans, proxi-
mus infantia, proximus pubertati, & pubes. Item duæ ratione cõ-
ditionis, scilicet filius familias, & servus. Item tres ratione mor-
bi, scilicet furiosus, seu mente captus, mutus, & surdus. Item
quatuor ratione delicti, ut prodigus, vel is, cui interdicta est bono-
rum suorum administratio, hereticus, apostata; ac perduel-
lio, hoc est committens crimen læsæ Magistratus, aut læsæ Rei-
publicæ.

Quia ubicunque minores ætatis diciuntur sunt restituendi;
ideo de ipsa restitutione loco præsentis est videndum. Et pri-
mo sciendū est quid sit restitutio. Et dico quod restitutio est prio-
ris rei status reintegratio.

Restitutio petitur per læsos, & deceptos, scilicet per tutores
nomine pupillorum, per curatores nomine adultorum, & per
curatores habentes speciale mandatum ad hoc. Et nota quod di-
co habentes speciale mandatum, nam etiam si haberent generale
mandatum cum libera & generali administratione non propterea
possent petere dictam restitutionem; licet dicatur, quod genera-
lis procurator omnia potest facere, quæ dominus tamen exigitur
hic speciale mandatum.

Nunc agendum est de quo damno petatur restitutio. Et ad
huius evidentiam debemus scire, quod damnum est triplex;
scilicet enorme, medium, & minimum. Enorme damnum est il-
lud, quod excedit dimidiam iusti valoris; seu iusti precij partem;
ut quando res valens viginti libras datur, vel venditur pro novē
libris. Et sic de isto damno competit restitutio non solum mino-
ri,

ri; sed etiam maiori ætatis. Modicum damnum est illud, quod modicam in se continet lētionem. Et illud damnum relinquitur iudicis arbitrio. Et de isto modico damno nō datur restitutio maioribus ætatis, sed tantum minoribus per privilegium speciale à iure introductum. Minimum damnum est illud, quod in se minimam continet lētionem. Et de isto non datur restitutio maioribus, nec minoribus, quia melius est quod minor minimum damnum patiatur; quam quod totus contractus infringatur.

Minor potest petere restitutionem de enormi, & modico damno durante tempore suæ minoris ætatis, & inde infra duos annos post completam ætatem viginti annorum iuxta foros huius Valentie Regni.

De rebus reddentibus contractum inutilem,

Cap. V.

PRIMO Reddit contractum inutilem res minoris super qua contrahitur sine solemnitatibus à iure requisitis, ut quando contrahitur super bonis immobilibus, siue realenco, ut sunt urbana, & rustica prædia, scilicet domus, & terræ ac etiā censuaria, quæ iuxta foros huius Regni inter illa bona computantur. In his enim contractibus debent intervenire quatuor, scilicet causa legitima, decretum iudicis, tutoris authoritas, & subastatio. Reliquæ vero res, & bona minoris possunt vendi cum tutoris authoritate dumtaxat. Verum in his pro maiori tutoris cautione, & securitate melius, & utilius erit provisionem, siue decretum iudicis obtinere, signanter si huiusmodi bona sint valoris considerabilis.

ES T notandum, quod quicquid acquirit filius, ipso existente, sui iuris appellatur patrimoniū. Et ipso existente sub patria potestate, appellatur peculium, quasi pusilla pecunia, siue pusillum patrimonium.

DI C T V M peculium est quadruplex, scilicet aduentitium, profectitium, castrense, & quasi castrense.

Peculium aduentitium est illud, quod acquirit filius familias aliunde quam à patre, vel rebus patris, vel patris amore. Et acqui-

acquiratur multis modis. primo per successionem maternam. Secundo per successionem cuius coniuncti per lineam maternam. Tertio per successionem vxoris, vel alicuius coniuncti per lineam vxoris. Quarto per successionem alicuius coniuncti per lineam paternam, sed non patris ante. Quinto ex suis proprijs roboribus. Sexto ex arte sua, quā filius familias habet. Septimo ex sua propria fortuna.

IN dicto peculio aduentio pater habet vsumfructum, filius, vero habet nudam proprietatem de iure communi.

QVando pater emancipavit filium, tunc pater medium vsumfructum istorum bonorum in premium, & remunerationem emancipationis consequitur, & filius habet alterum medium vsumfructum. Ex hoc de iure communi.

Pater non potest vendere quicquam de bonis aduentitijs filij, nisi urgeat debitum vstrarum. Et tunc debet prius vendere mobilia, & deinde immobiliane vstrarum onere progauetur, ut per ius commune est dispositum.

Filius non potest alienare quicquam de bonis aduentitijs, sine patris consensu. Iuxta commune.

Profectitium peculium est illud, quod obuenit ex bonis patris, ex aui paterni, vel alicuius coniuncti per lineam paternam amore, vel contemplatione ipsius patris, vel aui paterni. Et appellatur profectitium à patre profectum, & ad patrem redire debet. Et istud profectitium peculium est patris quo ad vsum fructum, & nudam proprietatem, & nihil habet filius in tali peculio. Secundum ius commune.

Peculium castrense est illud, quod acquirit filius familias militando ad castra. Et dico de militibus à matre militiæ. Et multa sunt necessaria ut dicatur miles armatæ militiæ. Primo quod apponantur illi quædam stigmata militaria. Secundo quod cingatur ei ensis. Tertio quod sit de nobili progenie. Quarto quod iuret se non vitare mortem pro salute Romani Imperij, siue sui Regis. Quinto ut examinetur an sit dignus tali militia.

Castrense peculium est filij quo ad vsumfructum, & nudam proprietatem, & potest contrahere de isto peculio cum patre suo.

suo, quia quoad castrense peculium ius reputatur tanquam pater familias, et homo sui iuris.

Peculium quasi castrense est illud, quod acquirunt quinque genera, siue species filiorum scilicet affores, Aduocati, Medici, Clerici, et Magistri liberalium artium. Et appellatur quasi castrense peculium, quia illud acquirunt filii literata militia, nam militia literata similis est militiae arma.

Quasi castrense peculium est filij ad vsum fructum, et nudam proprietatem; et de isto potest filius cum patre suo contrahere, quia in ipso reputatur pater familias, et homo sui iuris.

Pater familias peculium habere non potest, quemadmodum, nec seruus bona.

Contractus inter patrem et filium minorem aetatis in potestate patris existentem interuenientem enormi laesione ex parte minoris praesumitur per fraudem patris, et per metum saltem reuerentialem filij, vel filiae factus: et deo iuramento non confirmatur. Et generaliter sic praesumitur in actu facto cum quocunque cui reuerentia debeat data laesione enormi. Peregrin. consil. 153. num. 19.

Filij ex legitimis nuptiis progeniti, omnesque per filiorum stirpem descendentes in patria sunt potestatis: ex filia vero nati, nequaquam. sed tantum sunt in patris eorum potestatis.

Naturales liberi Curiae Abbati legitiimi sunt, et patris potestati subiaciuntur. Item ex ea nati, cum qua iustas contrahere nuptias licebat, connubio subsecuto, dotalibusque instrumentis confectis, aequae legitimi censentur, atque qui ex matrimonio nati sunt.

De fundo dotali, Cap. VI.

FUNDVS Dotalis est res immobilis inestimata data in dote ab uxore marito ob matrimonium de iure contractum, cuius dominium, & proprietas remanet penes uxorem, ususfructus vero transit in maritum ad onera matrimonij sustinenda.

Dicitur fundus dotalis res immobilis, quia si esset res mobilis non esset fundus dotalis. Dicitur inestimata, quia si esset aestimata non esset fundus dotalis, sed emptitiuus.

Fundus

Fundus dotalis alienari non potest: & à iure huiusmodi fundi dotalis alienatio est prohibita, & non valet, etiam vxore volente, & cōsentiēte, et iurante non cōtrauenire. Et hoc de iure cōmuni secus vero de iure canonico, et de foro præsētis Regni Valentini, saltem quando dos est estimata: & est sententia per SS. Reg. Aragonum Consilium lata inter partes Sperantia Pauia, et Dionysiam Dorotheam Varna publicataque per Michaelē Gordenū Regiū scribam mandati die 7. Ianij anni 1621. quæ fuit confirmata, cū alia publicata 17. die Octob. 1623. cū quibus fuit reuocata alias per hanc Reg. Arag. Valentini. lata et per D. Ioannem Daça Reg. Scri. ma. publicata die 6. Martij 1620.

De re alienari prohibita à testatore.

Cap. VII.

Res alienari prohibita à testatore ex iuxta, & legitima causa, & à legibus comprobata, non potest alienari aliàs huiusmodi alienatio ex causa dictæ prohibitionis erit nulla, nulliusque effectus, et valoris, vt si testator dicat nolo talem domum alienari, quia volo ipsam deuenire in posteros: & tunc non potest alienari domus ista. Si autem prohibitio facta à testatore de non alienando fuit facta cum causa vana, & friuola, vt putà testator dixit, nolo bona mea per heredes meos alienari quia timeo, nec pretiū siue pecuniam ludant, tunc non obstante tali prohibitionē facta à testatore possunt dicta bona alienari. Si autem dicta prohibitio fuerit facta sine vlla causa tali in casu possunt dicta bona libere alienari, ita & taliter ac si dicta prohibitio à testatore facta non fuisset, cū nuda sit, & sine causa, aut fauore alicuius personæ, & solum resoluitur in consilium; ita fuit declaratum per hanc Regiam Audientiam, sub Auditione don Francisci de Castellui cum sententia publicata per Franciscum Paulum Alreus Regium Scribam mandati die 19. Maij 1609. inter partes Ludouici Arbuixel heredis Vicentij Montanya ex vna, & domne Mariæ Ferrer, & domne Elionorię Ferrer ex altera.

Est tamen notandum, quod licet res à testatore cum legitima causa alienari prohibita non possit regulariter vendi, nec alienari, tamen necessitatis causa, scilicet famis, vel redemptionis ipsius heredis potest alienari non obstante dicta prohibitionē, quia necessitas non habet legem.

De re litigiosa. Cap. VIII.

RES Litigiosa est illa de cuius dominio directo, vel vtili quasi dominio, vel usu fructu causa, siue lis mouetur inter petitem, & possessorem. Nam quotiescunque mouetur quæstio iudicialiter inter petitem, & possessorem de aliqua re tunc illa efficitur litigiosa.

REi litigiosæ prohibita est omni iure alienatio, nisi ob causam dotis constituendæ, vel restituendæ, & donationis propter nuptias. Item res litigiosa, quæ à pluribus in communi, & pro in diuisso possidetur, potest inter ipsos diuidi, & illi, cui contingit, & ad cuius partem peruenit, alienari, & transit in illum cū one, re litigij. Item potest legari, & permittitur huiusmodi legatum. Et nota quod si tempore quo dictum legatum fuit relictum iura erant litigiosa, tunc debet ire legatarius ad iudicium sumptibus, & expensis heredum, & quicquid consequitur ipsi hæredes debent dare eidem legatario. Si autem non erant iura litigiosa antequam fieret dictum legatum, sed postea fuerunt facta litigiosa tunc legatarius debet ire ad iudicium suis proprijs sumptibus.

De re sacra, de re Religiosa, de re Sancta, de Re publica, & de homine libero, Cap IX.

RES Sacra est, quæ publicè, & non priuatim per Pontificem Deo dicata est, vt Ecclesia.

REM Sacram facere possunt Episcopi, & ab inde supra, & non Sacerdotes, vel alij Clerici ab inde infra.

RES Sacra est duplex, mobilis, & immobilis. Mobilis, quæ mouetur perse, vel alterius auxilio, vt sunt Cruces, Calices, Thuribula, & alia ornamenta sacra ad Altare seruientia. Res sacra immobilis est, quæ non mouetur perse, vel alterius auxilio, vt sunt Ecclesiæ, & Monasteria.

RES Sacræ immobiles, scilicet Ecclesiæ, siue Monasteria vendi non possunt, nec alienari etiam si Monachi fame perirent: imo potius Abbas, siue Prior debet dimittere, & relinquere Ecclesiam, & Monasterium, & ire per nemora.

Res

Res autem sacrae mobiles, ut sunt Cruces, Calices, & alie huiusmodi, si Ecclesia grauatur aere alieno, & non possidet superflua, tunc possunt vendi, & alienari venerabilibus locis integra, & priuatis personis conflata. Si autem non vrget as alienum, non possunt alienari.

Res Religiosae sunt sepulchra, & monumenta; ubi corpora mortua inferuntur. Et est differentia inter sepulchrum, & monumentum; nam sepulchrum est locus, in quo aliquis fuit iam sepultus; monumentum vero est, ubi non fuit aliquis positus.

Res Religiosa est duplex, scilicet mobilis, & immobilis. Mobilis est, ut sunt ornamenta ad sepulchra, & ad monumenta. Immobilis est, ut sunt ipsa sepulchra, et monumenta.

Res Religiosae non possunt alienari, quia super his non habemus commercium contrahendi. Et quantumuis videatur contrarium, nam Fratres, siue Monachi quotidie vendunt sepulchra, & monumenta. Attamen illi non vendunt sepulchra, nec monumenta, sed tantum ius inferendi mortuos.

EST notandum, quod quando plures de vna domo habent sepulchrum commune, & vnus illorum contra voluntatem aliorum vult ibi mortuum inferri, tunc est distinguendum, scilicet, aut vult inferri aliquem de familia, ut puta, fratrem, & filium, sororem, vel uxorem, & tunc potest, quia est altera pars corporis. Si autem vult inferri alium extraneum, tunc non potest.

Res Sancta est ut muri, & portae ciuitatum, & municipiorum. Et dicuntur sanctae, id est, sancitae, & firmatae; nam si sancitum fuerit quod nullus ingrediatur ciuitates, vel municipia alium de quam per portas, et aliqui contra fecerint, his vti violatoribus ipsarum imponitur poena capitalis.

Res Sancta est duplex, scilicet mobilis, et immobilis. Res sanctae mobiles sunt portae ciuitatum, et municipiorum. Res autem sanctae immobiles sunt muri, et aliae huiusmodi.

Res Sanctae non possunt alienari, quia super huiusmodi rebus non habemus commercium: imò si quis emeret scienter rem sanctam, amitteret rem, et pretium.

Res

Res Publica est, quæ in publico usu hominum est, ut forum, flumen, ripæ fluminis, hoc est usus dictarum riparum, qui publicus est, licet proprietas illarum sit eorum, quorum prædijs adherent. Et aliæ multæ sunt res publicæ.

Res publica est duplex, scilicet mobilis, & immobilis. Res publicæ mobiles sunt ballistæ, clypei, & alia similia Res publicæ immobiles sunt Palatium, viæ publicæ, & alia per multa.

Res publica quæ est in publico usu hominum, siue sit mobilis, siue immobilis non potest alienari, imò qui talem rem emittit scienter, amittit rem, & pretium. Si autem est res publica in privato usu, ut sunt molendina, & similia, tunc bene possunt alienari, dum tamen fiat alienatio cum solemnitate, id est, quod Syndicus, & procurator communis, cuius sunt Molendina, habens ad id plenè posse, illa vendat præcedentibus estimatione, & subastatione, & quod apparear causa legitima, & pretium convertatur in utilitatem ipsius communis, & interueniat decretum iudicis.

Liber homo non potest alienari, quia regula est talis, liberi hominis prohibita est alienatio: imò qui scienter emerit liberum hominem, amittit pretium, & pecuniam numeratam, & ipsa venditio omni caret robore & effectu.

Queritur an liber homo possit locare operas suas personales in perpetuum? Et videtur quod non, quia talis locatio contraria est libertati. Tamen dicendum est quod potest, & ratio est quia potest seruire per se, vel per alium præstando interesse.

Verum res Ecclesiastica profana possit alienari.

Cap. X.

De iure civili res Ecclesiastica profana, ut vinum, oleum, frumentum, & aliæ res mobiles indistinctè possunt alienari à Prælato Ecclesiæ sine aliqua solemnitate. Si verò res Ecclesiæ profana fuerit immobilis, ut sunt domus, terræ aratorie vineatæ, vel censualia (quæ iuxta foros huius Regni inter immobilia computantur) tunc non possunt alienari, nisi cum solemnitatibus

tribus requisitis, scilicet cum causa legitima hoc est ob res alie-
num, vel propter utilitatem Ecclesiae. Item cum consensu capitu-
li. Item cum auctoritate Episcopi. Item precedente subastatio-
ne. Et nota quod de iure Canonico non est necessaria subastatio:
iuxta quod res Ecclesiae non debent subastari. Item quod aliunde
non possit satisfieri creditoribus. Item quod Abbas iuret quali-
ter venditio fit ad utilitatem Ecclesiae, & non in ipsius detrimen-
tum. Item quod ille sit verus creditor, qui debet habere ab Ec-
clesia. Et dicitur verus creditor qui probat suum creditum in uti-
litatem Ecclesiae fuisse conuersum. Item quod appareat scriptura.
Et iste est casus in quo scriptura est necessaria.

Quae sunt necessaria ut res possit alienari.

Cap. XI.

IN Qualibet alienatione sunt necessaria, quae sequuntur. Primo,
quod ille qui tradit sit dominus, seu quasi dominus, vel causam
habeat. Item, quod sit persona habilis ad contrahendum, scilicet,
quod non sit infans, non furiosus, non mentecaptus, non pupillus,
qui tradit sine tutoris auctoritate, non prodigus, non haereticus,
non apostata, non committens crimen laesae Magestatis, aut laesae
Reipublicae. Item, quod sit res talis, quae possit alienari, & in con-
tractum deduci: non autem sit fundus dotalis, non res legitime
prohibita alienari a testatore, non res litigiosa, non res sancta Re-
ligiosa, sacra publica, vel liber homo. Item est necessarium, quod
traditio fiat secundum iuris ordinem, id est, cum causa, sponte, &
bona fide. Sed in venditione est necessarium etiam quod pretium
sit solutum, vel eo nomine satisfactum. Et si ista omnia interue-
niant alienatio est utilis, & valida, & rei sic alienatae dominum ac-
quiritur per traditionem, quia nihil tam conueniens est huma-
nae aequitati, quam unamquemque voluntatem domini volentis re-
suam in alium transferre, ratam habere.

*In contractibus quae sint substantialia, & natura-
lia, & accidentalia, & quid dicatur forma,
& quid solemnitas, Cap. XII.*

¶

SUB

SUBSTANTIA Est quæ primam rei essentiam præstat; sine qua res esse, subsistereque non potest. Et sic substantialia in contractibus sunt ea, quæ dant esse contractui ex se ipsis, & absolute: ut pretium in emptione, & venditione, communio in societate facultas reuocandi in precario.

Substantialia contractus pactis tolli non possunt, leg. iuris gentium, §. adeo leg. ab emptione, ff. de pactis. Sed ne consuetudine quidem glos. in cap. non putamus, de consuetud. in 6. neque lege per nota, in leg. 2. ff. de usufruct. ear. rer. his substantialibus accedunt naturalia, & accidentalia.

Naturalia contractus sunt, quæ ad ipsum contractum naturaliter quadam habitudine accedunt, & ex contractu velut committanter dependent, nec contractus ex ipsis, sed ipsa ex contractibus consistunt, ut cuius in emptione, participatio lucri, & damni in societate, & in stipulationibus ut vna aliam tollat.

Naturalia pactis tolli possunt constante, valenteque nihilominus ipso contractu, leg. pacta conuenta, cum glos. ff. de contrahenda emptione. Tamen id in naturalibus inseparabilibus non procedit, quæ ita coherent, ut ex visceribus ipsius contractus dependeant, & intrinseca quadam, inseparabilique qualitate ei insint, & propterea naturalia inseparabilia vocantur. Quare pacto fieri non potest, ut in contractu emptionis dominium in emptorem actu, vel habitu non transiret. Item in contractu societatis, ut ad alterum ex socijs lucrum tantum, & ad alterum damnum veniret: esset enim hæc leonina societas. Item in contractu depositi, ut dominium rei depositæ in depositarum transiret. Sunt enim ea singula intrinseca naturalia, & ab ipso contractu inseparabilia. Quare pacta nihil contra ea proficiunt.

Accidentalibus sunt, quæ adesse possunt sine contractus interitu ipsoque semper saluo, integro, & illeſo remanente. Et pone exemplum in pacto retrouenditionis, scilicet si emptor aliquando rem vendere velit, eam mihi, aut meæ familiæ ante omnes primo offerre, & eam pro eodem pretio (meliorationibus saluis) tunc reuendere teneatur.

Forma est ordinata series ad substantiam deducens, qua deficiente, actus ipso iure corrumpitur, & est nullus.

For-

Formæ nihil addi, vel detrahi potest, Bal. in leg. fin. col. 2. C. de suis & legit.

Forma abesse non potest citra rei ipsius, aut actus corruptionem.

Solemnitas est modus, seu qualitas quædam rei accedens, quæ actus fit sollemnis.

Solemnitas observari debet in forma, & omissa vitiat, not. in l. 1. ff. de ventr. insp. quod intelligendum est de solemnitate substantiali, non delevi, vt per Bart. leg. cum hi, §. cum Prætor, ff. de transact. Felin. cap. 2. col. 3. in fin. extra de sponsal.

Solemnitas requisita in actu conficiendo, requiritur similiter in eo reficiendo leg. si vt proponis animi concord. C. de nuptia. & per Felin. in cap. accedens 1. extra vt lite non contest. Adde in actu etiam reuocando. Authent. è contra. C. de repud. Bart. in l. quod iussit, ff. de re iudic.

*Quando rerum dominia acquiruntur de iure Ci-
uili, & de usucapione. Cap. XIII.*

DOMINIA rerum de iure ciuili nobis acquirantur duobus modis, scilicet usucapione, & longè temporis præscriptione & sic prius agendum est de usucapione.

Usucapio est acquisitio domini per continuationem possessionis tempore à lege definito.

Is potest usucapere, qui accepit rem mobilem bona fide à non domino ex tali causa, ex qua si fuisset tradentis, facta fuisset accipientis. Si vero accepisset rem immobilem, non potuisset illam usucapi, sed præscribi, quia usu capio habet locum in rebus mobilibus, præscriptio vero in rebus immobilibus. Et dico à non domino, quia si fuisset dominus, accipiens fuisset factus dominus sine usucapione. Et dico bona fide, quia si habuisset malam fidem, non potuisset usucapere. Et dico ex tali causa, ex qua si fuisset tradentis, facta fuisset accipientis, quia titulus esse debet ad transferendum dominium.

Possunt usucapi res mobiles, vt dictum est, dummodo non sint litigiosæ, aut religiosæ, aut sacræ, aut sanctæ, aut publicæ, aut liberi homines.

C a

Pos.

Possunt vsucapi res maiorum, non autem minorum, res hominum sane mentis, non furiosi, vel mentecapti, res habentis liberam bonorum suorum administrationem, non autem prodigi, vel illius, cui interdicta est bonorum suorum administratio.

In quacumque vsucapione sunt necessaria quinque, nempe bona fides ex utraque parte, scilicet dantis, & recipientis, & hoc tempore contractus. Item iustus titulus, qui sit habilis ad transferendum dominium in alterum. Item quod res non sit vitiosa, & sit talis, quæ possit vsucapi. Item quod res tradatur, nam sine traditione non acquiritur possessio, & sine possessione, vsucapio non procedit. Item ut continuo possideat per tempus limitatum, & præfixum à lege. Et hoc tempus continuatur inter heredem, & defunctum, inter emptorem, & venditorem, inter legatarium, & defunctum.

Error falsæ causæ vsucapionem non parit: veluti si quis cum non emerit, emisse se existimans, possideat; vel cum ei donatum non fuerit, quasi ex donatione possideat; opinatio, seu credulitas tituli vsucapionem non inducit, ut instituta lib. 2. tit. 6. de vsucapio, & longi temporis prescriptio.

Super prædicta quinque requisita in vsucapione tenetur probare ille, qui allegat vsucapionem.

Effectus & virtus vsucapionis est, quia per vsucapionem acquiritur verum, & directum dominium.

Interrumpitur vsucapio si aliquo tempore qui vsucapit cadit à possessione ante triennium, scilicet ante spatium trium annorum à iure introductorum ad vsucapiendum.

De prescriptione. Cap. XIV.

Prescriptio est exceptio ex tempore causam trahens, vel prescriptio est acquisitio domini per continuationem possessionis tempore à lege definito.

Dicitur acquisitio domini id est utilis, & non directi. Dicitur per continuationem possessionis: quia ille, qui præscribit continuo debet possidere spacio decem, vel viginti, vel triginta annorum sine ulla iudiciali petitione. Dicitur tempore à lege definito, quia tempus est de iure communis decem annorum inter presentes, & viginti inter absentes: de foro autem præsentis Regi tempus est trium annorum cum legitimo titulo, & triginta absque titulo.

Præ-

PRAESCRIPTIO fuit inducā a iure Ciuili, ne rerum dominia essent incerta, & ut aliquis sit litium finis.

Possunt præscribere quicumque acceperunt rem a non vero domino bona fide ex tali titulo, ex quo si fuisset tradentis, facta fuisset accipientis.

Præscribuntur res immobiles tantum non vitiosæ, idest, vi possessæ, quæ præscribi non possunt. Item non possunt præscribi res a lege prohibitæ alienari, ut sunt res litigiosæ, sacre, sanctæ, religiosæ, publicæ, & liberi homines. Hæ enim præscribi non possunt, quia ubi prohibetur alienatio, prohibetur, & præscriptio. Res Ecclesiæ profana immobilis non potest præscribi nisi spatio quadraginta annorum, & res Ecclesiæ Romanæ spatio centum annorum. Et tandem omnes res, super quibus contrahi potest, possunt præscribi.

In præscriptione sunt necessaria illa eadem, quæ in vsucapione, prout superius sunt expressa.

Differt præscriptio ab vsucapione. Primò, quia vsucapio habet locum in rebus mobilibus, & præscriptio autem in rebus immobilibus, ut superius dictum est. Item in vsucapione est introductum triennium, & in præscriptione decennium, vicennium, & plus. Item in præscriptione queritur utile dominium, sed in vsucapione queritur verum, & directum, quia rerum mobilium utilis est possessio.

In præscriptione de iure Ciuili requiritur tempus a lege definitum, scilicet decem anni inter præsentēs, & viginti inter absentes, & possidere continuè. Et dicuntur præsentēs, qui sunt in eadem ciuitate: absentes qui sunt in diuersis ciuitatibus.

Possessor sine iusto titulo non acquirit rem possessam, in foris nouis præsentis Regni lib. 3. tit. 13. cap. 4.

Hypothecaria actio præscribitur per ipsum debitorem spatio triginta annorum, per extraneum vero spatio decem, aut vltimum viginti annorum, ut putā si ille debitor alienauit. Rolandi in tractatu notularum de contract. & eorum diu. rubrica de hypotheca incipiente, circa secundum principale in fine, Maranta de ordin. iudi. in 4. parte distinct. 7. num. 52.

De obligationibus.

QUIA Viterius satis diffuse agitur de obligationibus, ideo hic de hac materia nihil tractatur.

De inutilibus stipulationibus. Cap. XV.

STIPULATIO Est verborum conceptio, qua aliquid nobis dari, fieri ve stipulamur, præcedente interrogatione, & subsequente consentiente responsione. Vt promittis soluturum te mihi centum libras monete, Valentinæ ex tali causa infra vnum mensem primò venturum, & à die præsentis in antea continuè computandum? Et tu respondes, promitto.

IN stipulationibus requiruntur interrogatio, & responsio. Et hinc est quod mutus, & surdus non possunt facere contractus, nec stipulationes, quia non loquatur, & non audiunt, secus si esset mutaster, vel surdaster.

Item furiosus non potest stipulari, quia in stipulatione requiritur sensus.

Item infans, quia in stipulatione requiritur intellectus, & ipse, nec sensum, nec intellectum habet, quia est similis furioso.

Item redditur stipulatio inutilis ratione absentię. Et hoc intelligitur de illis, qui sunt in totum absentes, qui nullo modo exaudire possunt. Secus si vnus esset intra, & alter extra cubiculum, siue curiam, & possent se adinuicem exaudiri.

Item inutilis est stipulatio ratione dissensus, vt si dicas, quod promittas vnum, & tu promittis aliud, vt si ego dico, promittis mihi decem si naus ex Asia venerit? Et tu respondes, promitto si naus perierit.

Item inutilis est stipulatio contracta super impossibili conditione. Et dicitur impossibilis conditio, cui natura est impedimento quominus existat, vt promittis mihi decem si cælum digito tetigero: & tu dicis, promitto: non valet, quia de natura impossibile est quod possim tangere cælum. Secus si dicam, si cælum digito non tetigero, & tu dicis, promitto, certe valet. Verumtamen si in vltima voluntate huiusmodi conditiones apponantur, nulla de illis habenda est ratio; vt si dicat testator, instituo mihi heredem

dem Ioannem t. si coelum digito tetigerit, nam institutio non vi-
ciatur, & remanet dispositio, quia benigniores sunt ultimæ vo-
luntates contractibus.

Item inutilis est stipulatio si ex causa turpi descendat: vt ecce
promittis mihi decem si faciam sacrilegium, vel homicidium,
vel furtum? Et tu dicis, promitto, quia quod ex turpi causa pro-
mittitur, non debetur.

Item est inutilis stipulatio per metum, vel per dolum facta.

Item inutilis est stipulatio ratione tertiæ personæ, quia pacta
inter alios acta debent nocere, vel prodesse pasciscenibus, &
non alijs: vt si ego dico, o Petre promittis, quod Ioannes dabit
mihi decem? Et tu dicis, promitto. Certe nec Petrus tenebitur,
quia promissit factum alienum, & alienum factum promittendo;
nemo regulariter obligatur; nec ipse Ioannes, cuius factum est pro-
missum tenebitur, quia de contractibus alienis neminem obli-
gari certissima iuris regula est. Sed quomodo potest fieri vt Pe-
trus teneatur, & remaneat obligatus? Certe vno modo, scilicet
per ista verba, promittendo se facturum, & curaturum, & operam
cum omni effecta daturum: vel quod faciet, & curabit, & operam
cum omni effecta dabit quod Ioannes t. dabit mihi decem, etc.
Quia hoc modo concepta promissione Petrus non factum alienum,
sed suum proprium promississe videtur.

De pactis, & eorum diuisionibus. Cap. XVI.

PACTVM Est duorum, vel plurium consensus; atq; conuen-
tio in idem dandum, vel faciendum.

Nihil est tam naturale, & æquitati consonum, quam pacta bonæ
fide facta seruare, & ea, quæ semel placuerunt, adimplere.

Pactum est generale ad omnia, & singula, quæ aguntur causa
obligationis contrahendæ, vel tollendæ.

Pactorum alia sunt realia, siue in rem, alia vero personalia, siue
in personam.

PACTA Realia, siue in rem sunt quoties generaliter paciscor:
ne rem petam.

Realia

Pacta personalia, siue in personam sunt quoties paciscor ne à tali persona petam, hoc est à Petro, vel Ioanne.

Alia datur pactorum diuisio, scilicet quedam sunt vestita, & quedam nuda.

Pacta vestita sunt illa, quæ vestiuntur aliquo ex his, scilicet ex re, consensu, litteris, verbis, interuentu rei, & coherentia contractus, sub quo intelliguntur pacta adiecta.

Pacta nuda sunt illa, quæ in se causam non continent. Nullius enim est efficaciam alicuius rei traditio sine causa. Et etiam dicuntur pacta nuda illa, quæ non vestiuntur aliquo ex supradictis sex vestimentis.

Hæc nuda pacta sunt inefficacia ad obligandum, vel ad agendum, licet prossint adtuendum, & defendendum, quia nudum pactum regulariter de iure civili etiam iuratum non parit actionem, sed exceptionem. Tamen de æquitate canonica ex pacto nudo oritur actio. Iasson. in §. sed cum nulla c. 1. de pactis. Et similiter in curia mercatorum agitur ex pacto nudo Bartul. lege, quintus, & Bald. leg. si pro ea. hinc dicit spe. in tit. de compe. iudi. adi. §. 1. versic. 28. quod mercatores dicuntur de foro Ecclesie.

Pacta vero vestita sunt efficacia, & utilia ad obligandum, & ad agendum.

Item pactorum alia sunt gratuita, & alia non gratuita. Gratuita quando nullo dato, vel promisso debitum remittitur. Non gratuita sunt quando sunt aliquo dato, retento, vel promisso, ut in transactione.

Item diuiduntur pacta in expressa, & tacita. Expressa sunt de quibus expressis, clarisque verbis conuenitur. Tacita sunt, quæ verbis non exprimuntur, ex tacito tamen quodam consensu, verisimiliterque præsumpta animi voluntate descendunt: ut si quis debitori suo cautionem reddat, videtur interquos conuenisse ne debitum petatur. Item urbanis habitationibus locatis tacite conuentum videtur ut illata, & inuenta pignori sint locatori, & tacite obligata.

Notandum est quod regulariter pacta ad alias res, seu personas extendi non solent, leg. si vnus §. ante omnia. Cuius legis hæc sunt verba. Ante omnia enim aduertendum est ne conuentio in

in alia re, aut cum alia persona facta; in alia re, alijve personae noceat. Sint tamen casus, in quibus pactum, vel transactio inter certas personas factum, vel facta ad alias quoque personas extenditur, illisque prodest: ut pactum factum cum venditione prodest emptori; puta emptor domum emerat sub certis indutijs, ut solueret pretium in talibus, & talibus terminis, antequam solueret, eandem domum alteri vendidit nulla facta mentione deducto pacto, certe huic tertio proderit dictum pactum indutiarum, licet secum non fuerit factum. Item pactum filij, vel serui prodest patri, vel domino. Item pactum procuratoris domino, siue principali suo prodest. Contra tamen non praedudicat, nisi in tribus casibus, scilicet, si ille in hoc speciale mandatum habeat; Item si in rem suam constitutus sit. Item si generalem domini habeat administrationem. Similiter pactum tutoris, vel curatoris prodest pupillo, vel adulto, Pactum etiam de petendo factum cum reo principali prodest eius fideiussori. Alij sunt consimiles casus, qui hic breuitatis causa praetermittuntur.

De beneficio minoris aetatis, & restitutionis in integrum. Cap. XVII.

SAEP E contingit minores viginti annorum contrahere, & diuersos contractus facere, & firmare, & in ipsis propter aetatis defectum, & illorum simplicitatem, aut propter aduersarij calliditatem decipi, & laedi, & ideo iura illis subueniunt concedendo beneficium restitutionis in integrum. Quod iuris beneficium si laesi, aut decepti reperiantur, implorare possunt quandoque intra vigesimum secundum annum aetatis suae, & non ultra iuxta foros praesentis Regni Valentiae. Et per hoc iuris beneficium restituuntur in integrum, id est in eum statum, in quo erant ante contractum.

HOC beneficium restitutionis in integrum perinde succedit foribus minorum, atque ipsis minoribus est concessum, leg. non solum, ff. de in integr. restit. Et etiam competit fideiussori minoris, & suis heredibus.

Hic beneficio renunciari non potest, quia renunciando minor, magis laederetur. Et hoc est verum, nisi iuramentum in-

D

reg

rerueniat, nam mediante iuramento valet, & tenet renuntiatio secundum ius commune. Contrarium vero est dispositum per forum huius Regni lib. 2. tit. 13. cap. 15. et 21.

Vltorius in tractatu de iudicijs, sub tit. de restitutione in integrum diffusius agitur de dicta restitutione.

De minoribus, & eorum restitutione iuxta foros Valentia. Cap. XVII.

AQUELL es dit menor, encara que sia casat, que no te complida edat de vint anys, lib. 2. tit. 13. cap. 1.

Pvhil es aquel qui no te quinze anys complits, lib. 5. tit. 6. cap. 37.

Si algu es menor de vint anys, no pot esser pres per mayor, y sin tindra rescrit del Rey no li val. lib. 2. tit. 13. cap. 8.

PERA prouar la mayor edat reba lo Assessor los testimonis, y nols cometa, a altre; y ultra la proua que se li offerira, rebas informacio del pare, o mare del menor, sin tindra, o de dos parents, y no hauentni en la Ciutat; o lloch, proues la edad ab quatre testimonis, y no ab menys. Y altrament no val la prouissio, o declaracio, lib. 2. tit. 13. cap. 19.

Quant algun menor, o vniuersitat en algun tracte seran preiudicats, pode per si, o per son Procurador demanar restitucio in integrum ço es lo menor dins dos anys apres de fet maior de vint anys, tant que estiga present lo tator, com absent, y tant en iuri, y pot tambe desfer lo contracte sens restitucio. Y la Vniuersitat dins dos anys apres de la lesio, lib. 2. tit. 13. cap. 1. 2. & 3.

Y En cas que al menor s'eli concedeixca restitucio pera rescindir lo contracte, deu restituhir lo preu que ha pres dela cosa encara que no sia fet mes rich si voldra cobrar la cosa, y sino voldra que la cosa li sia tornada val lo contracte, lib. 2. tit. 13. cap. 15.

Menor de diuit anys, no deu esser tormentat, lib. 9. tit. 6. cap. 4.

Si lo menor fet maior conferma lo ques feu essent ell menor, no pot esser restituhit, lib. 2. tit. 13. cap. 4.

No.

NO corre prescripcio contra lo menor encara, que haja començat à correr viuint son pare fins, que tinga vint anys, lib. 2. tit. 13. cap. 4. y 7.

LO menor encara que vena, ò en altra manera còtracte en presentia, ò absentia, ò ab consentiment de son tutor, no val la venda, ni lo còtracte, lib. 2. tit. 13. cap. 12.

NO pot lo menor obligar ses coses general, ni specialmèt sens la auctoritat de son tutor, lib. 5. tit. 6. cap. 34.

SI fill de familia fara fermança, no hi es tengut encara que la faça per son pare, sino le succehira, lib. 2. tit. 13. cap. 3.

LO que contractara lo menor, no tots temps es reuocat, sino quant sera enganat, lib. 2. tit. 13. cap. 13.

SI menor prestara a altre menor, lo qui ho prengue no deu tornar, sino fera fet mes rich. Entenent que es mes rich si fera en son poder, ò ho haura esmerçat en cosa que encara sia en son poder, lib. 2. tit. 13. cap. 14.

LOs qui no tindran vint y cinch anys complits, sino seran casats, no poden contractar, sino ab consentiment de son pare, ò de dos parents mes propinchs, sino tindran pare, y si ho faran, no val, y lo Notari qui hi entreuindra sia bandejar perpetuamèt, y tambe lo corredor al qual se donen cent açots, lib. 3. tit. 13. cap. 23.

NO val lo còtracte que per menor sera fet ab iurament, perque se enten hauerlo fet manat, lib. 2. tit. 13. cap. 21.

NO valen los actes de diffinicions, remissions, y donacions, que los menors de edat faran als tutors de les administracions, sino seran majors: y si lo Notari quils rebra hi posa sacrament sia priuat de la art de Notaria, lib. 2. tit. 13. cap. 17.

SI contra lo pubil se donara sentencia en plet menys del tutor, no val, lib. 5. tit. 6. cap. 21.

Qua a algun menor delinquira no le excusa la menor edat, sino era infant, lib. 2. tit. 13. cap. 6.

De exceptione non numerata pecuniæ.

Cap. XIX.

EXceptio non numerata pecuniæ, præcipuè competit debitori pro causa mutui, qui sub spe futuræ numerationis confessus fuit se dictam pecuniam mutuam habuisse, & recipisse ex causa mutui; & tamen ipse revera dictam pecuniam non habuit, nec recepit, nec fuit ipsi realiter numerata, seu tradita. Quapropter debitor infra biennium de iure communi, & infra annum iuxta foros Valentia opponere potest hanc exceptionem. Et huic exceptioni renunciari non potest nisi mediante iuramento, & certificatus, & hoc de iure communi. Secundum vero privilegia Valentia non potest Notarius in contractu mutui apponere iuramentum sub poena priuationis officij, ut in privilegio dat, &c. Valentia 8. Idus Maij 1303. in corpore privilegiorum, fol. 44. cap. 18. Et idem est dispositum cum dicto privilegio respectu commandæ, & depositi. Et saltem dicta renunciatio operabitur effectum, ut transferat onus probandi in aduersarium. In apocis vero, & in alijs multis actis conceduntur triginta dies tantum ad dictam exceptionem non numerata pecuniæ opponendam, & hoc iure utimur.

De exceptione non numerata dotis.

Cap. XX.

HÆC Exceptio non numerata dotis competit viro, & eius heredibus contra uxorem, & eius heredes, quia in tractu matrimonij maritus propter nimiam affectionem confessus fuit se dotem accepisse, & sibi numeratam fuisse sub spe futuræ numerationis cum instrumento publico, aut privato, & tamen illam non habuit, nec recepit. Et tunc tenetur dictam exceptionem coram Iudice ordinario proponere, & allegare cum iniunctione alterius partis intra quinquenium iuxta foros præsentis Regni, & tenet, aliàs non. Et huic exceptioni renunciare potest maritus certioratus per Notar. cum iuramento in hunc modum: Et renuntio cum iuramento per me præstito ad Dominum Deum, &c. certioratusque per Notar. infra scriptum specialiter, & expresse
exce

exceptioni non numeratę dotis, & eius beneficio, & foro Valen-
tię disponenti hanc exceptionem infra quinquenium posse al-
legari, cum in rei veritate, tota dicta dos fuit mihi integriter,
& omni cum effectu soluta, & satisfacta, & omni alij iuri, &c. Et
habet locum huiusmodi renunciatio in instrumentis dotalibus,
& alijs in quibus maritus confitetur dotem, seu partem eius re-
cepisse, & ei numeratam fuisse.

*De Epistola Diui Adriani, & de beneficio di-
uisionis, & partitionis. Cap. XXI.*

Beneficium Epistolę diui Adriani cōpetit duobus, vel plubus
pro alio obligatis simul, & in solidum, vt possit vnusquisque
eorum petere, quod pro sua virili portione tantum conueniatur.
Et idem operatur diuisionis, & partitionis beneficium, quod
competit pluribus modo predicto obligatis. Et huic Epistolę,
dictisque beneficijs potest renunciari. Adrianus est nomen pro-
prium illius Iurisconsulti, qui dictam Epistolā composuit. Diuus
autē dicitur causa honoris, scilicet dicitur Diuus quasi Diuinus.
Idem seruatur in pluribus reis debendi, scilicet debentibus ean-
dem rem, vel pecunię quantitatem, ita vt si sint plures debito-
res, vel duo saltem presentes idonei ad soluendū, quod vnusquis-
que conueniatur pro parte sua. Si vero obligant se in solidum, pa-
ctum solidi eos plenarię obligat; & liberum erit mihi creditori
conuenire quem voluero arbitrio meo. Et hodie iam omnes o-
bligantur simul, & in solidum, & predictis beneficijs respectiue re-
nuntiant pro maiori tuitione, & securitate.

*De noua constitutione, & de duobus reis debendi,
Cap. XXII.*

QVANDO duo, vel plures simul, & in solidum sese obliga-
runt ad aliquid dandum, soluendum, vel faciendum, & sunt
presentes, & soluendo, licet sint obligati in solidum, & pro toto,
non possunt conueniri, nisi quilibet pro parte ipsum contingen-
te de debito in quo sunt obligati. Et si quis eorum fuerit absens,
vel non soluendo, tunc alij poterunt conueniri in solidum pro
toto debito. Et huic constitutioni potest renunciari.

De noua constitutione de fideiussoribus.

Cap. XXIII.

HÆC constitutio disponit, quod quando quis se constituit pro alio fideiussorem, & insolidum obligatum, tali in casu quamdiu debitor principalis fuerit præsens, & soluendo non conueniatur eius fideiussor. Et huic constitutioni potest renunciari.

De beneficio cedendarum actionum.

Cap. XXIV.

HOC beneficium cedendarum actionum est concessum fideiussoribus, quo petere possunt, ut creditor, à quo ad solutionem compelluntur cedat ipsis actiones suas tam aduersus principalem debitorem, quam reliquos fideiussores illius. Quod si creditor facere recusauerit, & cedere actiones noluerit, potest ipse fideiussor solutionem quoque recusare. Et huiusmodi cessio fieri debet, vel ante solutionem, vel statim post solutionem. Sin autem ex intervallo fieret non valeret, leg. Modesti. ff. de solutio. Et huic beneficio potest renunciari. Si vero fuerit facta dicta renunciatio in instrumento obligationis, non tenetur creditor prædictam cessionem facere, si noluerit.

De beneficio cessionis bonorum.

Cap. XXV.

HOC beneficium cessionis bonorum appellatur refugiū miserorum, quia eo gaudere conantur, qui mole creditorum grauati, & oppressi non habent unde creditoribus suis satisfaciant, & sic illis bona sua cedunt, offerunt, & exponunt. Et hoc principaliter faciunt, ne incarcerentur, vel excommunicentur. Et huiusmodi cessio fit iudicialiter cum in iunctione dictorum creditorum, potissime eorum, à quibus executantur, vel impediuntur. Huic beneficio renunciari potest in locis, in quibus viget consuetudo, quod quis possit se obligare ad carcerem suæ personæ, vel aliàs potest incarcerari pro debito privilegiato. Et fit dicta renunciatio hoc modo. Renuncians specialiter, & expre-

se

se certioratus per Notarium infra scriptum beneficio cessionis bonorum. Et habet locum in omni contractu, siue instrumento obligatorio ad aliquid dandum, vel soluendum: non dico ad faciendum, quia debitor facti non gaudet cessionis bonorum beneficio, nec liberatur cedendo, quia ubi quis tenetur ad factum, impotentia non potest allegari, quia possibile est sibi facere, unde ex quo facere potest, & non facit, constat quod est in dolo, & dolosus non gaudet hoc beneficio, & per consequens renunciatio in tali debito non habet locum.

De recurſu ad arbitrium boni viri.

Cap. XLVI.

AD corrigendum dolum, siue iniquitatem arbitrorum, siue arbitratorum iniquam sententiam proferentium, fuit inuentus recursus ad arbitrium boni viri, qui recursus est quasi quedam species appellationis. Nam quemadmodum a sententia iniusta, & iniqua appellatur ad superiorem iudicem, ut illam corrigat, seu reformet, ita etiam ab iniqua arbitri, seu arbitratoris sententia proclamatur ad boni viri arbitrium, qui est iudex ordinarius illius loci, ut illam reuocet, seu emendet. Et quamuis Notarij in instrumentis compromissorum communiter apponant pactum, siue clausulam cum qua adinuicem, & vicissim promittunt partes non recurrere ab huiusmodi sententijs ad arbitrium boni viri, tamen non obstante tali pacto, vel renunciatione, etiam si expresse renunciatur dicto recurſui poterunt partes nihilominus proclamare, & recurrere, quoniam dicto recurſui renunciari non potest, etiam cum iuramento, vel poena, quia sic daretur arbitris, & arbitratoribus occasio delinquendi, & malam, & iniquam sententiam proferendi, si valeret talis renunciatio. Vnde si renunciauerint partes cum iuramento, & poena: & postea recurrant, non propter hoc incurrunt in periurium, nec incidunt in poenam, quia iure permittente hoc faciunt. Tale enim iuramentum habet in se tacitam conditionem, videlicet si equè, & iustè pronuntiauerint arbitri, vel arbitratores. Et sic frustra videtur opposita dicta clausula a notarijs cum dicta renunciatione in instrumentis compromissorum.

De Senatusconsultus Macedoniano

Cap. XXVII.

MAcedonianum Senatusconsultum est quoddam ius in odium fœneratorum constitutum.

ET fuit inuentum principaliter in odium fœneratorum, & secundario in fauorem parentum, & filiorum familias.

Dicitur Macedonianum à quodam Macedone pessimo fœneratore, qui suas pecunias sub vsuris mutuabat filijs familias, & persuadebat de morte parentum, dicens, fac quod sis citò tuus iuris.

HO C beneficium habet locum quando filius familias accipit pecuniam mutuo, vel aliquam aliam rem, vt ea distraha, seu vendita vtatur pecunia cum fœnore.

DICTVM beneficium Senatusconsulti Macedoniani solum habet locum in contractu mutui facti filiofamilas, in quo filius familias mutuum recipiens, debet dicto iuri, & eius beneficio renunciare.

VTRVM autem talis renunciatio valeat, vt filius familias, & eius pater hoc beneficio gaudere non possint est inter Doctores controuersia, nam quidam dicunt, quod non, etiam si sit facta cum iuramento, quia sic daretur materia delinquendi, & quia est inuentum in odium fœneratorum, & beneficijs odiosis renunciari non potest. Alij dicunt, quod sic. Sed hoc debet remitti peritioribus.

Huiusmodi autem renunciatio potest sic notari, & scribi in instrumento. Et virtute iuramenti per me superius prestiti certioratus per Notarium infra scriptum specialiter, & expresse de beneficio Senatusconsulti Macedoniani, quo prohibetur mutuari, siue fieri filijs familias sine iussu, seu consensu suorum patrum, aliàs de pecunia mutuata non teneantur, scienter, & sponte dicto beneficio renuntio, & omni alij iuri, &c. Et hoc de iure communi.

DICTVM beneficium competit filijs familias pecuniam mutuo accipientibus, & illorum heredibus. Competit etiam coram patribus, necnon fideiussoribus, quia qua exceptione defenditur principalis, eadem defenditur fideiussor.

Et

ET competit contra creditores, qui mutuarunt pecuniam filiofamilias, & contra illorum heredes, & contra quoscunque volentes nomine ipsorum creditorum agere.

DICTVM beneficium competit vt dictum est ad hoc vt filiusfamilias de pecunia mutuata non teneatur, non solum dum est in patria potestate constitutus, sed etiam postquam sui iuris effectus est, instituta, lib. 4. tit. 2. quod cum eo, qui in aliena potestate est, & c. §. illud propriè seruatur.

VT competat beneficium Senatusconsulri Macedoniani multa sunt necessaria. Primum est necessarium vt accipiens mutuum sit filiusfamilias, non autem paterfamilias. Item, quod sit in pecunia numerata, vel in alia re, vt ea distracta, vel vendita vtatur pecunia, non autem in alia re, quia tunc non competet Macedonianum, nisi illa res fuisset data in fraudem. Item, quod res sit ex causa mutui concepta, non autem ex alia causa. Item, quod non sit ei renuntiatum.

Dictum beneficium cessat, primò quando per mendacium dixit se patremfamilias, & erat filiusfamilias. Item si credebatur esse patremfamilias, puta quod fungebatur publicis muneribus, & vt paterfamilias agebat, & contraheret, quia ignorantia facit ius, & communis error quem excusat. Item si pupillus mutuauit filiofamilias pecuniam sine tutoris autoritate. Item, si mutuum vertitur in rem patri utilem, vel necessariam, secus si in voluntariam. Et sunt alij multi casus adducti à Rolandino in tractatu notularum de contractibus, & eorum diuisionibus, tit. de beneficio Macedoniani Senatusconsulri.

ET quæ de filiofamilias dicta sunt intellige similiter de nepotibus, & neptibus, cum semper in fauorabilibus nomine filiorum etiam nepotes, & neptes comprehendantur, leg. liberorum, §. sed, & Pagurius, ff. de verb. signi.

De Senatusconsulto Vellejano.

Cap. XXVIII.

Senatusconsultum Vellejanum principaliter fuit in fauorem mulierum ex æquitate, & naturali ratione introductum propter

propter bonum publicum, ut mulieres ob sexus imbecillitatem, ne blandimentis, & dolosis persuasionibus inducantur, ut se pro alijs obligent, intercedant, aut fideiubeant, licet secundo tenentur in odium creditorum.

Huius Senatusconsulti Velleiani effectus est, ut mulier alienam obligationem in se suscipiens fideiubendo, vel obligationem in se transferendo iuuetur, & tueatur huius iuris beneficio adversus creditores, quibus se obligavit, & remaneat penitus indemnis, & exempta ab obligatione, ac si dicta obligatio facta non fuisset. Cuius beneficii exceptio etiam heredibus ipsius mulieris competit.

Excipiuntur aliquot casus in quibus mulieres hoc Senatusconsulto non adiuvantur. Primò cum huic beneficio expresse, & sponte renunciauerint: in qua tamen renuntiatione certiorata esse debent cum iuramento quid privilegij competat illis ex dicto Senatusconsulto, alioquin si huius ignare renuntiarent, nihilominus semper ad hoc beneficium recurrere, & confugere possent. Item, si mulier intercessit in rem suam, puta pro eo, qui mandato suo obligationem susceperat. Item si accepit pretium, vel aliquid loco pretij pro intercessione. Item si pro dote aliquius mulieris intercessit. Item cessat si ex intervallo biennij rursum sese obligavit, quia sibi imputari debet quod ultro firmavit, quod sæpe cogitare, & evitare poterat. Item si hæres ex post facto fieret illius personæ pro qua fideiussit. Item quotiescunque fraudem, & dolum in tali intercessione committit mulier, cum infirmitati, non mulierum calliditati hoc beneficium consultum sit leg. si sine, C. eodem tit.

Et sic apparet, quod renunciatio huius Senatusconsulti Velleiani locum habet dumtaxat in instrumento in quo mulier pro alio fideiuber, vel aliàs se soluturam, vel facturam promittit, & etiam ubi mater assumit tutelam suorum liberorum, quia ex tunc pro liberis obligatur, scilicet res illorum salvas fore.

Huiusmodi beneficio Senatusconsulti Velleiani renuntiare potest mulier, & valet talis renunciatio, iuramento tamen interveniente, & quod mulier renuntians debite certioretur à Notario, & in instrumento expresse dicatur ipsam de dicto beneficio certioratam fuisse. Quod tamen in dubio non presumitur.

tur, vt in tomo primo tractatus artis Notariæ, tit. de renuntiat.
quæ fiunt in contractib, fol. 43. pag. 1.

Sed aduertat Notarius, ne asserat, seu scribat in suo instrumen-
to se aliquam mulierem de dicto beneficio certiorasse, nisi
reuera illam certiorauerit: quia male accidit cuidam Notario,
qui in quodam instrumento scripsit, quod certiorauerat quan-
dam mulierem renuntiantem beneficio Senatusconsulti Velleia-
ni. Et deinde causa super hoc in iudicium deducta fuit pro
parte illius mulieris allegatum, quod non fuerat de dicto iure
certiorata. Et vocato dicto Notario ad iudicium, fuit per iudi-
cem interrogatus, si dictam mulierem certiorauerat, prout scrip-
serat in suo instrumento; qui dixit, quod sic. Et rursus interro-
gatus, quid significat, seu importat dictum Senatusconsultum;
respondit, senescire, ob quod fuit tanquam falsarius punitus, &
mulier absoluta ab impetitis. Tene menti prædicta.

De Beneficio iuris hypothecarum.

Cap. XXIX.

HYPOTHECA idem est quod obligatio, siue suppositio. Et
dicitur ab hypos, quod est sub, & thesis, quod est positio, qua
si supposito.

Vxor habet bona mariti pro dote sua obligata. Ita vt si ma-
ritus expresse obligat sua bona, tunc vxor habet bona ma-
riti expresse obligata, & hypothecata. Si vero maritus bona sua
non obligauerit expresse, tunc vxor habet illa tacite obligata be-
neficio legis. Et mulier habet tale priuilegium, vt ratione suæ ta-
cite hypothecæ præferatur omnibus alijs creditoribus habenti-
bus in bonis mariti tacitam etiam hypothecam, iuxta foros Va-
lentie. Et potest mulier huic beneficio renuntiare cum iuramen-
to, dummodo sit plene de eo certificata.

SED pone, quod mulier non apparet certificata de hoc bene-
ficio in instrumento, nunquid præsumitur certificata, quidam
dicunt quod sic, quia omnia præsumuntur solemniter acta à iuris
peritis, scilicet à tabellionibus. Alij dicunt, quod non, nam est
solemnitas extrinseca, quæ præsumitur non esse apposta, nisi ex-
presse appareat in instrumento certificata. Et etiam potest dici
quod

quod vxor non potest huiusmodi renunciationem facere, nam videtur marito velle donare, quod ipsa renuntiat. Sed ad hoc potest responderi, quod non donat, sed ius suum remittit, quod facere potest. Vtunque sit hanc quæstionem remitto ad peritiores in iure. Et dico, quod non est recedendum à praxi antiquissima, & communi stylo, & consuetudine Notariorum, qui semper soluti sunt, & solent in suis instrumentis huiusmodi renunciatione mediante iuramento apponere, & cum certioratione dicti beneficij.

De authentica si qua mulier.

Aliud etiam competit mulieribus beneficium sumptum ex authentica si qua mulier, qua disponitur, quod mulier consentiens obligationi sui viri, aut se vel eius bona pro marito obligans, ipso iure seruatur illesa, nisi quatenus pecunia in rem, & vtilitatem ipsius mulieris versa probetur. Et huic beneficio potest renuntiari, & renunciando tenet obligatio, aliàs non. Idem est dicendum quando mulier consentiat his, qui contingunt virum iure potestatis, vt quia vir est in potestate sui patris, qui est socer mulieris, vel quia sunt cū eo in eiusdē potestate, scilicet duo filij soceri. Dicendum est, ergo quod siue mulier consentiat focero, id est patri sui viri, vel filio viri, aut fratri viri in eadem potestate cum viro esistenti, non tenet consensus mulieris per dictam authenticam, ac si consentiret viro proprio. Renunciatio beneficij valet maximè cum iuramento, sic dicendo. Et renuntiauit dicta talis cum iuramento per ipsam ad Dominum Deum, & eius Sancta quatuor Euangelia in manu, & posse Notar. infra scripti præstito, & per ipsum Notar. certiorata beneficio authenticæ, si qua mulier, & omni alij iuri, &c.

De authentica siue, à, me.

PER Hanc authenticam, siue, à, me est dispositum; quod vir non potest alienare, vel obligare bona donationum propter nuptias, id est bona per eū siue vxori donatione propter nuptias donata, in præiudicium vxoris etiam consentientis, nisi biennio transacto consentiat iterato, & tunc alia bona æquivalentia suffragant viro præter bona donata, quæ alienantur, aliàs mulieri contra.

contra possessorem bonorum sic per virum alienatorum compe-
tit in rem actio. Dos vero in rebus immobilibus consistens nullo
modo potest alienari nisi ut prius. Et huius authenticæ renuncia-
tio habet locum quando maritus donavit suæ uxori certam par-
tem suorum bonorum donatione propter nuptias, & deinde vult
vendere siue alienare aliqua ex dictis bonis, quia pro securitate
emptoris oportet vxor consentiat, & renuntiet beneficio dictæ
authenticæ mediante iuramento in hunc modum. Et dicta talis
specialiter, & expresse renuntiavit cum iuramento per ipsam ad
Dominum, & eius Sancta quatuor Euāgelia in manu, & posse Notar.
infra scripti præstito certiorataque per dictum Notar. beneficio
authenticæ, siue à me. Et eodem modo renuntiet si fiat alienatio
aliquorum bonorum dotalium immobilium per maritum, vel per
uxorem, vel per ambos simul. Et forte talis renunciatio saltem
prætextu bonorum dotalium non valeret nisi in vim dicti iura-
menti, quia si valeret renunciatio dos esset peritura; sed iuramen-
tum interueniens facit eam valere, saltem de iure Canonico.

De lege Iulia.

LEGE Iulia prohibetur fundi dotalis alienatio in fauorem
mulierum ne earum dotes pereant, seu anichilentur, ideo-
que si contingat aliquem dotalem fundum per mulierem alie-
nari necesse est, ut pro securitate emptoris dictæ legi Iuliæ re-
nuntiare. Et forsitan talis renunciatio non valeret, saltem de iu-
re Ciuili, nisi cum iuramento, ut in præcedenti dicendo sic.
Insuper dicta talis cum iuramento per ipsam ad Dominum Deū,
& eius Sancta quatuor Euangelia in manu, & posse Notar. infra-
scripti specialiter, & expresse renuntiavit certiora per dictum
Notar. deque voluntate, & expresse consensu dicti sui viri ibi-
dem præsentis, volentis, & consentientis, prout ita asseruit for-
re verum, certiorataque per me dictum Notar. beneficio legis Iu-
liæ de fundo dotali non alienando, & omni alij iuri, &c. Et di-
co notanter cum voluntate, & licentia prædicti sui viri, &c.
Quia maritus habet vsumfructum in huiusmodi bonis dotalibus
suæ uxoris. Et similiter pater mulieris si viuat debet huiusmodi
venditioni consentire, & filiam suam vendentem autorizari,
vel etiam avus paternus si vixerit.

*De beneficio conditionis sine causa,**Cap. XXX.*

HOC beneficium conditionis sine causa habet locum quando aliquis promissit sine causa aliquid alicui, vel ex iniusta causa. Et sic hoc beneficium dicitur, quod quando quis sine causa, vel ex iniusta causa promissit, non tenetur.

COMPETIT dictum beneficium contra eum, cui facta est huiusmodi promissio, & contra eius hæredes, & contra habentes causam ab ipsis. Et etiam competit illi, qui promissit, & eius hæredibus, ut non teneantur ex tali promissione.

*De beneficio conditionis indebiti,**Cap. XXXI.*

CONDITIONO indebiti competit illis, qui soluerunt quod non debebāt. Et ita totum illud hac conditione repetere possunt. Et est notandum quod renunciatio huius beneficii nihil, aut parum prodest, cum qui indebite promissit, vel soluit, indebite renuntiavit, Bart. leg. fin. §. item quæsit, ff. eodem tit.

*De beneficio legis redibitoria, & quanti minoris,**Cap. XXXII.*

IN emptionibus, & venditionibus animalium sæpiissime contingit emptores decipi eo, quia sunt multum vitiosa, & vitia, & morbos occulta, & occultos habentia, quæ & qui tēpore venditionis existebant, & ipsis emptoribus erant occulta, & incognita. Et possunt emptores contra venditores agere redibitoria, hoc est, velle rem emptā reddere, & pretium sibi reddi. Et etiam possunt agere actioni quanti minoris, hoc est petere illam partem pretij sibi reddi, quam non dedissent si scivissent illa vitia, vel illos morbos: vel quanto minus dictum animal valebat propter dicta vitia, seu morbos. Et hoc iuris remedium etiam competit pro quibusvis alijs rebus tam animatis, quam inanimatis vitiosis. Potest tamen his iuris remedijs, siue beneficijs renunciari hoc modo. Et dictus t. emptor præfatus renuntiavit specialiter & expresse certioratus per Notarium infra scriptum, beneficio legis

gis redibitoria, & quanti minoris, & omni alij iuri, &c.

Sunt alia multa beneficia, & exceptiones, illorumque, & illarum renunciationes, de quibus ad longum agitur per Rolandum in tractatu notularum, de contractibus, & eorum diuisionibus: & in tractatu artis Notariatus auctoris incogniti tomo 1. titulo. de beneficijs, quibus me refero breuitatis causa.

De renunciationibus, Cap. XXXIII.

Renunciatio est remissio auxilij, vel defensionis, vel iuris ipsi renuntianti competentis.

Renunciatio est duplex, generalis, scilicet, & specialis.

Generalis est, quæ verbis fit generalibus, vt quando renunciatur omnibus iuribus, exceptionibus, beneficijs, omni legum auxilio, &c.

Specialis est quando certis, & expressis quibusdā iuribus, aut beneficijs renuntiat.

Renunciatio generalis in hisce casibus facta, in quibus specialis à lege requiritur, nihil præiudicat ne quis verborum inuolucro decipiatur, nec teneatur ad ea, quæ verisimiliter non fuerunt in intencione, aut cogitatione renuntiantis.

Renunciatio vero specialis omnino præiudicat, & animum renuntiantis clarè indicat talem fuisse, qualem ipsa verba exprimunt. Quare etiam regula iuris est, expressa nocere, non expressa non nocere. Et tutior est specialis renunciatio generali.

Renunciatio est stricti iuris, & in ea non veniunt nisi expressa, Roman. cons. 168. decis. cons. 379. vnde si quis renuntiat auiæ, patris, & patru hereditati, sed non aui, tunc non obstante dicta renunciatione potest, & debet succedere dicto eius, ano: idem decis. cons. 419. & cons. 551.

OMNE ius, vel sola spe, seu re competens renuntiari potest. Item renunciatio eatenus intelligitur facta, quatenus verba actum fuisse indicant, vel quatenus causa ipsa renunciationis declarat.

De Arris, Cap. XXXIII.

Quia sepe inter contrahentes tam in emptionibus, & venditionibus; quam in alijs contractibus materia arrarum solet occurrere, idcirco hic breuissimè nonnulla de arris attinguntur.

Et primò ponitur casus in emptione, & venditione in hunc modum, Petrus t. volebat vendere quandam domum suam, Ioannes t. sciens hoc accessit ad illum, & dixit ei si volebat ipsam prædictam domum vendere, & tandem dicta venditio fuit inter eos verbo conuenta pro certo precio. Et quia Ioannes, tunc nō habebat sufficientem quantitatem ad totum dictum pretium soluendum, fuit inter ipsos actum, & concordarum, quod Petrus faciat, & firmet instrumentum publicum dicto Ioanni promittendo illi dictam venditionem in scriptis redigere, & de ipsa publicum instrumentum facere, & firmare cum boni, & idonei fideiussoris præstatione ad omnimodam utilitatem dicti emptoris. Et dictus Petrus promissit prædicta facere, & adimplere infra certum tempus. Et dictus Ioannes dedit, & soluit ipsi Petro viginti libras monetæ Valentia nomine arrarum, & pro parte solutionis precij iam dicti, & totum residuum promissit dare, & soluere infra certum tempus. Quæ omnia promisserunt adinuicem, & vicissim, ac prout ipsos attingunt respectuè, & singula singulis referendo facere, attendere, & complere, & nullatenus contravenire sub certa pœna, & cum refectione damorum, & expensarum litis, & extra, quæ, & quas vnus occasione alterius fecerit, & sustinuerit. Quibus sic ut præmittitur per actis, & inter ipsos conuentis sit, & recipitur de ipsis publicum arrarum instrumentum.

Arra est argumentum emptionis, & venditionis contractus, sed nondum perfectæ.

Huiusmodi arræ sunt magnæ utilitatis, quia cum ipsis, & cum ipsorum instrumento probatur contractus venditionis inter venditorem, & emptorem verbo initum præcessisse.

Arræ possunt dari tempore contractus celebrati, vel ex interuallo, prout partes maluerint.

Quia sepius arræ solent dari in contractibus emptionum, & venditionum, tamen in alijs contractibus possunt similiter dari.

Arræ

Arræ dantur, ut metu pœnæ arrarum partes citius accedant ad perfectionem contractus.

Silicet per dantem arras quominus contractus adimpleatur, tunc ille perdit arras, quas dedit. Si verò sit per recipientem, tunc ille perdit arras duplicatas, id est restituit illas, quas recepit, & dat postea tantumdem de suo proprio.

In huiusmodi venditiobus, in quibus præcessit arrarum datio, non est locus penitentiae quantumvis sit actum, quod fiat inde scriptura, siue instrumentum dictæ venditionis, quia datæ sunt arræ nomine arrarum, & pro parte solutionis pretij.

Est notandum, quod ultra pœnam arrarum superius memoratam potest etiam agi ad pœnam in instrumento appositam, & promissam, nam perdere arras simplices, siue duplicatas, ut superius continetur, est de natura contractus arrarum; sed pœna ibidem apposita non est de natura contractus, imò est de conventionione partium, & ex conventionione partium contractus legem accipit; & sic merito potest peti pœna partium conventionione valata.

Possunt dare arras omnes illi, qui possunt alios contractus facere, & de rebus suis alienare, aliàs non.

Possunt dari arræ omnibus illis, qui possunt se obligare ad illas restituendas, aliàs non, ut exempli gratia, minori non sunt constituendæ arræ, quia non potest se obligare ad ipsas restituendas etiam cum tutoris authoritate. Et si recepit arras, & consumauerit, non tenetur eas reddere, neque adimplere contractum, quia sibi debet imputare qui contraxit cum minore, & dedit ei arras, & non procuravit, quod converterentur in eius utilitatem, nam damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi & non alijs imputare debet.

Contractus arrarum est contractus proprius, quia in eo amæ partes adinuicem obligantur.

Sequitur de singulis contractibus in specie, & primo de emptione, & venditione.

Cap. XXXV.

E

VEB

VENDITIO est alicuius rei pro certo pretio traditio.

Pretium debet esse triplex, scilicet, verum, certum, & consistens in pecunia numerata.

Pretium debet esse verum, non fictum, nec simulatum; ut quando fit venditio ficta, & venditor fatetur se habuisse, & recepisse pretium ab emptore, & tamen illud non habuit, nec recepit.

Item debet esse certum, hoc est debet continere quantitatem pecuniæ certam, non autem incertam. Et dicitur incertum quando confertur in arbitrium unius ex contrahentibus: ut quando emptor dicit venditori, quid vis pro tali re? & venditor respondet, dabis mihi illud, quod tibi placebit. Hoc non valet primo, quia pretium debet esse certum, hic autem est incertum. Secundo, quia sequeretur, quod quis posset esse arbiter in re sua, quod de iure non permittitur. Sed si venditor, & emptor conveniant inter se, quod Titius definiat pretium; si Titius definiat, tunc valet venditio, aliàs non, quia venditio sine certo pretio non valet.

Item pretium debet esse consistens in pecunia numerata. Et hoc intelligi debet in principio contractus venditionis, nam ex post facto emptor poterit convenire cum venditore, & illi dare aliam rem insolutum dicti pretij. Et hoc casu venditio erit valida, & firma.

Empor tenetur prius solvere pretium, antequam res vendita sibi tradatur. Et hoc deciditur per & Ethimologiam ipsius pretij, quod ita appellatur, quia præire debet.

In omni venditione requiruntur tria substantialia, siue essentialia, quorum vno deficiente venditio non subsistit, & penitus corrumpitur, scilicet consensus contrahentium, res, & pretium.

Venditio est duplex, altera scilicet in scriptis, & altera sine scriptis.

Venditio in scriptis est illa, in qua agitur à principio, ut exinde fiat scriptura, quæ si non fiat non valet venditio. Et hoc procedit etiam in omnibus contractibus, leg. contractus, & ibi, Bal. colum. 1. in fin. in C. de fide instrument. Math. decis. 39. conci. Neapolit. versic. 3. & plus dicit Bald. in dicto loco, quod eo ipso quod partes dicunt, habeamus Notarium, qui conficiat scripturam de

con-

contractu, censentur velle contrahere in scriptis, in tantum, quod antequam scribatur potest eas, vel alteram earum pœnitere, & nolle contrahere. Et idem habetur in dicta decis. conclus. ne apoc.

Venditio sine scriptis est illa, in qua non agitur à principio, ut ex inde fiat scriptura.

In venditione in scriptis est locus pœnitentiæ interim, & quousque fuerit factum, & firmatum instrumentum ipsius venditionis, in venditione vero, sine scriptis non est locus pœnitentiæ, quia perficitur solo consensu contrahentium, etiam si non interueniat instrumentum publicum.

Et licet videantur esse duo contractus vnus, scilicet emptio- nis, & alter venditionis, tamen in rei veritate vnicus est contractus, qui respectu emptoris appellatur emptio, & respectu venditoris venditio. Et etiam, quia non potest esse emptio sine venditione, nec venditio sine emptione.

Venditio est contractus proprius vltro, citroque obligatorius, quia venditor tenetur rem venditam tradere emptori, & emptor tenetur, pretium soluere venditori.

Possunt vendere, & emere omnes, qui de iure non sunt prohibiti. Prohibentur autem qui sequuntur. furiosi, & pupilli infantes propter defectum consensus, quia vbi non est consensus, ibi deficit substantia emptionis, & venditionis. Vnde dici solet, qui non intelligit, non consentit. Et intellige furiosum non posse contrahere durante furore: nam si habet dilucida intervalla, tunc illis durantibus contrahere, & emere, & vendere potest.

Item ille, cui tanquam prodigo est interdicta bonorum suorum administratio, emere, aut vendere, non potest.

Item pater non potest vendere filio, quem habet in sua patria potestate, nec filius familias patri, nisi habeat peculium castrense, seu quasi castrense, quia quoad hæc peculia filius familias reputatur paterfamilias. Et de his peculij inter patrem, & filium potest esse emptio, & venditio.

Et generaliter non possunt emere, & vendere illæ personæ, quæ non possunt se alijs obligare.

F 2

Om3

Omnēs res vendi, & emi possunt exceptis illis, quæ de iure vendi, seu alienari sunt prohibita, vt res sacra, hoc est, quæ diuino cultui sunt dedicata, cuiusmodi sunt Basilica, siue Ecclesia, & earum ornamenta, & illis annexa, sicuti cimiteria sepulchra monumenta, vbi corpora mortuorum inferuntur, Cruces, Calices, mape altarium, libri, & similia.

Item vendi, & alienari prohibentur res spirituales, veluti Ecclesiastica sacramenta, & res annexæ spiritualibus, vt sunt Decime, Primitiæ Ecclesiarum, iura Patronatus, & aliæ similes res.

Item libet homo prohibetur vendi, & in simili venditione committitur crimen capitale, scilicet plagium.

Item vendi, seu alienari non possunt res Sanctæ, id est, muri, & portæ ciuitatum, & res publicæ alicuius ciuitatis, vt plateæ, theatra, & aliæ huiusmodi res.

Item Res litigiola, non potest vendi, seu alienari, nisi titulo dotis, vel donationis propter nuptias, vel restitutionis dotis, vel transactionis, vel diuisionis rerum hæreditariarum, vel per legatum. Res autem litigiola est illa de cuius dominio directo, vel vtili, vel quasi dominio, vel vsufructu causa, siue petitio mouetur inter petitem, & possessorem.

Item rei, quæ non est, nec esse speratur, non tenet emptio, & venditio. Rei autem quæ non est; sed esse speratur, bene tenet emptio, & venditio, vt est captus piscium, vel animum, vel perceptio fructuum. Vnde multum refert, aut vendere aues, vel pisces, qui capientur, vel fructus, qui nascentur; aut vendere ipsam captionem, vel perceptionem. In primo enim casu si non capiuntur pisces, vel aues, vel non nascuntur fructus, nulla est emptio. In secundo vero casu emptio tenet etiam si nulli pisces, vel aues capiantur, vel fructus non nascentur, eo quia sola spes videtur emptæ, quæ de iure emi, & vendi potest.

Item rei propriæ rō tenet emptio siue sciens, siue ignorans rem suam quis emerit. Res autem aliena bene potest vendi, & hoc in præiudicium vendentis, non autem in præiudicium veri domini, iuxta regulam iuris, rem alienam vendere quem posse nulla dubitatio est.

Item rei pupillaris non valet venditio, nisi interueniant tria requisita necessaria, scilicet autoritas tutoris, & curatoris, expressio causæ legitimæ, & decretum iudicis. Et hæc tria sunt de forma huiusmodi contractus, ita vt si aliquod eorum deficiat, non valeat

valeat talis venditio. Requiritur quartum, scilicet quod fiat suba-
statio. Et hæc quatuor requiruntur in venditione prædii, siue alte-
rius rei immobilis pupillaris. Et idē servatur in venditionibus re-
rum immobilium surdi, muti, furiosi, vel mentecapti per suos cura-
tores fiendis.

Absoluta venditione, cōmodum, & periculū rei vēditę, licet nō
adā tradita sit, ad emptorē pertinent, et pretium soluere te-
netur; modo, neq; dolus, neq, culpa venditoris interuenerit: aut
periculum custodię vsq; ad traditionem venditor suscepit: vt in
instituta lib. 3. titulo. 24. de empt. & vend. §. cum autem.

Et notandū, quod prohibitus vendere frumentū extra territo-
riū, non poterit vendere farinā: Maranta de ordine iudi. in 2. p.
tit. 20. quia eadem est ratio in materiato, quę est in materia.

Quia superius dixi ius patronatus non posse vendi ex quo spi-
rituali est annexum, sciendum est quod si vendatur, siue alie-
necur alicuius hereditas, siue herentia in qua ius patronatus alicuius
Ecclesię, vel Capellanię, seu beneficii existat, tunc illud ius pa-
tronatus transit cum vniuersitate rerum ipsius hereditatis, in em-
ptorem: licet per se vendi, seu transire non potuisset.

Item dixi supra, quod decimę & primissię Ecclesiarū vendi nō
possunt, tamen in his duo sunt consideranda, scilicet ius decimę
di, & primiciadi, & illud vendi non potest, quia spirituali est anne-
xum, & emolumentum, siue perceptio fructuum ipsarū decimarū,
siue primissiarū: & hoc vendi, & arrēdari potest: prout quotidie est
fieri assuetum per Rectores, & Beneficiatos, & alios qui bona sua
decimalia, & præmicialia arrendant tam laicis, quam clericis.

Aliarum omnium rerum, quę in commertio hominum sunt, id
est, circa quas possunt homines inuicem negotiari, emptio, &
venditio est permessa, siue sint res mobiles, & semouentes, siue im-
mobiles, siue corporales, siue incorporales: vt sunt iura, actiones,
obligationes & debita, hereditates, seruitutes, census, redditus,
iurisdictiones, & similia. Illarum vero rerum, quarum commertium
non habemus, prohibita est emptio, & venditio.

Quando fit venditio alicuius terrę, aut incipit à corpore:
vt, Vendo tibi quoddam troceum terrę continens in se duas
vel tot cassiciatas terrę campę parum plus, vel minus: aut inci-
pit à numero: vt vendo tibi duas cassiciatas terrę campę, pa-
rum plus, vel minus. In primo casu nullam potest emptor petere
à veni-

à venditore emendam, vel refectionem dictarum duarum, vel totæ casticatarum, etiam si in illis deficiat complementum, quia videtur facta venditio de illo troceo terræ contento infra fines, & limites ipsarum confrontationum, nulla habita ratione an sit plus vel minus. In secundo verò casu si in dictis casticatis terræ venditis non reperiantur illæ integræ, & completæ; tunc computata, & admissa prius in fauorem venditoris quarta parte, siue vn quarto vnus sanecate pro vna quaque casticata, quicquid deerit ad complementum totius rei venditæ, tenetur venditor hoc in casu reficere, & emendare ipsi emptori. Et prædicta accepi à quoddam celeberrimo r. V. ac Regiæ Audientiæ Valentie Doctore.

Quando fit venditio alicuius rei tentæ sub directo dominio, cum pacto de retrouendo, siue ab carta de gratia, & postea vigore dicti pacti prædicta res vendita restituitur, tali in casu tantummodo debetur vnum laudimium pro primavenditione. Et aduertitur debet, quod pro dicta reuenditione, siue restitutione postea subsequuta nullum debetur laudimium Tiraquel. de retract. lignagier. §. 29. glos. 1. num. 3. & 4. Et de retract. conuentio. §. 6. glos. 2. num. 20. Pinel. in leg. 2. cap. de rescinden. vendit. part 2. num. 36. Amadeus à Ponte question. 37. laudemiali. habetur in 10. tomo tract. part. 2. fol. 192. Thesaur. decis. 75. num. 3. vbi communem dicit licet Calaneus in consuetud. Burg. tit. de censos. §. 1. num. 15. existimet, non deberi, neque ex prima venditione.

Quando res datur estimata in certo pretio videtur emptæ, potius pro decem, in quibus fuit estimata, quia pretij mentio facit emptionem, leg. fin. vbi glos. c. de præd. decur. lib. 10. Bald. in leg. si inter. C. de iure dot. cum alijs per Surd. decis. 257. num. 1. Et ita etiam in specie sequendo Cast. resoluit Rot. coram Cardi. Lancel. Roman. bonorum de leuis. 27. num. 1598.

Quando fit venditio pro aliquo credito soluendo, & constat illud esse verum, & legitimum, tunc non potest considerari, nec præsumi fraus in tali venditione. Ita fuit declaratum cum sententia per Regiam Audientiam presentis ciuitatis Valentie lata, & per Franciscum Paulum Alreus Regium scribam mandati publicata die 15. Martij 1593. inter partes Ludouici Blasco, & don Michaelis de Gurrea sub auditione don Petri Sans.

No

*Nota ad forum Valentia 31. de iure emphitheo-
tico, fol. 120. pag. 2.*

QVANDO quis emit rem censitam pro libera, & franca, ignoransque esse censitam, tunc illa non cadit in commissum propter non solutionem canonis, deteriorationem, vel aliam causam, quia talis asseueratio eum excusat; vti ex Guidone in quest. 24. & Guili. tradit dicens summè notandum; & quod aliàs sibi fuit in honorem in practica. Petr. Foller. in sua practica. censu. §. huiusmodi census super rebus, num. 99. Et ita fuit declaratum cum sententia lata per Vincentium Sanya iuris vtriusque Doctorem villæ Castilionis Planicie iudicem delegatum in omnibus causis emphitheoticalibus Annæ Magdalene Miralles, & de Leo die primo Martij anni 1612. publicataque, & recepta per Franciscum Ioannem Bou Notar. scribamque causæ petitionis commissi inter dictam Annam Magdalenam Mirales ex vna, & Ioannem Gomis ex altera partibus ductæ, & agitæ. Quæ dicta sententia postea in gradu appellationis fuit confirmata per Gerentem vices Generalis Gubernatoris Ciuitatis, & Regni Valentia cum sententia per ipsum lata, & per scribam suæ curiæ publicata die 17. Iunij 1613. Et tandem hæc vltima sententia fuit per Regiam Audienciam confirmata cum sententia per don Ioannem Daça Regium scribam mandati publicata die 27. Februarij anni 1614. Cuius processus fuit scriba Philipus Piquer Notarius vnus ex scribis dictæ Regiæ Audienciæ. Aliqui dicunt hoc procedere quando etiam venditor tempore venditionis ignorabat rem venditam tantum esse sub aliquo directo dominio. Si autem sciebat, tunc sine dubio incidisse in commissum culpa, & facto, & in præiudicium ipsius venditoris, qui tenebitur reddere emptori pretium vna cum omnibus interesse, damnis, & expensis.

Venditio potest fieri, & aliquando fit cum pacto legis commissoriæ sub his verbis; vendo tibi talem rem pro tali pretio sub pacto, quod si dictum pretium, siue partem illius restantem hinc ad vnum annum proximum mihi non solueris, res ipsa sit in emptâ, & eam ac eius vacuum possessionem mihi restituere tenearis. Et nota quod ex huiusmodi venditionibus debetur laudimium, & non ex restitutionibus, vt superius dictum est.

Item

Item venditio etiam potest, & aliquando solet fieri cum pacto adiectionis in diem, hoc modo, Vendo tibi talem rem, pro tali pretio, & casu quo hinc ad triginta dies proximos alius apparuerit maius pretium, seu meliorem conditionem offerens, res ipsa sit tibi inempta, & à presenti venditione, penitus discedatur. Et nota etiam quod ex huiusmodi venditionibus debetur laudimium, cum sint puræ licet resoluendæ, & non debetur ex relictationibus, ut supra iam dictum est.

Si debitor promissit uxorem facere, consenti e in venditione, nunquid tenebitur eam facere consentire? Distinguendum est, aut dictum pactum conceptum est his verbis, scilicet dictus venditor promissit quod r. uxor sua renuntiabit omni suo iuri, quod haberet in dicta re vendita, per totum præsentem mensem, & ipsam venditionem laudabit, etc. Et tunc venditor non tenetur huiusmodi pactum adimplere: quia promissit factum alienum; & factum alienum promittendū nemo regulariter obligatur. Aut fuit conceptum his verbis, dictus venditor promissit se curaturum, & omni cum effectu facturum, quod r. uxor sua renuntiabit omni iuri suo, quod haberet in dicta re vendita, & ipsam venditionem laudabit, intra unum mensem proximum; &c. Et tunc tenetur prædictum pactum adimplere, quia non promissit factum alienum, sed suū propriū promittere videtur. Et hæc est communis opinio, licet alia est disputabilis. Et idem est in alijs contractibus, in quibus similis sit promissio.

In Venditione rei censitæ, regulariter loquendo, est petenda licentia à domino directo, sub pæ a commissi. et est soluendū laudimium. Quod laudimium est decima pars pretij in venditionibus, seu valoris in permutationibus, et alienationibus: et vigesima in impignorationibus, caricamentis censualium impositorum specialiter et expresse super re censita, et in diuisionibus, et partitionibus.

Sæpe fit ut in instrumentis nuptialibus, & dotalibus constituatur in dotem mulieris nubentis res censitæ, et sub aliquo directo dominio tenet, et in certis pretijs estimatæ. Quo in casu sciendum est quod iuxta foros præsentis Regni, et alias nulla est petenda licentia à domino directo, nullamq; illi debetur laudimium, nec ille ullam habet faticam. Idē reperitur in dictis foris, et alijs dispositum circa restitutionem dotis quādo restituitur eadem res censita, quæ fuit in dotem constituta. Alioquin si in dicta restitutione

tione dotis dabitur, & in solutum transportabitur aliqua res censita, quæ non fuit in dotem constituta: tunc debetur laudimium, & erit petenda licentia à domino directo, & illi competet ius faticæ.

Venditor non tenetur ad dandum, sed tantum ad tradendum rem venditam, l. ex empto. ff. de actio. empt. l. si ita, §. i. ff. de contrahen. empt. & l. clauibus, eod. titulo.

Quia in emptione & venditione regulariter venditor tenetur emptori de euictione, etiam si non exprimatur in ipsis venditionum contractibus, quia euictio est de natura huiusmodi contractus, l. non dubitatur. C. de euict. & l. in vendendo. ff. de contrah. empt. ideo sciendum est, quod euictio est alicuius rei emptæ, vel alio iusto titulo acceptæ per iudicis sententiam altero euincente causæ amissio, vel est rei tuitio.

Euictio est duplex, altera scilicet legalis, siue simplex, & altera pactio[n]ata. Et quid vnaquæq; illarum operetur, satis apertè constat per tenorem & seriem clausularum, quibus illæ de stylo, & consuetudine Notariorum incipiuntur, & ordinantur in instrumentis venditionum, & alijs similibus.

Potest venditor pascisci cum emptore, quod non teneatur de aliqua euictione, & tale pactum valet, l. emptorem. §. qui autem, ff. de act. empt. tamen euictione sequuta tenetur ad pretij restitutionem, quamuis per dictum pactum nō teneatur ad interesse, quia euictio hoc includit, scilicet ut venditor teneatur ad interesse, l. venditor hominis. ff. de euict. Et nihilominus non obstante dicto pacto tenetur ad pretij restitutionem, ut dictum est; ita probat text. singul. in dicta l. emptorem, §. qui autem, & ibi Bart. en no. plene Bal. in l. i. col. fin. C. de peri. & com. rei venditæ. Et ideo cautela est pro venditore quod faciat pactum expressum, ut non teneatur ad pretij restitutionem, dicendo in instrumento venditionis, vel in alijs contractuum instrumentis: Protestor, quod non tenear, nec teneri volo vobis, nec vris de aliqua præmissorū euictione, neque ad pretii, vel quantitatis alicuius restitutionem, nisi præcisè & dumtaxat pro factis & contractibus meis proprijs, & non pro alijs, aliter, nec aliàs. Pro quibus tantum, & non pro alijs obligo vobis, & vestris omnia & singula bona, & iura mea mobilia, & immobilia, &c. Et ita tenet Matanta de ord. iudic. par. 2. nu. 44.

G

Bona

Bona euictionis securitas quodammodo augeat valorem, siue ultimationem rei venditæ, mala autem, vel nulla securitas diminuit.

Quando quis conuenitur aliqua actione reali ad aliquam rem debet suum auctorem, scilicet, eum à quo causam habet, de his certiores reddere, & ei litem denuntiare ad effectum, ut possit contra eum habere recursum, & agere de euictione, l. emptor, C. de euictio. Et hoc est intelligendum in casu quo venditor non promissit teneri de euictione pactionata. De qua materia vide plene Andr. de Iser. in c. 1. si pro feu. vas. ab aliquo interp. sue. et Alexand. in l. non solum, §. morte, columna antepenult. & penult. de op. no. nun. ff. & in l. 2. §. voluntate, columna 3. in fin. & sequent. ff. soluto matrimonio, in quibus locis cumulat multos casus, in quibus absque denuntiatione habetur recursus de euictione contra venditorem, siue auctorem. Quibus adde alium casum, scilicet ubi res esset euicta per hypothecariam, nam potest emptor agere ad interelle contra venditorem ex illo capite, quia res non fuit sibi tradita libera; & agit tunc etiam siue denuntiatione, ita tenet Iacob. Bu. in l. sit tibi, C. de euictio. & Alexand. cons. 67. volum. 3. & Angel. l. 1. §. si heres, ff. ad Treb. Illar. & habetur per DD. in l. ex prædijs, C. de euict.

Huiusmodi denunciatio potest fieri in quacunque parte iudicii, dummodo fiat ante publicationem processus, text. est, & ibi gloss. & Bal. in l. si rem quam, §. 6. ff. de euictio. Intellige tamen quando Conuentus habet causam onerosam: secus si lucrativam, quia tunc debet denuntiare ante litem contestatam, secundum Bar. in l. qui concubinam, §. si heres, ff. de lega. 3.

Is, qui fuit Conuentus non potest de iure communi agere contra auctorem sui auctoris, nisi actio cedatur sibi per auctorem suum contra illum, text. in l. si res, ff. de euictio. per quem ita tenet Bal. in l. 1. colum. 2. C. commun. de legat. Et dictam cessionem cogitur auctor facere, quia sibi non nocet, & alteri prodest, l. in creditore, ff. de euict.

Queritur, si auctor est persona priuilegiata in illo foro, an possit declinare forum, puta si venditor est clericus, & emptor conuentus est laicus? Dicendum est, quod non. Sed tenetur defendere emptorem in foro ipsius emptoris, tex. in l. venditor, ff. de iudi. & l. 1. C. ubi in rem ac. Et hoc est propter connexitatem iudicii.

cij. Et ita habetur in consimili casu in decisio. Conci. Neapo. 127.

Q Valiter autem debeat fieri huiusmodi denunciatio, dic quod illa non est denunciatio simplex, sed appellatur incitatoria, scilicet, ut veniat ad aliquid faciendum; quo casu non sufficit, quod simpliciter denuntientur venditori hæc verba: Scias quod mihi est mora lis super tali re, &c. Sed debet eum certiorare ostendendo illi copiam libelli, vel instrumenti, & requirere quod veniat ad defendendum, & litem suscipiendum, etc. Aliàs denunciatio non ardeat. Ita pulchrè declarat Batt. in l. non solum. §. morte. col. 8. in fin. vers. Circa primum, etc. ff. de ope. nou. nuntia. in l. qui absentem. ff. de procur. & in l. denuntiasse. ff. de adult.

A Nautem venditor, siue auctor teneatur subministrare expensas litis pendente iudicio ante rem euictam, & an possit ad illas conveniri per emptorem? Dicendum est quod si sunt promissæ in instrumento venditionis, prout cõmuniter solent Notarii periti apponere in clausulis euictionis pactionatæ, non est dubium. Sed si non sunt promissæ, tunc est sciendum quod venditor ex iuris dispositione tenetur ad duo copulativè ex natura contractus, videlicet de euictione ad interesse, hoc est ad lucrum cessans, vel dānum datum, l. non dubitatur. C. de euict. & l. venditor hominis. ff. eodem titulo. Item tenetur litem defendere, ut est text. in l. si plus. §. mora ff. de euict. in qua defensione includitur quod expensas subministrat. Videlicet ex capite primo euictionis non possit cogi ad expensas, nisi solum re euicta quando succubuit emptor, l. venditores. ff. de verbor. obligat. Tamen potest cogi ex secundo capite, scilicet, quia rem defendere tenetur. Et sic emptor etiam lite pendente, et re nondum euicta potest compelli facere venditorē, ut reficiat, & subministrat expensas litis. Ita declarat Bar. in l. qui absentē. ff. de procur. et Maranta de ordi. iudi. in 6. par. tit. de laudatione, §. membro iudicii, per totum.

V Enditio est duplex, altera scilicet sine vlla causa, hoc est pro nulla quantitate soluenda, & pro nullo censuali luendo, & quitando: altera vero cum causa, ut quando fit ad opus soluendi aliquam quantitatē, vel ad opus luendi aliquod censuale, et aliàs. Et cum fit hoc secundo modo solet pacisci inter venditorem, & emptorē, quod emptor succedat, et succedere debeat in iuribus prioritatis, et potioritatis, etc. Et est notandū quod ad hoc, ut emptor succedat in dictis iuribus, tria principaliter

sunt necessaria. Primo, quod fiat venditio ad dictum opus solvendi, vel quitandi respectue, ut dictum est. Secundo, quod fiat pactum de succedendo in dictis iuribus prioritatis, & potioritatis. Tercio, quod per manus secundi creditoris, scilicet emptoris solventis ex pretio talis venditionis solvatur creditum primo creditori. His additur quartum, videlicet quod primus creditor cedat secundo nempe emptori, si vult iura sua tam prioritatis, & potioritatis, quam alia quaecunque sibi virtute dicti crediti contra venditorem, & alios quoscunque, & contra rem venditam quomodocunque, & qualitercunque; tunc & de cætero pertinentia, & spectantia. Et sic emptor ponitur in locum prioris creditoris. Est tamen notandum quod dictus primus creditor potest cedere iura prioritatis, & potioritatis, non autem iura hypothecæ, quia illa non habet penes se: nam sublato principali, id est credito, sublaturum est etiam accessorium, scilicet hypotheca, in qua erat creditum.

Quia passim fiunt venditiones aliquorum bonorum per Curias, & extra cum iure recuperandi, siue ab carta de gratia alicuius temporis, expedit scire quod dictum tempus cartæ gratiæ incipit currere à die traditiæ possessionis. Et ita fuit provisum per Regiam Audientiam Valentiniæ cum provisione publicata per Franciscum Paulum Alreus Regium Scribam mandati die 14. Februarii, anni 1590. Auditore Ioanne Perez de Banyaros: inter partes Petri Hieronymi Garcia Not. & Raphaelle Romeu & de Burroy.

Quoniam in venditionibus, & aliis contractibus fit mentio de precario; ideo pro eruditione simplicium Notariorum sciendum est, quod precarium est quod precibus petenti utendum conceditur, tamdiu quamdiu is, qui concedit, patitur. Et qui precario dat aliquam rem, potest illam quodocunque, voluerit repetere lapsa tempore concessionis. Precarium consistit in rebus mobilibus, & immobilibus, et in servitutibus. Constituitur precarium inter presentes, et etiam inter absentes per nuntium, vel per epistolam. Et durat in tempus illud quo rogatum est, & alias quantum voluerit ille qui concedit. Vnde qui nomine precario ab alio possidet, non possidet suo nomine, sed nomine eius qui precarium concessit; et per consequens non potest rem illam usucapere, aut præscribere. Item cessat & soluitur, siue finitur precarium morte illud petentis, et rogantis, eo quod ipsi dumtaxat, et non eius heredi concessa est precaria possessio. Non autem soluitur morte eius qui concessit.

cessit:quinimo remanet penes eum,cui concessum est,& durat per totum tempus eius concessionis.

IN venditionibus,et aliis alienationibus transferuntur actiones utiles,non autem directæ,quantumuis illæ cedantur,quia sunt affixæ ossibus,et in alium transferri non possunt. Verumtamen cū clausula precarij,& cum clausula constituti(quæ est clausula instituens)transfertur exercitium actionum directarum.

ET sic emptor,seu ille in cuius fauorem est facta alienatio,virtute harum clausularum,et aliarum,quæ in similibus instrumentis solent apponi,habet utiles actiones,et exercitium directarum:et nullatenus potest in eum plus iuris transferri.Attamen si dicitur quòd vendit omne ius quod habet in re vendita,tunc transeunt in emptorem etiam actiones directæ.

QVando in venditionibus,et aliis contractibus,sive instrumentis antiquis,videlicet decem annorum fit mentio alicuius decreti,ponendo ibidem chalendarium certum,videlicet diem,ensem,et annum in quibus illud factum fuit,tunc etiam si decretum non appareat,presumittur factum fuisse:prout ita fuit declaratum per Regiam Audientiam Valentie sub Audientia Doctoris Stephani Vives,cum sententia per Ioannem Daça loco Francisci Pauli Alreus Regii mandati Scribe publicata die 11. Maii 1599. inter partes Syndici ville de Elg,et Gasparis Blasco,Hieronymę,& Genesie Blasco.

SAepissimè fiunt venditiones,et alii contractus ad opus quitæ si aliqua censualia,vel violaria,aut ad opus soluendi aliquas pecunię quantitates,aut aliqua debita,ad quæ venditores sunt obligati:& tunc ipsis creditoribus acquiritur ius,& actio contra emptores iuxta forū Valentie 3. titulo de mostrar aquella cosa en iuhi que sera demanada,lib.3.per quem est dispositum,quòd alteri per alterum acquiritur actio.Et est notandum,quòd si creditori ratione sui crediti competit actio executiua virtute alicuius instrumenti guarentigii,et executiui,eadem poterit ille vti cōtra emptorem talis rei vendite,vel contra originales caricatores dictorum censualium,& suos.Deniq, poterit agere contra hos eadē actione:et eadem via,qua contra suos debitores:ita tenent Accuedo lib.5.nouę recopilationis,tit.16.l.2.num.30.et 31.Gutierr.in tract.de tutel.2.par.cap.17.num.12.et 30.Gratian.in suis disceptat.cap.49.num.16.vers.Pro fideiussoribus,cum aliis multis per illos

allegatis. Et iuxta prædicta sunt diuersæ sententiæ latæ per Regiæ Audientiam Valentis, & inter ipsas quædam publicata per Franciscum Paulum Alreus Regium Scribam mandati, die primo Augusti, anni 1612. in fauorem don Michalis Sans, & contra Ioannem Gonçales. Et alia per eundem Alreus publicata die 5. Iunii 1615 in fauorem Mutij Palaueccino, & contra Annam Pasqual & de Palaueccino, Auditore Francisco Hieronymo Leo.

IN omni alienatione sunt necessaria, quæ sequuntur. Primum, quod ille, qui tradit sit dominus, vel quasi dominus, vel causam habeat à domino rei alienandæ. Secundum, quod sit persona habilis ad contrahendum. Tertium, quod res sit talis, quæ possit alienari, & in contractum deduci. Quartum, quod traditio fiat secundum iuris ordinem, id est sponte, & bona fide. Et in venditione quantum est necessarium, scilicet, quod pretium sit solutum, vel eo nomine satisfactum. Et si illa omnia interueniant, dominium acquiritur per traditionem.

Q Veritur vtrum, venditor teneatur emptori uxorem suam facere consentire in ipsa venditione, & iuribus suis renuntiare? Aliqui dicunt quod non, quia venditor non tenetur emptori, nisi ad ea, quæ sunt de natura, vel substantia contractus, id est, rem tradere, & de euictione promittere, seu cauere, seu uxorem facere consentire, & renuntiare, non est de natura contractus: ergo non tenetur, si non promissit, & res vendita ad uxorem non pertinet. Potest tamen allegari, quod tenetur: nam venditor tenetur emptori rem tradere liberam, & expeditam. Sed uxor propter dotem suam habet bona mariti obligata, & hypothecata: sic maritus non potest tradere rem liberam, & expeditam, nisi uxor consentiat, & renuntiet, ut dictum est: ergo tenetur facere illam consentire, & renuntiare. Sed aduerte, quod etiam si maritus promiserit, & uxor noluerit consentire, nec renuntiare, nullo modo poterit ad id compelli.

Q Veritur etiam si venditor non promissit fideiussorem dare, nunquid teneatur? Respondetur, quod regulariter non tenetur: quia solum tenetur ad ea quæ sunt de natura, & substantia venditionis, ut superius dictum est, atqui dare fideiussorem non est de natura, vel substantia venditionis: ergo non tenetur. Sed fallit in tribus casibus, in quibus tenetur dare fideiussorem.

Primus

Primus casus est, quando promissit per pactum; et tunc tenetur virtute pacti, quia pacta bona fide, & non in fraudem legis facta, sunt seruanda. Secundus casus est quando promissit prestare plenissimam securitatem, quia tunc tenetur dare bonum fideiussorem; vel idonea pignora. Tertius casus est, quando contractus est in limine, hoc est, quando post contractam venditionem solo consensu est mota quæstio super re vendita ante solutionem pretij, & rei traditi nem, & sic hac similitudine loquimur; vt quando homo est in limine ostij, quia tunc nec est in domo, nec extra domum, sed tenet quoddam medium: ita contractus in limine, quando est perfectus quoad constantiam, sed non quoad alia, scilicet, quoad traditionem, & pretij solutionem: vt verbi gratia: Ego emi domum tuam, vel aliam rem solo consensu, sed antequam fieret rei traditio, & pretij solutio, fuit mota quæstio de re vendita, modo isto casu venditor tenetur dare fideiussorem, quia imminet euictio in limine contractus, & hoc pro illa persona quæ mouet litem, & quæstionem. Et nota, quod multi Doctores tenent, quod non solum tenetur pro illa persona, sed etiam pro aliis omnibus, quæ possent litem mouere in futurum. Sed hæc relinquo peritis in iure.

DE venditionibus rerum mobilium nulla hic fit mentio, eo, quia de talibus raro conficiuntur instrumenta publica, sed transeunt tales venditiones in contractus obligationum, qui fieri solent de, & pro pretiis huiusmodi rerum mobilium venditoribus persolvendis.

*De censuali, & violario.**Cap. XXXVI.*

Quia censualia, & violaria sunt species principales dicti contractus emptionis, & venditionis, ideo hic de ipsis aliqua breuis fit mentio.

Censuale est venditio iuris percipiendi tot solidos censuales, rendales, & annuales pro certo pretio.

CENSUALIVM quædam sunt redimibilia, quæ pacto gratie mediante possunt lui, redimi, & quitari restituendo pretia illorum vna cum pensionibus, & ratis, quæ tempore dicti

quitamenti debebuntur. Et quædam sunt irredimibilia, & perpetua, quæ vulgo census mortui appellantur, quæq; nullo modo lui et quitari possunt: Et in his non ponitur clausula chartæ gratiæ, siue retentionis facultatis de quitando.

Censualia redimibilia possunt onerari imponendo, & assignando ipsa in, & super aliqua, vel aliquibus specialibus obligationibus, aut generaliter super omnibus & singulis bonis ipsius cætoris, prout in præsentî Regno Valentie est fieri consuetum.

Violariū est venditio iuris percipiendi tot solidos rendales, & annuales ad duas vitas cum facultate illas in casu venditionis et alienationis in eisdem, seu consimilibus ætate & sanitate mutandi, et variandi pro certo pretio, cum clausula retentionis facultatis de quitando.

In his contractibus censualium, & violariarum, et in aliis similibus, si emens redditum accepit etiam pignora pretiosa, et vendibilia, puta a aurea, seu argentea; seu alia similia valentia usque ad quantitatem sortis principalis, tunc creditus non currit, quia censetur sortem se habere, qui tantumdem bonorum venditoris, præsertim vendibilium habet. Et si actum sit quod remaneant penes creditorem donec fors restituta, tunc funditus creditus non valet, nec potest conualescere restitutis pignoribus, etiam pro tempore futuro, nisi rursus constituatur. Si autem actum sit, quod remaneant penes creditorem donec fideiussor idoneus adductus sit, tunc restitutis pignoribus, non dubitatur quin deinceps currere possit: ita tenet Couar. c. salubriter.

Dominus censualis habens specialem obligationem, non facta discussione, præfertur anterioribus creditoribus habentibus generalem in distributione pretii dictæ specialis venditæ per Curiam. Ita fuit iudicatum cum sententia Regiæ Audienciæ Valentie publicata per Ludouicum Berbegal Regium Scribam mandati die 21. Aprilis anni 1613. in fauorem pauperum verecundantium Parochiæ sanctæ Catharinæ Martyris, contra Onophrium Domenec, & Ioannam Angelam Gazal coniuges. Et cum alia publicata per Franciscum Paulum Alreus Regium Scribam mandati die 18. Martii dicti anni in fauorem Magdalene Sandoleta & de Aguilo, contra Gabrielem Franch & alios. Et cum alia publicata per don Ioannem Daça Regii mandati Scribam die 16. Iunii 1616. Auditorem don Francisco de Castellui, in fauorem domine Beatricis Munyoz & de Artes, contra Gasparem Granada.

Possessor

Possessor specialis obligationis potest executari quemadmodū principales caricatores pro pensionibus annuis, quia eisdem clausulis, & renuntiationibus, quibus principales debitores, vel caricatores annui redditus, vel censualis obligatur; saltem astrictus tenetur dum rem possidet, quia ratione detentionis dicitur se obligasse ad omnia contenta in contractu censualis cum eisdem renuntiationibus fori, submissionibus, & cæteris clausulis inter principales contrahentes conuentis, vt contra illum eodem modo, quo contra eos debeat, & possit executiue agi, tam de iure, quam ex receptissima, & notoria Regni obseruantia. Nec ante executionem debet præcedere probatio detentionis, & possessionis, cum in his sufficiat petitio, & postea in discursu executionis debeat ista qualitas probari ad obtinendum: ita fuit declaratum per Regiam Audientiam sub auditione Doctoris Sola, cum sententia per don Ioannem Daça Regium Scribam mandati, publicata die 5. Maij, anni 1601. inter partes Francisci Martinez de Fresneda, ex vna, & Vrsulæ Boatella & de Garcia, ex altera.

Si aliquod censuale fuerit specialiter & expresse impositum super aliqua speciali obligatione, & postea super eadem fuerit aliud etiam specialiter imponendum, tali in casu est petenda licentia à domino prioris censualis, alias dicta specialis obligatio incidit in commissum, & iure commissi pertinet ad dominum prioris censualis, iuxta foros præsentis Regni: seu posterius censuale est commissum priori. Quæ dicta pœna commissi mitigatur reiiciendo, & toendo onus specialis obligationis secundi censualis, remanente illi in generali obligatione tantum. Et sic fuit declaratum per Regiam Audientiam Valentia cum diuersis sententijs, & signanter cum sententia inter Onuphrium Ros, & Syndicum Conuentus Beati Hieronymi de Gandia, ex vna, & Franciscam Garcia & de Peris, ex altera partibus lata, & per Vincentium de Albicu Regij mandati Scribam publicata die 28. Aprilis, anni 1580. Et cum alia contra Madalenam Baga & de la Font, per Guillerum Nicolaum de Hona Regium Scribam mandati publicata die 11. Decēbris 1589. Cum quæ etiam fuit declaratum dictæ Magdalene Baga dominæ secundi censualis, competere ius offerendi, quo vlla fuit in causa, & fuit iussu domino prioris censualis, quod venderet illud dictæ Magdalene infra certum tempus, alias censuale dictæ Magdalene, remaneret etiam specialiter impositum super eadem speciali obligatione, & est notandum, quod dictum ius offerendi non compe-

H

tit

petit creditori chyrographario contra creditorem hypothecariū, nisi in casu tantum, quo creditor chyrographarius possideret pignus, non vero ubi non reperitur pignus possidere. Et hoc est de iure, & iuxta sententiam huius Regiæ Audientiæ publicatā per D. Frāciscum Paulum Alreus Regij mandati Scribam die 15. Martij anni 1593. in fauorem Ludouici Blasco, & contra don Michaelē de Guerra, Auditore don Petro Sans.

Quando censuale imponitur specialiter, & expresse super aliquo censuali tunc poterit procedi contra obligatos in dicto censuali speciali obligatione via executina pro exigendis annuis pensionibus posterioris censualis. Et ita fuit declaratum per R. A. cū sententia publicata per don Ioannē Daça Regiū Scribam mandati, die 3. Martij anni 1618. inter Martinū Ioannē Barcelo, & Ducissā de Pastana, sub auditione dō Marci Antonij Sistrernes; & huius processus fuit Scriba Ioachimus Mörros No. Et cū alia publicata per Frāciscū Paulū Alreus R. mādati Scribā, die 27. Augusti 1613. inter Peregrinū Catala militē, & Iosephum Benedictum Medina No.

Executio potest fieri cōtra detentorē specialis obligationis, nō obstante quòd tempore caricamenti censualis onerator non erat dominus illius, sed postea ad ipsum dicta specialis pertinuit. Et sic fuit declaratum per Regiam Audientiam Valentia; sub auditione don Francisci de Castellui, cū sententia publicata per D. Frāciscum Paulum Alreus Regium Scribam mādati die 19. Maij 1600. inter Vincentium Montanya ex vna; & domnam Mariam Ferrer, & de Mompalau, & alios ex altera partibus.

Vnus ex obligatis in censuali, potest illud emere, & dēpta sua ardepotest pro residuo agere contra alios obligatos, & quemlibet eorum. Et pari modo potest obtinere cessionem cōtra dōs obligatos, & eos imperire dempta sua parte, vt dictum est. Et hoc fuit motiuum, siue attendentia in proximē dicta sententia, & nota in hoc Regno disponunt iuxta priuilegia.

Multi Doctores olim tenuerūt hunc contractū censuali non esse emptionē, & venditionē, sed purū mutuū, quia in o nullo la merx, vel alia res interuenit præter pecuniam, seu pensiones annuas. Quod verū nō est, & nūc cōmuniter à DD. reprobatur: nā id quod venditur, & emitur propriē, & immediatē in hoc cōtractū nō est pecunia, aut pensio annua, sed ius ad pensionem annuā exiendam.

Potest quis obijcere; quòd istud ius tempore dicti cōtractus nō extat, ergo non potest vendi.

Respon.

Respondetur primo, quod dato, & non concesso, quod tunc non extet, tamen paulo post extabit; unde potest vendi sicut hæreditas futura, & iactus retis futurus, vendi possunt.

Secundo respondetur, falsum esse hoc ius non extare antequam vendatur, extat enim in ipso vendente, nam hoc ius habet percipiendi pensionem ex re sua (quamquam tunc non vocetur census) quod ius sicut alteri donare potest, ita etiam vendere tanquam rem modo extantem.

In instrumēto caricamenti censualis potest apponi pactum, ut si caricator, vel sui hæredes, vel successores quicunque absque culpa per biennium non soluerint pensionem censualis, contractus resolvetur, & censuarius cogatur restituere pretium. Medina q. 15. de usura, dub. ultimo; quia pactum legis commissoriae tali modo in contractibus est licitum, idem Medina cap. 21. dub. 15.

Quæritur si specialis obligatio dividatur in plures hæredes, vel vendatur pluribus per partes utrum à singulis possit dominus census exigere totam pensionem? Couar. lib. 3. var. cap. 7. nu. 7. negat; quia istae obligationes sunt in rebus diuisis, igitur rebus diuiduntur obligationes. Contrarium tamen tenet Nauar. nu. 114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex hæredum multiplicatione; deinde, quia nemo vellet tali conditione censum emere. Et ita tenet talē obligationē non diuidi quādiu res salua manet, sed totam manere in tota re, & quodāmodo in singulis partibus; ita ut ex quavis totam solutionem dominus possit accipere.

Nota quod si aliquod censuale fuerit specialiter impositum super aliquā re censita absque licentia domini directi, tali in casu huiusmodi censuale est nullum, & nullius roboris & effectus, ac si caricatum non fuisset, & pensiones decursae debent computari cum proprietate. Ita fuit declaratum per R. A. V. cum sententia per Guillelmum Nicolaum de Hona, Regium Scribā mandati publicata die 23. Octobris 1686. inter partes domine Elisabet Granulles ex vna, & Iacobum Ioannem Filibert, ex altera, Auditore Couarruias.

Dispositiones fororum presentis Regni, circa venditiones. Cap. 36

LA cosa del fill, en la qual lo pare te lo usufruyt, nos pot vendre per lo pare, ni per lo fill, in foris nouis lib. 4. tit. 18. cap. 3.

No pot ferse venda entre lo pare y lo fill que està en poder del pare, in dictis foris lib. 4. tit. 18. cap. 23.

Cosa dotal no pot esser venuda sens ferma y jurament dela muller, aliàs pot la muller reuocar la tal venda, sino es cosa moble, la qual pot esser venuda per lo marit assegurantne a la muller, lib. 4. tit. 19. cap. 1.

Y si vn companyo ven la cosa comuna sens voluntat del cōpanyo, no val la venda sino per la part del que ven, lib. 4. tit. 19. cap. 2. lo qual pot vendre la sua part sens lo companyo, eodem lib. tit. 18. cap. 21.

Si hu de molts companyons vendra la cosa cōmuna estant los altres presents, y no contradients, majorment si prengueren lo preu, val la venda, y no poden los altres contrauenir, y tots son tenguts de euicció, dicto lib. 4. tit. 19. cap. 4.

Si algu haura comprat cosa propria sabētho, o no sabentho, no estengut a pagar lo preu, ans be si lo haura pagat lo pot cobrar, eodem lib. 4. tit. 18. cap. 20.

Nos pot fer veda de coses que no son en senyoria de algu, com son les coses sagrades, lib. 5. tit. 6. cap. 46.

Nos pot fer venda de deute, lib. 8. tit. 4. cap. 8.

Nos pot fer veda de cosa litigiosa ni per lo actor, ni per lo reo, sino ab algun tercer qui te dret en la cosa, porque en tal cas pot lo hu alaltre, & è contra, vendre sos drets, lib. 1. tit. 6. cap. 8.

No podé esser venuts blats en herba, y qui ho fara perda lo preu y lo comprador perda lo que haura comprat, y sia tengut a la pena per dret statuhida. Alfons. II. Priuilegio 58.

SI per la Cort sera feta venda de drets y accions, nos faça ab patraules generals, mas sia expres quins bens son, o quina quantitat, y qui es lo deutor, y ab quin titol, quina accio, y contra quina persona, aliàs sia nulle, lib. 8. tit. 8. cap. 12.

SI accio clara serà venuda per la Cort, no la puixa comprar, ni adquirir per algun titol, Aduocat, ni Procurador, excepto per herencia, Encara que poden comprar altres bens mobles, e sechets, lib. 1. tit. 4. cap. 78. Si ja no compraran los dits Aduocat, o Procurador les accions en causa ques feu la venda fent ells mateixos la instancia per ferse pagar sos propis credits, lib. 1. tit. 3. cap. 79.

Officials reals no compren cosa ques vena per Cort, lib. 2. tit. 8. cap. 23.

Y los Scriuans de la Cort no compren la tal cosa pera si, ni pera altri sots pena del preu de la cosa, lib. 1. tit. 3. cad. 77.

LO venedor de cosa moble, o semouent deu demanar lo preu dins vn any; y aquell passat, no sia ohit, sino mostra lo deute ab carta, o penyora, o altra cautela, o no loy confessa la part, lib. 8. tit. 1. cap. 18.

Si

Si alguna cosa sera venuda a molts, millor dret te lo primer comprador, encara que al segon sia lliurada la possessio, libr. 3. tit. 13. cap. 2.

Si alguna venda sera feta de cosa que sera cremada no sabentho lo comprador; ni venedor, o no sabentho lo venedor a toles, no val la venda. Mas si ho sabia lo comprador val la venda, encara que no ho sabes lo venedor, lib. 4. tit. 18. cap. 26.

Ni val la venda que sera feta sense concordar del preu, lib. 4. tit. 18. cap. 19.

Si algu vendra, o logara per lo preu que tal dira, val la venda, si a quell tercer dirà lo preu; y sino volrra, o no pora dirlo, no val la venda com a feta sense preu, lib. 4. tit. 18. cap. 22.

Y si fictamente sera feta venda de cosa que sia empenyorada, no val la venda, lib. 4. tit. 10. cap. 2.

Qui vendra cosa que no es sua, si apres li peruendra, deu còplir la venda, y lliurar la cosa venuda, y lliurada, no la pot cobrar. Y si a algu sera feta venda, llegat, o altra leixa de alguna cosa, deu lliurar aquella cosa ab los fruyts pendents, no collits, ni segats, ni arrancats, com sien part de la cosa, lib. 4. tit. 18. cap. 14.

Y si seran venuts los fruyts no se enten que sia venut lo delme, ni premicia, ni cens, ni altra part ans ho deu pagar lo comprador sens deduhir del preu, lib. 4. tit. 18. cap. 38.

Quant vna cosa moble, o semouët sera venuda moltes vegades de vns en altres, lo primer, ni a tre venedor no ha regres contra lo darrer comprador, a la cosa venuda, encara q' ans se hagues aturat senyoria, o propietat, ans lo comprador darrer esta segur contra los venedors, hauent pagat, o estant prompte pera pagar lo preu de la cosa, restant los drets saluos a cascun venedor contra son comprador; lib. 4. tit. 18. cap. 25.

Si la cosa venuda apres de feta la venda perira en poder del venedor sense fa culpa com estigues apparellat a lliurarla pagatlis lo preu, es a dany del comprador, y es tengut pagar lo preu encara que la cosa no se li haja lliurat, lib. 4. tit. 18. cap. 10.

Si lo venedor no volrra lliurar al comprador la cosa venuda es tégut de tot lo interes de la cosa, com es lo preu q' haura creixcut, y no en altre interes, lib. 4. tit. 18. cap. 27.

Lo venedor es tengut als mals encuberts, si dins dos mesos es impetit, lib. 4. tit. 18. cap. 17. & tit. 17. cap. 9.

Venda fera per força no val, lib. 4. tit. 20. cap. 1.

H 3

Ningua

Ningu pot ésser forçat a fer venda, o compra q e li sia danyosa, lib. 6. tit. 7. cap. 2.

Si algu vendra vna cosa per altra, perda la cosa, y pague 60. sous al Rey, y a la part, lib. 9. tit. 3. cap. 3.

No val la venda feta per menys de la mitat del just preu, y lo venedor tornant lo preu que havia rebut, pot cobrar la cosa, si ja lo comprador no fa còpliment al just preu, lib. 4. tit. 20. cap. 2. En tenent que lo venedor es enganat en la mitat del just preu quant la cosa que valia vint, la dona per nou: y lo còprador quât la cosa q valia deu, la compra per setze, eisdem lib. & tit. cap. 3.

Y per menys del just preu es desfeta la venda, quant de la cosa venuda no sen paga la mitat del just preu que valia lo dia ques vené, y pot ésser desfeta dins tres anys, lib. 4. tit. 20. c. 5.

Val la venda feta per la metat del just preu, y no hi ha engany en mes de la mitat, lib. 4. tit. 20. cap. 4.

Quifara venda a menor de 25. anys casat, o no casat, retengut, o no retengut sots patria potestat, per gran preu ab carregament de censal, pera reuendre per menor preu pera arribar a còptants, perda la cosa venuda, y lo carregament de censal, y pague cent ducats al Rey, al Hospital, y al acusador, y lo comprador no sia tengut a pagar lo preu. Y tambe ha lloch en los majors de vint y cinch anys, si serã enganyats vltra la mitat del just preu, y lo Notari y corredor que hi entrenindran sien priuats de sos officis, y paguen cent ducats partidors vt supra lib. 4. tit. 23. cap. 66.

De Permutatione. Cap. 37.

Permutatio est vnius rei per aliam vicaria præstatio. Vicaria, id est, hinc inde. Præstatio, id est traditio; nam permutator teneatur permutatori rem tradere, & eum dominum rei facere. Et per hoc patet, quod quis non potest rem alterius permutare, licet possit vendere, nam de iure communi rem alienam vendere quæ possit nulla dubitatio est.

Permutatio perficitur rei interuentu ex vtraque parte.

Omnes qui possunt vendere, possunt etiam & permutare: & quibus emptio, & venditio est prohibita, eisdem est prohibita permutatio.

Et similiter omnes illæ res, quæ vendi, & emi possunt, permutari etiam possunt.

Permutatio consistit in speciebus, & non in quantitatibus.

Et

ET est notandum, quòd nedum res immobiles, sed etiam res mobiles, & semouentes, veluti mulæ, boues, & similes inuicem permutari possunt, & etiam potest fieri permutatio de re mobili cum immobili, quia non reperitur in iure prohibitum. Et debetur audiuium ratione rei immobilis domino directo.

De locatione, & conductione. Cap. 38.

Locatio est personæ, vel rei ad certum usum facta concessio mercede in pecunia numerata, conuenta, siue constituta.

Locator dicitur ille, qui eo, quod suum est, alium uti permittit, conuenta mercede.

Conductor dicitur qui re aliena utitur, mercede constituta.

Locatio & conductio eisdem fere regulis constant, quibus emptio & venditio. Et est vnus solus contractus, qui respectu locatoris appellatur locatio, & respectu conductoris conductio.

Locatio, & conductio est contractus proprius, scilicet vltro citroque obligatorius.

Contrahitur autem eisdem modis, quibus emptio, & venditio, & quæcunque dicta sunt in venditione de consensu, de rebus, & de pretio, eadem & hic de consensu, rebus, & mercede dicta intelligantur.

In locatione, & conductione propriè non dicitur pretium, sed merces.

Sciendum est quòd seruitudes prædiales licet vendi possint, tamè locari non possunt. Et liber homo licet vendi non possit, tamen potest operas suas locare ad certum usum, & ad certum tempus, non autem in perpetuum, quia ius libertatis infringi videretur.

EX hoc contractu oritur duplex actio, scilicet locati, & conductionis. Actio locati datur locatori contra conductorem, ut rem tradat, & restituat non deterioratam. Item, ut mercedem soluat suo debito tempore. Actio conductionis competit conductori contra locatorem, si locat rem vitiosam, vel animal vitiosum non reuelando vitia. Item locator tenetur reficere conductori expensas iure factas in re locata, & ad alia multa secundum iuris dispositiones.

Locator tenetur conductori de casu fortuito, etiam si nihil inter eos conuentum fuerit, nisi aliquod pactum in contrarium inter ipsos factum extiterit.

Locatio, & conductio debent fieri ad modicum tempus, scilicet ad nouem annos. Quamuis potest fieri etiam ad non modicum tempus, videlicet ad decem, & plures annos, & tunc utile dominium, & possessio naturalis transferuntur in conductore, quod est euitandum, & fugiendum summopere. Et in hoc casu, si res locata fuerit emphiteoticalis, ad hoc ut possit locari ad decennium, vel ultra, debet peti licentia à domino directo sub pœna cōmissi, quia huiusmodi locatio est vera alienatio quoad dominium utile proprio.

In locatione, & conductione sunt necessaria duo, scilicet, res, & merces: & res debet esse talis, quæ possit domino nostro subijci, & in contractum deduci; quia qui non est dominus rei, rem alienam locari non potest.

Merces in locatione, & conductione debet esse in pecunia auerata & non in alia re; quia tunc iam esset aliud contractus. Item debet esse vera, & non fictitia. Item debet esse certa, & non incerta.

Vtrum autem merces in locatione, & conductione possit conferri in arbitrium tertie personæ? Dico quod circa hoc recurrit ad ea, quæ disposita reperiuntur in venditione circa ipsius pretium; nam eadem circa dictam mercedem intelligi debent, & sunt seruanda.

Locator, regulariter loquendo, non potest expellere conductorem à re locata ante finitum tempus locationis, & conductionis. Et dico regulariter, quia fallit in quatuor casibus. Videlicet, si non soluit mercedem ad tempus præfixum, & conuentum. Item quando res locata indiget reparatione necessaria. Item quando conductor male utitur substantia rei locatæ, Item; & ultimo, si res est ipsi locatori necessaria pro sua habitatione. Et hæc fient auctore Prætoris. Notandum tamen, quod si fuerit initum pactum inter partes, quod casu quo durante tempore logerij domus, fuerit illa locatori necessaria pro ipsius habitatione, nempe quia nupit, vel ob aliam iustam causam, tali in casu non possit conductor expelli à domo conductæ, tunc vigore dicti pacti non poterit conductor expelli, & permanebit in dicta domo per totum tempus ipsius logerij. Ange. in l. eodem. C. locati, & plures alij, quos refert & sequitur Anto. Gabr. commun. conclus. lib. 3. tit. de loca. concl. 3.

Inuectæ in prædium conductum sunt tacite obligata domino prædicti pro mercede soluenda, & pro damnis rei conductæ illatis, siue

sive prædium sit urbanum, sive rusticum. Si tamen prædium sit rusticum debent esse inuecta, & inducta domino sciente; si enim ipso ignorante illata sint, tunc non sunt ipsi obligata. Anto. Negusan. in tractat. de pig. par. 2. memb. 4. nu. 128. & sequen.

Quando finito logerio vult conductor probare quod iterum conduxit domum, seu aliam rem, & hoc conatur probare per testes, non debet admitti ad similem testium probationem, cum illa debeat fieri præcisè & dumtaxat per instrumenta publica; ut tenet Vincent. de Franch. decis. 278.

Quia plerunque contingit vendi, seu locari nedum res corporales, sed etiam incorporales, ut est usufructus, agendum hic est brevissimè de usufructu. Est igitur usufructus ius utendi, & fruendi alienis rebus salva earum substantia.

Usufructuarius potest uti re, in qua habet usufructum.

Usufructus tamdiu durat; quamdiu durat res, in qua quis habet usufructum, & finita ipsa re, finitur & usufructus.

Usuarius est qui habet nudum usum; & minus habet, quam si haberet usufructum & non potest rem, puta domum alteri locare, nec gratis concedere, quod potest facere usufructuarius, durante tempore ipsius usufructus.

Dispositiones fororum circa locationes, & conductiones, Cap. 39.

LO conductor pot rellogar la cosa conduhida per lo temps q̄ li resta, a qui volrra, ab que no sia tafur, jugador, lladre, putaner ni alcauot. Y si per culpa sua, o de aquell, a qui la rellogara, ferra pijorada, esmencho a coneguda de bons homens lib. 4. titu. 22. cap. 5.

Qui tindra la cosa llogada; o acómanada, si la vendra sens voluntat del fñor, torneli la cosa en doble, lib. 4. tit. 22. cap. 10.

Nos pot desfer lo lloguer per ques trobe qui done mes del doble, ni per que sen pague mes del doble del que val, libro. 4. titulo 20. cap. 6.

Lo lloguer se romp quant lo amo de la cosa llogada ven aq̄lla per pobrea, o per pagar son rescate, o volent la pera sa habitacio, essent se cremada, o affollada la casa hon habitaua de modo q̄ no si puga habitar. Y tambe se romp lo lloguer per venda de Cort per deutes del amo, lib. 4. tit 23. cap. 14.

Totes les coses que estan posades per lo conductor en la casa, o terra llogada estan tacitament obligades per lo lloguer, lib. 4. tit. 4. cap. 13.

cap. 13. Y aixi mateix totes les coses que y estan posades son obligades per lo lloguer, y pijoraments, y poden esser penyorades, lib. 4. tit. 23 cap. 10.

Si lo qui pédra cosa a lloguer la perdra, deula tornar sinos mostra desculpata, lib. 4. tit. 15.

De Emphiteosi. Cap. 40.

EmpHITEOSIS est alicuius rei immobilis alicui emphiteotæ in meliorationem, dominio, & proprietate retētis, facta concessio cū onere, & præstatione annui census.

Dicitur emphiteosis Grece, Latine autem melioratio.

Omnes illi qui possunt aliàs contrahere, & de rebus suis alienare, possunt etiam in emphiteosim concedere; qui autem non possunt contrahere, nec possunt etiam in emphiteosim concedere, ut furiosus, mente captus, & alij, de quibus mentio facta est in tractatu de emptione & venditione.

In Emphiteosim potest concedi omnibus illis qui possunt se obligare ad mercedem, siue ad annum censum soluendum, & præstandum; non autem his qui dictam obligationem facere non possunt.

In emphiteosim conceduntur res immobiles tam urbanae, quam rusticae non prohibita alienari.

Celebratur iste contractus scriptura interueniente, cum pactis in ea insertis, in qua interuenire debet consensus vtriusque, id est domini, & emphiteotæ: ita ut dominus aliquid pro re, quæ in emphiteosim datur, ab emphiteota accipiat, prout inter eos conuentum fuerit, vel pecuniam, vel etiam aliam rem pro intrata, & in signum veri, & directi domini; deinde singulis annis in certis terminis, seu terminis domino aliquid in pecunia, vel alia rei specie soluat, nempe decem solidos, aut plus, aut minus, aut vnum quartum frumēti, vel aliud simile pro censu annuo cum iuribus laudimij & faticæ, & alijs emphiteotalibus secundum partium conuentionem. Et e converso dictus emphiteota promittat dare & soluere ipsi domino dictam intratam, & prædictum censum annuum suo debito in terminis, siue terminis, cum dictis iuribus, ut superius continetur.

Contrahitur emphiteosis, aut in perpetuum, aut ad modicum tempus, quod non excedit decem annos, aut non modicum tempus, videlicet ad plus tempus decem annorum. Conceditur etiā vsque ad tertiam, vel quartam generationem. Item vsque ad tertiam, vel

quartam personam, & ultra.

Hic contractus emphiteoticalis differt à venditione, & locatione i hoc, quia in rebus soli tantum celebratur; venditio autem, & locatio in omnibus fere rebus. Item in hoc contractu nō exigitur præcisè pecunia, in illis vero exigitur. Item per hunc contractum de iure non fit alienatio, quia dominus non amittit, nec transfert dominium directum; atqui per venditionē amittitur dictum dominium, & transfertur in emptorem. Item per locationem conductor non habet regulariter ius in re, quia non potest rem vendere, emphiteota vero potest cum licentia domini directi.

Dictus contractus emphiteoticalis appellatur diuersis modis, secundum terrarum consuetudinem: dicitur enim emphiteosis, precarium, acapitum, & alias diuersis nominibus.

De natura huius contractus sunt quæ sequuntur. Primo, quod dominus, qui dat rem in emphiteosim, retineat sibi dominium directum; & tunc diuiditur, & separatur directum dominium ab utili quæ duo erant in dominio domini, & transit utile dominium in emphiteotam, & directum remanet penes dominum. Quando autem res cadit in commissum, vel alias redit ad dominum, tunc utile dominium iterum consolidatur cum directo.

Item est de natura huius contractus ut in emphiteotam utile dominium transferatur, ut superius tactum est.

Item est de natura huius contractus, quod dominus dans rem in emphiteosim habeat possessionem civilem. Quod patet, quia emphiteota non potest rem emphiteoticam præscribere: unde si non potest præscribere, ergo non habet possessionem civilem, cum possessio civilis est causa legitima usucapionem, vel præscriptionem inducens.

Item est de natura huius contractus, ut emphiteota habeat possessionem naturalem.

Item est de natura huius contractus, quod consistat in rebus soli tantum, siue immobilibus.

Item est de natura huius contractus, ut fiat in scriptis, potissimè quoad pacta in ipso contractu apposita; quamuis quidam videantur tenere ut sine scriptis fieri possit.

Item est de natura huius contractus, quod emphiteota det aliquid domino pro intrata. Et in hoc habet quandam similitudinem cum emptione, & conductione.

Item est de natura dicti contractus, quod emphiteota præstet, &

præstare teneatur domino directo pensionem annuam, siue cēsum annuum in pecunia, vel in specie; cuius pensionis, siue census propter sterilitatem non sit remissio.

Item est de natura præsentis cōtractus, quod res detur in emphiteosim pro competenti pensione, siue censu, secundum valorem ipsius rei, aliās non esset cōtractus emphiteoticalis.

Item est de natura huius cōtractus, quod si emphiteota nō soluit canonem, siue censum intra tempus a foro præfixum, quatuor annorum, res cadit ipso iure in commissum, factis prius diligentibus per eosdem foros requisitis.

Item est de natura huius cōtractus quod regulariter emphiteota non potest sine licentia, voluntate, & cōsensu domini directi rē vendere, permutare, vel aliās alienare absque incurfu in pœnam commissi.

Item est de natura dicti cōtractus, regulariter loquendo, quod emphiteota non potest alium loco sui in re substituere, vel ponere sine domini directi voluntate, nec illam impignorare, aliās incidit in commissum.

Item quod quæcunq; filia possit etiam succedere in re emphiteoticali.

Item quod res emphiteoticalis non possit in partes diuidi sine domini directi licentia, & consensu sub pœna commissi.

Item quod pensio sine vlla interpellatione solvatur, dies enim interpellat pro homine.

Item, quod dominus directus sit iudex in quæstione mora super re emphiteotica vti emphiteotica.

Est notandum, quod licet hic cōtractus requirat scripturam, & fieri debeat in scriptis; nihilominus tamen per testes non prohibitos probari potest.

Item est notandum, quod emphiteota, vel alius possidens rem cum onere alicuius census relinquendo, vel dimittendo, & relaxando rem per venditionem, vel aliās, tunc amplius non tenetur ad illud onus, & remanet ab inde penitus liberatus, vt per forum Re. gis Iacobij lib. 4. tit. 23. cap. 24 & l. cum fructuarius. ff. de usufruct. & est communis resolutio Bald. Ange. & Flor. in l. & forte. §. La beo. ff. de seruit. vendi. vbi in terminis terminantibus hoc notant. Et Vrsil. & Afflict. decis. 95. vt ibi per eos.

Est etiam notandum, quod de iure communi emphiteota tenetur pensionem, siue censum annuatim solvere integritè, quantumuis
res

res pereat pro parte. Si vero in totum periret, tunc nihil soluere ab inde tenetur.

Notandum est etiam, quod quando huiusmodi res incidit in commissum, & dominus ab ea expellit emphiteotam, tunc non potest petere census annuos, siue pensiones antea debitos, vel debitas, quia dominus videtur plenam solutionem recepisse rem recuperando, & sibi retrorahendo: & etiam quia melioratio stare videtur pro soluto. Et hoc de iure communi.

Quando res censita conceditur ad meliorandum, intelligitur de paruis, non de magnis melioramentis. Item donec erit emphiteota, & non postea. Ioann. de Por. in l. Senatus, §. Marcellus, de legi. Item intelligitur quod emphiteota deiectus ob canonem non solum non possit repetere melioramenta. Bar. in l. colonus in fin. in prin. ff. loca.

Quando res censita transit in manum mortuam, vt in Ecclesiam, Vniuersitatem, & alias, tunc debetur quindénium, hoc est, de quindecim in quindecim annis vnum laudimium: ita fuit declaratum per S. S. R. Aragonum Consilium cum sententia publicata per Petrum Franqueza Regium mandati Scribam, die 9. Augusti, anni 1581. inter Procuratorem fiscales sue Maiestatis domini nostri Regis, ex vna. & Syndicum Ciuitatis Alicantis ex altera partibus. Et ita fuit, & est ab inde obseruatum.

Quando fit venditio, vel alia alienatio huiusmodi rei censite, debet peti licentia prius a domino directo sub poena commissi, & ratione predicta, debet illi solui laudimium, scilicet, decima pars pretij, hoc est duo solidi pro qualibet libra, & debetur ab alienate, nisi aliud agatur.

Dominus directus habet ius faticæ, quo mediante potest rem penes se pro eodem pretio retinere, & potest dictam faticam cui voluerit concedere. Et hoc ius faticæ competit domino directo per tempus triginta dierum a die notitiæ computandorum, quo tempore lapso, non poterit amplius vt dicto iure faticæ, nec illud in alium transferre.

In venditionibus & alijs alienationibus rei emphiteoticalis, debetur totum laudimium ad rationem duorum solidorum pro qualibet libra. In partitionibus vero, & in caricamentis censualiū specialiter super huiusmodi rebus impositorum debetur medium laudimium, hoc est ad rationem duodecim denariorum pro qualibet libra, iuxta foros Regni, & alias de consuetudine.

Quando res emphiteotica constituitur in dotē, vel quando donatur contemplatione matrimonij, nullum debetur laudimium, nec quando restituitur eadem res pro dote soluenda, quæ data fuit pro dote constituenda, iuxta forum 6. de feudis fol. 234. Sed si in restitutione dotis in solum datur res emphiteoticalis, quæ non fuit in dotem constituta, tunc debetur laudimium pro integro, iuxta dictum forum.

Est notandum, quod licet emptio & venditio descendant ex eodem contractu, attamen venditio, & non emptio laudari debet, eo quod in alienatione, & dominij translatione dumtaxat habent locum investitura, & laudimium. Emptio autem non est alienatio, sed potius acquisitio. Et ideo Notarij in similibus contractibus dicunt, & bene, talis dominus directus dictæ domus venditæ laudavit prædictam venditionem, &c. & non dicunt emptionem.

Item est notandum, quod licet ex permutatione, & partitione debeat laudimium, tamen dominus directus non potest res permutatas, vel diuisas, & partitas iure facticæ penes se retinere, cum ibi nullum interueniat pretium, & dicto iure uti non potest, nisi tantum in contractibus, in quibus pretium interuenit. Et hoc de iure communi.

Non competit domino directo hypotheca tacita pro laudimio rei emphiteoticæ venditæ seu aliàs alienatæ. Surd. decis. 31. num. 7. nec commissum committitur ob non solum laudimium, idē Surdus decis. 200.

Dominus directus iuxta foros huius Regni potest eligere, & delegare tam ad caput breuiandū res cēsitæ, & emphiteoticales, quàm etiam ad decidendum, & determinandū quascunq; causas, quæstiones, & lites, quæ se se offerunt super dicta re cēsitæ, ut censita, inter dominum directum, & emphiteotam, ac etiam inter ipsos censitarios, nedum in prima instantia, verum etiam in alijs appellationum instantijs usq; ad sententiam diffinitiuam, & realem illius executionem. Et hoc priuatim quoad quoscunq; alios iudices.

Nunc videndum est, quomodo res in emphiteosim concedatur, & circa hoc sciendum est, quod aut res illa, quæ datur in emphiteosim nunquā antea fūerat emphiteotica, sed semper eā dominus possidebat, & in suo patrimonio tenebat ut francā, & quietam, & tunc potest illam quandocunq; & cuicunq; voluerit concedere in emphiteosim sub certo annuo canone, siue censu cum iuribus laudimij, & facicæ, & alijs emphiteoticalibus. Et hoc procedit, si dominus

dominus directus est laicus, siue priuatus. Nam si est Ecclesiasticus, ut sunt Episcopi, Abbates, Priores, siue Rectores Ecclesiarum, & similes, non possunt tales res de patrimonio suarum Ecclesiarum dependentes, quæ alias nunquam fuerunt in emphiteosim datæ concedere ad nouum accapitum, siue in emphiteosim, nisi facta prius noua informatione, & declaratione, an hoc suæ Ecclesiæ expediat, & sit vrile, & ultra hoc, habito consensu, & cōfirmatione Superioris, vel Capituli prout pertinuerit. Si vero huiusmodi res, quæ datur in emphiteosim, fuit aliàs emphiteotica, sed ad manus domini directi laici peruenit, vel ex causa commissi, vel aliàs, tunc potest dominus directus eam dare in emphiteosim cui voluerit, sub antiquo censu, aut maiori, vel minori prout cum emphiteota conuenierit. Si vero res illa teneatur sub directo dominio Ecclesiæ, non potest census antiquus diminui, nisi seruata solemnitate in prædicta.

CAueant tamen domini directi, siue priuati, siue Ecclesiastici ne aliquas res emphiteoticas ad nouum accapitū dare præsumant donec prius ad manus suas iussu & legitimè peruenierint, ita quod vrile dominium fuerit cum directo cōsolidatum; nec sibi ipsis ius dicant, seu decernant, prout frequenter faciunt multi nobiles, & alij nostri temporis, qui prædicta bona emphiteotica suorum subditorum antequam vacent, & nulla declaratione facta super commissio, de facto ad manus suas accipiunt, & deinde pecunia recepta, ad accapitum tradunt, licet sint hæredes emphiteotarum defunctorum pupilli fortè, vel alij propter guerras, vel mortalitates absentes, qui vocari, & expectari debent. Quamuis enim domini directi possint de rigore iuris emphiteotam ob non solutionem canonis, siue census intra tempus a iure, vel foro statutum factam ab ipsa re emphiteotica propria auctoritate expellere tamen de iuris æquitate causæ cognitio debet præcedere, & vocari ad hoc debent illi, quorum interest, qui taliter forsan se excusabunt, quod non fiet declaratio commissi, nec priuabuntur perpetuo rebus suis. Nec credo quod tales pupilli, vel absentes non vocati possint sic de facto priuari iure suo. Sed possunt domini directi interim res emphiteoticas facere manuteneri via arrendamenti, vel aliàs, ut non deteriorerentur, & ut inde census annui eisdem soluantur. Et non sic de facto illas usurpare, & occupare.

Si venditor rei censitæ ignorans illam esse censitam, vel quia hæres, & sic habens iustam causam ignorandi, vel aliàs vendit illā

ut francam & quitiam & ad eandem etiam modum emptor ignorans, quod res sit censita, & alicui directo dominio subiecta, emit illam uti francam domino directo nullatenus requisito, tunc non incidit res vendita in commissum propter talem venditionem, vel non solutionem canonis, siue census, vel ipsius rei deteriorationem, vel ob aliam causam, cum tam venditor, quam emptor iustam causam ignorandi haberent, ut ex Guido. in q. 24. & Guili. tradit dice. summam notandum Petr. Folle in sua pract. censu. § huiusmodi census super rebus. num. 99. Et ita fuit declaratum per Regiam Audientiam cum sententia publicata per don Ioannem Daga Regium Scribam mandati die 27. Februarj 1614. inter Bernardum Brena, curatorem heredis Petri Gombau ex vna, & Magdalenam Miralles & de Leo, ex altera partibus, cuius processus fuit Scriba Philippus Piquer Notarius, unus ex Scribis dictæ Regiæ Audientiæ. Quæ dicta sententia fuit confirmatoria duarum aliarum, alterius scilicet Gubernatoris Generalis Ciuitatis & Regni Valentiniæ, & alterius cuiusdam iudicis delegati, de quibus in dicto processu fuit facta fides. Et hæc notatur ad forum dicti Regni 31. de iure emphi. fol. 120. pag. 2. Sed quamprimum emptor fuerit debite informatus de dicto dominio directo, debebit omni cum effectu curare, & operam dare, quod dominus directus dictam venditionem laudet soluendo eidem debitum laudimium. Sed tamen si venditor sciebat rem venditam esse censitam, & sub aliquo directo dominio tentam, vel quia ipsi fuit stabilita, vel quia ipse recognouerat sub dicto directo dominio teneri, vel censum annuum dicto domino directo soluerat, tali in casu, absque dubio, res cadit in commissum facto, & culpa, ac in præiudicium venditoris, & tenebitur reddere, ac restituere emptori pretium, vna cum omnibus damnis, interesse, & expensis.

Sciendum est, quod ad caput breuiandum sufficit vnus titulus realis, scilicet venditionis, aut alius huiusmodi laudatus à domino directo. Ita tenet Solzona de stylo caput breuiandi, fol. 44. nu. 1. & fol. 45. num. 4 Guido Papæ decis. 272. vers. Sed præmissis non obstantibus, ibi decisum fuit solo vno instrumeto laudato à domino directo, seu sola vna confessione facta per emphiteotam, & acceptata a dño directo probari directum dominium. Vnde potest inferri, & infertur a contrario sensu, vno etiam instrumeto laudato à domino directo, vel vna tantum confessione facta per emphiteotam ad iustitiam domini directi, & per ipsum acceptata probari utile dominium, & ex consequenti hoc solo titulo debere admitti emphiteotam ad

caput

caput breuiandum, cum contrariorum eadem sit disciplina, idemque iudicium; & de iure à simili ad simile valet argumentum.

Si in contractu emphiteoticali nihil inter contrahentes de periculo actum fuerit, tunc totius rei interitus ad dominum, particularis vero ad emphiteotam spectat.

NOta, quod dominus directus laicus potest sine vlla informatione, seu estimatione rerum emphiteoticarum census illarum diminueret; domini autem directi Ecclesiastici, prout sunt Priores, Rectores, Collegia & Monasteria, & similes solam administrationem ad vitam suam datam taxat habentes huiusmodi diminutiones censuum facere non possunt: saltem in præiudicium suarum Ecclesiarum, & suorum successorum, nisi prius facta debita informatione, & estimatione rerum emphiteoticarum per probos, & expertos viros, & quæ res emphiteotæ antiquum censum supportare non possunt. & quod de dicta informatione constet per publicam scripturam, siue publicum instrumentum. Item nota, quod aliquando emphiteota dat & tradit domino directo certam pecuniæ quantitatem, vel aliud pro dicta diminutione census; & tunc de hoc Notarius faciat mentionem in suo instrumento; hoc modo. Et dictus t. dominus directus præfatus confessus fuit se à dicto t. pro iam dicta census diminutione habuisse, & recepisse ad suam omnimodam voluntatem, realiter numerando, decem libras monetæ regaliæ Valentia. Et quia, &c. Renunciavit, &c. Et hoc habet locum in domino directo layco, in Ecclesiasticis vero nihil dari debet, cum per hos ius Ecclesiæ vendi, seu alienari videretur, quod ita fieri non potest.

Dispositiones fororum circa emphiteosim sub titulo

de cosa que sera donada a cens. Cap. 41.

TOt lo que està disposat de cosa censada, així mateix se entenga de tota cosa donada a certa part de fruyts, o de seruici, o de guany, o profit, lib. 4. tit. 23. cap. 51.

Los censals son bens fehents lib. 9. tit. 15. cap. 10.

Lo qui dona cosa a cens, alienala encara que li reste la señoria, lib. 9. tit. 15. cap. 11.

En qualseuol carta de cens se enten tacitamēt ab fadiga de trenta dies, y luyisme, y tot altre dret de censal, encara q̄ no sia expres, sino hi sera expres lo contrari, lib. 4. tit. 23. cap. 28.

Los trenta dias de la fadiga comencen a correr desde lo dia que lo cēsater denúcia al señor q̄ vol vendre, lib. 4. tit. 23. cap. 46.

K

Quang

Quant la cosa censida se vendra pot retenirlas lo señor dins los dies de la fadiga per lo preu concordat entre lo venedor y comprador, y pot donar la cosa a altri, lib. 4. tit. 23. cap. 32.

Y encara que lo señor directe v se de la fadiga, deulís lo luyfme, lib. 4. tit. 33. cap. 52.

Si la cosa censida creixera, o minuara per alluuió, aiximateix deu creixer, o disminuir lo cens, y sia censida la cosa abtot lo creiximēt lib. 4. tit. 23. cap. 20.

Essent donada la cosa a cens nos pot desfer lo contracte, perq̃ trobe lo qui ho dona, o lo qui ho pren, altre smerç millor en mes del doble, lib. 4. tit. 20. cap. 6.

Quant lo señor del cens donara la cosa acésada a vfufruyt, o violari, ço es per vida, sols se enten hauer donat la pensió, y poder de emparar, y la pena del qui trencara la empara. Mas lo qui te lo vfufruyt, o violari, no pot fermar en les vendes, ni alienacions, ni pendre lo luyfme, ni en cas de comis pot ottorgar la cosa a altri, lib. 4. tit. 23. cap. 37.

Qualseuol censater es teugut conseruar, y si pot, millorar la cosa censida, encara que no sia expres, lib. 4. tit. 23. cap. 47.

Lo censater pot donar la cosa censida ab los milloraments en matrimoni, o en darrera voluntat, y si la te a cert temps, o per sa vida, passat aquell temps, o acabada la vida, deu esser tornada al señor ab los milloraments, lib. 4. tit. 23. cap. 48.

Si la cosa censida sera deixada en testament, o donada en donacio per nupcies estimada nos deu fadiga, ni luyfme, libro. 4. tit. 23. cap. 41. & priuilegio 29. Ni tampoch se deu luyfme quant lo marit, o fos hereus restituhiran en la restitutio de dot cosa censida que ha uia rebuda en dot, lib. 9. tit. 21. cap. 6. Mas sis donara cosa censida q̃ no porta en dot la muller, deuse lo luyfme, titul. de feudis. §. si lo vassall.

Si algu fara donacio general de tots sos bens, entense ha donat tambe los bens censits, y per la tal donacio deuse luyfme y fadiga, lib. 4. tit. 4. cap. 4.

En la general obligacio tambe hi recahuen los bens censits, mas pot ferse sens licència del señor directe, y no se li deu luyfme, ni pre iudica la señoria directa. lib. 3. tit. 4. cap. 3.

Quant la cosa censida se vendra, deuse al señor directe per lo luyfme la dehenā part del preu, ço es dos sous per lliura; Y si se empenyorara, la vintena part, que es vn sou per lliura. com en los

los carregaments de censals imposats specialment sobre alguna cosa censida, lib. 4. tit. 23. cap. 3.

Lo censater no pot vendre, ni en altra manera alienar la cosa censida o stablida a mes cens, o menys, sens voluntat del señor directe, lib. 4. tit. 23. cap. 25. Y si sera venuda sens dita voluntat, no val la venda, y pot cômistar se la cosa per lo dit señor, lib. 4. tit. 23. cap. 31.

Si lo censater eligira altre señor directe en la cosa censida del q̄ lay dona, pertla, y torna al primer señor, lib. 4. tit. 23. cap. 30.

Encara q̄ la cosa censida sia venuda, y lo señor directe haja lloat la venda, si lo venedor deuia algunes pagues del cens, pot lo señor demanarles al cõprador, o a sos successors, y lo cõprador cobrarho del venedor, lib. 4. tit. 23. cap. 43.

Les coses, o fruyts que estan en la cosa censida son obligades al señor, y lo señor les pot retenir de sa propria auctoritat per lo cēs y per les pijores, lib. 4. tit. 23. cap. 10. Y pot per lo cens penyorar, y emparar la cosa, y los fruyts, y altres rebudes, y tancar les portes de la casa censida de sa propria auctoritat, lib. 4. tit. 23. cap. 14.

Si la cosa censida sera venuda, y lo preu no bastara a pagar los censos deguts, y les pijores, pagueho lo censater dels altres bens seus propis, lib. 4. tit. 23. cap. 42.

Si cosa censida sera comprada per fiança, y apres aquella se trobara fer cens, o fer mes cens de aquell en ques compra, lo comprador no es tengut a les pensions passades de propis, vltra la cosa censida. Y sis compra scientment sia hi tengut lo cõprador de propis, lib. 4. tit. 23. cap. 44.

Sis vendran los fruyts de la cosa censida, quils compra pague lo cens, lib. 4. tit. 19. cap. 28.

Cessant lo censater de pagar lo cens per quatte anys en cõrre en pena de cõmis, lib. 4. tit. 23. cap. 2. Y en lo fur 217. fol. 41. colū. 4. de les Corts del any 1604. se dispon que lo señor directe haja de notificar al censater ab acte publich li pague dins yint dies dites pagues, aliàs li posara demanda de cõmis. Y no fent dita diligēcia, no pot posar dita demanda.

Si lo señor directe no volrra cobrar lo cens, o se amagara, o no donara lloch para que se li paguen, perque passen los quatre anys, ys puga cômistar la cosa, en tal cas lo censater acõmane los censos a algun home honrrat dauant testimonis, y esta segur de perdre la cosa censida, lib. 4. tit. 23. cap. 38. Y lo millor es ferne deposit en alguna Cort, y quant puguen intimarlo y.

Lo censater pot donar pagues auançades, les quals lo señor es tengut à rebre, lib. 4. tit. 23. cap. 8.

Si hu de molts hereus del censater cessa de pagar per quatre anys lo cens, pot lo señor directe comissar se la cosa censida contra tots los hereus. Y si hu de aquells paga, a tots lliura, libro. 4. tit. 23. cap. 21.

Pot lo censater deixar la cosa censida, pagant al señor directe les pensions degudes, y smenant los pijoraments a coneguda del jutge no sospitos, nomenador per lo señor, lib. 4. tit. 23. cap. 24. & in alijs.

Qualseuol questions entre los censaters vns ab altres, e ab lo señor sobre la cosa censida, se han de tractar dauant lo jutge que dit señor delegara; y en cas de appellacio, o appellacions, lo dit señor nomene jutge, e juges. Y tambe en causa de sospites del jutge, se han de deduhir aquelles dauant del jutge nomenador per lo dit señor, que no sia sospitos pera què conega dins cinch dies summa riament tota appellacio remoguda: y la part qui en lo dit interme di subcumbira, pague al altra totes les despeses en doble encara q no hi sia condemnada per lo jutge, sens poderne esser euocades a la Real Audiencia, encara que sia per via de ferma de dret, dient q estan en possessio de no pagar tal cens. Y sis nega del tot esser la cosa censida, conega de la ferma de dret lo jutge ordinari, y sia procehit en les causes emphiteoticals segons furs de Valencia, lib. 4. tit. 23. cap. 7. 15. 16. 18. & 24.

De feudis. Cap. 42.

OMnia ferè quæ conueniunt rei emphiteoticæ, conueniunt etiã rei feudali.

Argumentum de emphiteosi ad feudum, & è contra valet.

Pro feudo non datur pensio, sed præstatur seruitium, prout fuerit conuentum, & quoties vassallus fuerit requisitus ab ipso dño.

Vassallus potest feudum dimittere sine voluntate domini.

Feudatarius contumax verus, qui citatus dixit; Nolo venire; perdit statim feudum, And. de Yser. in cap. 1. col. 2. in fin. de mili. vassal, qui contumax est.

De donationibus, cap. 43.

Donatio est quædam mera liberalitas à dante in accipientē collata nullo iure cogente.

Donat-

Donatio est duplex, altera scilicet simplex, & altera ob causam.

Donatio simplex est cum donator nullo casu vult ad se reuerti rem donatam, siue donatio fiat purè, siue in diem, siue sub conditione. Vel dicitur simplex, hoc est, quando fit nullo pacto, vel retentione, aut conditione adiectis.

Donatio ob causam dicitur, quando in ea aliquid opponitur propter quod talis donatio fit. Cuiusmodi sunt donationes propter nuptias, donationes causa mortis, & alia similes.

Possunt donare omnes, qui possunt de iure contrahere.

Committens crimen aliquod capitale non potest donare saltem post sententiam; nam si potest, aut non ante sententiam, sunt variae opiniones.

Non potest donare maritus uxori, nec vxor marito, nec valet talis donatio, nisi quando testamento, vel alia vltima voluntate confirmatur, vt est dispositum per foros præsentis Regni.

Item potest donare paterfamilias, non autem filiusfamilias, nisi habeat peculium castrense, vel quasi castrense.

Donatio potest fieri præsentis, & absenti, noto, & incognito, & alijs a iure non prohibitis.

Potest etiam fieri in fauorem patrisfamilias, & etiam filijfamilias, nisi sit in potestate patris donantis, & hoc de iure ciuili, nam de iure canonico, si interueniat iuramentum, forte valebit huiusmodi donatio facta per patrem suo filio.

Possunt donari omnes res quæ alijs possunt alienari.

Est notandum, quod donatio propter nuptias propriè est illa, quæ facit maritus uxori in contractu eorum matrimonij; quæ olim vocabatur ante nuptialis donatio. Et quia hæc donatio dicitur ob causam, ideo ad hoc vt valeat, oportet qd causa subsequatur, vel præcellerit, scilicet nuptiæ, siue matrimonium.

Donatio propter nuptias (quæ olim ante nuptias dicebatur) non solum ante contractum matrimonium, sed etiam ipso iam contractu nedum augeri, verum etiam constitui, & initium sumere potest, in Instit. lib. 2. tit. 8. de donatio.

Item est notandum, quod donatio ob causam propriè non est donatio, nam donatio abhorret causam, quia vbi est causa, ibi non est mera liberalitas: & per consequens dicunt quidam, quod donatio ob causam non reuocatur propter ingratiudinem donatarij. Quod tenementi.

Item est notandum, quod tam de iure communi, quam iuxta fo-

res præsentis Regni, donatio, vel renunciatio excedens summam quinque mille solidorum, ad hoc, ut valeat, debet per donatorem, & donatarium iudici ordinario, & competenti insinuari, medio iuramento per ipsos præstando, quod illa non fuit facta vi, metu, vel in fraudem creditorum, vel ob aliam causam illicitam. Et tunc dicta causa cognitione præeunte iudex suam in dicta donatione interponit auctoritatem, & decretum. Exceptis tamen donationibus factis contemplatione matrimonij, vel causa mortis, quæ nulla indigent insinuatione. Et in huiusmodi contractibus donationum, & renunciationum notarius iuxta dictos foros non potest ponere iuramentum, nec renunciationem dictorum fororum, sub pœna priuationis officij, & contractus remanet nullus. Donatio causa mortis in quantacumque summa non requirit insinuationem, l. vlti. C. de pactis.

Item est notandum, quod donatio vniuersalis concepta, siue facta his verbis; Facio vobis t. donationem omnium bonorum meorum mobilium, & immobilium, habituum, & habendorum ubique, non comprehendit iura, & actiones, nec nomina debitorum secundum communem omnium Scribentium sententiam.

Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona tam præsentia, quam futura iure communi est inualida, & est communis sententia DD. ex l. stipulatio hoc modo, 61. 77. de verb. oblig. ut docet Clarus q. 19. u. 1. & Couarr. rub. de testamentis. p. 2. nu. 8. & lib. 3. var. cap. 12. Ratio est, quia per hanc donationem homo auferret sibi potestatem testandi, quod leges improbant tanquam contra bonos mores, quos in Republica bene constituta esse decet. Vnde sequitur validam esse donationem omnium bonorum præsentium; quia non adimit sibi potestatem testandi de futuris. Clarus num. 2. & Couarr. d. lib. 3. var. cap. 12. nu. 4. Similiter, si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltem vsumfructum, ut idem Clarus num. 8. & 9. quia de hoc testari poterit.

Notandum tamen est esse duos casus in quibus donatio inter vivos omnium bonorum præsentium, & futurorum, valet. Primus est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam, Clarus q. 20. num. 3. & Couarr. rub. de testamentis, cap. 2. num. 13. ubi citat multos, qui dicunt hanc esse communem DD. sententiam. Secundus est, si iuramento confirmetur, d. Couarr. num. 14. & hoc de iure communi.

Donationum etiam duo sunt genera, mortis causa, & non mortis causa. Mortis causa donatio est, quæ fit propter mortis suspensionem,

dem, vel cogitationem. Donatio vero sine mortis causa est quæ sine
causa mortis cogitatione, & de qua in presenti capitulo
cedit, quæ inter vivos appellatur, & de qua in presenti capitulo
actum fuit; de altera vero postea agetur cum tractabitur de ultimis
voluntatibus, cap. 90. de donatione causa mortis.

Dispositiones fororum circa donationes. Cap. 44.

Cascu pot donar a altre son deute, com non sia a mes poderos,
Cni Aduocat, lib. 8. tit. 8. cap. 19.

Si a mo'ts sera donada vna co'sa es del primer donatari, encara q
als altres sia donada la possessio, lib. 8. tit. 8. cap. 8.

En la donacio general venen ys cõprenen tots los bens frãchs,
y censits, lib. 4. tit. 4. cap. 4.

Lo pare no pot fer donacio pura al fill qui es en son poder, sino
es de cabal per i negociar, o cauall, o armes, o llibres pera estudiar
si estudia, lib. 8. tit. 8. cap. 16.

Si qui feu la donacio cõfessa q la feu per engany de altre, no per
co la pot reuocar, lib. 8. tit. 8. cap. 4.

Aquell qui ignorantment fermara en donacio de cosa en la qual
te dret, no li perjudica, lib. 6. tit. 4. cap. 34.

Donacio de mes summa de cent morabetins (que son cinquanta
lliures) no val sense carta, lib. 8. tit. 8. cap. 21.

Qual seuol donacio encara que sia feta per remuneracio; si sera
de major summa de cinch milia sous, no val vltra la dita sum-
ma, encara que sia ab acte, sino sera insinuada per lo donador, iu-
rant aquell per si, y no per procurador, encara q tinga special po-
der, que ha fet la donacio sens frau de altri; y lo donatari jure q no
ha fet inductio fraudulosa al donador pera que li donas, ni per de-
fraudar a altri. Y lo notari qui posara sagrument, o renunciacio del
present fur, perda lo ofici, y no val la renunciacio, ni jurament.
Excepto tan solament la donacio feta per la Reyna, o primogenit,
o la muller en los casos a ells permessos, o en cas de cõstitucio de
dot, o en donacio feta en temps o per raho de matrimoni, la qual
nos deu insinuar, lib. 8. tit. 8. cap. 22.

Qui donara accions al Princep, o qui te son lloch, o a mes pode-
ros de si pera que sien mes defensades, no val la donacio, libro. 2.
tit. 9. cap. 1.

Qui donara, cedira, o acollira en la accio al Rey, o Princep, o al-
tre official Real, o al Ffich, perda la accio lo donador, y lo dona-
tari

tari no puga vfar de aquella, y lo aduersari ne sia absolt, libr. 2. tit.

9. cap. 2.

Quant la donacio sera feta pera que haja effecte apres mort del donador val; y potse reuocar per venir lo donador a pobrea, o si lo donatari fara al donador desplaers que foll nols degue fer, o nol voldra seruir, o per premotir lo donatari al donador, si altre no es pactat en la donacio, perq en tal cas pertanyeria als mes propinchs parents, o als hereus del donatari, libr. 8. tit. 8. cap. 9.

Si alguna donacio sera feta contra offici de pietat, donant algun pare tots sos bens a hu de sos fills, o tants bens que los altres fills o nets nats, o naixedors perden sa lilegitima, sia reuocada en tãt q estos hajan sa lilegitima, libr. 3. tit. 11. cap. 1.

La donacio que lo marit fa a la muller al temps del matrimoni, vltra del creix, es valedora, libr. 5. tit. 1. cap. 7. Y tambe la que fara la muller al marit, libr. 5. tit. 5. cap. 42.

La donacio ques fara entre marit y muller constant lo matrimoni no val, encara que no faga al donador mes pobre, ni al donatari mes rich, si ja en la vltima voluntat en testament, o de paraula, no sera confirmada, libr. 5. tit. 4. c. 2. Si ja no sera feta causa mortis, pera que valga apres de mort, la qual es valedora, y no pot hauer effecte fins que sia mort lo donador, libr. 5. tit. 4. cap. 5.

Ninguna dona que te marit pot donar lo exouar durãt lo matrimoni, libr. 8. tit. 8. cap. 3.

Lo que la muller guanya de sos treballs, o fa honesta mercaderia, tot es del marit, libr. 5. tit. 4. c. 3.

Si entre los enamorats se faran lo hu alaltre donacions pera q's gite ab lo donador, no val la donacio, sino essent lliurada la cosa donada, libr. 8. tit. 8. c. 15.

De dotibus nuptijs, & augmento. Cap. 45.

Dos est quæ propter onera matrimonij sustinenda à muliere nubente datur viro vt matrimonialis societas facilius conseruetur.

Dos non potest esse sine matrimonio, bene autem potest esse matrimonium sine dote.

Quædam aliæ res dicuntur parafernales, quæ à muliere inferuntur in domum viri.

Dos est duplex, scilicet profectitia, & aduētitia. Profectitia est illa quæ à patre, vel auo, vel proauo paternis profecta est. Aliæ vero dotes,

dotēs, quæ ab illis non profiscuntur, appellantur aduentitiæ.

Dos constituitur aliquando ex voluntate, & aliquando ex necessitate. Ex voluntate ut ab ipsa muliere nomine suo, vel ab alio illius nomine. Ex necessitate autem constituitur dos à patre, auo, vel proauo, paternis, & non a matre, vel alijs personis, quia dotare filias est officium paternum.

Dos potest constitui, siue in rebus mobilibus, siue immobilibus corporalibusq; siue incorporalibus, & in pecunia numerata, & in alijs rebus, quæ possunt in contractum deduci, & quæ nō prohibentur à lege alienari; fallit tamen in re litigiosa, quæ licet alias alienari non possit; tamen potest dari in dotem, & in illius solutionē alienari. Et ita fuit declaratum per Regiam Audientiam huius ciuitatis Valentia, sub auditione don Petri Sās, inter Ludouicum Blasco, ex vna, & don Michaëlem de Gurrea ex altera partibus, cum sententia publicata per Franciscum Paulum Alrreus, Regium Scribam mandati die 15. Martij, anni 1593.

Dos constante matrimonio restitui non debet, quia de iure donec matrimonium dissoluatur, non fit dotis repetitio, eo quod dos datur pro sustinendis oneribus matrimonij; nisi maritus vergat ad inopiam aut sit vexatus mole creditorum, quia tunc compellitur iudicialiter ad restitutionem dotis, & augmenti: Et dicitur iudicialiter, quia in isto casu dos & augmentum sunt restituenda officio iudicis, non autem maritus potest eam restituere propria auctoritate, quia præsumeretur facta in fraudem creditorum.

Sed pone, quod vxor poterat petere dotem incontinenti mortuo marito, & ipsa fecit illi viuenti pactum ut nō posset petere nisi post lapsum annum luctus; queritur an huiusmodi pactum valeat? Respondetur, quod non; quia est contrarium doti, & publicæ utilitati. Secus vero, si fecerit pactum de dicta dote citiori die reddenda: ut ecce vxor non poterat petere dotem nisi post obitum viri, finitoq; & lapso anno luctus, & nihilominus vir fecit illi pactum ut ipsa posset dotem petere incontinenti sequuta morte ipsius viri, quia tale pactum valet fauore dotis.

Quamuis sit à iure dispositum ne fideiussores dotium dentur, tamen hoc intelligendum est ex parte viri matrimonium contrahentis, vel eius patris, qui pro restitutione dotis non tenentur fideiussores dare. Et nihilominus de communi Doctorum sententia possunt principales obligati dari, qui seorsum de per se, principaliter, & insolidum se obligent ad dotis restitutionem. Et quamuis nonnulli

L

Doctores

Doctores contrarium sentiant, nihilominus tamen opinio magis communis est, quod possunt principales obligati dari modo & forma prædictis, & tenet obligatio, idem sentit Rolaudinus in suo tractatu notariæ cap. 2. de dotibus, §. præsens instrumentum dicit, &c. in fine.

Dos debet restitui, & solui una cum augmento, siue creix ex bonis vincularis, & fideicommissis subiectis, quando non existat bona libera, & fideicommissum est institutum per ascendentem. Et ita fuit declaratum per Regiam Audientiam cum diversis sententijs, & signanter cum sententia per Franciscum Paulum Alreus Regij mandati Scribam publicata die 5. Iulij anni 1589. inter partes domnæ Franciscæ Valterra, & don Vincentij Valterra. Et cum alia publicata per dictum Alreus die 23. Iunij 1592. inter dictum don Vincentium, & domnam Ysabellam eius filiam.

Vidua competit ius tenutæ, & illa facit fructus suos, donec, & quousque sit integrè de dote, & augmento soluta & satisfacta. Et dictum ius tenutæ non transit ad illius hæredes, etiam si sint de sanguine, & illi non faciunt fructus suos, prout ipsa vidua faciebat, sed debent illos in suum creditum computare. Et ita fuit declaratum cum supradicta sententia publicata per dictum Alreus, die 5. Iulij. 1589.

Si tempore contractus matrimonij nulla fuit promissa dos in favorem mulieris nubentis, & postea per ipsam fuerit iudicialiter peritum debere sibi assignare dotem competentem de bonis eius patris, & fuerit adiudicata, & assignata dos, tali in casu maritus non potest petere, nec consequi interesse dictæ dotis à die contractus matrimonij in antea usque ad diem dictæ adiudicationis pretextu omnium dicti matrimonij, quæ sustinuit; & ita fuit declaratum per Regiam Audientiam cum sententia per dictum Alreus publicata die 17. Octobris 1595. in favorem domnæ Marquesiæ del Mila. contra don Alfonsam del Mila eius patrem. Si vero tempore contractus matrimonij fuerit per patrem mulieris nubentis facta promissio de dotando illam, & postea non dotavit, imo iudicialiter fuit pater condemnatus in quantitate certa ratione dictæ dotis, tunc debetur interesse. Et si maritus fuerit mortuus debetur viduæ à die obitus dicti eius viri interesse dotis adiudicatæ usque ad realè illius solutionem propter alimenta per eam sustenta, & sustinenda ad forum communem huius Regni. Et sic fuit declaratum per dictam Regiam Audientiam cum sententia publicata per dictum Alreus,

23. Iunij,

23. die Iunii 1592. inter don Vincentium Valterra, & eius filiã domnam Elisabeth.

Quando constituitur dos vinculata, seu fideicommissio subiecta, tunc in casu illius restitutionis teneretur maritus illam restituere in continenti sequuta morte vxoris absq; vlla retardatione, etiã si sit miles, vel alia persona gaudēs priuilegio militari. Et sic fuit pluries declaratũ, & signanter cum sententia Supremi Aragonum Consilij, publicata per Petrum Franquesa Regium Scribam mandati die 10 Iunii 1575. inter Michaëlem Hieronymum Anglesola tutorem, & curatorem hæredum Iacobi Ciurana, & Matthæum Guerau. Et cũ sententia per Regiam Audientiam Valentia lata, & per Guillelmũ Nicholaum de Hona Regium Scribam mandati publicata die 19. Ianuarij 1591. in fauorem Elisabethis Verra & de Ferrofi, & cõtra don Ludouicum Fenollet. Et cum alia eiusdem Regiæ Audientia, per Gasparem Melia Regij mandati Scribam publicata die 9. Februarij 1580. in fauorem Vincentij Honorati Vidal, & contra don Ludouicum Fenollet.

Vidua contrahens secundas nuptias, & committens stuprum intra annum luctus, non amittit dotem, neq; tenutam, sed tantũ amittit augmentum, vulgo dictum creix. Et ita fuit declaratum per Regiam Audientiam cum sententia publicata per Ludouicum Berbegal Regium Scribam mandati die 27. Maij 1603. in fauorem Hieronymæ Iorda & contra Bartholomæum Adam curatorem filij, & hæredis Iosephi Falco. Et cum alia sententia per Franciscum Paulum Alreus Regij mandati Scribam publicata die 14. Augusti 1595. cum qua etiam declaratur vestes lugubres ad onus hærentia mariti, & nõ viduæ incumbere, quia vidua non tenetur suis proprijs expensis maritum suum defunctũ lugere, sed hæreditatis mariti, vt dictũ est. Necnon cum eadem sententia fuit declaratum viduã non esse priuandam alimentis ibi præstitis intra annum luctus.

vestes lugubres viduæ.

De alimentis viduæ intra annum luctus.

Pœna in sponsalibus apposita non valet, quia sponsalia, & matrimonia debent esse libera, & expedita, & non debent contrahi metu pœnæ, Rolandinus 1. par. c. 2. de dotibus, titulo instrumentum sponsaliorũ, & matrimonij contrahendi, vbi hanc ponit circa prædicta distinctionẽ. Aut pœna fuit apposita inter parentes sponsi, & sponsæ, aut inter sponsum, & sponsam, aut inter extraneas personas. Si inter sponsum, & sponsam non valet pœna, quia ambo mutuo sponte, & liberẽ, non coactẽ in vero matrimonio se accipere debent. Si inter parentes, non valet pœna eadem ratione. Si autem

esset appositæ inter extraneos, scilicet inter fratres, & matres spõsi, & sponsæ, vel alios, hoc est inter se ipsos tantum de per se, & seorsum principaliter & insolidū, tunc bene valet. Ex prædictis potest inferri modus taxandi salaria huiusmodi instrumentorum, nā si illa fuerint facta per, & inter ipsos sponsum, & spõsam, aut inter eorum parentes, tunc quia pœna ibi adiecta non tenet, nec potest peti, taxanda sunt salaria istorum instrumentorum in decem solidis tantum, nulla habita ratione quantitatis, quæ nomine pœnæ adijciuntur. Si vero dicta instrumenta fuerint facta per, & inter alias extraneas personas, scilicet inter matres, vel fratres spõsi, & sponsæ, vel alios, hoc est inter se ipsos tantū, ut præmittitur, quia tunc pœna potest peti, & exigi, ut superius dictū est, taxanda sunt in hoc casu salaria dictorū instrumentorum, iuxta quantitatem ipsius pœnæ ad rationem decem solidorum pro singulis mille solidis, secundum foros Regni. Salvo meliori iudicio.

Casus supra appositus circa dictam pœnam est specialis in sponsalibus, nam regulariter pœna facto adiecta, quantacūque sit, tota petitur, & exigitur; ut quando fertur sententia iubēdo alicui quod intra tres dies soluat pretium alicuius rei, vel pœnam dupli, tunc quia soluere pretium est factum facere, & ipsa pœna est facto adiecta, potest peti, & exigi. Et similiter in contractibus emphiteoticis, quia emphiteuta accipit rem in emphiteosim cū pacto, quod si intra tempus à iure præfixum non soluerit canonem, siue censum, cadat à iure suo, & res incidat in commissum; tunc quia dicta pœna est facto adiecta, executioni mandatur; ita tenet Rolandi in 1. par. c. de emptio. & vendit. in titulo, instrumentum venditionis quadam in se pacta continens, & valde utilia, ad finem.

Quia supra facta est mentio quod mater est extranea persona, & non coniuncta (quod prima facie aliquam difficultatem facere videtur) sciendum est quod ita reperitur dispositum per forum novū huius Regni, tit. de procuratoribus, fol. 48. pag. 1. in novis. Et ita fuit declaratum per Regiam Audientiam Valentia, cum sententia per Gasparem Melia Regij mandati Scribam publicata die 5. Novembris 1577. inter Vrsolam Marti & de Boya ex vna, & Ioannem de Boya ex altera partibus. Et sic tam cum dicta forali dispositione, quam cum dicta sententia, & aliàs de iure constat matrem non esse coniunctam personam.

Quando pater dotat filiam, & vult quod cum dicta dote cedat, quietet, & remittat cætera bona, & iura paterna, & materna, siue mater

ue mater viuat, siue mortua sit, debet tunc in dicta dotis constitutione exprimere quatenus dictæ filia in dotem constituit talē pecuniæ summam, vel talia bona tam de suis bonis, quā de bonis maternis, cum quibus illa remaneat, & remanere debeat, & se habeat pro contenta, soluta, & integritē satisfacta de omnibus, & quibuscunque bonis, & iuribus tam paternis, quam maternis sibi nunc, & in futurum quomodocunque; & qualitercunque pertinentibus, & spectantibus: renuntiando cuicunque iuri, & actioni ipsi in predictis bonis, & eorum quibusvis quodocunque; competenti quouis modo, causa siue ratione. Aliās enim huiusmodi quitatio, siue remissio forsan non valeret quoad bona matris, quia posset allegare filia se nihil de bonis maternis habuisse. Et filia certioretur de omnibus his, & de iuribus sibi competentibus, quia nisi debite informetur, forsan non valebit remissio, præcipue si dos exigua fuerit ipsi constituta. Et filia si habet curatorem, debet in tali remissione, & quitantia curator interuenire, & dictam filiam autorizare. Et similiter maritus, si iam ipsa cum eo matrimonium per verba de presenti contraxerit. Si autē pater, vel avus paternus viuat, debet per eos vel alterum eorum huiusmodi remissio autorizari, laudando, & approbando illam. Et quamvis dicta remissio facta per filiam in favorem patris, reprobatur de iure civili, tamen de iure canonico valet, si interueniat iuramentum. Facta autem fratri, vel alij extraneo valet de iure civili, etiam sine iuramento, si tamen fiat de consensu patris, vel aui paterni, cuius est hereditas, siue bona, quæ remittuntur; & signanter si interueniat consensus mariti valet.

Dos constituta in re immobili inæstimata, appellatur fundus dotalis, cuius proprietas & dominium est vxoris, vsusfructus vero est ipsius viri ad onera matrimonij sustinenda.

Fundi appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur: idemq; ager cum ædificio fundus dicitur.

Est notandum, quod sæpe fit augmentum, siue additio dotis, vel ex pacto præambulo, vel aliās, & in instrumentis istorum contractuum necesse est assignare, & exprimere vnde pervenerit pecunia in augmentum dotis data, & constituta, & ob quam causam: nam aliās præsumitur esse de bonis viri, & talis contractus præsumitur factus in præiudicium creditorum.

Notandum est etiam, quod prima dotis constitutio ante matrimonium, & constante matrimonio fieri potest, & de ipsa, ac de eiusdem vera, & reali solutione debet legitime constare ad evitandam presumptionem fraudis, quæ in præiudicium creditorum cum simili-

bus contractibus fieri solet. Verumtamen post primam dotis constitutionem non potest iterum constitui dos, sed augmentum, siue additio dotis sic. Et in hoc casu tutius erit quod in instrumentis nuptialibus opponatur pactum, quod semper & quodocunque constituenti dotem, vel alijs placuerit, possit dicta dos augeri cum pactis, modoque & forma ipsis contrahentibus bene visis.

Et notandum, quod per Regiam Audientiam Valentia fuit lata sententia; & per don Ioannem Daza Regium Scribam mandati publicata die 6 Martij, anni 1620. inter Dionysiam Dorotheam Veana & de Rubinats ex vna, & heredes Petri Alco & de Olozo- ual ex altera partibus, declarando quandam obligationem factam per dictam Dionysiam vna cum eius viro, & insolidum fore & esse nullam respectu dictæ Dionysia, ex quo soluendo dictum debitum illius dos penitus absorberetur, & ipsa indotata remaneret, non obstante iuramento, renunciatione Velleyani, & alijs clausulis in dicto contractu appositis. Quæ dicta sententia fuit in gradu supplicationis reuocata per S. S. R. Aragonum Consilium cum duabus sententijs conformibus publicatis per Michaëlem Cordouiu Regium Scribam mandati, altera scilicet die 7. Iunij 1621. & altera 17. die Octobris 1623.

Mulier cui relicta est à marito tutela, & cura filiorum suorum, & per ipsam acceptata, conuolans ad secundas nuptias non petito tutore, siue curatore filijs, nec reddita ratione tutelæ & curæ, nec solutis reliquis, amittit lucra nuptialia, augmentum, & tenetur: beneficiumque faciendi fructus suos. Ita fuit declaratum cum sententia per hanc Regiam Audientiam, lata inter partes Ioannem Annæ Targa, & Hieronymi Pascual, publicataque per Franciscum Paulum Alreus Regium Scribam mandati die 6. Aprilis 1591. Et etiam in dicto casu amittit de iure communi legitimam filiorum suorum, & primi viri sui.

Sequente casu repetitionis dotis ob mortem mariti, qui solus dotem recepit, & confessus fuit habuisse & recepisse absente, vel non consentiente vxore, tunc vxor habet optionem repetendi dotem, vel ab hærede mariti, vel ab eo qui dotem constituit. Quam optionem non habebit si in solutione, vel solutionibus factis marito de dote consenserit. Et istud est menti tenendum.

*De nuptijs, dote, & augmento, siue creix iuxta foros
Valentia. Cap. 46.*

Bens

Bens dotals se entenen que son aquells que la muller porta al marit al temps del contracte del matrimoni, així mouents, y semouents, com sitis. Los quals no poden esser venuts, ni obligats per lo marit sens la ferma de la muller ab juramēt no forçada, lib. 4. tit. 9. cap. 1.

No pot dirse dot hon no hi ha matrimoni. Y per ço, si sera donat per alguna dona a aquell ab qui no pot casarse, no sera dot, lib. 5. tit. 5. cap. 40.

Si en dot seran donats comptants ab pacte que de aquells se cōpren heretats, sis compraran seran bens dotals; y sino sera conuen gut ques compren bens sehents y lo marit los comprara, es a sa eleccio tornar aquells bens, o los comptants, lib. 5. tit. 5. cap. 40.

Si sera donada en dot cosa no estimada, y aprestet lo matrimoni se estimara, no val la estima, porque pareixeria esser donacio entre marit y muller, lib. 5. tit. 5. cap. 38. Y si se estimara entre los sposats, val la estima tal qual sia, nis mire qual hi es enganyat, libro 5, tit. 5. cap. 49.

La muller no pot donar res de son dot a algu sens voluntat de son marit, y donat no val, lib. 5. tit. 3. cap. 4. Mas pot donar bens parafernals, si altre no sera pactat, lib. 5. tit. 3. c. 8.

Sino essent pagat lo dot se donara al marit penyora, los fruyts de la penyora nos dehuē pendre en paga, mas son del marit fins q̄li sia entregament pagat lo dot, lib. 5. tit. 5. c. 27. Y los fruyts q̄ lo marit prengue durant lo matrimoni nos deu pendre en compte del dot. Y los que prégue ans del matrimoni deulos pendre en cōpte, si altra cosa no esta pactada ans del matrimoni, porque alias seria donacio, lib. 5. tit. 1. c. 9.

Es tengut lo marit als crehedors de la muller en tant quant bastara la dot per los deutes causats ans del matrimoni. Y si per aq̄ls pagara tota la dot, no lis pot demanar per la muller dita dot, ni lo creix, Y sin pagara part, no es tengut lo marit o los hereus a tornar aquella part, y lo creix per aquella degut, lib. 5. tit. 5. c. 13.

Mort lo marit nos pot demanar als hereus del marit la dot, sino passat vn any apres mort de aquell, si los hereus li faran sos ops, restant la muller en les coses del marit. Y si passat lo any no lis pagara, tinga totes les coses del marit, fent los fruyts seus apres de passat dit any fins que ab tot efecte sia pagada de tota la dot, y creix, y de aquells alimente sos fills, y pagues dels bens mobles, y semouēts, y lo q̄ faltara pagues dels sehēts, lib. 5. tit. 5. c. 6. 9. & 10.

Si seran donats en dot bens fchents estimats, o no estimats, en cas de restitucio tornes o la cosa estimada, o la estima, lo que vulla lo marit o son hereu, ab lo creix, si altre no sera pactat. Y no puixa retenir so per pobrea, lib. 5. tit. 5. cap. 7.

Si la muller morra primer que lo marit, los hereus no podē de manar la dot sino passat lo any de la mort de aquella, sino seraa pos sessions dotals, les quals poran cobrar encontinent solt lo matrimoni, lib. 5. tit. 5. cap. 6.

Quant lo dot y creix sien pagats a la muller, no lis deu donar res de la recambra del marit, ni vestits, excepto los vestits de tots dies, y los que ella porta al temps de les nupcies, que extaran en la casa del marit, lib. 5. tit. 5. c. 11.

Si sens juhi de la Cort se partira la muller del marit, o partida ab dit juhi no estara a ordenacio de la Cort, no es tengut lo marit a donarli aliments, ni a bestraureli pera pledejar contra ell, lib. 5. tit. 2. cap. 5.

La filla que sera dotada per lo pare tant que sia casada; com viu da, no pot demanar dels bens del pare altra cosa, sino lis de. xa en testament, y ab intestat sols pot demanar suplemēt a la legitima. Y si tendra en dot mes de la legitima, aquell mes no lis pot demanar. Y en los bens de la mare pot demanar la legitima conferida. Y en los que de aquella haura rebut. Y hauenthi fills, o filles no maridades, succehixen al pare, o a la mare ab intestat, lib. 5. tit. 8. c. 7.

La dot de la mare morta pertany a tots los fills de tots los marits que haura tengut y gualment, si ella no m. llorara algu de aquells. Mas lo creix, o donacio per nupcies deu deixar lo als fills de aquell marit per lo qual li pertanygue. Y aiximateix se guarde en los marits que hauran tengut moltes mullers, lib. 5. tit. 2. c. 11.

Si filla dotada morra sens fills, tornen los dos terços de la dot al dotador, y del altre terç aquella ne pot testar. Y ab intestat succehix lo dotador, o los hereus, si seran parents del dotador. Y sino seran parents, o sera mort lo dotador intestat, succehixen los mes propinchs parents de aquell, lib. 5. tit. 5. c. 3. Y si deixa fills no torna la dot al dotador, mas retinga se la lo marit, lib. 5. tit. 5. cap. 5.

A la filla q. morra sens fills de l. l. al matrimoni, y sens testamēt, succehixli lo pare per consolacio de la perdua de aquella, libro 5. tit. 5. cap. 4.

Los Cauallers, Ciutadans, e homes que no faen faena de las mās tinguen la dot per sa vida, perq. no vinguen a pobrea. Mas casant se segona

segona vegada dehuen tornar als hereus de la primera muller la mitat, y per l'altra mitat dehuen assegurar que la tornaran, lib. 5. tit. 5. cap. 25. y 26.

Si per lo marit sera fet pagamēt a la muller, o sera feta donacio, sia registrat en vn llibre de la Cort Ciuil, fet a aquest efecte, y lo tal registre mostres a tots los que lo volrran veure. Y si sera feta la donacio, o pagament fora la terra ahon lo donador, o pagador te son domicili, haja de insinuar se hon aquell te son domicili. Y si aixi no sera registrat no haja efecte, ni prejudique als crehedors q̄ apres seran fets, lib. 5. tit. 5. cap. 17.

Lo marit no te res en los bens parafernals de la muller, ni pot tenirlos, ni procurarlos sens voluntat de aquella. Y si ls procura sabentho la muller, y no contradiant, o perque la muller loy haja permes, no es tengut lo marit a tornarli les rendes, cēsos, ni fruyts naturals, ni industrials. Y si lo marit vindra a pobrea sens la culpa la muller lo deu alimētar a ell, y a sos fills dels dits bens. libro 5. tit. 4. cap. 4.

Si la muller no tindra dot, y lo marit morra sens fills, pot la muller demanar dels bens clars del marit la porcio que li cabra a rahon de setanta per miller, y si te fills del marit pot si volrra viure ab aquells dels bens del marit, o demanar la dita porcio, libro 5. tit. 1. cap. 14.

Si sera constituhit creix en cartes de vinda no val, encara que sia per via de donacio, y lo Notari qui les rebra perda lo offici, libro 5. tit. 1. cap. 3.

Si la dot no sera pagada nos deu creix, o si sols sera pagada en part, per aquella part se deu. Y si lo marit haura confessat hauer hagut la dot, deu lo creix, sino ho confessa ab esperança que lis pagaria. Y en tal cas pot lo marit clamar se dins cinch anys apres del matrimoni. Y sino sen clāmara, o mostrara alguna cautela feta apres de la dita confessio, per la qual conste no esser pagat, passats los cinch anys es haguda la dot per pagada, y deuse lo creix, lib. 5. tit. 5. cap. 14.

Si lo marit sera mort ans que aquell y la muller se hajan conegut carnalment, encara que la dot sia pagada en tot, o en part, sols se deu tornar lo que sera pagat de la dot sens ningun creix, lib. 5. tit. 1. cap. 11. y 16.

Quant estarà assegurat de pagar la dot a cert dia, y lo prometenent no fonsch en mora pera pagarla, pot la muller cobrar lo creix. Y si

M

lo

lo dia de la paga sera vengut, y la dot no sera pagada, encara q̄ sia assegurada nos deu lo creix, fino per la part que la dot sera pagada. Y lo creix, y les demes coses que la muller haura hagut per benefici del marit tingaho la muller de sa vida. Y apres dela sua mort o ans, si la muller no vixques castament, o se casara ans de complic o any de la mort del marit, tornen als fills de aquell matrimoni, y fino hi haura fills, tornen als hereus del marit, o a sos substituets, si lo tal creix, y demes coses seran de bens vinculats, libro 6. tit. 6. cap. 11.

Si lo marit se casara dins lo any apres mort de la muller, no pert res del que tinga de aquella, lib. 5. tit. 2. cap. 7.

Lo marit no pot obligar cosa dotal, ni valla tal obligacio, si la muller no hi ferma ab jurament voluntariament, libro 4. tit. 19. cap. 1.

De sponsalibus, Cap. 47.

Quia superius de sponsalibus, & matrimonio facta fuit mētio, ideo de ipsis hic aliqua brevissimè attingentur.

Sponsalia sunt futurarum nuptiarum repromissio.

Sponsalia fiunt per verba de futuro.

Verbum illud, Repromissio, denotat iterationem, quia sponsus debet promittere sponsæ, & dicere; Accipiam te in meam sponsam & uxorem; & ipsa debet promittere, & respondere; Et ego accipiam te in meum sponsum, & maritum.

Sponsalia dicuntur à verbo Spondeo, spondes, quia sponsus, & sponsa ad inuicem spondent futurum matrimonium.

Quare dicuntur sponsum, & sponsa ex præmissis facile colligi potest.

Sponsalia contrahuntur multis modis, & signanter sequentibus. Primo simplici promissione, vel sponsione contrahendi matrimonio hoc modo, Te in meam sponsam accipiam, Et ego accipiam te in meum sponsum. Hoc verum si inter correspondentes mutus contrahatur consensus, ut vult lex civilis de ritu nuptiarum. Item contrahuntur sponsalia iurando, id est appposito iuramento hoc modo: Iuro quòd te accipiam in uxorem meam. Et ego iuro quòd te accipiam in maritum meum. Item contrahuntur fidei datione: ut quando est data ab aliquo, & ab aliqua fides ad inuicem promittendo se acceptare in maritum & uxorem respectuè.

Sponsalia contrahuntur non solum inter puberes, & maiores,

iores, verum etiam inter impuberes, dummodo sint maiores infantie, id est à septem annis supra. Et huiusmodi impuberes sponsalia, contrahendo naturaliter, & ciuilitè obligantur; scilicet vt vnus alium non accipiat vsq; ad tempus legitime ætatis ad matrimoniū contrahendū, nempe masculus vsq; ad quatuordecim annos, & femina vsque ad duodecim. Sed cum peruenit ad aliam ætatem in eis est dissentire. Item contrahuntur inter parentes sponsi, & sponse. Sed parentes non obligant filios suos, scilicet sponsum, & sponsam, quia ex alienis contractibus neminem obligari certissima iuris regula est. Itē contrahuntur inter tutores pro pupillis cōmuniter & curatores pro adultis. Itē cōtrahuntur sponsalia inter extraneos. Et appellātur extranei omnes præter patrem, auum, vel proauum paternum; & per consequens mater, & frater, & alię personę ab illis descendentes, sunt etiam extraneę.

Non possunt contrahi sponsalia inter infantes, vel furiosos.

De matrimonio. Cap. 48.

Matrimonium est viri & mulieris coniunctio, diuini, & humani iuris communicatio indiuiduam vitę consuetudinem in se continens.

Verba dictę diffinitionis exponamus. Dicit est viri, & mulieris coniunctio, non autem virorum & mulierum, quia in matrimonio non possunt esse nisi tantum vnus vir, & vna mulier; & vir vnā solā vxorem, & vxor vnum solum maritū habere potest. Sequitur coniunctio, scilicet animorum, non autem corporum, nam consensus, & non concubitus matrimonium facit, licet copula carnalis post sponsalia habita ratum efficit matrimonium. Sequitur diuini, & humani iuris communicatio; & per hoc nota, quod ambo debent esse eiusdem legis, id est ambo Christiani, non autem vnus Christianus, & alter Sarrazenus, siue iudeus. Sequitur indiuiduam vitę consuetudinem in se continens. Et per hoc nota, quod vir, & vxor debent esse istius propositi, vt nunquam matrimonium per eos dissoluatur.

Matrimonium multis modis appellatur, scilicet, nuptiæ, conubium, coniugium, & consortium.

Matrimonium solo consensu contrahentium contrahitur, siue sint puberes, siue maiores; Nec est necessarius parentum consensus: licet honestè faciat filius patris voluntatem sequens. Nec est necessaria aliqua alia solemnitas, sed solus consensus.

M. 2

Item

Item verba sunt necessaria, si loqui possunt, sed si loqui nō possunt, sufficit consensus, dum tamen alio quocunque modo consensus appareat.

Matrimonia debent fieri publicè, & palàm ut omnes sciant; & sic illa poterunt de facili probari.

Contrahitur matrimonium per hæc verba: Accipio te in meam legitimam sponfam. Et, Accipio te in meum legitimum sponsum. Ete tiā per hæc verba, Promitto, q̄ ab ista die in antea habebo te pro mea legitima vxore; & habebo te pro meo legitimo viro.

Circa hanc materiam permulta alia possent adduci, quæ cum parum prosint Notarijs omittuntur.

Virginalis pudoris non est maritum eligere, sed parentum iudicium expectare. Fontanella fol. 43. num. 5.

Libertas matrimonij nullo modo minui potest, aut infringi, idē Fontanella dicto fol. 43.

De obligationibus. Cap. 49.

Obligatio est iuris vinculum, cuius necessitate astringimur ad aliquid dandum vel faciendum secundū nostræ ciuitatis iura.

Omnis obligatio aut ex contractu, aut ex quasi cōtractu, ex maleficio, aut ex quasi maleficio proficiscitur. Plures aliæ sunt obligationis diuisiones, quæ breuitatis causa omittuntur, & diligens Notarius poterit eas alibi videre.

Obligatio contrahitur quatuor modis, scilicet re, verbis, litteris, & consensu; & quatuor alijs modis dissoluitur, scilicet re interempta acceptilatione, litteris in cōtrarium missis ab eo, qui priores misserat, & contrario consensu, quia de iure vnumquodq; dissoluitur eo vinculo quo ligatum est.

Possunt autem se obligare omnes, qui aliās possunt contrahere. Cum enim contractus obligationem pariat, & obligatio actionem tanquam mater filiam, sequitur, ut qui potest contrahere, potest & se obligare.

Omnes res, quæ in nostro habemus cōmercio, possunt obligari, excepto quòd res aliena licet vendi possit in venditoris præiudicium, secundum regulam iuris, rem alienam vendere quem posse nulla dubitatio est, obligari tamen non potest, quia nemo potest alij constituere ius, quod in re non habet, ideoque res aliena, in qua quis ius non habet, obligari ab eo non potest.

In contractibus promissionum, & obligationum, in quibus ali-

quid

quid promittitur fieri intra certum tempus & apponuntur iuramentum, dies, pœna, & pactum resolutivum, ut in promissionibus dandi specialem obligationem in aliquibus censualibus, nō admittitur, nec admitti debet purgatio moræ, iuxta decis. Rorę Romanę 235. Emiliani Caputaquensis Archiepiscopi, quæ decisiones alias nuncupantur Viralli in 2. part.

In omnibus obligationibus, in quibus dies non apponitur, præfenti die debetur.

Nouatio est prioris debiti in aliam obligationē transfusio. Quo fit ut anteriori obligatione sublata, noua constituatur.

Non fit nouatio nisi expresse agatur, & sic omnes aliæ posteriores obligationes censentur factę in augmentum, & incrementum pristinæ obligationis.

Hypotheca est bonorum obligatio tacita, vel expressa. Et est bonorum immobilium, non autem mobilium, quia in mobilibus non datur hypotheca, nisi in pignore rei mobilis, & datur in re, l. pigno. ff. de pignor. & l. eos, C. qui pot. in pign. habe.

Hypotheca tacita est obligatio bonorum in casu à iure privilegiato introducta, ut in dotibus, augmentis, tutelis, & curis, & alijs.

Hypotheca expressa est quando quis obligat in instrumēto, expresse omnia sua bona, & iura mobilia, & immobilia, &c. vel aliquas res, vel rem specialiter, vel particulariter.

Quando agitur actione hypothecaria, est necesse probare debitum, cuius vigore res sit hypothecata, & non habet necesse probare dominium debitoris, sed sufficit probare rem fuisse in bonis, & de bonis debitoris, ita descenditur in decis. 383. Cōcil. Neapol. & per Socin. conf. 134. col. 1. vol. 1. & Pau. de Cast. conf. 168. vol. 2. quicquid teneat Bart. l. rem a ienam, ff. de pignor. actio. Et vtrā prædicta requiritur legitima executio bonorum debitoris, & omnium aliorum cum illo obligatorum, ut dicta actio hypothecaria possit intentari contra tertios bonorum possessores.

Fideiussor est qui pro alterius obligatione per stipulationem se obligat principali remanente obligato, vel est ille, qui alterius obligationem in fidem suam suscepit.

Possunt fideiubere omnes illi, qui possunt principaliter obligari, nisi per legē aliquam id eis reperiatur prohibitum.

In omnibus obligationibus debet in primis obligari principalis, & postea fideiussor, aliās non valet obligatio fideiussoris, quia cum sit accessoria non potest stare sine principali. Maranta de ordi. iud.

iud. p. 6. tit. de satisda. 8. m. b. iudicij. n. 26. cū ibidem allegatis.

Quādo aliqui habilitantur per aliquē iudicē in fideiussōres vsq; ad certā summā, & quantitātē per certū tempus in aliqua administratiōe, vel aliās nihilominus teneantur, & remanēt obligati in omnibus alijs quātitatibus, quæ ultra dictā summā debebūt, nō obstante q̄ fuerint habilitati vsq; in dictā certā quantitātē, & pro certo tēpore. Ratio est, quia illud fuit factū, siue à iudice sic prouisum, nō quoad obligationē, sed quoad habilitationē tantum. Et sic fuit declaratum per S. A. C. cum sententia lata inter ciuitatem Valentia, & fideiussōres Hieronymi Aliaga.

Debitor intelligitur is, à quo inuito exigī pecunia potest.

Solutiōe eius, quod debetur omnis tollitur obligatio, vel si quis consentiente creditore aliud pro alio soluerit.

De pignoribus. Cap. 50.

Pignus stricto modo est quædam res mobilis, quæ obligatur, & creditori datur pro tuitione, & securitate debiti.

Appellatur pignus à pugno; dicitur enim res pignorata, quasi pugno tradita, quia res quæ pignori dantur manu traduntur.

Pignus stricto modo loquendo, locum habet in rebus mobilibus, quæ obligantur, & creditori dantur, & possessio illorum acquiritur creditori, & comperit actio pignoratitia.

Si pignus sumatur largo modo, locum etiam habet in immobilibus, & tunc non differt ab hypotheca.

Si inter creditorem & debitorem fuerit actum per pactū, quod possit vendi pignus, tunc virtute dicti pacti, & conuentionis poterit vendi.

Si vero fuerit conuentum, & pactatum, quod non possit vendi, tunc non obstante tali pacto, poterit vendi denuntiando debitori iudicialiter, quod infra decem dies luat pignus, aliās procedatur ad venditionem illius, quia dictum pactum non valet cum sit contra bonos mores.

Si autem nihil sit dictum de vendendo, vel non vendendo pignus, tunc potest vendi eadem forma, quæ supra seruata.

Si datur pignus cum pacto, quod nisi luat illud debitor infra certum tempus, talis casus sit creditoris, non valet tale pactum, quia est contra bonos mores, & contra ius.

Siquis pignorauerit rem suam cū pacto, quod nisi luat intra certum

tam tempus, sit licitum creditori illam vendere, vel penes se iusto pretio retinere, valet tale pactum, quia aestimabitur iusto pretio. Et si dicatur quod non valet quia pretium est incertum: Respondetur, quod valet, quia venit certificandum per aestimationem.

Si creditor vendiderit pignus, & plus receperit quam sit in obligatione, tunc illud plus cedit debitori. Et si minus receperit, tenetur debitor illud minus supplere creditori.

Creditor vendens pignus tanquam dominus illius tunc tenetur de evictione, quia venditor regulariter tenetur de evictione emptori. Si autem vendidit tanquam creditor, & fœnerator, tunc non tenetur de evictione, nisi promiserit per pactum.

Debitori competit actio pignoratitia contra creditorem ad pignus suum repetendum; & hoc solutione prius facta integre de debito ipsi creditori. Et dico integre, nam si solum resta et vnus denarius ad soluendum, non competit pignoratitia actio, nisi demum solutione in integrum facta.

Si creditor perderet pignus, & probaret se illud amisisse fortuito, poterit pecuniam sibi debitam repetere, & eius emendam, & satisfactionem. Et si debitor dicat quod non casu fortuito perdidit, sed dolo suo, seu culpa sua lata, debet debitor illud probare, quia qui dolum dicit, dolum probare debet, aliàs creditor ager contra debitorem actione pignoratitia contraria ad repetendum debitum suum.

Plena cautio dicitur cum fideiussoribus, sed plenior cum pignoribus.

*De pignoribus, obligationibus, & hypothecis, iuxta
foros Valentiae, Cap. 51.*

Ningu pot esser penyorat per altre sino fera fet deutor, o fermaça, o parçoner de la cosa, ni tampoch en estos casos, sino estara a dret, o assegurara, lib. 8. tit. 2. cap. 11.

Y qui per son deute pendra penyora per sa propria autoritat, o per guerra, o greuge; o prenint possessions, o co es mobles, sent se pagar de sa autoritat, perda los drets que tenia, y pague los danys que haura fet, y seixanta sous; mas pot demanarho per la Cort, lib. 8. tit. 2. cap. 7.

Ningu prenga penyora sens llicencia de la Cort, libro, 8. titul. 2. cap. 20.

Si lo foraster trobara fadiga de dret en la Cort de Valencia, pot penyorar en tant quant lis deu y no mes, y tinga les penyores per tres mesos. Y los Valencians tambe dehuen tenir les penyores per 3. mesos, los quals passats sino li sera donat lo q̄ demanaua, o no li sera fet dret, venales, y iure quant ne haura tret, y retengue lo deu te, y les despeses feta tachacio per lo jutge, lo que li sobrara torne ho a la part, y no es tengut a respondre, lib. 8. tit. 2. c. 8.

Y qui dona la cosa a penyora alienala, encara que li reste la señoria, lib. 9. tit. 15. cap. 11.

Lo vehi de Valencia si apres de anat al lloch del deutor, o fermaça del Regne, no li sera fet dret, pot fer penyores, y passats deu dies portar es a Valencia, y si los dits deutor, o fermaça les embargaran, paguen lo deute doble. Y apres de tenguda la penyora en Valencia deu dies venala, y sino bastara al deute, torne per mes lib. 8. tit. c. 12.

Y lo vehi de Valencia pot emparar al foraster deutor atrobat en València, les coses que en aquella tindra fins que assegure lo deute; o fins a sentència, o transaccio, lib. 8. tit. 2. c. 21.

Les coses que estaran en la taula de Valencia no poden esser emparades: aixi com se vfa en la taula de Barcelona, Philip. II. in suis Curijs anni 1564. fol. 16. tit. 4. c. 111.

Per tenir lo crehedor la penyora no per ço es impedit de demanar lo deute sino se per pagat ab la penyora, lib. 4. tit. 11. c. 2.

Y si lo crehedor haura conuengut ab lo deutor; que si dins cert temps no pagara puga vendre la penyora, lo crehedor vengut lo dia pot la vendre, y no ans; y si venada no bastara lo preu a pagar lo deute, pot demanar supplement. Y sin haura tret mes tornecho al deutor, lib. 8. tit. 2. cap. 37.

Y sino sera conuengut que la puga vendre, essent vengut lo dia amonesti lo jutge al deutor que dins deu dies redimixca la penyora, y passats aquells sia a arbitre del jutge assignar al deutor dia pera redimir la, lo qual dia vengut lo crehedor la pot vendre sens llicencia de la Cort, lib. 8. tit. 2. cap. 15.

Y si sera conuengut q̄ no pagantse lo deute a cert dia; la penyora sia del crehedor, no val lo pacte, ans pagantse apres del dia, deu restituhirse la penyora, lib. 8. tit. 2. c. 19.

Si lo deutor qui tenia donada la penyora a redimir a cert dia, ans del dia voltra pagar lo deute y cobrar la penyora, y lo crehedor allargara de tornarla, y vengut lo dia la vendra, o vfara de aquella, o malis.

• maliciósament deixara de tornar-la, es tengut de tornar entregament la penyora, y la mitat del preu que valia, lib. 8. tit. 2. cap. 25.

Y lo crehedor qui te la penyora qui li fera promessa quitar a cert dia, pot vendre-la passats deu dies apres del dia de la promessa, lib. 4. tit. 19. cap. 29.

Alienant lo deutor la cosa obligada, no perço pijora los drets del crehedor, ni lo crehedor pot pijorar la penyora del deutor, y si ho fara, es ne tengut lib. 8. tit. 2. cap. 2.

Encara lo crehedor pot llogar la penyora mentres durara la obligacio, lib. 8. tit. 2. cap. 18. Y pot obligarla a altre en tant quant ell hi te, encara que no ho haja pactat; ab que quant lo deutor li pague lo deute lay puga tornar. Si la penyora se perdra, pague lo crehedor al deutor tant com valia, lib. 8. tit. 2. cap. 18.

Si lo crehedor perdra la penyora per sa culpa, o engany, o mala guarda, es tengut a satisfer lo dany que haura fet al deutor. Y si prouara que es perduda sens la culpa, o sera perduda per cas a que no pot contrastar, no hi es tengut, lib. 8. tit. 2. c. 3.

Si serã donades besties en penyora, tingales lo crehedor publicament, y si lo crehedor sera suspecte de fuga, y no assegurara, acõmaneles la Cort a vn bõ home. Y si serã donats esclaus, tingals la Cort en son poder tant temps quant lo crehedor los deuia tenir, lo qual temps passat sien tornats al crehedor. Y lo crehedor cobre del deutor lo que haura despes. Y si fugiran de poder de la Cort per algũ cas, paguelos la Cort al crehedor de sos bens, lib. 8. tit. 2. c. 54.

Lo qui tindra camp en penyora, si per la raho de aquell paga alguns catrechs, per tot es tenguda la penynra, lib. 8. tit. 2. c. 1.

Y es tengut satisfer al deutor lo que del camp peiorara, y dependre los fruyts que traura en paga del deute, encara que sia pactat lo contrari, deduhides les despeses, lib. 4. tit. 11. c. 1. & lib. 8. tit. 2. c. 28. Y quant dels dits fruyts sera pagat lo crehedor de son deute, ja no pot vendre la penyora, com sia absolta de la obligacio, lib. 8. tit. 2. c. 6.

Après que lo deutor haura pagat lo deute, deu esserli restituïda la penyora, lib. 4. tit. 11. c. 4.

Lo deutor no pot esser forçat a redimir la penyora si no fench pactat entre ells, o si lo deutor no torbaua, o forçaua la penyora al crehedor, o lo crehedor prenia los fruyts de la penyora en paga. Y lo crehedor pot demanar lo deute en quant la penyora no basta a pagar, sino fench pijorada per lo crehedor, lib. 8. tit. 2. c. 13.

N

FOR

Pot cobrar la penyora qui pagara lo deute ans del dia senyalat a la paga, lib. 8. tit. 2. cap. 26.

Qui pendra a penyora cens, o lloguer, o pensions ques dehuen a cert dia, si ans del dia sera pagat, deu tornar les penyores que li haura obliagades lo deutor, lib. 8. tit. 2. c. 31.

Qui prengue moltes coses en penyora no deu esser forçat a tornar alguna sino sera pagat de tot lo deute, lib. 8. tit. 2. c. 35.

Lo qui prengue caualcadura en penyora, no la torne sino al qui lay dona, sino se empenyora en nom de qui lay demana, lib. 8. tit. 2. cap. 27.

Quant lo crehedor haura rebut alguna part del deute, no pot vendre la penyora. Mas si lo deutor ab frau allarga de pagar lo restant, assigneli la Cort dia pera pagar, lo qual passat sino paga, pot vendre la penyora, y pagar se del preu de aquella, y tornar, si alguna cosa ne haura sobrat. Y feta que sia paga de la part lo crehedor es tengut a renouar lo acte del deute lleuantne la partida pagada, y feta nova carta ab los pactes de la primera. Y essent moltes coses obligades tots temps, se comence a vendre la mes vil, lib. 8. tit. 2. cap. 30.

Lo qui pendra en penyora la cosa obligada a primer crehedor, val la segona obligacio quant lo primer crehedor es pagat. Y si lo primer crehedor no voltra pendre los dines deposels lo segon en hoch segur y no sen ampre, y val la segona obligacio, lib. 8. tit. 2. cap. 4.

Y si la cosa sera obligada a dos crehedors, si lo primer la pre en paga, pot lo segon cobrarla pagant al primer crehedor son deute, lib. 8. tit. 2. c. 33.

Si lo darrer crehedor sens frau, y sens execucio per Cort haura cobrat son deute, los primers crehedors no tenen regres cõtra ell pera llevarli la moneda essent lo deutor no pagador. lib. 8. tit. 4. cap. 10.

Si per lo crehedor en son testament sera deixada la penyora a son deutor, si lis deixa ab la carta, o lo deutor no tenia altra cosa sino aquella penyora, o la penyora era cosa de la qual lo crehedor rebia renda, o seruici, entense esser tornada la penyora, y esser remes lo deute, y aixi lo hereu es tengut a absoldre lo deutor. Mas si sera cosa de la qual lo crehedor no rebra, o rebra lo fruyt en paga del deute, no se enten remes lo deute, sino es expres, libro 8. tit. 2. cap. 10.

Si

Si vna cos. fera obligada a molts lo qui es primer en temps te millor dret, lib. 8. tit. 2. cap. 17.

Concorrent molts crehedors chyrographaris que no tenen tacita, ni expressa hypotheca, lo qui primer se clāmara a la Cort, y primer obtindra sentencia, sia pagat primer, encara q lo deutor vulla pagar als altres primer. Y si tindra tacita, o expressa hypotheca, especial, o general, lo qui sera primer en temps sia potior en dret. Excepto, si algu dona pera fer reffer, conseruar, o guardar la cosa, lo qual en aquella cosa preceheix a tots los demes, encara que sia darrer en temps y los altres tinguen la cosa obligada tacitament, o expressa, generalment, o especialment, libro 8. titulo 3. cap. 2.

Y lo Aduocat, y Procurador no poden allegar prioritat, ni potioritat per son salari, en los bens del deutor, contra los altres crehedors, excepto en la cosa que hauran aduocat, o procurat, en la qual approfitat la aduocacio, o procuracio, en tant quant haura approfitat; lib. 8. tit. 2. cap. 24.

Y les despeses de la sepultura del mort dehuen esser pagades primer que ningun deute, encara que los bens no balten a pagar los deutes, lib. 8. tit. 2. cap. 29.

Y si algu tindra cosa obligada ans que aquella se obligas a la cosa publica, aixi com es primer en temps, es potior en dret, lib. 8. tit. 2. cap. 5.

Y sié pagats los crehedors primer que la pena de la Cort, lib. 1. tit. 4. cap. 1. y lo fisch quant los bens serā cōfiscats, lib. 1. tit. 5. c. 22.

La muller per la tacita hypotheca precchix per son dot, als altres primers crehedors dels bens del marit, que la tenen tacita. Entenent que expressa hypotheca es quant los bens son expressament obligats. Y tacita hypotheca es quant en cas priuilegiat se enten la obligacio, com per la dot, que per priuilegi se enten calladament esser obligats los bens del qui la promet, y los bens del marit qui la ha de tornar, y per lo creix, libro 8. tit. 2. c. 14. & lib. 4. tit. 4. cap. 8.

Y lo crehedor del marit que sera en temps mes darrer que la muller, pot cobrar dels bens del marit, si pagara, o saluara ala muller son dot, y creix donant fermances en la Cort que ho restituiran si los bés del marit no bastaran a pagar a la muller, lib. 8. tit. 2. cap. 16.

N 2

Y la

Y la fusta ques porta per los rius es tacitament obligada als gars per los treballs Maria Regina in extrauaganti, p. 2.

Y lo venedor, o llogater precehix a tots los crehedors encara que sien primers en temps en la cosa venuda, o llogada, y en los fruyts de aquella per lo preu y despeses, lib. 1. tit. 6. c. 13.

Si algu se obligara a altre ab carta, o senle carta, no hi son cõpre los los bẽs del obligat, sino es expres general, o especialmẽt, excepto la obligacio del tutor al pobil, y lo qui cõtraia ab lo fisch, que obliguen los bens tacitament, lib. 4. tit. 4. c. 5. & 6. Y quant contraia ab lo Princep tacitament obliga los bens al princep, y lo Princep a ell en tant quant es lo deute, lib. 4. tit. 4. c. 10.

Y tambe en les coses que o conductor posa en lo camp, o cosa llogada per lo lloguer, lib. 4. tit. 4. c. 13.

Y en los bens de la mare que pendra segon marit per restituir als fills del primer marit les coses que de aquell tenia, lib. 4. tit. 4. cap. 7.

Y en los bens del marit per lo que haura hagut de la muller vltra del dot. Y en los bens del testador per les leixes que haura fet. Y en los bens del censater, o tributari per lo cens, o tribut, lib. 4. tit. 4. c. 9.

Y en los bens del depositari per lo deposit, es hi entesa callada ment obligacio, lib. 4. tit. 15. c. 26.

La primera obligacio nos inualida per altres ques faran apres mudant la condicio, o lo dia, o la quantitat, o donant fermances, o penyores; Mas les altres obligacions, o seguretats son confirmacions de la primera; y nos fa nouacio alguna sino era cõcordat expressament lo contrari, lib. 4. tit. 4. c. 14.

Quant vn deutor es tengut y obligat a molts crehedors, no pot esser forcat lo vn crehedor a pendre los bens del deutor, y pagar als altres crehedors, lib. 7. tit. 17. c. 1.

Ningu es obligat per lo consell que dona, sino aconsella ab engany, lib. 9. tit. 16. cap. 12.

Obligantse la muller per lo marit si fera ab jurament, val la obligacio, sino fera ab jurament no val, ni essent fermança, lib. 4. tit. 5. cap. 1.

Lo marit no pot obligar cosa dotal, ni val la obligacio, si la muller no hi ferma ab jurament voluntariament, lib. 4. tit. 19. c. 1.

De mutuo. Cap. 52.

Mutuum

Mutuum est rei numeratæ, ponderatæ, vel mensuratæ datio, nō eandem rem, sed similem æquali pondere, ac mensura inter se mutuantes recepturi.

Mutuum contrahitur re interveniente.

In rebus mutuatis transfertur dominium in accipientē, & propterea appellatur mutuum, ut mutuatum ex meo fiat tuum.

In mutuo non eadem res, quæ mutuatur restituitur, sed similis eiusdem generis, & qualitatē, ut ex eius diffinitione apparet. Et in hoc differt à commodato, quia in commodato debet restitui eadem res.

Ex contractu mutui nascitur actio, quæ vocatur certi conditio, quæ actio propriè oritur ex hoc contractu.

Mutuantur res mobiles, non autem immobiles nam hæc cū gratis alicui conceduntur, dicuntur propriè commodari, vel in precarium concedi.

Notandum est quod non omnes res, quæ possunt numerari, mensurari, vel ponderari mutuantur, nam licet liber, vel alia res mobilis, quæ usu pereat, possit ponderari, non tamen dicitur mutuari, quia nec natura, nec consuetudo, nec aptitudo in rebus prædictis interuenit, quæ tria inspiciuntur, & considerantur in mutuo. Et ideo ad tollendum omne dubium, dico, quod mutuum consistit in omnibus rebus, quæ constant numero, pondere, & mensura, secundū suam naturam, & consuetudinem, quæ usu pereunt.

In mutuo restituendo considerantur tria, scilicet quantitas, qualitas, & genus; quantitas videlicet ut in eadem quantitate restituatur; nempe, mutua si mihi decem, teneo alios decem & non plus tibi restituere. Item consideratur qualitas, hoc est ut restituas mihi similem rem, & que, bonam, ut erat res mutuata. Item consideratur genus, ut in eodem genere res restituantur. Unde si mutuaui tibi frumentum candale, conueniens est ut eiusdem generis restituas. Si mutuaui tibi vinum album, debes mihi reddere vinum album; & si mutuaui tibi ordeum, nō teneris mihi frumentum restituere sed ordeum.

Si res mutuata pereat, perit periculo debitoris, & remanet ille nihilominus creditori obligatus.

Si in contractu mutui poenæ, vel interesse apponatur, redditur contractus suspectus de usurario, regulariter loquendo.

De commodato, de dolo, de lata culpa leui, & leuissima, de casu fortuito, de interesse, & damno. Cap. 53.

Commodatum est alicuius rei ad aliquem specialem vsum gratuita facta concessio.

Commodator est ille, qui rem commodat. Commodatarius vero est ille, qui commodatum accipit.

Commodatum fit in rebus mobilibus, vel immobilibus, quæ vfu non pereunt, nam in his rebus, quæ vfu pereunt non potest esse commodatum.

In commodato debet exprimi vsum ad quem res commodatur. Et in hoc differt à precario, in quo non specificatur vsum.

Commodatum debet gratis fieri, aliàs si aliquid daretur, siquid pecunia, esset contractus locationis, & conductionis. Si vero daretur alia res, tunc esset alia species contractus.

In commodato fit concessio, & non translatio rei commodata, quia in comodato nullum ius queritur, nisi vtendi dumtaxat.

Inter commodatum & mutuum est magna differentia, quia res, quas desiderat mutuum, odit; & fugit commodatum. Et inter alia differunt, quia in mutuo dominium transfertur, in comodato autem non. Item in mutuo similis res, constituitur: in commodato eadem. Item res commodata perit periculo domini in casu fortuito, si pereat cessante culpa commodatarij, in mutuo vero perit res mutuatæ periculo debitoris.

Notandum est, quod quædam res possunt comodari, quæ alienari non possunt videlicet fundus dotalis, res religiosa, res sacra, mobilis, vt crux, calix, quia harum rerum dominium per commodatum non transfertur.

Ex contractu comodati nascitur actio comodati directa, & actio contraria. Actio comodati directa datur comodatori contra commodatariū, qui comodatum accepit, vt res comodata restituatur cū expensis, damnis, & interesse, quod in re doli commissit, & latam culpam, leuem, & leuissimā. Contraria vero datur comodatario contra comodatorē, vt sinat comodatarium re vti vsq; ad terminū. Item tenetur commodator de dolo, puta si vitium esset in re commodata, vt in equo, quem commodauit, & vitium non expressit, quo casu ad omne interesse, nisi fuisset vitium apparens, tenetur. Si vero vitium fuerit apparens non tenetur.

Videamus

Videamus quid sit dolus, quæ lata culpa, quæ levis, & quæ leuissima, & qui casus fortuitus, & quid interesse, & quid dānum; de quibus omnibus supra fuit facta mentio.

Dolus est studiosa machinatio, vel calliditas ad alterum decipiendum; puta, quia ordinauit comodatarius cū aliquo, vt iret tali hora & mitte et ignem in domo ipsi commodata.

Lata culpa est facere quod nullus alius faceret, vel non facere quod quilibet diligens faceret, & ista dolo comparatur. Verbi gratia, Equum tibi commodatum dimissisti in via solande nocte, aut videns eum ultra velle tuum currere, vulnerasti eum.

Levis culpa est, quæ provenit ex negligentia, vel desidia, puta quia equum audiuit in nocte capistratum, vel forte cum alijs equis calcitrantem, tu vero stabas calidus in lecto, & timore frigoris noluit surgere, nec ire; tamen si tunc equus, vel res alia, tuo dolo (te succurrere nolente cum teneris) pereat, tuo periculo perit.

Leuissima culpa est non facere quod fecisset sapientissimus, quod cameram, vbi erat res commodata, firmasti cum magna festinantia; nec tetasti si erat clausa, & remansit aperta, & illa res fuit furto perdita.

Casus fortuitus est, cui aliquo modo prouideri nō potest, & ideo regulariter non tenetur comodatarius, cum hunc casum in cordibus nostris euitare non possumus.

Interesse est dānum emergens, & lucrum cessans, super eo, qd dari vel fieri omisum est. Ex qua diffinitione collige; qd siue quis nō faciat quod facere debebat, siue nō det quod dare debebat, & ex hoc qd nō fecit, vel non dedit, aliquod dānum habeo, vel aliquid amissi, quod lucratus fuisset; totum est interesse.

Damnum est diminutio patrimonij, vel famæ, veluti quando aliquis de meo patrimonio aliquid subtrahit & sic diminuitur patrimonium; & laudandę virtuti meæ mihiq; quis detrahit, quia tunc detrahens famam diminuit.

De mutuo, & commodato, iuxta foros Valentie, Cap. 54.

P Restech es quant se dona la cosa a profit de qui la pren, y no per illoguers, y per ço es mes tēgut a restitucio lo qui ha pres cosa prestada. Mas no es tengut de cas fortuit, y deu donar en la cosa la diligencia que vn diligent señor donaria en la sua propria, lib. 4. tit. 15. cap. 22.

Lo qui haura pres coses que consisteixen en numero, pes, o mesura encara que pereixquen per cas fortuit, es tégut a pagarles, lib. 4. tit. 1. cap. 3.

Qualseuol cosa prestada que sera perduda, paguela qui la prengue prestada, si lo senyor n'oloy remet per hauerlo perdut sens culpa, lib. 4. tit. 1. c. 4.

Lo qui haura prestat alguna cosa y la haura lliurada, no la pot cobrar fins que sia acabat lo temps, y lo seruici per a q' fonch prestada. Mas sino la haura lliurada encara potlas retenir, com no sia cosa que conste de numero, pes o mensura, lib. 4. tit. 15. c. 20.

Si lo pobil haura prestat sens lo tutor, no transporta la senyoria de la cosa, y aixi pot demanar que lis torne, lib. 9. tit. 19. c. 30.

Si algu haura promes de prestar alguna cosa, y lo qui te de hauer lo prestech haura fet carta confessant hauer rebut la cosa, sino la haura rebuda, es en sa eleccio ferse prestar la cosa, o ferse tornar la carta, lib. 4. tit. 12. c. 1.

Si la cosa promessa de prestar nos demanara dins lo terme contingut en la carta, segueixcas la carta, y es tengut lo confessant. Y sino hi ha dia es tengut passar vn any, sino ho ha demanat. Y si hi ha dia, apres del qual es tengut, y no aus corregia lo any de aquell dia, lib. 4. tit. 12. c. 2.

Si lo qui te cosa prestada la perdra, y apres que sera esmenada, vindra a poder del seño, resta a eleccio del seño de la cosa sis vol rra retenir lo preu, y donar la cosa, o retenirse la cosa, y donar lo preu, lib. 4. tit. 15. c. 13.

Si cosa sera prestada al fill qui esta en poder del pare, sens voluntat del pare, no deu lo pare restituila, lib. 4. tit. 6. c. 1. Y si lo tal fill estara en estudi, o anira per cosa rahonable, que lo pare de raho deuia fer, pagueho lo pare, lib. 4. tit. 1. c. 1.

Si algu enuiara son esclau a qui li prestien alguna cosa, y aquell esclau fugira ab la cosa, es ne tengut lo seño del esclau, lib. 4. tit. 15. cap. 5.

Si lo qui prestara la cosa enuiara aqlla ab son criat, y lo criat fugira ab la cosa prestada, pertle per lo prestador. Y si lo qui ha rebut la cosa prestada trametra aquella per son criat, y aquell fugira pertle la cosa per qui la tremete, lib. 4. tit. 15. c. 21.

Si esclau sera prestat pera obrar en pla, y l'faran obrar en alt, y aquell caura per culpa de quil rebe, o per mals bastiments, es ne tégut quil rebe prestat, lib. 4. tit. 15. cap. 18.

Sila

Si la bestia que sera prestada se morra, y lo prestador prouara culpa en lo qui la rebe per hauerhi caualcat demasiat, o per sobrada carregada, o ferides, torne altra bestia del mateix preu: y sino ho prouara, jurant lo rebedor que no hi te culpa, no es tengut a la esmena, y haja lloch aço en cas de prestech tan solament, lib. 4. tit. 10. cap. 7.

Lo qui haura rebut bestia prestada, y se amparara de aquella cõtra voluntat del señor, cansantla mes del que entre aquells sera tractat, pague vint sous. Y si la bestia rebra mal, restituheixca les despeses de la cura, y sia punit pecuniariament, lib. 4. tit. 15. c. 8.

Essent la caualcadura prestada pera anar a cert lloch, si anant a aquell lloch morra sens culpa de qui la portaua, no hi es tengut; y si anira mes del que fonch assignat, es ne tengut, y encara de cas fortuhit, lib. 4. tit. 15. cap. 14.

Qualseuol cosa que sera prestada pera cert vs, si qui la pendra sen amprara en mes, refaça tot lo dany que fara, libro 4. tit. 3. cap. 3.

Lo hereu del qui prengue la cosa prestada es tengut restituhirla per la porcio hereditaria, y tota sin tenia poder, lib. 4. tit. 15. c. 17.

De deposito. Cap. 55.

Depositum est quod alicui custodiæ causa traditum est, vt integrum restituatur.

Per depositum non transfertur dominium, nec aliquod ius. Et ideo si depositarius re deposita vtatur furtum committit.

Depositum contrahitur, & perficitur re interueniente, nãpe dũ res traditur à deponente, & suscipitur à depositario.

possunt deponere omnes habentes sensum, & intellectum, siue sint maiores, siue minores. cum deponere non sit alienare, sed rem suam custodiendam mandare.

Depositum potest, & debet fieri penes illos, qui possunt se obligare ad depositum restituendum.

Depositum ordinariẽ solet fieri in rebus mobilibus, aut semoventibus, non autem in rebus immobilibus, nisi quando de ipsis est aliqua controuersia, tunc enim deponi solent apud sequestrum, vt custodiantur, & vt earum fructus seruentur ei, qui superior fuerit in lite, Siluest. verbo, Depositum, nu. 1.

Depositum dissoluitur diuersis modis. Primo restituto deposito, Item interitu rei sine culpa depositarij. Item acquisitione domini,

nij, puta si depositarius emit rem depositam, vel alio titulo acquirit, & alijs modis, qui breuitatis causa non exprimuntur.

Si depositum sit in quantitate sigillata, tunc illamet quantitas est restituenda, seu soluenda. Si autem non est sigillata, si ipsa extat, debet ipsamet restitui. Si non extat debet restitui alia conueniens.

Si vero depositum fuerit factum in specie aliqua, debet ipsa species reddi.

Ex deposito nascitur obligatio, & ex ista obligatione oritur actio depositi, quæ est duplex, scilicet directa, quæ competit deponenti contra depositarium ut restituat rem depositam non deterioratam. Item ut si dolum commisit, vel latam culpam, quæ dolo æquiparatur, teneatur. Non autem tenetur de culpa leui, nec leuissima, nec de casibus fortuitis, regulariter loquendo. Item competit ut re deposita non utatur, nam tunc si utitur, non solum actione depositi potest conueniri, sed etiam actione furti; ratio est, quia usus rei non est ei concessus, sed tantum res ipsa, ut eam custodiat. Idem dicendum est de pignore, & commodato, si quis aliter eo utatur, quàm concessum sit, Couar. lib. 3. var. c. 15. nu. ult.

De deposito iuxta foros Regni. Cap. 56.

Deposites quant se dona la cosa a guardar. Lo qual sols es en profit del qui la dona, y qui la rebra no sen serueixea. Y aixi lo depositari perdentse la cosa sols es tengut de son engany, y de gran culpa; y deu donar la diligencia que vn diligent pare de familia donaria en la sua cosa propria; y no es tengut de cas fortuït, lib. 4. tit. 15. c. 32. Ans si perira per cas de auentura, com seria foch, ruyna, lladres, naufragi, pertle a dany del qui la acommuna, lib. 4. tit. 15. c. 22. Mas sis cremas ab culpa del depositari, aquell seria tengut a esmenarho; y lensa culpa no sera tengut, lib. 4. tit. 15. c. 4.

Si lo depositari perdra la cosa que haara rebut, tornela si nos mostra desculpata, lib. 4. tit. 15. c. 3.

Aquell qui deposita a la sua cosa en poder de altri, no dona la senhoria de aquella, y aixi se li deu tornar la propietat, y possessio, lib. 4. tit. 15. cap. 19.

Y si quil te vfara de la cosa, pague lo dany que hi fara, lib. 4. tit. 3. cap. 3.

Si la cosa sera donada clofa en sach sagellat, o no sagellat, si lo depositari sen amprara, est tengut de furt, y si lis donara la cosa cõtada per amprarsen sens perill tornat altre tāt del mateix genero a qui lo yacomana, lib. 4. tit. 15. c. 23.

Si

Si lo depositari ab la cosa depofada comprara camps, o altres coses, no es tengut a tornar aquells, com estiga prompte a tornar, aquell hauer tantost que lis demane, lib. 4. tit. 15. c. 33.

Si algu possehira cosa litigiosa, ys dupta que lo possehidor malmeta los fruyts, deulos depofar, lib. 4. tit. 15. c. 35.

Lo qui demana que la cosa que pledeja sia depofada, no sia ohit; ans basta ques lliure apres de la sentencia, si lo qui tindra la cosa no sera suspecte de fuga, lib. 4. tit. 15. c. 34.

Lo deposit que es verdader torne tantost de qui es, y no pot lo depositari entretenirlo compentantlo ab algun deute que lo altre li dega, ni per obligacio, ni per altre contracte, ni excepcio, ans lo deu tornar quant vulla lo quel depofa, lib. 4. tit. 15. cap. 1. & in extrauag. fol. 27, col. 2. cap. 15.

Si lo deposit es fide no te privilegi, lib. 4. tit. 15. c. 1.

Si molts depositaris cascu tindra del altre cosa depofada deuse tornar la cosa depofada al qui primer la demanara, y no pot fer sen compensacio. Y lo qui haura cobrat, torne al altre la commada que per aquell tenia, lib. 4. tit. 15. cap. 25.

Si la cosa sera acõnanada a dos, pot demanarse a cascu, y per demanarse a hu no es absolt lo altre, mas si lo hu pagara, resta absolt lo altre, lib. 4. tit. 15. cap. 29.

Si lo depositari no volrra tornar la cosa, y per sentencia hi sera condemnat, tornela, y sia infame, lib. 4. tit. 15. cap. 24.

Si qui rebe lo deposit nol tornara, estiga pres fins quel torne, Y si no tindra que menjar en la preso doneli lo actor pa y aygua, y lo mateix es en commanda, lib. 4. tit. 15. cap. 2.

Sis torna la cosa affollada nos enten que sia tornada fins que sia reffet lo dany, lib. 4. tit. 15. cap. 16.

Lo hereu del depositari es tengut a restituhir la cosa per la porcio hereditaria, y tota si lis donaua poder de restituhirla, lib. 4. tit. 15. cap. 17.

Sis depofa cosa furtada no deu restituhirse al lladre qui la depofa, sino al señor de la cosa, lib. 4. tit. 15. cap. 28.

Si lo qui prengue lo deposit morra, o renunciara a sons bens, o se absentara, venense los bens encontinent pera satisfer los crehedors, entre los quals los del deposit preceheixen: entre molts depofants no hi ha prioritat, ni potioritat, ans si los bens no bastaran per a tots, sien satisfets cascu segon la quantitat que haura depofat per sou, y per lliura, lib. 4. tit. 15. cap. 30.

Essent

Essent mort lo qui dona lo deposit, torques a son hereu, y si quil dona lo dona en nom de altri, torques al hereu de aquell, en nom del qual fench donar, lib 4. tit. 15. c. 31.

Si lo qui deposa la cosa sera mort deixant molts hereus, dones la cosa a aquell a qui fench deixada per lo difunct, y sino la deixa expressament a algu de aqlls, dones a aquell qui primer se offerira a assegurar al depositari de dany, y dels altres hereus. Y si tots a vn temps offerien, sia a eleccio del qui restituheix, donarla a qui vulla lib. 4. tit. 15. cap. 27.

De delegatione. Cap. 57.

Delegare est debitorem suum creditori suo vice sua dare, vel cui iusserit creditor, l. delegare. ff. de noua.

In delegatione trium personarum consensus requiritur, scilicet delegantis, delegati, & eius cui delegatur.

In delegatione requiritur, vt dictum est, consensus delegati, quod non est in cessione, quæ fieri potest sine consensu eius contra quæ ceduntur iura, imo ipso ignorante.

Delegatio est duplex scilicet voluntaria, & necessaria.

Voluntaria delegatio est quæ fit per stipulationem, puta quia debitor vult debitorem suum creditori suo delegare.

Necessaria delegatio fit duobus modis; vno modo cessione, puta si creditor cedit iura alteri, quæ habet contra suam debitorem. Et in tali delegatione requiritur tantum duorum consensus, hoc est, delegantis, & eius cui delegatur. Et secundo modo fit per litis contestationem, vt quando quis absens delegat debitorem suum absentem creditori suo, nam in isto casu, si is, cui facta est delegatio agat contra eum qui in absentia est delegatus, & ipse veniat lite secum contestata, & tunc post litem contestatam cogitur talis debitor omnino soluere illi, cui delegatur. Rolandi. in l. p. tit. de debitis, & creditis, rubr. 12. de instrumento delegationis.

Delegatio vnâ inducit obligationem, & duas parit liberationes, scilicet quod debitor delegantis liberatur a suo creditore, & ipse delegans liberatur etiam a suo creditore. Item parit vnâ obligationem, quia per effectum talis obligationis ipse delegatus obligatur ei, cui facta est delegatio.

De indemnitate ratione fideiussionis, & de liberatione, ab obligatione, & de expensis. Cap. 58.

Indem-

Indemnitas est promissio seruandi aliquem liberum, exemptum, & securum à fideiussione, siue obligatione per ipsum facta.

Fideiussor non potest agere contra principalem debitorem pro quo fideiussit, & se obligauit, nisi mandato impleto. Ille enim qui rogat te vt pro eo fideiubeas, rogat te de duobus, scilicet, quòd si fideiubeas pro eo, id est vt obliges te pro eo, & soluas; nam si fideiussor obligauerit se, si nondum soluit, non habet actionem mandati contra debitorem. Et nota regulam, & exceptionem. Regula est, quòd fideiussor nunquam agit contra debitorem antequam soluat. Fallit tamen in quatuor casibus. Primo quando fideiussor est condemnatus per sententiam, quo casu antequam soluat potest agere contra debitorem, quia soluisse videtur. Secundo, quando diu, id est, per quinque annos iuxta foros presentis Regni Valentiz, steterit in obligatione. Tertio, quando debitor incipit dissipare bona sua. Quarto quando debitor principalis promissit fideiussorem indemnem seruare ante damnum, in damno, & post damnum.

Et quia in his indemnitarum contractibus, & in alijs permultis fit mentio de expensis, ideo de his aliqua breuissimè dicentur.

Expensæ prout hic sumuntur, sunt quæ fiunt in iudicio, vel extra causa persequendi, & exigendi, quod mihi debetur.

Expensæ sunt duplices, quædam enim fiunt in iudicio, & quædam extra iudicium. In iudicio dicuntur fieri expensæ aduocati, procuratoris, & processales, & aliæ huiusmodi. Extra iudicium fiunt expensæ in viatico, quando de vna ciuitate in aliam producantur testes, & aliæ expensæ consimiles, quæ extra iudicium fieri solent.

Quando quis fideiubet pro alio, & post quinque annos post factam dictam fideiussionem, petit eximi ab ea, non potest huiusmodi instantiam facere, nisi lapsis quinque annis computandis, non à die factæ fideiussionis, sed à die lapsi termini ipsius obligationis: quia aliud est esse in promissione, siue fideiussione, & aliud in obligatione; nam pendente termino obligationis fideiussor tantum est in promissione, siue fideiussione, & nō in obligatione, quia adhuc ab eo peti nō potest debitum in quo fideiussit; lapso vero termino obligationis incipit abinde esse in obligatione, & ex tunc incipiunt currere quinque anni à foro in huiusmodi fideiussionibus, & obligationibus, vt dictum est introducti, quia tunc potest peti debitum à dicto fideiussore; ita tenet Anto. Gomez tit. de fideiussor. c. 13. to. 2. nu. 10. vers. Item quæro, & vers. Tertio infero, vbi in terminis loquitur. Videndus Caballi, de vfuris. q. 30. num. 209. & vide

Vrsillum ad Afflict. decis. 241. nu. 4. ad finem.

Liberatur debitor ab obligatione multis modis. Primo per novationem, per delegationem, per insolutum dationem, & per compensationem. Item per acceptilationem, & per confiscationem. Item per oblationem & depositum, & per consignationem. Item tollitur ipso iure obligatio, & liberatur debitor per solutionem, quia solutione eius quod debetur omnis tollitur actio & obligatio. Item generaliter tollitur, siue soluitur omnis obligatio eisdem modis contrariis, quibus contrahitur, quia unumquodque dissolvitur eo vinculo quo ligatum est.

De societate, Cap. 59.

Societas est duorum vel plurium honesta facta conventio, contraque ad commodiorem vitam, & uberiorem quantum.

Societas contrahitur solo consensu.

Contrahitur societas ad certum & definitum tempus, vel quamdiu vivant socii, & sub conditione, in eternum autem, id est, ut duret sine fine contrahi non potest.

Contrahitur societas inter illas personas, quæ alias possunt consentire, & se obligare.

Contrahitur societas super rebus illis, quæ possunt alienari, & in contractum deduci.

Societas debet esse honesta, non enim est facienda ad odium perpetrandum, ut si quis diceret, Vis tu esse meus socius ad depredandum? modo ista societas non valeret, quia non honestatis pulchritudine decoratur, nec ex ea actio pro socio datur.

Solvitur & finitur societas morte naturali, vel civili sociorum, vel alterius eorum, quia mors omnia solvit, & non transit ad heredes, ita quod inter eos duret societas, quavis in instrumento sit dictum, per se, & suos heredes, nisi tria interveniant, scilicet, quod sit specialiter actum per pactum. Secundum, quod sit societas publica; ut est ad emendum frumentum, & alia similia. Tertio, quod heredes sint habiles ad succedendum. Sed quare si non est actum per pactum, quavis in instrumento sit dictum, per se, & suos heredes, non transit ad heredes? Respondetur, quia qui contrahit societatem certam personam sibi elegit; & si contrahat societatem cum aliquo, videor ipsum eligere, non autem eius heredes. Lucrum autem societatis, & damnum, & rationes bene transeunt ad heredes. Item solvitur voluntate, ut cum renuntiaverit quis societati altero socio presente, & consentiente. Et pluribus alijs modis societas dissolvitur, qui hic brevitatis causa præmittuntur.

Societas

Societas quandoque fit de omnibus bonis sociorum praesentibus & futuris, quandoque de certis bonis, siue de certa bonorum parte, quandoque alter sociorum contrahentium nihil ponit in societate, nisi suas operas, & suam industriam, & valet huiusmodi societas, nam tales operae pretium, & aestimationem recipiunt. Et illa aestimatio, seu pretium in iure appellatur velamentum, quod est pretium velatum siue intellectuale, quo huiusmodi opera aestimatur; quia unius socii industria, vel opera plus societati interdum conferre, & prodesse potest, quam alterius pecunia.

Pars in lucro adiecta, in damno quoque adiecta videtur, & e diuerso.

Id lucrum dicitur, quod omni damno deducto superest.

Ex huiusmodi societatis contractu oritur actio pro socio directa ex vnaquaque parte; & unus alteri adinuicem & vicissim tenetur obseruare promissa. Et etiam tenetur de dolo, lata culpa, & leui, non autem de leuissima, nec de casibus fortuitis. Item tenetur unus alteri reddere rationem administrationis suae.

Sufficit socium talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet, & ideo eo nomine tantum tenetur, si quid in communibus rebus segnius egerit, quam in suis.

Ad maiorem, & vberiore cautelam, quae solet prodesse, & non nocere, poterit dicta societas insinuari iustitiae in ciuilibus, vel alij iudici ordinario, siue competentis pro maiori, & tutiori illius validitate.

De cessionibus, Cap. 60.

Cessio est iuris, & actionis translatio, vel alterius iuris & actionis plena remissio.

In cessione transfertur ius utile, non autem directum, quod semper est affixum ossibus, & separari non potest. Et ex vi clausularum constituti, & precarii, transfertur etiam exercitium iuris directi, siue actionum directarum. Et sic cessionarius potest suo nomine intentare actiones utiles, & nomine cedentis directas. Notandum tamen est, quod iura directa bene possunt vendi, vel alio iusto titulo alienari, & hoc modo acquiruntur emptori, non autem cessionario per cessionem.

Iura & actiones transferuntur, non autem traduntur, quia sunt res incorporales, quæ non recipiunt traditionem.

Possunt cedere qui alias possunt contrahere, & de rebus suis alienare. Et à contrario sensu, illi, qui non possunt contrahere, & de bonis suis alienare, non possunt cedere iura.

Creditor tenetur cedere iura fideiussori soluenti debitum contra principalem debitorem, & alios conobligatos, nisi renuntiaverint beneficio cedendarum actionum, quia tunc, si voluerit, poterit facere dictam cessionem, si autem non poterit compelli ad ipsam faciendam.

Item tenetur cedere iura procurator domino, siue velit, siue nolit.

Item tenetur cedere iura ille, qui alieno nomine iura acquisivit.

Cessio potest fieri aut de voluntate, aut de necessitate. De voluntate fit cessio ab illis qui possunt se obligare habentes sensum, & intellectum. De necessitate autem fit cessio debitori contra debitorem, fideiussori contra fideiussorem, fideiussori contra debitorem principalem, domino à procuratore, socio à socio, & breviter omnibus illis, quorum nomine iura sunt acquisita.

Cessio facta potentiori ratione alicuius officij, vel divitiarum, non valet.

Cessio ficta vel simulata non valet. Et quando fit alicui viduæ, vel minori, seu eius curatori, tenentur, parte petente tam cessionarius, quam cedens, iurare an dicta cessio sit ficta & simulata, necne iuxta forum 18. anni 1552.

Cessio facta sine causa non valet. Semper enim debet apparere causa propter quam fit cessio. Et hoc habet locum in cessione voluntaria, non autem in necessaria, quia in ista necessitas eius est causa.

Cessio facta de iuribus litigiosis non valet, si fit in contractu inter vivos. Attamen si fit in testamento, vel in alia ultima voluntate, bene valet. De omnibus enim, quæ ad nos pleno iure spectant, in ultima voluntate alteri cessionem ferri possumus.

Quando quis cessit iura alicui contra alium, qui verè non erat suus debitor, tunc poterit agere cessionarius contra cedentem ad omne damnum, & interesse, quia cedens tenetur dare debitorem debentem.

Quando aliquis cessit alicui iura sua contra debitorem qui non erat

erat soluendo, tunc cessionarius non poterit agere contra cedentem, quia debebat explorare si ille debitor erat soluendo, vel nō: & quia ipse non fecit hoc sibi debet imputare secundum regulam iuris, damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi, & non alijs, imputare debet. Et etiam, quia cedens solum tenetur dare debitorem debentem, non autem soluentem, siue soluendo. Et sic pro cautione, & securitate cessionarij debet ex pacto apponi in cessionis instrumento clausula minus fallimenti, aut bonorum mobilium tantum, aut omnium bonorum cum clausulis iuratis, executorijs, & guarantigijs, aut clausula, siue pactum de vtendo, vel non vtendo dicta cessione, & de variando toties quoties, &c. Et sic cessionarius habebit regressum contra cedentem, alioquin non.

Quando fit cessio curet diligenter cessionarius vt intimetur, & iniungatur debitori, aliās si debitor ante iniunctionem soluerit debitum cedenti, liberatur a solutione dicti debiti, & tūc cessio nullus est effectus, & valoris.

Actiones alię sunt reales, alię personales. Reales sunt quę non descendunt ex contractu, vel quasi contractu, ex maleficio, vel quasi maleficio: sed sunt in re, vel circa rem, & veniunt in rei uendicatione. Personales vero actiones sunt illę quę nascuntur ex contractu, vel quasi contractu, ex maleficio, vel quasi maleficio.

Quando in vno instrumento sunt duo, vel plures debitores obligati, & vnus ex illis soluit totum debitum, tunc si iura sibi nō sunt cessa a creditore, poterit agere contra illos actione mandati, vel actione negotiorum gestorum vtiliter, quia quotiescunq; quis obligat se vltra partem sibi contingentem, videtur pro alijs conobligatis fideiubere, & soluendo debitum gerit vtiliter negotium illorum in quantum liberat eos a debito. Et est sciendum quod si sunt plures in solidum obligati, tunc vni ex illis soluenti, sunt iura cedenda in solidum. Si autem sunt obligati pro parte, tunc etiam pro parte sunt illi iura cedenda, & non in totum, quia nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet.

Huiusmodi cessiones factę vni ex obligatis, vel fideiussoribus sunt maxime vtilitatis, & operantur multum. Primo, quia cessionarius cum ista cessione habet bona debitoris, & aliorum conobligatorum, siue fideiussorum obligata quę antea non habebat obligata per actionē mandati, nec per actionem negotiorum gestorum vtiliter. Item hac cessione facta potest fideiussor bona obligata per debitorem, vel per conobligatos, aut confideiussores impetire, & recuperare

recuperare tam actione personali, quam hypothecaria contra tertios dictorum bonorum possessores respectu, quod antea facere non poterat. Item operatur quod cessionarius virtute dictae cessionis poterit petere etiam damna, & expensas, quae, & quas antea per actionem mandati, vel negotiorum utiliter gestorum petere non poterat. Item iste cessionarius praefertur omnibus creditoribus posterioribus, quibus ipse cedens ratione sui crediti praeferebatur; quae praerogativa illi sine dicta cessione competere non potest.

Notandum est, quod ut proximè dictae cessiones valeant, debet fieri per cessionarium dictio cedenti solutio quantitatibus cessante incotinenti post factam cessionem, vel post ut infra, non autem debet praecedere solutio, quia tunc iam non remanent penes cedentem iura aliqua, cum de iure solutione eius, quod debetur omnis tollitur actio, & obligatio. Fallit tamen quando cessio fit incontinenti cum solutione, vel postea si pactum praecessit, ut solvantur quantitas cum praetio & conditione, quod postea fiat cessio.

Creditum hypothecarum etiam posterius praefertur chyrographario priori, & anteriori, & creditori chyrographario non competit ius offerendi contra creditorem hypothecarium, nisi in casu tantum quo creditor chyrographarius possideat pignus, non vero ubi non reperitur pignus possidere. Et ita fuit declaratum per Regiam Audienciam Valentiae, cum sententia per Franciscum Paulum Alireus Regium Scribam mandati publicata die 15. Martij 1599. inter Ludovicum Blasco ex una, & don Michaellem de Garrea ex altera partibus sub auditione don Petri Sans:

Notandus est casus sequens, scilicet quidam pro soluendis don Joanni r. annuis pensionibus cuiusdam violarij fecit consignationem de alijs pensionibus annuis cuiusdam censualis, quod censuale possessum fuit per Curiam venditum insolutum cuiusdam crediti posterioris dicto violario. Dicitur emptor Curiae praetendebat cum sua curiae emptione cessasse dictam consignationem. Don Ioannes autem praetendebat totum contrarium ex sequentibus, videlicet, quia in iuribus incorporalibus, violarijs, & alijs huiusmodi contractibus tantum consideratur ius percipiendi annuos redditus, quod ius potest cedi, vendi, & alienari, invito debitore, l. in re manda. C. de mandat. Rodrig. de annuis redditib. lib. 2. quaest. 17. num. 1. & 17. Tum quia cessio in iuribus incorporalibus habet, & operatur eundem effectum, ac si debitor nomen cessum vendidisset, imo est vera venditio, l. mandati. C. de fideiussoribus. Rodrig. ubi supra

supra 1. quæst. num. 5. & quæst. 17. num. 16. Tum etiam quia idem operatur cessio in incorporalibus, quod venditio in corporalibus, A. glos. magis iuncto textu in l. fin. C. quando fiscus, vel priuatus. A. uenda. de cens. cap. 52. nu. 17. Ac etiam, quia cum cessione ceduntur actiones utiles in fauorem cessionarij, remanentibus directis inefficacibus penes cedentem. Et sic cum dicta Curie venditione non potuit vendi nec transferri ius, quodiam cum dicta consignatione fuit quasi um præfato don Ioanni, Alexand. cons. 15. num. 1. & 2. volum. 6. don Francisc. Hierony. Leo decis. 70. nu. 15. ubi refert quandam Regiam sententiam, in qua reperiuntur verba sequentia; Sicq; in censuali non consideratur nisi tantum ius percipiendi annuos redditus, non autem proprietas censualis, cum ea quantitas sit, & non censuale. Molin. de Hispan. primogen. lib. 2. cap. 10. nu. 6. Est foris expressus in cap. 11. de euic. io. Ex quibus omnibus fuit iudicatum in fauorem dicti dñi Ioannis cum sententia per Baiulum Generale Ciuitatis & Regni Valentie certo sub chalendario lata. Idem fuit iudicatum in consimili casu cum sententia huius Regie Audiencie publicata per Ludouicum Domingues Regium Scribam mandati die 14. Octobris 1560. in fauorem dñæ Ioannæ Fenollet viduæ, contra dñm Ferdinandum de Proxida Comitem de Almenara. Et cum alia publicata per Franciscum Paulum Alrreus die 23. Februarii 1616. in fauorem Francisci Iofre, contra Hieronymum Medina. Et cum alia publicata per dictum Alrreus die 4. Ianuarij 1619. in fauorem Cleri Ecclesie parochialis sancti Martini, & contra Conuentum Monasterij S. Chaterinæ de Senis. Et cum alia publicata per don Ioannem Daza, die 26. Nouembris 1619 in fauorem Bartholomei Vilar, & contra Petronillam de Luna & de Andrada. Et tandem cum alia publicata per dictum Alrreus die 29. Nouembris 1622. in fauorem Iouis Arques I. V. D. & contra Hieronymum Claramunt & de Vallterra, ubi hæc verba leguntur; Nam & si hoc censuale & creditum antiquius sit credito, & censuali, quod idem Marchio respondet dicto Doctori Ioanni Arques, quia tamen is cessionem, & consignationem habet, &c. Habet ius proprietatis in pensionibus, & in parte censualis illis correspondente. Et expresse in dicta sententia dicitur, & declaratur quod facta cessione nihil amplius remansit, nec remanet penes cedentem.

Cessio est duplex, scilicet altera simplex facta tantum ad commodum cedentis, uti cum quis cedit iura sua alteri ad exigendum ab aliquo certam quantitatem, ut de ea possit sibi in aliquo credito

satisfacere. Et hæc tantum simplex mandatum importat, & sic hæc cessio non habetur loco solutionis, neq; satisfactionis. Facit tamen ut dictus creditor cessionarius non habeat recusum contra debitorem cedentem, nisi in eo, quod à debitore cesso exigere non poterit. Altera cessio fit cū nomina debitorum venduntur, insolutum dantur, aut delegantur. Hæc q; cessio loco solutionis habetur; quia ex quo creditor dictū nomen recipit, suum debitorem liberare videtur. Illud etiam est notandū, quod hic debitor non tenetur præstare debitores cessos locupletes, & soluendo, sed sat est eos præstare veros debitores, & efficaciter obligatos sine exceptione, ita tenet Cancer. var. resolut. lib. 2. de solutio. & libera. c. 6. nu. 168. 174. & 175.

Est tamen notandum, quod dicta cessio simplex superius memorata est procuratio in causa propria, in qua etiam ad maiorem cautelam, & de communi notatiorum stylo apponitur clausula cessionis iurium, ut procurator postquam exegerit quantitatem in dicta procuracione contenta, retineat illam penes se insolutum, seu in pacca rata alterius quantitatis per ipsum constituentem ipsi procuratori constituto debita. Et sic huiusmodi cessio non est vera solutio, donec procurator exigerit quantitatem, & illam penes se retinuerit insolutum, siue in pacca rata sui crediti. Et ideo dictus Cancer. in loco superius citato, dicit, quod huiusmodi cessio tantum simplex mandatum importat.

Quando alicui ceduntur, dantur, assignantur, & consignantur iura aliqua annua cum clausula, ad habendum, tenendum, & fruendū, vendendum, alienandum, & pro libito voluntatis disponendū tanquam de rebus & bonis proprijs, ponendo illum in locum suum, cum alijs clausulis amplissimis, tunc colligitur fuisse factum istum contractum cessionis, seu cōsignationis insolutum. Et casu quo res cessa, siue consignata aliquam receperit diminutionem, non factio cedentis, nec suorum, maxime cum dicta diminutio processit ex facto Principis absq; vlla culpa cedentis, vel venditoris, non datur actio de euictione, nec ratiōne interesse, nec ad pretij restitutionē. Et huiusmodi contractus habet vim veræ, & realis solutionis: ita tenet Gratianus discepta. foren. c. 521. lib. 3. nu. 21.

De cessionibus iuxta foros Regni Valentia, Cap. 61.

Q Vi paga ab cessio es absolt lo deutor, y tambe la especial obligacio, si lo crehedor hi consenti expressament, o tacita, no contradienthi,

eradienhi, lib. 8. tit. 4. c. 5. Y lo cessionari deu pagar a aquell a qui sonch feta la cefsio, y val la cefsio encara que lo qui la fa no done a son deutor en mans de son crehedor, encara que la cefsio sia feta sense sabuda del deutor contra qui aqlla se fa. Y si lo deutor es setli notificada pagara al cedent no es absolt del deute, ans resta obligat al crehedor, al qual se feu la cefsio. Mas si pagaua no sabent de la cefsio, es lliure del deute: y lo crehedor qui ho rebe deu tornar-ho a qui ho dona, o cessiona. Y si dona, o cessiona deute que ja era pagat, pagueho doble a aquell a qui ho cessiona, lib. 8. tit. 4. c. 8. Y lo cessionari te lo mateix dret que tenia lo cedent pera executar. *Alfon. pr. iuileg. 41.*

De transactione, Cap. 62.

Transactio est de re dubia, lite incerta, nondum finita, non gratuita facta pactio aliquo dato, retento, omisso, vel promisso.

Transactio titulo donationis fieri non potest, quia debet fieri aliquo dato, retento, omisso, vel promisso per pactum, & ex causa eiusdem transactionis, quod fieri non potest in donatione quæ est mera liberalitas.

Transactio non fit super re certa, sed super re dubia, & incerta.

Transactio debet fieri super lite incerta, id est, ante, & non post sententiam diffinitiuam in rem iudicatam transactam. Et potest fieri non solum super lite præsentis, sed etiam super futura, & ante quam lis mota sit.

Transigere nihil aliud est quam ab actione transire.

Possunt transigere omnes qui possunt alios contractus facere, & de rebus suis alienare; alij vero transigere non possunt.

Possunt etiam transigere procuratores habentes speciale mandatum, vel generale; cum libera & generali administratione, & procuratores in rem suam propriam, siue in causa propria.

Potest transigi super rebus, quæ aliàs possunt alienari, siue sint mobiles, siue immobiles.

De re sacra cum profana non potest fieri transactio, sed de re sacra cum alia re sacra bene potest fieri.

Super alimentis transactio fieri non potest, nisi cum decreto iudicis pro illius robore & firmitate.

L. de his. ff. de transact. Vetat de his controuersijs, quæ ex testamento proficiscuntur, transigere, nisi inspectis prius, cognitisque verbis testamenti.

De natura transactionis est q̄ alter alteri de evictione nō teneatur pro re penes eū remanēte, pro re autē alteri tradita tenetur. Si autem partes transigendo procedāt ad bonorū diuisionem, tūc habet locum euictio; tunc enim partes diuidendo sibi inuicem de euictione tenentur, scilicet altera alteri respectiue.

Est notandū; q̄ in huiusmodi transactionū instrumentis plures hinc inde à partibus contrahentibus inter se haberi solent prætensiones, & debent in dictis instrumentis exprimi, & continuari, super quibus dumtaxat transigi debet. Conclusiones enim transactionū, & aliorum contractuum debent prænarratis correspondere, alias si fiat transactio super alijs, quam super his, de quibus est quæstio, seu controuersia, vel esse speratur, & de quibus in ipso transactionis instrumento fit mentio huiusmodi transactio non valet, nec tenet villo modo contra multos, qui vltra ea, de quibus est, vel esse speratur controuersia, & de quibus in narratiuis, siue partium contrahentium prætensionibus hinc inde factis, nulla fuit facta mentio, transigunt. Idcirco notarij debent contrahentes super his certiorare, instruere, & erigere, vt transactiones omni robore turgentur.

De pactis, & transactionibus iuxta foros Val. Cap. 63.

L Os pactes darrers dehuen esser guardats, lib. 2. tit. 3. c. 7.
 Nos desfa la transaccio per raho de decepcio vltra dimidia
 lib. 4. tit. 20. cap. 6.

Si alguns pactaran que lo qui mes viura haja de succehir al altre, no val lo tal pacte, si lo premort tindra fills, o hi haura fills de son germa, lib. 2. tit. 3. cap. 11.

Si entre lo senyor y lo criat no se haura fet pacte sobre la soldada, nos pague sino sols lo menjar y vestir, lib. 2. tit. 3. c. 14.

Sis renuncia algun plet, no si por tornar mes, y transaccio feta sobre algun plet, no pot esser retractada per lletres del Rey. lib. 2. tit. 3. cap. 2. es dicto lib. 2. tit. 4. c. 2.

Transaccio de tanta força com cosa jurjada, y dea executar se, lib. 7. tit. 4. cap. 5.

Si nos pagara lo que sera promes en la transaccio, por demanar se la pena, y pagada resta la transaccio, lib. 2. tit. 4. c. 3.

Après de feta la transaccio ab bona fe, no pot esser desfeta per raho de cartes après trobades, lib. 2. tit. 3. cap. 4.

En

En causa questrada per raho de testament no si faça trasaccio,
mas cerques la veritat per les paraules del testament, lib. 2. tit. 4.
cap. 7.

De pacto de ulterius non petendo, Cap. 64.

Pactum de ulterius non petendo est duplex, scilicet gratuitum,
& non gratuitum.

Pactum gratuitum fit nullo dato, retento, vel promisso: ut quan-
do tu tenebaris mihi in centum libris, facio tibi pactum de non pe-
tendo illas.

Pactum non gratuitum de non petendo est illud, quod fit aliquo
dato, retento, vel promisso.

Secundo modo potest dici quod dictum pactum de ulterius non
petendo est duplex, scilicet temporale, & perpetuum.

Temporale est illud, quod fit ad certum tempus limitatum, vel
quousque debitor solvere poterit.

Perpetuum de non petendo est illud, quod fit in perpetuum.

De acceptilatione, Cap. 65.

Aceptilatio est imaginaria debiti solutio, vel est quædam con-
ceptio verborum, qua liberamur ab omni obligatione verbis
contracta, hoc modo, quæcunque mihi debes ex tali, & ex tali cau-
sa grata habeo, accepta; facio.

Acceptilatio est inducta ad liberandum, & stipulatio ad obligandum.

Per acceptilationem fideiussores, qui diu steterunt in obligatio-
ne, liberantur, & pignora restituuntur, & in penam non inci-
dunt.

*De stipulatione, & etiam de Aquiliana stipu-
latione, Cap. 66.*

Stipulatio est verborum conceptio, quibus is, qui interro-
gatur, respondet se daturum, vel facturum id, de quo inter-
rogatus est.

In stipulatione debet precedere interrogatio, & debet sub-
sequi, & fieri responsio præcisè sine suspensione voluntatis,
alias non valet stipulatio, l. 5. §. Stipulatio. ff. de verborum obli-
gation.

Stipulatio est contractus multum solemnis, & obligatio stipula-
tionis cæteras excellit.

Stipulationis contractus partium præsentia expostulat; publicæ tamen scripturæ partes præsentis fuisse enarrati, usque adeo fides adhibetur, ut nisi absentiam allegans eam legitimè probarit; perpetuo illi fletur.

Si scriptum in instrumento fuerit, promisisse aliquem, nulla facta stipulationis expressa mentione, perinde habetur, atq; si interrogatione præcedente, responsum sit, quia omnia præsumuntur solem- niter acta.

Aquiliana stipulatio est, quæ novat omnem contractum præcedē- tem. Et est duplex, scilicet specialis, & generalis. Specialis est, quæ specialiter novat aliquas obligationes id est, quæ specialiter de quibusdam debitis facit unum per Aquilianam stipulationem, quia illa debita specialia redeunt, & reducuntur ad unum novum debitum. Generalis autem Aquiliana stipulatio, est quando ex pluribus debitis nulla de unoquoque illorum speciali mentione facta, sed illa sub generali loquutione comprehendendo, unum novum debitum constituitur. Modo ista est Aquiliana stipulatio generalis, quia de omnibus istis debitis fit unum tantum, & tollit omnes antiquas obligationes reducendo illas ad unam novam.

Appellatur Aquiliana stipulatio à Callo Aquilio, qui eam invenit, & composuit, & sic nomen est consequens rei, ut esse debet.

Effectus & virtus huius Aquilianæ stipulationis est, quod omnem naturalem & civilem obligationem antiquam tollit, & unam novam facit.

Potest etiam per alia verba, & per alium modum fieri contractum innovatio; ut quando quis confitetur se debere alteri certum debitum ex causa finalis compoti facti de omnibus, quæ hætenus inter se agere habuerunt quacumq; de causa usque in hunc diem præsentem, & de hoc fiat scriptura, quia tunc præsumitur interrogatione præcessisse, & stipulationem veram intervenisse, cum omnia præsumantur solemniter acta.

Etiam si pura fuerit stipulatio, eius tamen executioni tacite idem tempus adiectum videtur, quo commodè promissa a debitore impleri queant: ut si fundum dari stipuleris, non poteris continuo agere, nisi tantum spatium præterierit, quo traditio fieri possit.

De solutionibus, & liberationibus. Cap. 67.

Solutio est debiti, vel pro debito satisfactio.

Debitor intelligitur is à quo inuito exigere pecunia potest.

Soluti

Solui debet illud, quod est in obligatione, & non potest solui aliud pro alio inuito creditore.

Solutio sumitur in iure tribus modis, scilicet propriè, impropiè, & magis impropiè; aut strictè, largè, & largissimè.

Propriè, siue strictè sumitur quando illud soluitur, quod est in obligatione appositum.

Impropriè, siue largè sumitur quando aliud soluitur, quam illud quod est appositum in obligatione.

Magis impropiè, siue largissimè sumitur quando nihil soluitur, vt in acceptilatione.

Solutio potest fieri duobus modis, scilicet, de necessitate, aut de voluntate.

De necessitate soluere debet debitor obligatus, dum tamen sit persona habilis ad agendum, siue ad soluendum. Item illius hæredes.

De voluntate soluere potest quilibet homo, dum tamen sit persona habilis ad contrahendum. Et potest soluere debitore volente, & consentiente, aut ignorante, aut inuito. Si soluerit debitore volente, & consentiente, tunc poterit agere contra debitore actione mandati ad repetendum quod soluit. Si autem soluit debitore ignorante, tunc habet actionem negotiorum utiliter gestorum ad repetendum id, quod soluit pro debitore, quia eius negotium gessit utiliter in quantum ipsum à debito liberavit. Si autem quis soluit debitore inuito, tunc non potest ab eo quicquam petere, quia videtur voluisse donare.

Debet solui debitum de necessitate legitimo creditori, vel eius hæredi, aut procuratori ad hoc potestatem habenti, vel ius, & causam ab illo habenti, & non alij.

Debitum autem de voluntate cuiuslibet solui potest de voluntate creditoris consentientis, & mandantis.

Solutio debet fieri secundum nostræ Ciuitatis iura. Item est facienda in loco destinato solutioni. Item in congruo & securo loco, non autem inter prædones, &c. Item est facienda congruo tempore, scilicet de die, non autem de nocte.

In dubio præsumitur quis soluere debitum proprium, & non si deiussorium; & prius debitum poenale, & usurarium, quam non poenale, nec usurarium; & prius debitum magis antiquum, quam minus antiquum, l. & magis, cum l. seq. ff. de solut.

Liberationis verbum eandem vim habet quam solutionis.

¶

Solutionis

Solutionis virtus, & effectus est quod solutione eius, quod debetur omnis tollitur obligatio, scilicet, naturalis, & civilis simul. Itē tollitur fideiussor, & liberatur. Item debitor non potest amplius in pœnam incidere, si illa in instrumento fuerit apposta. Item per eā omnes debitores & obligati liberantur. Item quod pignora restituntur si sunt data.

Vndecim sunt casus, in quib, omnis tollitur obligatio naturalis, videlicet, & civilis. Primus casus est in acceptilatione. Secundus per verā solutionē, quia solutione eius, quod debetur omnis tollitur obligatio. Tertius per Aquilianā stipulationē. Quartus per contrariū consensum, quia nihil tam conveniens naturali æquitati, quam vnumquodque dissolui eo vinculo quo ligatum est. Quintus per delegationem siue voluntariam, siue necessariam. Sextus per edictum, ut quia accipit per vim rem de manibus alicui, & hoc per edictum, Si qui in tantam prorripit audaciam, ut rem per vim de manibus auferat, si quidem res sua fuerit, cadat à iure suo. Septimus casus in publicatione, siue confiscatione, ut puta, quidam fecit homicidium, & vadit in bannum, & omnia eius bona vniuersaliter confiscantur. Octauus per obligationem, depositum, & consignationem. Nonus per compensationem, ut quia ex vna re mihi tenebaris in centum, & ego tibi ex diuersa causa tenebar in consimilibus centum, modo compensamus inter nos dicta debita. Decimus casus est per confussionem iurium, ut quia mihi tenebaris in centum, & postea in hereditate succedendo tibi, vel tu mihi. Vndecimus rei interventu; nam re interuentu debitor liberatur.

Creditorum appellatione non ij tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderint, sed omnes, quibus ex aliqua causa debetur.

De solutionibus & compensationibus secundum ferros Valentiæ.

LO qui haura prestat alguna cosa de la qual se compraren cases, rendes annuals, censals, o altres heretats, sia pagat no obstant algun allargament del Rey, lib, 8. tit. 4. e. 7.

Ninguna paga de deute sia retardada per allongamēt concedit per inferior del Rey, com ningū inferior lo puixa concedit, lib. 8. tit. 4. cap. 9. & lib. 1. tit. 12. cap. 7. Y no val allongamēt en deute ques pledeja y executada, lib. 1. tit. 2. c. 6. Y quant se pogues concedit haura de fer donada caucio, y seguretat de pagar lo deute encontinent passat lo

far lo temps del allongament, aliàs no val. lib. 1. tit. 12. c. 1. & lib. 8. tit. 4. c. 6. & privileg. 45. Iaco. 2. privileg. 70.

Lo deutor encara que tinga del Rey allongament, deu fer paga dels bens mobles que tindra, ab que no sia de caualcadures de home honrrat, ni de fos fills, ni vexells de vi, ni besties de llaurar, vestidures, ne armes, ni robes de llit, dels quals vfen, ni arreus dels molins, ni dels que vfen los menestrals, libro 8. titulo 4. c. 6.

Lo crehedor qui demanara se li pague algun deute mostrant carta de aqueli; deu jurar que no les pagat del tal deute, sin sera re-quest ab que elliguen los diners en lloch que hauentse jurat tantost se li puguen donar, lib. 8. tit. 3. cap. 4.

Ningun deutor es tengut servir lo crehedor per paga del deute si es persona franca, si ja nos obligaua voluntariamét a servir cert temps, dins lo qual, si tindra de que pagar, pagant no sera tengut a servir mes, pres en compte lo temps que haura servit, lib. 4. tit. 4. cap. 12.

Si entre crehedors sera conuengut de contentarse de certa part del quels deu lo deutor que no es pagador; deuse guardar encara que sols hi còfeta la major part dels crehedors en la quantitat dels credits, o la major part en numero, si en dits credits seran yguals, excepto lo crehedor qui tindra los bens del deutor obligats generalment, o especialment, lib. 2. tit. 3. cap. 16.

Après que al deutor no pagador sera de consentiment dels crehedors concedida alguna dilacio vna vegada, no puixa concedirse altra vegada, en dany dels qui no hi consentiren. Ans los qui no hi hauran consentit poden executar; libro 2. titulo. 3. cap. 18.

Si lo crehedor torna a son deutor la carta del deute; entése que le remet lo deute, lib. 2. tit. 3. cap. 15.

Vna persona pot pagar algun deute per altre sens voluntat del deutor, lib. 4. tit. 7. cap. 2.

Lo crehedor no pot rebujar la paga que complidament se li fa de son deute, y no es tégut a rebre satisfaccio en lloch de paga, y si la rebra val per paga, y deu tornar la penyora. Y si ho volrra assegurar es a volútat del crehedor, si altre no sera pactat, lib. 8. tit. 2. c. 32.

Si lo deutor tengut a pagar a cert dia, y en cert lloch, volrra pagar son deute, y lo crehedor no volrra acceptar la paga, o no sera

en lloch, depasant lo deutor la quantitat que deu en lo lloch hon
deuia pagar en poder de qui ho crehedor lo puixa cobrar quant
vulla en nom de pagar aquell deute, es absolt lo deutor, lib. 8. tit.
4. cap. 2.

Si paga fera fera al fill por lo deutor del pare, no perjudica al
pare, lib. 2. tit. 3. cap. 9.

Si algu pagara a altre que a son crehedor sens voluntat e sabuda
de aquell, no es absolt, mas si la fa per manament del crehedor, o
apres aquell ho ratificara es absolt lo deutor, lib. 8. tit. 3. c. 3.

Si hu de molts deutors fera demanat pera que pagoe tot lo deu
te, no poden los altres esser demanats fins que per sentència sia tro-
bat que lo primer deutor no es pagador, lib. 2. tit. 3. c. 21.

Y si hu de molts deutors obligats in solidum, y cascu per lo tot,
hauent rebut del hu de aquells sa part del deute, nol pot demanar
per les parts dels altres deutores, lib. 2. tit. 3. c. 20.

Si lo condemnat pagara al procurador a instàcia del qual fonch
condemnat, es absolt, si lo tal procurador hauia expres manament
pera cobrar, o era procurador com en la cosa propria, o tenia lliu-
re y general administracio, lib. 8. tit. 4. cap. 4.

Lo hereu del deutor es tengut a pagar lo deute del difunt, y si
aquell no pera pagar, y haura venut los bens de la herencia, dema-
ne als compradors, lib. 2. tit. 3. cap. 1.

Lo qui cõprara alguna cosa per Cort, paguela depasant lo preu
de aquella en taula segura dins deu dies ab tot efecte aliàs estiga
pres fins q pague, y sino venese de sos bens fenscrida de trêta dies
o deu dies, o mes, o meys, tants que basten a pagar lo dit preu, lib.
8. tit. 5. cap. 15. Y si estât en la preso no pagara venense de sos bens,
aixi com es dit, lib. 8. tit. 5. cap. 16.

Y si dins sis anys apres de la compra no fera request dit cõpra-
dor de depasar lo preu, no sié lo jutge, ni lo comprador mes impe-
tits, lib. 8. tit. 5. cap. 17.

Y apres que lo preu sera depasar en Cort per lo tal cõprador,
quil traura obligues y done la fermança acostumada, lib. 3. tit. 5.
cap. 125.

Compensacio es retencio de deute degut entre dos cascu alaltre
adinuicem, & vicissim, y essent dits deutes clars y liquits, poden
compensarse en tant quant les quantitats ygualen, lib. 4. tit. 13. c. 1.
& 2. Y pot compensarse lo deute que deuia lo venedor al compra-
dor ab lo preu de la cosa venuda, lib. 4. tit. 13. cap. 3. Y la fermança
pot

pot compensar ab lo deutor, y lo procurador ab lo principal, y lo soci, ab lo soci, lib. 4. tit. 13. cap. 5. Y del deute naturalment degut pot ferse compensacio ab altra cosa ques demane, lib. 4. tit. 13. c. 6. Y tambe pot fer compensacio ab lo fisch, que dins si mesos mos. trara lo deute, lib. 4. tit. 13. cap. 8. Mas no pot ferse compensacio de la cosa que no fera deguda al demanat, lib. 4. tit. 13. cap. 4. Y lo de- posit nos pot compensar per lo depositari ab algun deute que lo altre li dega, lib. 4. tit. 15. cap. 1. & 15.

Qui in contractu censualis habeat locum compensatio, nec per forum sit sublata, tenet Belluga de materia censualium, in §. leges Regni, nu. 20.

Et quod licet statutum solum admittat exceptionem solutionis nihilominus sit locus compensationi, tenet Alex. conf. 52. num. 13. lib. 2. resoluit Medi. de compensa. 2. part. q. 20. & gl. in l. debitor, nihil interesse soluere, vel compensare, l. si debitor. ff. qui potior. & alij allegati à Medina, part. 1. q. 25. num. 11. qui numero. 24. dicit, quod de æquitare, & sola facti veritate attenda contra debitum iuratum potest allegari compensatio.

De liquido ad liquidum admittitur cōpensatio, & dicitur liquidum quando per sententiam, vel instrumenta publicum constat de debito. Medi. p. 1. q. 13. nu. 4.

Ioannes Gutierrez de iuramento confir. 3. par. c. 6. per totum, & signanter num. 7. dicit quod non sit compensatio de liquido ad liquidum si debitum fuerit contractum interveniente cōtractu guarentigio, ac roborato iuramento. Quamvis facit distinctionē, hoc est si debitum, quod compensatur fuit contractum ante creditum guarentigium, tunc non admittitur compensatio, si vero fuit contractum post tunc admittitur compensatio.

Quando ex vna parte debetur species, & ex alia quantitas, tunc non admittitur compensatio, text. est. & ibi Bald. plene in l. fin. C. de compensa.

De compromissis, cap. 69.

Compromissum est actus legitimus trium personarum, vel plurium in quasi iudicio cōtendentium super civili, vel pecuniaria quaestione.

Sicut in iudicio concurrunt tres personæ, scilicet actor, reus, & iudex, ad eundem etiam modum in cōpromisso concurrunt tres personæ, vel plures, scilicet actor, reus, & iudex compromissarius.

Q. 3

Ali.

Aliquando compromittitur in arbitrum per viam iuris tantum. Aliquando in arbitrum, & arbitratores per viam iuris, & amica bilis compositionis. Aliquando in arbitratorem per viam amicabi lis compositionis tantum.

Arbiter est ille, qui de consensu partium eligitur, & in eum sub pœna per stipulationem promissa compromittitur, ut metu pœnæ stetur eius laudo, & arbitrio.

Arbiter debet elegi de consensu ambarum partium; nam nisi ambæ partes consentiant, non erit arbiter. Vel dicas de consen- su ad differentiam iudiciorum, quia iudicia ex parte actoris, rei, & iudicis sunt necessaria, sed compromissum omnino est volunta- rium.

In compromisso debet apponi pœna per stipulationem promif- sa, ut metu pœnæ stetur laudo, vel arbitrio. Et etiam quia nisi pœ- na per stipulationem promittatur peti non potest; & ideo appo- nitur ut cogantur stare arbitrio arbitri; et si nolunt solvant pœnā rato pacto manente.

Arbiter sustinet iudicis partes, & cognoscit ordinario iudicio, sicut iudex, & non potest nec debet dare de iure unius partis alte- ri parti, sed debet dumtaxat dicere, & declarare ius inter eas.

Arbitrator est, qui amicabiliter, & de facto cognoscit, & diffi- nit inter partes nulla habita iuris ratione, nec vlllo iuris ordine seruato.

Possunt esse arbitri omnes, qui non prohibentur à lege, unde masculus potest esse arbiter, sed mulier non, quia repellitur à pu- blicis, & virilibus officijs; sed bene potest esse arbitratix, & amicabile compositorix, & de facto cognoscere, non autem de iure.

Item liber homo potest esse arbiter, non autem seruus, quia ar- biteria sunt de iure civili introducta, & de iure civili seruus pro mortuo habetur.

Si seruus factus est arbiter partibus ignorantibus ipsum fore seruum, & tulit sententiam tali in casu dicta sententia non valet, si partes cōpromittentes post sententiā latā nouerint arbitriā fuisse seruū; tamen sententia valet vtraq; parte consentiente,

Si cōpromissum fuerit & factū in seruū, qui à principio cōpromif- si seruus erat, tamē antequā ferret sententiā factus fuit liber, & po- stea tulit sententiā, tūc dicta sententia non valet, quia quod à prin- cipio est nullum, non potest tractu temporis conualescere.

Si tres;

Si tres, vel plures compromisserunt in tres, ex quibus unus erat feruus, numquid vitiatur compromissum? Quidam dicunt quod nō, quia vtile per inutile non vitiatur. Alij dicunt, quod non valet. Et sic nota casum, vbi vtile per inutile vitiatur.

Item homo infamis non potest esse arbiter, quia qui semel est malus, semper præsumitur malus, & posset vnū decipere sicut alias alium deceperat.

Item excommunicatus non potest esse arbiter, sed arbitrator sic. Sed tamen non videtur admittendus, ex quo excommunicatus detestandus est.

Item iudex ordinarius arbiter esse non potest, quia melius est cognoscere iudicio ordinario, quam arbitrando vt arbiter. Sed arbitrator bene potest esse de iure communi, quia arbiter est qui de iure cognoscit, & arbitrator qui de facto cognoscit. Sed iuxta foros præsentis Regni Valentiniæ, nec arbitrator potest esse.

Item minor viginti quinque annorum, de iure non potest esse arbiter, nec mutus, nec surdus, nec furiosus, nec secus vtroque lumine priuatus, nec committens crimen læsæ maiestatis; quia isti in ciuilibus inhabiles censentur.

Compromittere possunt patresfamilias, non autem filijfamilias. Itē homines sanæ mentis, non furiosi, non mentecapti. Itē homines habentes bonorum suorum legitimam administrationem, non autem prodigus, nec is, cui bonorum administratio interdicta est, nec alij supradicti. Tandem personæ quæ in arbitrum compromittuntur tales esse debent, quæ stare iudicio & subire iudicium possint.

Potest compromitti super omnibus rebus corporalibus, & incorporalibus, sensibilibus, & insensibilibus, mobilibus, semouentibus, & immobilibus dummodo possint in iudicium deduci.

Potest etiam compromitti super omnibus & quibuscunque causis ciuilibus, & pecuniarijs: sed de criminalibus causis compromitti non potest in arbitrum nisi in illis apponatur pœna pecuniaria; in arbitratorem autem bene potest compromitti, vt si quis patrem alicuius interfecit, modo filius interfecti, & interficiens voluit se in quendam compromittere, qui amicabiliter, & de facto eos reducat ad concordiam, ac solidam vnionem, huiusmodi compromissum fieri potest.

Firmatur, & roboratur compromissum multis modis. Primo per pœnā per partes cū stipulatione promissā. Itē per emelogationē,

id est, per confirmationem vtriusq; partis, nempe quando partes laudauerint, & confirmauerint quod arbitratum fuerit. Item confirmatur taciturnitate per decem dies post latum arbitrium, quia tunc tacite videntur habere illud ratum, nam qui tacet, affirmare videtur. Item confirmatur traditione rei, de qua factum est arbitrium.

Cōpromissum spirat & finitur multis modis. Primo per lapsum temporis, siue termini in eo appositi. Item rei interitu, vt quando perit res, de qua compromissum fuerat. Item morte compromittentium: nisi sit dictum in instrumento per se, & suos hæredes. Item finitur morte iudicis. Item finitur si aliqua partium infamet iudicem. Item si habet iustam causam recusationis. Item finitur si partes velint in iudicio litigare de communi consensu. Et hæc omnia de iure communi.

In instrumentis compromissi solet apponi clausula quod arbitri possint cognoscere; & suam ferre sententiam diebus feriatis, & non feriatis; & hæc verba operantur, quod arbitri poterunt diebus feriatis & non feriatis ferre sententiam, dummodo non sint dies feriati in honorem dei, vt est dies Dominica, & dies Paschæ, & similes, quia his diebus non potest arbiter suam sententiam ferre, ea iam si partes velint, quia reuerentia diuini nominis pacto priua torum tolli non potest. Sed diebus feriatis ob mundi necessitatē bene potest fieri talis sententia. Et hoc de iure communi; nam contrarium est dispositum per foros huius Regni Valentie, scilicet, quod arbiter potest declarare diebus festiuis.

Sententia arbitri propriè dicitur arbitrium, siue sententia arbitraria & ab ea appellari non potest.

Sententia arbitratoris dicitur propriè laudum, & ab ea potest appellari, & potest ea reduci ad arbitrium boni viri, scilicet iudicis ordinarij. Et hoc de iure communi.

Non potest quis compelli recipere, vel acceptare compromissum quia hoc est more voluntarium; sed receptum, & acceptatum potest compelli consummare: nisi iustam habeat excusationem, quam quidē habere poterit ex multis causis.

Arbiter, vel Arbitrator non potest super alio arbitrari, seu laudari, quam super eo tantum, quod in compromisso cōtinetur, quia non potest excedere fines compromissi, vel mandati.

Est notandum, quod si in instrumento compromissi apponatur hæc clausula: Dando de iure vnius partis alteri parti, quæ commu-
niter

niter apponi solet, à sententia talis arbitri & arbitratoris non potest peti, nec haberi recursus ad arbitrium boni viri. Cuius ratio potest esse, quia ex quo partes talem sibi tribuunt potestatem ipse non potest iniquè, seu iniuste pronuntiare, & per consequens non erit locus recursum, vel appellationi. Et credo quòd, pauci super hoc advertunt.

Item est notandum, quòd si arbitri, & arbitratores sic simul electi dicant quando pronuntiant; Nos tales arbitri, & arbitratores viam arbitratorum eligentes diffinimus, & pronuntiamus sic & sic, &c. eorum arbitrium, siue sententia non poterit reduci ad arbitrium boni viri. Vnde dixit lex, via, quam quis elegerit, pateat.

Vide ultra fol. 176.

De compromissis iuxta foros huius Regni Valentia. Cap. 70.

NO pot ser arbitre menor de vint anys, lib. 2. tit. 15. c. 14. ni dona, y si sera feta, no son tenguts a compareixer los litigants, ni encorren en la pena apposada en lo compromes per no compareixer, lib. 2. tit. 15. cap. 2.

Après de elet lo arbitre per les parts, no pot esser dit suspecte, si no sera per noua raho de sospita, lib. 3. tit. 1. cap. 5.

Lo compromes fermat en lo jutge ordinari no val, encara que sia amigablement, lib. 2. tit. 15. cap. 6.

Lo arbitre qui haura induhit les parts pera que comprometè en ell, no haja salari, lib. 2. tit. 15. cap. 8.

En cas que muira lo hu dels arbitres lo qui lo elegi posen al tre, y forcelne lo Justicia lib. 7. tit. 5. cap. 6.

Encara que aquell qui sera fet arbitre pendent la arbitracio sia fet Preuere, be pot declarar com per ço no sia finida la arbitracio, lib. 2. tit. 15. cap. 7.

Lo arbitre pot declarar en dia de festa ab scrits, o sens scrits, ab que sien les parts presents, o per contumacia la vna absent, encara que no sia expres en lo compromes, lib. 2. tit. 15. c. 7.

Lo Governador en les ciutats y viles Reals, entre les persones de sa jurisdicció ordinaria, o entre altres lo ordinari esset ne requis, poden forçar als arbitres que declaren, o que prenguen tercer. Y si altre jutge sen empachara, no val sino sera expres en lo compromes, lib. 2. tit. 15. c. 20.

Après que les parts ab pena hauran compromes lo que citat per

R

tres

tres vegades no compareixera, o no voltra ohir sentència lo dia assignat, encorre en la pena, lib. 2. tit. 15. c. 1.

Si apres de fer mat lo compromes alguna de les parts anara a pledejar a la Cort per la cosa sobre la qual se haura fer mat lo compromes, pague la pena applicadora a l'altra part, libro 2. tit. 15. cap. 12.

Si la vna de les parts morra, pot lo hereu proseguir lo compromes, y si sera menor, doneis per lo iusticia tutor, lo qual lo processa per lo hereu, lib. 2. tit. 15. cap. 18.

Si en lo compromes no sera expres dins quant temps se deu determinar, deuse determinar dins mig any, si les parts seran en lo Regne, y si seran fora del Regne, dins vn any, si de voluntat de les parts no se allargara, lib. 2. tit. 15. cap. 19.

Si apres que lo compromes sera fer mat ab pena, y declarat en aquell, alguna de les parts contradira dins cinch dies a la sentència, comet la pena, y passats los cinch dies, passa dita sentència en cosa jutjada. Y si passats se contradira per la vna part, puixa la altra part, o deffensar la sentència, o demanar la pena, aixi com voltra, y no les dos coses, sino sera expres en lo compromes, lib. 2. tit. 15. cap. 4.

A qui no serua la sentència dels arbitres, façali lo iusticia donar penyores, y doneles al arbitre, pera que les done a la part, la qual per la pena les se pot retinir, lib. 2. tit. 15. cap. 3.

Lo arbitre pot manar q's pague la cosa jutjada a dia cert, y si la part no pagara en aquell dia, caura en la pena applicadora a l'altra part, lib. 2. tit. 15. cap. 10.

Quant se haura fer mat compromes sobre molts fets, o capitols, pot lo arbitre pronunciar sobre cada capitol separadament en vn dia, o en molts, durant lo compromes, fins que complitament sia declarat sobre tots los capitols, libro 2. tit. 15. cap. 12.

Si en lo compromes se renuncia al recurs de arbitre de bon varo, no si recorrega, y si si recorre, sia tot nulle: si ja no recorria al jutge ordinari de sentència donada ab corrupcio, o frau del arbitre; la qual frau, o corrupcio se haja de prouar dins trenta dies, los quals passats, si lo recurrent no haura prouat, encorrega ipso facto en pena del delme de la cosa arbitrada, applicadora al fisch, y en les despeses, y sia lo recurrent

corrent punit segons fur per la injuria feta al arbitre, libro.2. tit. 15. cap. 5.

Tostemps que hi haura plet entre pare, o mare, y fill, o filla, o entre germans, o marit y muller hajen de fermar compromes. Y si los arbitres discordaran, hajen de elegir tercer dins tres dies, o sino elegeixcal lo ordinari, y declaren sumariament cõforme a justicia, y no sen puixa appellar sino per corrupcio, o frau, segons es dit, lib.2. tit. 2. cap. 3. & 4.

De pace, & concordia, Cap. 71.

PAx est discordiæ finis, qui imponitur propter concordiam, atque pacem. Vel pax est serenitas mentis, tranquillitas cordis, vinculum amoris, & consortium charitatis.

Tregua est securitas rebus, & personis ad tempus præstita, discordia nondum finita.

Induciæ sunt quæ fiunt ad modicum tempus.

Pax fit inter discordes, scilicet inter offensum, & illum qui offendit. Item inter eorum hæredes Item inter eorum procuratores habentes ad hoc speciale mandatũ; nec valeret si essent procuratores habentes plenam, liberam, & generalem administrationem, nisi ad hoc sint specialiter constituti. Item fit ab omnibus sanæ mentis, & non inter furiosos, vel mentecaptos. Item quilibet debet facere pacem, qui recipit iniuriam. Item si filius est offensus pater, tenetur pacem facere, quia iniuria quasi videtur sua. Item omnes offensus debent consentire, & pacem facere, aliàs offendens non remaneret securus. Item pro iniuria mulieris tenetur facere pacem illius pater, maritus, pater mariti, & dominus pro iniuria serui.

Omnes qui possunt contrahere, possunt & pacem firmare.

Pax reboratur pœna in instrumento pacis apposita. Item iuramento. Item osculi interuentu. Item matrimonio. Item fidei iussoribus.

Pœna quæ imponitur frangenti pacem est triplex, scilicet legalis, quæ a lege, vel statuto imponitur. Alia est criminalis, & ista secundum delictum imponitur. Alia est conventionalis, quæ inter partes, & de illarum consensu apponitur.

In instrumento pacis non debet fieri mentio de crimine facto, nec de illo qui crimen fecit, quia notarius faceret facinus, & potestas si veller, posset agere contra eum.

R a

25

De diuisione, & partitione. Cap. 72.

Diuisio est rerum communium separatio.
 Vterq; ex diuidentibus efficitur dominus rei; quæ ipsi in partem contingit.

Diuisio est titulus habilis ad dominium transferendum. Vnde necessaria est stipulatio, vel traditio in qualibet diuisione, quia non valeret sine stipulatione.

Possunt diuidere, qui alias possunt contrahere, & de rebus suis alienare.

Diuisio fit inter illos, qui habent bona communia quoquomodo tam titulo hereditario, quam societatis, quam alias.

Diuisio fit aut coram iudice ordinario, aut de consensu partium diuidentium, quando inter se amicabiliter conveniunt, & suam diuisionem faciunt; quod melius & utilius est, & sic evitantur plures sumptus, qui iudicialiter in huiusmodi diuisionibus fieri solent.

In diuisione amicabili, & voluntaria debent ea omnia obseruari, quæ in iudiciali, siue contentiosa; hoc tamen excepto, quod in ista voluntaria diuisione, si partes voluerint, possunt se inuicem gravare, quod in alia non possunt, nec eis permittitur, quia iudex recte, & secundum ius debet iudicare.

Quando fit diuisio de rebus censitis rentis sub aliquo directo dominio, debet peti licentia à domino directo, & solui eidem mediū laudimium sub poena commissi, iuxta foros huius Regni.

Diuisio fit & habet locum in rebus corporalibus, & incorporalibus, mobilibus, & immobilibus, presentibus, & futuris, quæ commodum possint recipere diuisionem, alias veniunt æstimandæ, ut equi, & similia, vel venduntur, & unusquisq; accipit partem pretij sibi contingentem. Quædam sunt quæ remanere debent communia siue reponenda, ut sunt instrumenta, & tituli bonorum, & iurium, siue privilegiorum suorum, & penes vnum eorum deponantur, scilicet penes maiorem.

De diuisione, & partitione, secundum foros Valentie. Cap. 73.

Com ningu sia forçat a tenir ab altre cosa communa, per ço cascu pot forçar a son companyo que partixca la cosa que te communa ab aquell, ni pot ferse conuencio de nunca partir la cosa communa. Mas be pot ferse que nos parteixca dins cert temps.

Y si

Y si sera conuengut que nos parteixca dins cert temps, pot cascu vendre sa part. Mas lo comprador no pot forçar al companyo a partir fins que sia passat lo temps en lo qual conuingue lo venedor de no partir, lib. 3. tit. 19. cap. 4.

De adoptione, & arrogatione. Cap. 74.

Adoptio est actus legitimus inuentus ad solatium eorum, qui filios non habent. Vel adoptio est actus legitimus, per quē qui filius non est, pro filio habetur ipsius adoptantis, penē naturam imitans.

Arrogatio diffinitur eodem modo sicut adoptio.

Adoptio, & arrogatio sunt inuenta à iure civili.

Adoptio fit de voluntate trium personarum, scilicet, patris naturalis, & filij adoptiui, & patris adoptantis cum interpositione auctoritatis iudicis, & debet de illa constare cum scriptura publica, siue instrumento publico adoptionis. Et potest fieri adoptio corā notario quia est iudex chartularius, & habet iurisdictionem voluntariam, de qua notarius recipit, & conficit instrumentum publicū; & sic potest eam authorize, vt fit quotidie. Ita in terminis tenet Pet. Philip. Corn. conf. 238. & conf. 259. in 3. volu. vbi multa allegat in hac materia. Idem tenet de emancipatione, sed hæc tutius fit coram iudice.

Arrogatio fit de consensu duarum personarum, scilicet, ipsius arrogati, & patris arrogantis, cum decreto iudicis, & quod appareat scriptura publica.

Effectus adoptionis talis est, scilicet, quod si filius adoptatus est suus & necessarius, vt quando est nepos adoptatus ab auo, vel filius emancipatus ab auo adoptatus, vel filia emancipata, tūc adoptatus transit in potestatem adoptantis. Et si auus adoptat nepotē, ipse venit ita ad diuisionem bonorum adoptantis sicut alij filij legitimi & naturales. Et hæc de iure communi.

Adoptatus penitus transit in potestatem adoptantis, si adoptio integra fiat nullo pacto retento.

Si adoptatus fuerit extraneus, tunc nullum ius habet in bonis adoptantis, nisi tantum ius succedendi ab intestato. Et nō tenetur de eo facere mentionem adoptans in testamento; sed si fuerit suus, & necessarius, vt quando auus adoptat nepotem, tunc tenetur de eo facere mentionem, aliās rumpet testamentum. Et hæc de iure civili: & habent locum quando adoptatus, vel arrogatus est in potestate

testate adoptantis, vel arrogantis: aliàs si esset emancipatus, vel alio modo non esset in potestate adoptantis, vel arrogantis, tunc non tenetur de eo aliquam facere mentionem.

Effectus & virtus arrogationis est talis, scilicet q̄ qui arrogatur trāsit in potestatem arrogantis cū sua familia, & cum omnibus suis bonis, & habet ius succedendi ex testamento, & ab intestato. Nec, non etiam habet ius alimentorum in bonis patris arrogantis durante arrogatione, sed ea finita, non.

Adoptio fit de filiofamilias.

Arrogatio non fit de filiofamilias, sed de eo, qui est sui iuris.

Adoptio est genus comprehendens in se arrogationem tanquā speciem suam.

Pater adoptans, seu arrogans præcedere debet filium adoptatū, vel arrogatū ætatem decem & octo annorum, & hoc de iure cōmuni, de foro autem præsentis Regni, debet præcedere ætate viginti annorum.

Adoptio requirit præsentiam adoptantis, & sic non potest fieri per procuratorem etiam mandatum speciale habentem iuxta forum præsentis Regni.

De adoptionibus, emancipationibus, & patria potestate, iuxta foros Valentie, Cap. 75,

A Quell qui te fills, o descendents illegitims no pot adoptar, mas qui nō te be pot adoptar, y deixar al adoptat sos bens en testament, y succehirli ab intestat, y pot lo emancipar. Mas al emancipar pertanyli la illegitima en testament, o ab intestat, la qual cobra apres de mort lo emancipador, lib. 8. tit. 6. cap. 1.

Per adoptar qui suulla ab q̄ sia major de vinty cinch anys, encastra q̄ sia tan vell que no puixa engendrar fills, com sia tal que no te fills, nin tindra apres. Y faças la adopcio presents lo adoptador, y adoptar, lib. 8. tit. 6. cap. 4. Vnde inferetur q̄ adoptio non potest fieri per procuratorem, etiam speciale mandatum habentem, cū præsentia utriusq; exigatur.

Tambe pot adoptar qui no te muller, com segons dret ne puixa tenir, lib. 8. tit. 6. cap. 5.

Y cō la adopcio de ga semblar a natural: ea aquell qui adoptara deu tenir vint anys mes que lo adoptat, y no val la adopcio, en la qual lo adoptat tindra mes temps q̄ lo adoptador, lib. 8. tit. 6. c. 6.

Qualseuol dona pot adoptar-se a qui volrra, com sia aq̄lla major de

de

de trenta anys, y no tinga fills ans, ni apres de la adopcio lib.8.tit.6.cap.7.

Qualseuol pare pot esser forcat a emancipar al fill que tractara mal, y contra offici de pietat, lib.8.tit.6.c.3.

Lo fill illegitim qui sera emancipat no pot esser contra sa voluntat tornat a adoptar per lo pare, sino fench desagradable, descomeixent, e injurios a son pare, lib.8.tit.6.cap.2.

Cessa la patria potestat aixi en fill com en filla per emancipacio, o per mort del pare, o per matrimoni del fill, o filla, lib.6.tit.2.cap.5.y 6.

Quant morra lo pare, o la mare resten los fills en la potestat del que sobreuiu; y si aquell se tornara a casar no estiguen los fills en son poder, si ells o los parents no ho voltran, lib.5.tit.2.c.10.

Nos diu voler aquell qui obheix al manament de son pare, lib.9.tit.26.cap.8.

De manumissione, & emancipatione. Cap.76.

Manumissio est libertatis datio, seu detectio; nam seruus manumissus efficitur liber.

Manumissio quandoque fit in vltima voluntate, quandoque inter viuos mediante manumissionis instrumento, quandoque fit per epistolam, vel per nuntium, aut procuratorem ad id speciale posse habentem.

Possunt manumittere patresfamilias, & maiores viginti annorum, & etiam minores cum causa legitima, & legibus approbata.

Effectus manumissionis talis est, videlicet, quod manumissus efficitur vere liber, & potest contrahere, pacisci, & in iudicio interesse. Item patronus, qui manumittit eum, habet tale ius quod seruus manumissus videns illum debet inclinare caput, nec debet esse ingratus contra patronum in aliquo, nam tunc propter ingratitudinem reuocatur in seruitutem a patrono. Item quod libertus non potest patronum vocare in iudicium, nisi venia petita & concessa.

Emancipatio est patrie potestatis relaxatio coram legitimo iudice facta.

Per emancipationem dissoluitur ius patrie potestatis, quod habet pater contra filium, & auus contra nepotem.

Possunt emancipare, qui sunt de linea ascendentium, & masculina, & habent ipsos emancipatos in potestate.

Fœminę nō possunt emancipare, quia non habent emancipatos in potestate.

R 4

Quando

Quando quis habet filiū, & ex eo habet nepotem, tunc ambo sunt in potestate aui; & tunc talis filius non potest emancipare filium suum quia ille non habet filium suum in potestate, sed auus secū dum ius commune.

Omnes qui sunt sui iuris possunt eos, quos sub potestate habent, emancipare.

Omnes illi possunt emancipari, qui sunt de linea descendentiū, & sunt in potestate ascendentium, & de linea masculina.

Emancipatio fit de consensu patris, vel aui emancipantis, & filij vel nepotis emancipati. Et debet fieri coram legitimo iudice aucto ritatem suam interponente, etiam cum scriptura. Et quāvis regi 3 lariter omnia possunt fieri sine scriptura, tamen fallit in hoc casu emancipationis. Item potest fieri sine donatione, vel dotatione ali cuius rei.

Pater non cogitur regulariter filium emancipare, nisi casu quo non habet se admodum boni patris. Item quando agnouit, & acceptauit legatum illi factum cum pacto vt filium emanciparet. Itē quando pater est nimis asper filiis, vt quia eos ultra modum pietatis verberat; & tunc constare debet iudicialiter de patris impietate. Item quando imponit filius necessitatem peccandi; vt si est masculus suadeat ei quod fuerit; & si est fœmina, quod meretricetur.

Filius, vel nepos non coguntur emancipari à patre, vel auo. Et ista regula non habet fallentias, nec exceptiones.

Effectus & virtus emancipationis est multiplex. Primo, quia ante emancipationem pater non poterat cum filio contrahere ciuilitate, post vero emancipationem sic. Item antea non poterat pater in ius vocari à filio, & nunc sic, venia tamen petita, & concessa. Itē, quia filius emancipatus potest testari, codicillari, & contrahere, & pacisci, quod ante emancipationem facere non poterat etiam patre consentiente, quod nunc poterit patre inuito. Item quicquid acquirit filius post emancipationem ex quacunque causa sibi acquirit, & quoad proprietatem, & quoad vsumfructum. Quod autem filius ante emancipationē acquirebat ex bonis aduentitijs, sibi proprietas, patri vero vsumfructum acquirebat. Ex bonis tamē proprietas, & vsumfructum acquirebat patri, & nunc post emancipationem totum sibi in peculio profectio acquirit filius in aduentitijs vero dimidium vsumfructum filius, & pater alterum dimidiū in remunerationē dictæ emancipationis. Et tandē omnia alia iura patriæ potestatis patri iuxta leges, & dispositiones contra

contra filium competentia tolluntur per emancipationem. Notandum tamen est, quod per emancipationem non tollitur educatio, nec institutio in testamento.

Patria potestas soluitur multis modis, & signanter sequentibus. Primo morte naturali patris. Item morte aui nepos efficitur liber, & sui iuris. Et hoc quando inter auum, & nepotem non erat medium scilicet, quia filius aui mortuus erat, & sic nepos aui non habebat patrem, & exiuit de potestate aui, & factus fuit sui iuris. Si autem auo supervixerit filius suus, tunc nepos non efficitur sui iuris, sed in potestate patris sui cadit. Item morte civili patris soluitur patria potestas; ut quando pater intrat religionem, & emittitur professionem, vel quando pater est captus ab hostibus, & tunc durante tempore suae captivitatis filius est sui iuris. Et si liberetur à captivitate; tunc filius redit in potestatem patris iure postliminii. Item per adoptionem. Item per emancipationem. Et alijs pluribus modis, qui hic, brevitatis causa, omittuntur.

Filius renuntians emancipationi non reintrat patriam potestatem. Petr. Philip. Corne. conf. 228. litt. F. in 4. vol. Maranta de ordi. iudi. in 4. par. distinct. 18. nu. 3.

De Procuratoribus. Cap. 77.

Procurator est qui negotia aliena mandato sibi à domino facto gratuito gerenda suscepit plura, vel unum. Dicitur gratuito, quia si interueniat merces locator dicitur operarum suarum, non autem procurator: Nam mercede constituta, incipit locatio, & conductio esse, ut in instituta lib. 3. tit. 27. de mandato.

Procurator, si non suscepit mandatum à domino sponte, non cogitur adimplere; nam mandatum suscipere cuilibet licitum est, susceptum autem consumandum est, quia ab initio fuit sibi voluntarium, sed post susceptum est necessarium.

Procurator constituit unus, vel plures, praesens, vel absens. Et si est praesens, dicit notarius in instrumento, Talis constituit talē procuratorem suum praesentem; & onus huius procurationis sponte suscipientem, & acceptantem. Si vero absens fuerit, tunc dicit notarius, Talis constituit talem procuratorem suum absentem, tanquam praesentem, & tunc taceat illa verba, Et onus huius procurationis sponte suscipientem, & acceptantem.

Procuratores etiam plures constituuntur simul & in solidum, ac tam coniunctim, quam diuisim; alias, si non apponantur illa verba,

§

simul,

final, & infolidum, non poterit quilibet per se exequi mandatum.

Cum autem diuersis temporibus constituit quis procuratores, posteriorem dando videtur priorem reuocare, nisi adiiciatur illa clausula, quæ aliquando apponi solet, videlicet citra reuocationem procuratorum suorum, alias per ipsum hactenus constitutorum. Et hæc de iure cõmuni, nam iuxta foros præsentis Regni Valentia, per constitutionem posterioris procuratoris non censetur reuocatus prior.

Potest cõstituere procuratorem quilibet maior viginti annorũ, dum sit liber, compos mentis, dominus rei, vel causæ. Et generaliter cuilibet licet constituere procuratorem, nisi lege, vel iure prohibeatur, vel ratione personæ, vel ratione causæ.

Possunt procuratores constitui paterfamilias, & filiusfamilias, & maiores viginti annorum. Item compos mentis, non furiosus, loquens, audiens, non mutus, nec surdus, nisi ad administrandũ. Itẽ qui est de aliquo crimine accusatus, pendente accusationis causa, non potest procurator constitui, nec ad nouos aspirare honores. Nec minus potest esse procurator qui iam de crimine est damnatus. Item seruus non cõstituatur procurator in iudicio, quia in eo non potest interesse; ad negotia autem constitui potest. Item volens, & expresse consentiens tantum constituitur procurator, non autẽ inuitus. Secus tamen est in Syndico vniuersitatis, quia officium Syndicatus est necessarium; & hoc quando Syndicus est vicinus, & habitator eiusdem vniuersitatis.

Potest constitui procurator in omnibus rebus corporalibus, & incorporalibus, & in omnibus causis civilibus, & criminalibus, saltem de consuetudine.

Officium procuratoris est executioni mandare quicquid in mandato continetur, & in causis facere ea omnia, quæ requiruntur. Et non debet excedere fines mandati, alioquin excedenti, quatenus excesserit, mandati actio denegatur.

Officium procuratoris, siue mandatum finitur morte procuratoris constituti, vel morte ipsius constituentis. Item interitu, vel extinctione rei, ad quam procurator constituitur. Item reuocatione facta re integra. Itẽ finito negotio ad quod fuit constitutus procurator. Item finitur mandatum finita causa, & lata diffinitiva sententia in rem iudicatam legitimè transacta.

Mandatum geminatum de eodem alicui factum nihil ualet secundum

dum, sed tantum primum. Et idem est in venditionibus geminatis, & in alijs cōtractibus, glos. in l. licet. §. ea obligatio in fin. de procur. & Bal. in rub. de procur. & per Mod. in l. qui bis idem.

Est notandum, q̃ earum personarum, quæ aliena negotia, & causas administrant, nomina & officia sunt diuersa, quia alius dicitur procurator, alius negotiorum gestor, alius Syndicus, alius æconomus, alius actor, alius tutor, alius curator.

Procurator vt supra continetur, est qui cum mandato negotia aliena, siue causas exercet.

Negotiorum gestor est ille, qui sine mandato alicuius absentis negotia administrat.

Syndicus est qui constituitur à populo alicuius vniuersitatis, vel à collegio, siue conuentu alicuius monasterij, vel à Clero alicuius Ecclesiæ, vel ab aliqua communitate. Syndicus Grece idem est quòd defensor Latine. Et potest constitui ad lites præsentēs, & futuras, & sine decreto.

Æconomus est ille, qui gerit negotia, siue causas alicuius Ecclesiæ cum mandato, & est persona Ecclesiastica.

Actor dicitur ille, quem Episcopus, vel Collegium constituit. Et constituitur ad lites præsentēs tantum, & cum decreto. Et hoc ideo, quia decretum non extenditur ad futura, sed circa præsentia tantum.

Potest autem constitui actor, vel Syndicus, siue sit de vniuersitate, siue non, & tam paterfamilias, quam filiusfamilias, dum tamen habeat ætatem legitimam, scilicet viginti annorum, iuxta foros præsentis Regni Valentiniæ. Et similiter tutor potest constituere actores.

Tutor est qui datur liberis pupillis, vel à testatore, vel à Magistratu, siue iudice ordinario.

Curator est qui a iudice datur adulto petenti, vel etiam qui a iudice datur furioso, vel mentecapto, vel prodigo. Et interdum datur a iudice bonis alicuius vacantibus. Et etiam indefensis: necnon ad lites. Sæpe tamen in testamentis, & alijs vltimis voluntatibus dantur, & assignantur tutores, & curatores personis, & bonis minorum, & aliorum qui à lege non possunt bona administrare.

Notandum est, quod Religiosi non possunt esse procuratores ad
 lencius, nisi cum licentia suorum Prælatorum, siue Superiorum. Nec
 etiam facti procuratores possunt substituere alium loco sui, nisi cū
 dicta licentia, quantumcūq; b alio Religioso sint constituti etiam
 cum potestate substituendi. Item excommunicatus non potest cō-
 stitui procurator, nec procuratorem constituere, nisi ad negotia tã-
 tum: Et si fuerit constitutus, non potest alium substituere: omnes
 enim actus legitimi excommunicatis sunt interdicti.

Item est notandum, quod non valet generale mandatum in illis
 casibus, in quibus speciale requiritur. Vnde cum diuersa, & quasi in-
 finita sint hominum negotia, dum per alium volunt illa exerceri,
 necesse est in singulis speciale mandatū cōcedere; exceptis conne-
 xis negotij quando vnum sine alio expediri non potest, quia in il-
 lo vnum sufficit mandatum.

Item est notandum, quod mutus, & surdus non possunt consti-
 tui procuratores ad iudicia, nisi ad administrandum, vt superius di-
 ctum est; tamen possunt procuratores constituere; Et hoc per nutū
 & signum, scilicet eo meliori modo quo apparebit de cōsensu per
 nutum, vt quando interrogatus annuit. Et notarius qui recepit hu-
 iusmodi instrumentum debet istud signum exprimere in dicto ins-
 trumento quia tale signum est loco vocis, & quemadmodum opor-
 tet quod scribat voces, ita etiam oportet quod scribat signa, alias
 non crederetur instrumento.

Cæcus non potest esse procurator ad iudicia, eo quod a postu-
 lando repellitur, ad negotia autem bene potest.

Procurator constituitur vnus, vel plures, præsentēs, vel absentes
 ad vnum negotium, vel plura, & ad vnā causam, vel plures. Con-
 stituitur etiā cum libera, & generali administratione. Et hoc est quā-
 do constituēs dicit: Volo quod ipse possit facere omnia, quæ ego
 possum: tunc omnia potest facere procurator, quæ dominus, nisi do-
 nare, vel delapidare; quia ex libera bonorum administratione de-
 trahitur bonorum delapidatio, & donatio, nisi expressè & speciali-
 ter dictum esset in instrumento procurationis; & tunc hæc duo fa-
 cere posset, scilicet, donare, & delapidare, & hoc virtute specialita-
 tis. Verum sunt multi casus, in quibus speciale mandatum requiri-
 tur, & debet interuenire, vt est in pace faciēda. Item in dando filia-
 rē ipsius constituentis maritum. Item in petendo restitutionē in inte-
 grum. Item ad manumittendum. Item ad donandum. Item ad recu-
 sandum tutorem suspectum. Item quādo facio duos procuratores,
 qui

qui sunt mihi debitores, neuter ab altero exigit, neq; de iure exigere potest, nisi habeat speciale mandatum.

In adoptione non valet mandatum cum speciali posse, iuxta foros huius Regni, per quos requiritur presentia ipsorum, adoptantis, & adoptati. Idem est dispositum de iure communi in emancipatione.

Qui sunt facti filii litis, scilicet lite contestata, possunt constituere procuratores in illis litibus. Item quando procurator habet speciale mandatum ad procuratorem, vel procuratores constituendos. Item quando est constitutus ut in rem suam propriam, prout fit in procuratore in causa propria, potest procuratorem constituere.

Dicitur iudicium nullum quando maritus agit uti procurator uxoris, & in rei veritate non habebat mandatum; nam processus est nullus, dato quod potuisset agere ut maritus, & legitimus administrator. Nec saluatur illa via, quia maritus & imputatur ei quare talē viam elegit agendo ut procurator; ita singulariter tenet Ludo. Roma. in cons. 446.

Falsus procurator, qui nullum habuit mandatum, vel substitutus à non habente potestatem substituendi facit iudicium cum eo agitatum esse nullum. Et huiusmodi exceptio potest opponi ante, & post sententiam ad annullandum iudicium. Bart. & DD. in l. licet, C. de procur. Ioan. de Ana. in cons. 96. & in addi. Ludo. Bolog. post dictum cons.

De procuratoribus, actoribus & negotiorum gestoribus, secundum foros Valentia. Cap. 78.

NO pot ser procurador qui no te complida edat de vint anys, lib. 4. tit. 16. cap. 14. ni qui porta corona, lib. 9. tit. 19. cap. 8. Et Petrus priuileg. 17.

Ni pot ser procurador donz per son fill pobil, com sia offici de homens, lib. 2. tit. 8. cap. 5. encara que sia muller per son marit, sino sera feta com en la cosa propria, o per son pare, o per la mare, qui no tindran altri qui ho sia, lib. 2. tit. 8. c. 8.

Ni lo qui es acusat de crim fins que haja purgat la acusacio, lib. 2. tit. 8. cap. 2.

Ni ho pot ser algu notari en causa ques funde en algu acte rebut per ell, sots pena de esser priuat del offici de procurador, y de Advocat per vn any, y den morabatins al Rey, y a la part contraria

applicadors: lib. 2. tit. 8. cap. 23.

Pot esser fet algu procurador en causa ciuil, mas no en criminal per absent, com lo accusador dega esser present, libro 4. tit. 16. cap. 16.

Qualseuol pot esser fet procurador aixi ans de començar lo plet, com apries de començar, encara que sia tutor, o curador, o altre administrador en los plets del pobil, libro 2. titulo 8. cap. 15.

Pot lo principal reuocar lo procurador que haura fet totstemps que voltra, o teine altre, o pledejar ell mateix, y encara que tinga procurador compareixer, lib. 2. titu. 8. cap. 16. & libr. 4. tit. 16. cap. 13. Ni per tal comparicio, ni per constitucio de segon procurador nos enten esser reuocat lo primer, ni son substituhit; sino ferra expres, lib. 1. tit. 3. cap. 9.

Finix la procura per mort del principal, si lo negoci no està començat. Y si lo procurador no sabēt de la mort del principal, feu despeses en lo plet, pot cobrarles de's herens del principal, y pot enauantar en lo plet començar, si per lo heren del mort no ferra impedid, lib. 4. tit. 16. cap. 2.

En voluntat de cascu esta rebre, o no la procura que altre li fa, encara que sia de absent. Mas apries de rebuda deu acabar lo negoci que se començar, y portar lo fins a sentencia. y appellarien; y proseguir la appellacio, si en la procura li fench manat, o no proseguintla, notifiquetho al señor, y no es tengut a mes, lib. 4. tit. 16. cap. 6.

No sia ohyt lo procurador que no mostrara procura, encara que assegure que lo que fara sera hagut per ferm, sino sera per pare, fill, germà, germana; net, neta, besnet, besneta, y altres cosins, los quals deuen esser ohits sent dita seguretat. Y si lo fet nos tindra per ferm, pague lo tal procurador, o fermança al demanat les despeses que haura fet, lib. 2. tit. 8. cap. 9.

Lo procurador del demanat deu assegurar ques pagara lo jutjat, lib. 2. tit. 15. cap. 16.

Lo Scrivano done copia del libell a les parts q. no tinga la procura en son poder; la qual deu posar en proces, libro 9. tit. 19. cap. 48.

Si algu demanara en nom de altre, deu mostrar la procura, o donan la sobredita fermança, sino sera en causa criminal, o sino pro-
para la procura ab testimonis, o no sera parent del principal. Y
no se

no se li accepte demanda per absent, sino defenlara son principal en la demanda que lis fara, lib. 2. tit. 8. cap. 11. Y si sera fet en presencia del jutge no deu assegurar q lo que fara sera hagut per ferm mentres no sia reuocat, lib. 2. tit. 15. c. 9.

Lo litisconsors pot portar lo plet de la cosa comunaper lo tot sens procura, assegurant que lo que fara sera hagut per ferm, y ques pagara lo jutjat, lib. 4. tit. 20. cap. 1.

Ningun procurador faça mes del que sera expres en la procura, lib. 4. tit. 16. cap. 3.

No pot fer transaccio, ni venda, si non tindra special mandato. Y si tindra pera védre, pot per la euicció obligar los bens de son principal, y no es tengut a obligar los seus, lib. 2. tit. 8. cap. 14.

Y fent allo pera que te procura sis donara sentència, no si retraxat. Y si fa mes del que li es manat no perjudica al principal, y si haura fet frau pot lis demanar per lo principal, si lo procurador tindra de que pagar, al tament si lo aduersari consenti en lo frau, y engany, no val la sentència en quāt sera lo frau y engany, lib. 2. tit. 8. cap. 3.

Deu lo procurador esser admes a donar raho de la absència de son principal aixi en ciuil com en criminal, perq lo principal no pot venir dauant de son jutge, lib. 2. tit. 8. cap. 10.

Si molts seran fets procuradors cascu per lo tot, lo qui pimer comença a demanar vna cosa aquell la proseguira, y no los altres, lib. 4. tit. 16. cap. 15.

Si los dos procuradors deuran al principal, ningun pot demanar al altre, si en lo manamēt, o procura no es expres, lib. 4. tit. 16. c. 11.

Lo procurador pot respōdre per son principal absent sens frau, si estara ben instruhit, y quant al jutge parra pot fer respondre al principal. Y estant en la Ciutat lo principal, responga ell mateix, y no lo procurador, sots pena de vint morabatins, lib. 2. tit. 17. cap. 4.

Lo procurador cobre lo que haura despes per son principal absent procurant, lib. 2. tit. 10. c. 10.

La sentència en la qual es condemnat lo procurador, es valedora, y si lo procurador es absolt, ho es tambe lo principal, lib. 3. tit. 1. cap. 23.

Si guanyara alguna cosa en plet en nom de son principal, si de guda, o no, deu restituhirla a son principal, lib. 2. tit. 8. cap. 18.

Lo qui cõprara, o adquirira alguna cosa en nom de procurador, encara que no tinga mandat, com apres sia ratificat, es adquirida al principal encara que no li sia lliurada, porque aquell se enten q fa la cosa que la mana fer, o la te per ferma apres de feta en son nom, lib. 9. tit. 14. cap. 7.

Lo qui vene sa casa propria en nom de procurador, com a cosa de son principal no val la venda, lib. 9. tit. 14. cap. 8.

Lo procurador pot esser demanat per lo principal per lo que haura mal procurat, lib. 4. tit. 16. cap. 1.

Y pot cobrar de son principal lo que ab son manament haura pagat, encara que no hi sia condemnat, lib. 4. tit. 16. cap. 5.

Y essent manat que preste gratiosament, si per la cosa prestada lis donara res, deu restituhir al principal, lib. 4. tit. 16. c. 4.

Si lo procurador ab scripts, o sense scripts haura cobrat alguna cosa de son principal, donelay tantost essentne request; o estiga pres fins que lay done, lib. 2. tit. 8. cap. 19. Y si lo Governador traura de la preso al tal procurador, pague de sos bens al principal, lib. 2. tit. 8. cap. 21.

Si alguns factors de mercaders no donaran a sos amos bon cõpte, estiguen presos fins que hagen satisfer, Jacob. 2. prinile. 153.

Los administradors de les pecunies de les ciutats, y viles Reals, y los compradors dels drets de aquelles estiguen presos fins que hagen pagat segons es dispost per fur. Alfons. 3. lib. 2. tit. 8. c. 22.

La mare que haura despes alguna cosa en criar son fill, o lo marit que haura despes per sa muller en malaltia, o padastre que haura despes per son fillastre en aliments, y pagarli mestre, no podrà demanarho, com se entenga que ho hagen fet per affectio: si lo padastre no haura protestat que ho ha fet ab animo de cobrarho, lib. 2. tit. 10. cap. 4.

Qui haura despes en curar, o donar a menjar a algun esclau qui estara fora la casa de son señor, pagueli lo señor les messions que haura servant quant jurara que son lo qui les haura despes, y sino les pagara tingas per aquelles lo esclau, lib. 2. tit. 10. c. 2.

Si lo negociador haura rebut cosa a altre deguda, y lo crehedor ho haura tengut per ferm, no ho puga mes demanar lo crehedor al deutor, mas al negociador si, lib. 2. tit. 10. c. 1.

Qui paga per altre ignorant, o no volent lo crehedor, no es ab solt, lib. 2. tit. 10. cap. 12.

Si lo fill pagara per son pare, o mare absents, cobraroha, y si feran

seran presents no ho cobre, lib. 2. tit. 10. cap. 4.

Qui sent negocis de son germa, o germana, o altre parent paga-
ra algun tribut, cobreho, lib. 2. tit. 10. cap. 9.

Qui en negocis de algun absent haura fet despeses vtils, cobre-
les, y les inutils no, lib. 2. tit. 10. cap. 10.

Qui haura despes en adobar cosa de altre, no ho cobre, libro 2.
tit. 10. cap. 9.

Lo negociador no es tengut de cas fortuhit, sino sera pactat, lib.
2. tit. 10. cap. 8.

Lo señor es tengut per los contractes, y fets que fara lo factor
per aquell posat a les negociacions, y mercaderies, com seria a cõ-
prar, y vendre draps, forment, oli, vi, o altra cosa, o a tenir hostal,
tauerna, o nau, lib. 2. tit. 16. cap. 6.

De usufructu, Cap. 79.

Quia tam in contractibus, quam in ultimis voluntatibus sæpi-
simè fit mentio de usufructu, ideo de ipso hic breuiter agen-
dum est.

Ususfructus est ius vtendi, & fruendi alienis rebus, salua illarum
substantia.

Ususfructus est duplex, scilicet formalis, & causalis. Formalis est
qui à proprietate & substantia separatus est, vt est ille quem habet
ususfructuarius in re, quam habet ad vsumfructum. Causalis vsumfru-
ctus est qui seruit illi, qui habet proprietatem, & vsumfructum.

Ususfructus constituitur tribus modis, scilicet, stipulationibus,
pactionibus, & ultimis voluntatibus.

Si ususfructus constituitur, siue debetur in prædio urbano, scilicet
in domo, tunc ususfructuarius potest dñm proprietatis de domo
expellere, & in domo per se cum sua familia habitare, & domum
alteri locare, vel gratis concedere, & recipere redditus, & obuētus.
Si autem est in prædio rustico aratorio; tunc debet habere fructus
naturales, & industriales. Naturales sunt qui ex sui propria natura
nascuntur, vt sunt fructus arborum; scilicet pirum &c. Industriales
fructus sunt qui nascuntur industria, & cultura, vt frumentum, & vi-
num, & omne genus bladorum.

Ususfructuarius tenetur præstare cautionem de bene vtendo, &
fruendo arbitrio boni viri. Et non sufficit iuratoria cautio, quia
cautio simpliciter prolata intelligitur de fideiussoria. Et non po-
test remitti per testatorem. Ioannes Aloysius Riccius in collecta-
neis, collecta. 1035.

I

Quan-

Quando testator relinquit usufructum uxori suae hoc modo
 Item relinquo dictam Mariam t. dilectissimam uxorem meam pro-
 pter mutuum amorem, & dilectionem, quam adinuicem inter nos
 habuimus, dominam, & usufructuariam omnium bonorum meo-
 rum toto tempore eius vitae, si, & in casu, quo vitam vidualem, &
 honestam serauerit. Est notandum, quod hoc legatum quando sunt
 instituti heredes extranei, importat plenum & integrum usufruc-
 tum. Si autem sunt instituti filij legitimi, & naturales qui à iure
 possunt institui, tunc importat solummodo quod dicta domina ha-
 beat post mortem mariti nomen domine, & praeminentiam, sicut
 habebat in vita viri, & habebit usufructum omnium bonorum qua-
 renus sufficiat sibi ad alimenta secundum facultatem & dignitatem à
 se ipsa tantum, & non à manu filiorum percipiendum; & hoc fauo-
 re liberorum. Et haec habent locum etiam si apponantur verba ple-
 num, & liberum usufructum quantumcunque importantia, nisi
 apponantur ista verba, videlicet, Item relinquo dictam Mariam
 t. uxorem meam, dominam, & usufructuariam omnium, & quo-
 rumcunque bonorum meorum, toto tempore vitae illius, si, &
 casu quo vidua steterit, & vitam vidualem, & honestam seruaue-
 rit: Ita tamen, quod haec mea dispositio non importet alimenta
 tantum, sed etiam consequatur, & cum omni effectu habeat ple-
 num, liberum, & integrum usufructum omnium bonorum
 meorum. Et circa regulationem dicti usufructus ad alimenta tan-
 tum est quaedam sententia per Regiam Audientiam Valentiae lata,
 & per Franciscum Paulum Alrreus Regium Scribam mandati, pu-
 blicata die 6. Aprilis anni 1591. inter partes Annae Tarrega, & Hie-
 ronymi Pasqual certo nomine.

Vinitur usufructus multis modis. Primo morte usufructuarij.
 Item per maximam capitis diminutionem, id est, quando usufructua-
 rius amittit ciuitatem, & libertatem. Item per mediam capitis di-
 minutionem, scilicet, quando amittit vnum ex praedictis. Item quā-
 do per decem annos inter praesentes, & viginti inter absentes stat
 quod non capit usufructum. Item si usufructuarius cedit usufruc-
 tum proprietario. Item tollitur usufructus corpore perempto,
 nam si aedes, in quibus consistit usufructus, incendio cōbuste sunt,
 vel earum vitio, aut terramotu corruerunt, usufructus perit, & ne-
 aere quidem usufructus debetur.

Eisdem modis, quibus constituitur usufructus; etiam nudus vfus
 constitui solet, & eisdem modis finitur.

Usurarius

Vfusarius est qui habet nudum vsum alicuius rei, & minus habet quàm si haberet vsumfructum, nam qui edium vsum habet, hactenus in habere intelligitur, vt ipse tantum inhabitet: nec hoc ius ad alium transferre potest, nec dictas ædes locare, nec gratis concedere, cū his qui vsumfructum habet, possit hæc omnia facere.

Angustior est seruitus vsus, quàm habitationis: nam cui habitatio data est, non tantum inhabitandi ius habet, sed etiā alteri locandi, & concedendi, cui vero vsus conceditur, ipsum solum vti oportet, vt in instituta lib. 2. tit. 5. de vsu, & habitatione.

Si sunt duo cōfructuarij, vno perdete, alteri accrescit, ff. de vsufr. accrescit, l. 1. §. pen.

De vsufructu iuxta foros Valentie, Cap. 80.

Qui tindra vsufuirt en alguna cosa deu millorar la propietat, y no pijorarla, lib. 3. tit. 14. c. 5. y per ço qui te vsufuirt de casa deu refferi les teulades, y parets. Y lo vsufructuari de cāp, si algun arbre se secara, sia seu, y plāten altre: y si se arrancara per vellea, o força de vent, o terratremol, no es tengut a plātane altre, lib. 3. tit. 14. cap. 4.

Qui te vsufuirt deu assegurar al propietari de tornarli la propietat illesa, lib. 3. tit. 14. cap. 1.

Los fruyts pēdents madurs com no siē segats, tallats, ni collits, son del vsufructuari; y quant aquell sera mort, los fruyts pēdēts, tallats, segats, o collits, son del propietari, y no del hereu del vsufructuari sinols tindra en sa casa, lib. 3. tit. 14. cap. 6.

Lo propietari pot obligar, y dispōdre de la propietat també durant lo vsufuirt, lib. 3. tit. 14. cap. 6.

Lo pare, o auí es vsufructuari dels bēs del fill, o net q̄ està en sa potestat, fins q̄ lo fill, o net tinga edat de vint y dos anys, o sia casat, o emācipat, q̄ en tals casos pot cobrar sos bens: y la filla pot cobrarlos quāt se casara; y si bēs mobles li perueñdran, venals lo pare, y cōpre alguna propietat, y fino ho fara, siā destret per la Cort; y no pot vendre ninguna propietat, mas deules guardar. Y si los tals bēs serā deixats al fill ab cōdicio q̄ lo pare no hi tinga lo vsufuirt, o si lo pare ha deixat, o diffinit lo vsufuirt, o lo pare y fill succehirē abintestat a algu germa, o lo fill ha ocupat la heretat cōtra voluntat del pare, o alguna cosa sera donada al fill, o filla per donacio per nupcies, o per dot, o en les coses que lo fill haura ganuyat per sa art, offici, o industria, o en la guerra, o en lo vsufuirt deixat al fill, o en les coses que per lo Princsp li seran deixades, lo pare no hi te lo vsufuirt, ni propietat, libro 6. titulo 2.

cap. 3. Y lo tal vfufruyt dels adueticis cessa si lo fill morira menor de edat de poder testar, salua al pare sa lilegitima, Philip. 1564. f. 15. tit. 4. cap. 107.

Lo vfufruyt que fera deixat a algu aixi que sia a vida, com a cert temps, spira per mort del vfufructuari, lib. 3. tit. 14. c. 3.

Deixat lo vfufruyt per lo marit a la muller, si aquella se casara segona vegada, o fornicara pertlo, y deuse tornar als fills del marit quel deixa. Y si per esser los fills menors deixaran de cobrarlo, poden apres cobrar la cosa ab tots los fruyts ques podien rebre, lib. 5. tit. 2. cap. 1. entenenent allo esser dit vfufruyt que sobra de la cosa, deduhides les despeses necessaries, lib. 9. tit. 16. c. 18.

De testamentis, Cap. 81.

HActenus fuit actum de prima parte principali artis notariæ, scilicet de contractibus, nunc agendum est de secunda illius principali parte, hoc est de ultimis voluntatibus, nempe de testamentis, codicillis, & donationibus causa mortis, de quibus breuissimè tractatur in hunc qui sequitur modum.

Ultimarum voluntatum tres sunt species, scilicet, testamenta, codicilli, & donationes causa mortis, quibus omnis testati materia continetur.

Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult cum institutione hæredis, vel sic; testamentum est quædam solemnis ordinatio, siue voluntatis dispositio cum institutione hæredis.

Testamentum est duplex, scilicet in scriptis, & sine scriptis, siue nuncupatiuum.

Testamentum in scriptis dicitur illud quod fit cum solemnitatibus, vt quando quis testatur in scriptis, & testes ignorant contenta in testamento, quia illud clausum & sigillatum tradit testator tabellioni coram tribus testibus, dicendo, Hoc, quod tibi trado, est meum testamentum, & vltima voluntas mea in eo continetur. Et tabellio illud sic clausum coram testibus cum eorum firmis, & seu cum solemnitatibus à iure & foro requisitis penes se in commendam suscipit, & de his recipit instrumentum publicum. Et hoc testamentum appellatur vulgo, Testament clos, tam quia fit in forma plicæ clausæ & sigillatæ, quam quia nihil ex contentis in eo sciunt, nec intelligunt testes, & sæpe nec ipse tabellio.

Testamentum sine scriptis, siue nuncupatiuum dicitur quando testator

testator declaravit suam voluntatem coram tribus testibus, & tabellione, ita ut ipsi sciant in eo contenta, & coram ipsis palam, & dilucide nuncupantur, & exprimuntur testator, heres institutus, legatarij, & omnia quæ in testamento disponuntur, & non interveniunt reliquæ solemnitates quæ in testamento in scriptis requiruntur. Et ob id dicitur testamentum nuncupatium, sine sine scriptis; hoc est, sine solemnitatibus, licet communiter in scriptura redigatur eo, quia scriptura hic non ad substantiâ interponitur, sed ad perpetuam rei memoriam. Et istud testamentum vulgo appellatur, Testamentum vbert. Et huiusmodi testamentum nuncupatium potest fieri duobus modis, scilicet, aut coram tabellione, & tribus testibus, ut superius dictum est (& hæc testamenta sunt magis in usu, & frequentius fieri solent) aut sine tabellione coram quinque testibus. Et in hoc secundo casu debet servari forma per foros huius Regni præfixa, & introducta, videlicet quod testator, vocatis quinque testibus, qui eum cognoscant, disponit de bonis suis coram illis, iuxta eius voluntatem. Qui dicti quinque testes infra decem dies post dicti testamenti confectiorem, tenentur illud manifestare Iustitiæ illius loci, ubi factum fuerit sub infamiae pœna, ac etiam sub pœna restitutionis, & refectionis damnorum, quæ inde sequuntur. Et depositiones dictorum quinque testium debent recipi per Scribam Curiae dicti Iustitiæ coram tribus testibus, qui dictus Scriba teneatur prædictas depositiones celare, & nemini illas manifestare dum dictus testator vixerit. Et casu quo dicta manifestatio modo & forma prædictis non fiat per dictos quinque testes, tali in casu non valet dictum testamentum. Et postea prædictis sic, ut præmittitur peractis sequuta morte testatoris, dictum testamentum de provisione dicti Iustitiæ, ad instantiam heredis, seu alterius personæ interesse habentis, per dictum Scribam publicari debet, & per ipsum copia tradi, ut suæ debitæ executioni mandari possit.

Quilibet potest suum condere testamentum, & secretò tenere, dummodo sit scriptum sua propria manu, vel alicuius notarij publici, illoque clauso, sigillato, ligato, & per tres, aut quatuor testes rogatos subscripto, & firmato, & coram illis dicendo illud esse suum vel unum testamentum, etiâ si dicti testes ignorauerint contenta, & scripta in illo, nihilominus illud valet, & tenet. Et sufficit quod vno solo sigillo sit sigillatum pro omnibus dictis testibus. Si autem fuerit propria manu ipsius testatoris scriptum, à suo proprio, vel alieno sigillo sigillatum, ac etiam si nullum habuerit sigillum, casu

T 3

quo

quo testator extra villam moriatur, valet huiusmodi testamentum; quamvis non interueniant notarius, nec testes, nec subscriptio, nec sigillum, nec dixerit coram testibus illud esse suū vltimū testamētum, vt in foris nouis Valentiz, lib. 6. tit. 4. cap. 18.

Nota quod fuit ingens dubium in Regia Audientia Valentiz; an ista solemnitas sigilli sit de substantia huius testamenti in scriptis, taliter quod ea deficiente, sit nullum testamentum. Et post longam, & controuersam altercationem in causa dels Barberans vil-
la de Ombryent, fuit declaratum testamentum Gasparis Barbera in scriptis propria eius manu confectum absque vilo sigillo, validū esse; cum sententia sub auditione Couarruias lata, & promul-
gata, & per Nicolaum de Hona, Regium Scribam mandati, publicata, die 17. Decembris, 1588. & per S. A. C. confir-
mata.

Nota etiam, quod quamvis huiusmodi testamentum in scrip-
tis non sit scriptum propria manu ipsius testatoris, sufficit ta-
men quod sit subscriptum, & firmatum eius manu; quia idem o-
peratur subscriptio, ac si a subscribente tota scriptura fuisset con-
fecta. Tiber. Decian. inter consilia Menno. in subscriptione consil.
123. num. 9. Deci. ab eo allegatus cons. 11. num. 16. vbi dicit, quod
in subscriptione virtualiter omnia representantur, quæ in actu prin-
cipali continentur.

Testamentum factum in posse inimicorum valet, nisi per vim,
& coactè factum fuerit, & hoc secundum foros huius Regni Valen-
tiz. Secundum vero ius commune eius, qui apud hostes est, testamē-
tum quod ibi fecit, non valet, quāuis redierit; sed quod dum in ci-
uitate fuerat, fecit, siue redierit, valet iure postliminii, quia retro-
fingitur semper in ciuitate fuisse, siue illic decesserit, valet ex lege
Cernelia, quia fingitur hora captiuitatis pramula (& sic in liber-
tate) decessisse, vt in instituta, lib. 2. tit. 12. quibus non est permissū
facere testamentum, §. eius qui.

Cæcus naturaliter, vel casu, & orbatus utroque lumine, secus
si vno tantum, non potest facere testamentum, nisi coram septem
testibus, & tabellione, vel alio loco eius, si non inueniatur tabel-
lio, dilucidius voluntatem suam declararet; & in hereditatibus, &
in legatis, & omnia in scriptis referantur, vt in instit. libr. 2. tit. 12.
quibus non est permissum facere testamentum, §. cæcus cum solem-
nitate, &c. Per foros tamen huius Regni cæci possunt testari adhibi-
tis tribus testibus, & tabellione tantum.

Testa-

Testamentum sine hæredis institutione, licet de iure communi non valeat, tamen iuxta foros huius Regni tenet, & est validum, quia per dictos foros potest testator disponere de bonis suis per legata nullo instituto hærede.

Quando testator disponit cum hæredis institutione, & omittit aliqua bona, tunc illa pertinent ad hæredem institutum. Si autem disponit per legata, & omittit aliqua bona, tunc in illis succedat non legatarij, sed venientes ab intestato, & in hunc modum est dispositum per foros Valentie.

Quilibet potest de bonis suis disponere, & hæredem sibi instituere extraneum, omittis filiis, ascendentibusque, & descendentibus, auferendo illis legitimam, dummodo de illis mentio fiat, & aliquid ipsis relinquatur pro parte, & legitima, & pro omni alio, & quocunque iure illis in bonis ipsius testatoris quomodocunque, & qualitercunque competente, iuxta dictos foros huius Regni Valentie.

Quilibet institutio hæredis potest reuocari tam in testamento, quam in codicillis, & in his potest heres institui secundum dictos foros.

Licet per ultimum testamentum reuocatur primum, quantumvis iuratum, iuxta foros Regni, tamen secundum, siue ultimum à primo declarationem recipit; Menoch. lib. 1. suorum consiliorum, cons. 85. nu. 16. & 17.

In testamento debent interesse tres testes masculi, qui debent videre, & audire ipsum testatorem, & eius dispositionem, alias non valet testamentum, & in illo notarius receptor debet apponere, si ipse, aut testes, aut aliquis eorum cognoscant, aut cognoscit testatorem; & si nemo illud cognoscit, tenetur talis notarius manifestare dictum testamentum iustitiæ loci ubi confectum fuerit, sub poena falsi, continuando in dicta manifestatione nomen testatoris, seu codicillantis & chalendarii; & illo mortuo debet publicari tale testamentum, seu codicillus infra tres dies proximos post mortem ipsius disponeris vel postquam dicta ultima dispositio fuerit ducta ad locum ubi hæredes, aut manumissores existent, iuxta dictos foros.

Testis scriptus in testamento, vel in quouis publico instrumeto, ubi disponitur de re sibi nociva, seu præiudiciali; nullum amittit ius, si ipse illud tunc temporis ignorabat, secundum foros prædictos.

Manumissor potest esse testis in testamento, in quo manumissor relinquitur, per dictos foros.

Non dicitur nullum testamentum, quia non sintrogati testes, neque propter præteritionem filij nati ante, vel post confectionem ipsius testamenti, dummodo instituatur hæres aliquis ex descendē- tibus, vel ascendētibz testatoris. Et hoc casu talis præteritus potest petere legitimam. Et si fuerit institutus extraneus præteri- to filio, vel descendente, aut ascendente testatoris, tunc testamē- tum est nullum quoad institutionem extranei tantum. Et si fuerint instituti filij, vel ascendentes, aut descendentes, & aliquis extra- neus, seu extranei præterito filio nato, seu nascituro ipso testato- re sciēte, vel ignorante, tali in casu non valet testamentum quo- ad institutionem extranei, imo illius portio peruenit, & pertinet ad dictum filium præteritum, quæ si non sufficiat ad legitimam, de- bet fieri supplementum ex alijs bonis ipsius hæreditatis. Et si fue- rint instituti ascendentes, vel descendentes præterito filio, hoc in casu talis præteritus potest agere ad legitimam. Declarando, quod legitima, si sunt quatuor filij, est tertia pars bonorū, quæ inter om- nes est æquali et diuidenda. Et si sint quinque, vel plures filij, est legitima in hoc casu medietas omnium bonorum æqualiter etiam inter omnes filios distribuenda. Et bona hæreditaria dicuntur quæ remanent, & supersunt deducto ære alieno. Hæc omnia sunt sic, vt præmittitur, disposita per dictos foros præsentis Regni Valentie.

Legitima debetur descendētibz, & ascendētibz legitimis & naturalibus, & ex legitimo matrimonio procreatis & natis.

Falcidia est quadrans, vel quarta pars totius hæreditatis, quæ hæ- redi instituto retinetur, siue conceditur, & detrahatur de legatis.

Falcidia habet locum quando testator legauit ultra modum de- bitum, & aliàs datum sibi à lege, & hæres facit inuentarium; nā ibi hæres est grauatus, quia non potest suam quartam, siue suam legiti- mam habere. Modo habet locum lex Falcidia de legatis, vt hæres possit habere suam legitimam detrahendo quartam de legatis. Si vero hæres non fecerit inuentarium, tunc non poterit detrahere quidquam de legatis per dictam legem Falcidiam. Imo si deficerēt legata, tenetur hæres ad illa integrè soluēda de bonis suis proprijs ubi inuentarium non fecerit.

Appellatur lex Falcidia ab auctore, scilicet à Cayo Falcidio.

Casus in quibus cessat ratio legis Falcidie. Primus est quando te- stator hoc expresse dixit in testamento, vt non detraheretur Falcidia

dia

dia de legatis, quia bene scit vires sui patrimonij. Secundus, quando legata fuit legitima iure legati, quia filius fuit institutus in modico, & postea fuit legata sibi sua legitima iure legati. Tertius, quando dos legata est uxori, modo de dote detrahi non potest Falcidia. Quartus in legatis à milite factis, nam etiam in illis legatis non habet locum lex falcidia. Quintus, in libertatibus legatis. Sextus in legatis factis ad pias causas. Septimus, quando apparet delictum heredis, quia cancellavit legatum de testamento. Octauus, quando hæres non fecit innentatium. Nonus, in legatis solutis.

Quarta Trebellianica est quædam portio, quæ hæredi de tota hæreditate restituenda grauato debetur per Senatusconsultum Trebellianum. Et non solum debetur hæredi suo, sed etiam extraneo. Et hæc detrahatur ex vniuersali hæreditate.

Non potest testator relinquere bona generosis, qui non sunt de foro Valentia, nec clericis, nec religiosis, nec religionibus, alias non valet talis dispositio, imo bona ipsa veniunt, & pertinent ad proximiores in gradu ipsi testatori, iuxta dictos foros Valentia.

Nota, quod triplex est titulus succedendi, scilicet vniuersalis, ut quando hæres institutus est in totum ab aliquo. Item particularis, ut quando quis est ab aliquo in aliqua parte institutus, siue in tertia, siue in quarta, siue in alia. Item singularis, ut quando quis est in aliqua re institutus, scilicet in ceterum libris, vel in aliqua domo, vel alia re certa. Et prodest hoc scire, quia successor vniuersalis, siue particularis alicuius habet sustinere onera & commoda hæreditatis pro illis bonis siue pro ea parte, in qua est hæres respectiue institutus. Successor vero singularis non sustinet commoda, vel incommoda hæreditatis, licet illa res quæ fuit sibi legata valeret plusquam cetera bona, quæ superextant; & hic habetur, & reputatur proprie & verè pro legatario.

Testamenta, & aliæ ultimæ voluntates debent fieri, & ordinari in lingua materna, iuxta dictos foros Valentia.

Testamentum debet fieri vno contextu absque aliqua interruptione, vel actus extranei interpositione, nisi necessitas personæ testatoris, vel testium hoc requireret. Et idem seruari debet in codicillis, & in donatione causa mortis.

*Qui possunt facere testamentum, & quomodo,
& qui non. Cap. 82.*

M

Surdus,

Surdus, aut mutus à natura non potest testari, si iam non audiat, aut loquatur quandoque. Item nec prodigus, cui est interdicta bonorum suorum administratio, nisi in casu quo haberet iam confectum testamentum ante dictam interdictionem, nam in isto casu illud tenet & valet. Et nota quod iste prodigus, cui est interdicta bonorum administratio, potest testari inter liberos suos, Bal. conf. 235. lib. 1. Item nec minor quindecim annorum potest testari, secundum foros presentis Regni, & eius, ac etiam furiosi testamentum non conualefcit, licet efficiatur maior quindecim annorum, vel sanæ mentis, vt in instit. tit. 12. quibus non est permillum facere testamentum, §. impubes.

Siquis fecerit suum testamentum, & postea fuerit factus surdus, aut mutus, tamen in casu valet testamentum iuxta dictos foros, ac etiam de iure communi, vt in instit. dicto tit. 12. quibus non est permillum facere testamentum, §. mutus, & surdus.

Item seruus non potest testari, nec monachus post emissam professionem, nec hæreticus.

Item furiosus, & quicumque mentecaptus, quia hic nomine furiosi intelligitur, non potest testari, quia non est sanæ mentis. Si vero habeat dilucida intervalla, interim illis duratibus poterit testari, dum tamen completum sit testamentum antequam superueniat furor, vel morbus. Et si forsan ad mentem redierit talis furiosus, seu mentecaptus poterit tunc licite testari, & alias de bonis suis ad libitum disponere, & quosvis contractus legitimos facere.

Item excommunicatus secundum quorundam opinionem, non potest testari, quia omnes actus legitimi excommunicati sunt interdicti. Testamentum autem facere est actus legitimus, ergo excommunicatus non potest testari. Tamen dicendum est, quod excommunicatus non prohibetur nisi pro anima testari, quo vero ad alia testari & disponere potest de bonis suis.

Maior quindecim annorum, & minor viginti duorum annorum, etiam si sit sub patria potestatis; conficiens suum ultimum testamentum tenetur de bonis suis disponere hoc modo, scilicet de quatuor quintis partibus inter personas illi coniunctas intra quartum gradum inclusiue, alias succedunt proximiores in gradu, qui ab intestato succedere deberent. Et de alia quinta parte potest disponere inter quos voluerit, etiam si sint extranei. Completis vero dictis viginti duobus annis potest de bonis suis testari, & disponere ad suas omnimodas voluntates, iuxta dictos foros.

Filia

Filia maritata nullos habens filios, quando vult suum condere testamentum, tenetur ad id patrem suum, aut matrem suam conuocare, si fuerint præsentem in Ciuitate, seu eius termino, & quacunque disposuerit, facta dicta conuocatione ad diem certum, & horam certam, & non comparente dicto patre; vel matre, vel comparente, & etiam contradicente, valent & tenent. Et si dicti parentes fuerint absentes à Ciuitate, seu eius termino, non tenetur talis illos, nec quemquam alium conuocare, & poterit tunc suum facere testamentum, & erit omnino validum, iuxta foros huius Regni. Et nota, quod si talis filia testata fuerit non facta dicta conuocatione, & reliquerit aliquod legatum pium, tunc huiusmodi testamentum quoad dictum legatum valet fauore causæ piæ, quo vero ad reliqua in eo disposita corrumpit, iuxta dictos foros; & ita fuit declaratum per Regiam Audientiam, sub auditione Doctoris Ioannis Hieronymi Blasco, cum sententia publicata per don Ioannem Daça, Regium Scritibam mandati die 3. Augusti, anni 1615. inter Angelam Garcia & de Ferrer, & litis confortes ex vna, & conuentum monasterij sancti Augustini, ex altera partibus.

Testamentum factum in posse inimicorum valet dummodo non sit factum per vim, & coactum, secundum dictos foros.

Est tamen notandum, quod senectus, vel corporis infirmitas non impedit testamenti factionem, dum tamen aliàs appareat testatorem sana mente potiri, nam in sene præsumitur perseverantia integritatis mentis; unde plus valet umbra senis, quam ensis iuuenis.

Intestatus est non tantum qui testamentum non fecit, aut non iure fecit aut id quod fecerat ruptum, irritumve factum est, sed etiam is, ex quo nemo hæres extiterit, in instit. lib. 3. de hæreditatib. quæ ab intestato deferuntur. tit. 1. intestatus.

De legatis. Cap. 83.

Legatum est donatio quadam à defuncto relicta, & ab hærede præstanda.

Legare potest ille solus, qui potest facere testamentum, & ei soli potest legari, qui potest hæres institui.

Legari non potest res sacra, vel sancta, vel religiosa, & generaliter illæ res, quarum commercium non habemus, legari non possunt. Itæ legari non possunt ea, quæ in rerum natura non sunt, nec esse sperantur, ut Ypocentaurus, Chimera, & similia. Res autem futuræ

V 2

bene

bene legari possunt, ut fructus, & pertus futuri & similes. Et tandē regula generalis est quod possunt legari ea, quæ sunt, & quæ futura sunt, quorum habemus commercium, ut dictum est. Sed ea, quæ nō sunt, nec esse, aut fore sperantur, nec de ipsis commercium habemus legari non possunt. Et huiusmodi rebus legatis nec ipsæ, nec assimilatio earum debentur, l. idem Iulianus, §. constat, de legat. i.

Si testator dicit; Vnum ex equis meis lego Petro, & alium Ioanni, tunc petrus, qui est primo nominatus, debet prius eligere, quia attenditur iste ordo verborum, secundum Bart. & Alexan, in l. qui duos, ff. de legat. i.

Si testator legauerit rem alienam, siue sciuerit, siue ignorauerit alienam esse, tenetur hæres illam emere, & tradere legatario, si poterit illam habere pro iusto pretio, alias tenetur hæres iustum dictæ rei legatæ pretium, seu valorem ipsi legatario soluere, iuxta foros Valentia.

Si res aliqua ipsius hæredis fuerit à testatore legata alicui, & hæres adierit, & acceptauerit hæreditatē, tenetur illam tradere legatario; salva semper hæredi sua legitima, iuxta dictos foros.

Si post factum legatum res legata per ipsum testatorem obligata fuerit, vel impignorata, valet dictum legatum, & hæres tenetur dictam rem legatam liberam & exemptam à quavis obligatione, & impignoratione ipsi legatario tradere. Si autem testator sciebat dictam rem legatam fuisse ante confectionem testamenti, & ante dictum legatum obligatam, seu impignoratam, tunc hæres tenetur illam liberam & exemptam à dicta obligatione, vel impignoratione tradere legatario. Si vero testator ignorabat rem legatam esse obligatam, seu impignoratam; tunc non valet legatum, nisi dictum legatum fuerit factum alicui personæ coniunctæ, aut alteri, cui testator voluisset relinquere totidem de bonis suis, secundum dictos foros.

Si testator relinquerit legatum alicui filio suo nascituro, si postea illi nascetur plures filij, tali in casu unicuique ex dictis filiis debet solui consimilis quantitas, quanta erit in dicto legato contenta, iuxta dictos foros.

Si aliqua res fuerit legata pluribus, pars illius, qui non agnouerit, vel non acceptauerit legatū, accrescit cæteris collegatarijs equis partibus & portionibus. Et casu quo dicta res legata non possit diuidi, tunc debet vendi, & pretium illius diuidi inter ipsos legatarios, ut dictum est, secundum dictos foros. De iure autē communi,

ut in

ut in instit. lib. 2. tit. 20. de legatis, §. si eadem res, est dispositum circa prædicta in modum sequentem: Si eadem res duobus legata sit, siue cōiunctim, siue disiunctim, si ambo perueniāt ad legatum scinditur inter eos legatum; si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut viuo testatore decesserit, vel alio quoquomodo defecerit, totum ad collegatarium pertinet. Et hoc iure accrescendi.

Si domus, aut terra fuerit legata, res omnes illi affixæ, quæ abstrahi non poterūt sine deterioratione ipsius rei, debent esse ipsius legatarij; reliquæ vero res commodatæ, aut quomodolibet in dicta re legata positæ, non comprehenduntur in dicto legato, iuxta dictos foros.

Si omnes seruæ fuerint legatæ, non comprehenduntur in dicto legato serui. Si vero fuerint legati omnes serui, tunc comprehenduntur etiā & seruæ; quia sub masculino fœmininū cōtinetur, nō autem sub fœminino masculum, secundum dictos foros.

Si testator legauerit seruum, vel animal alicui, & hæres impetrus, ac requisitus ab ipso legatario non tradiderit illi dictam rem legatam, & postea seruus, seu animal moritur, tali in casu hæres tenetur ad æstimationem legati, propter ipsius moram; & etiā casu quo hæres dictum seruum, seu animal interfecerit absq; vlla culpa iuxta dictos foros.

Si legatum fuerit relictum sub conditione, aut ad certum diem, hæres tenetur præstare cautionem, & securitatem ipsi legatario ad id ut completa conditione, aut adueniente die soluet, seu adimplebit legatum, aliās legatarius detineat & possideat omnia bona defuncti interim, ac donec, & quousq; dictus hæres caueat, ut dictum est; ita disponit foros.

Quando legatur seruus nominando illum nomine aliquo, & fuerint reperti multi eiusdem nominis, tunc dominus illorum habet electionem dandi, & tradendi quem maluerit ex illis ipsi legatario. Et si monitus per iudicem non fecerit dictam electionem, tunc legatarij est electio. Si vero fuerint plures serui, & ex illis dominus legauerit aliquid alicui, non nominando illum seruum, isto in casu legatarius potest eligere quem maluerit, dum dicta electio fiat ex mediocribus in valore, & æstimatione, iuxta dictos foros.

Si testator generaliter fecerit legatum de vna domo, tali in casu si habuerit aliquam domum, aut iusserit emi, valet legatum. Et si habuerit plures domos, electio erit ipsius hæredis. Et si testator nullam habuerit domum non valet legatum. Et pari modo, si legauerit

uerit generaliter campum non exprimendo, nec declarando certam mensuram & quantitatem, non valet legatum quantumuis testator plures habeat campos, quia dando, & tradendo heres aliquem campum paruulum, & minimum quantitatis vnius manus adimpleret legatum, & satisfaceret legatario; & dictum legatum esset elusorium, & propterea non valet iuxta dictos foros.

Si alicui ex filiis fuerit res aliqua legata, reliquis filiis institutis heredibus, & dictus legatarius præbierit testatori, tali in casu accrescit ipsis heredibus aqualiter per dictos foros.

Quando res mobilis legatur cum grauiamine, quod post mortem legatarij restituitur alicui, tunc legatarius erit dominus rei legatæ durante eius vita. Et si amiserit possessionem dictæ rei, poterit illam recuperare vt dominus. Et casu quo dictus legatarius prædictam rem legatam alienet, tunc huiusmodi alienatio non valet, & potest substitutus illam recuperare, secundum dictos foros.

Si testator post confectum suum testamentum vendiderit, seu alienauerit rem in illo legatam, tunc dictam legatum remanet penitus extinctum, & resolutum, in reliquis vero valet testamentum, iuxta dictas forales dispositiones.

Si res legata recipit augmentum, siue diminutionem post factum dictum legatum, cedit in vtilitatem vel damnum ipsius legatarij in dictis casibus respectiuè secundum dictos foros.

Si testator reliquerit uxorem suam dominam, & potentem, siue senora, y poderosa, tali in casu hæres tenetur illi dum vixerit vidua, & honesta omnia ad vitæ suæ sustentationem necessaria moderate præstare. Et casu quo maritus relinquatur dominus, & potens in bonis vxoris, debet idem seruari interim, & quousque aliam uxorem non duxerit, iuxta dictos foros.

In legato alimentorum comprehenduntur cibus, potus, vestitus, calciatus, stagium, siue habitatio, & omnia corpori necessaria, iuxta dictos foros.

Si hæres extraneus tot legatis fuerit grauiatus, quantum importat hæreditas, potest tali in casu penes se retinere quintam partem omnium bonorum in dicta hæreditate recadentium, residuum vero tenetur ipsis legatarijs tradere, seu remittere, vt inter ipsos iuxta suorum legatorum portiones respectiuè diuidatur, secundum dictos foros.

Testator potest seruum suum, seu seruos suos in testamento, vel alijs manumittere, & a seruitute soluere, & liberare per dictos foros.

Sibon

Si bona aliqua mobilia fuerit legata, siue relicta ad opus alicuius suffragij anime ipsius testatoris, vel fuerit facta alia quavis legata, debent illa solui ab heredibus pro suis respectiue partibus, & portionibus aequaliter dummodo bona immobilia non dentur clericis, aut locis religiosis, per dictos foros.

Bona testatoris sunt & remanent tacite obligata, & hypotheca pro legatis, iuxta dictas forales dispositiones. Et de iure comuni potest legatarius petere, & persequi suum legatum triplici actione, videlicet personali, in rem, & hypothecaria, in fiti, libr. 2. tit. de legatis. §. post hac videamus.

Legatarius debet capere rem legatam, & eius possessionem a manu heredis, alias cadit a iure suo, quando illam caperet non vacantem propria auctoritate, & cum vitio, i. non est dubium, & ibi Bar. & DD. C. de legat. Et hoc quando hereditas erat adita, alias non cadit a iure suo, sed tenetur restituere possessionem heredi, vt possit detrahere Falcidiam, & deinde ipse debet heredem conuenire, l. 1. §. redigantur, & ibi glos. ff. quorum lega. & Bart. in l. non est dubium.

Falsa causa legato adiecta non nocet; veluti cum quis ita dixerit, Petro, quia me absente negotia mea curauit, centum libras monetae Valentinæ, do, lego: vel ita; Petro, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, centum libras do, lego; licet enim neque negotia testatoris vnquam gesserit Petrus, neque patrocinio eius liberatus sit; legatum tamen valet. Sed si conditionaliter enuntiata fuerit causa: aliud iuris est, veluti hoc modo; Petro si negotia mea curauerit, centum libras do, lego, vt in insti. lib. 2. tit. 20. de lega §. longe magis.

De institutione heredum. Cap. 84.

Institutio heredis caput & fundamentum est totius testamenti, sine qua illud inutile est qualecunque tandem sit. Et hoc de iure communi, secundum autem foros huius Regni Valentiæ utile est, & valet sine institutione heredis, quia vnusquisque potest testari & disponere per legata.

Instituere heredem nihil aliud est quam aliquem iuris successionem nobis nominare: atque constituere, qui post mortem nostram omni re nostra, rerumque nostrarum iure plene potiatur.

Heres dicitur quasi herus, veteres enim heredes pro dominis appellabatur, successor vero iuris, & vniuersorum bonorum defuncti dicitur, qui deinceps eiusdem omnino potestatis, iurisque est, cuius defunctus fuit.

Hæreditas est successio in vniuersam ius, quod defunctus habebat tempore eius mortis.

Hæredis declaratio, & demonstratio certa esse debet. Si enim erratum fuerit in corpore, aut non constet quis institutus sit heres, nulla est institutio, nisi ex alijs apertissimis argumētis colligi possit de quo testator senserit. Quæ causa fuit Iustiniano, cur præceperit in testamento cœci (vbi maius periculum timetur) non solum exprimi debere nomina hæredum, verumetiam dignitates singulorum, ne sola, inquit, nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat. Quam sane cautela in alijs etiam omnibus testamentis obseruari valde consultum erit.

Hæc hæredis institutio pro arbitrio testatoris, vel purè fieri potest; ut puta; Titius mihi hæres esto: vel sub conditione vna, vel pluribus coniunctis, aut separatis, possibilibus tamen, ut Titius mihi hæres esto, si illud, & illud, vel si illud, aut illud feceris; in quo hæc est differentia, quòd heres ex coniunctis omnes, ex alternatiuis autem, vel separatis alterutram tantum implere tenetur conditione.

Non potest fieri hæredis institutio ex certo tempore, vel ad certum tempus; ut si quis ita velit instituere, Titius mihi ex calendis Augusti & in posterum heres esto: vel Titius mihi usque ad octauum annum proxime venientem heres esto. Neque enim recte sic substituitur; sed vti temporis sublato manet institutio, id est, perinde habetur, ac si illa purè facta esset. Si autem institutio facta fuerit ad tempus incertum, puta uxorem meam quamdiu vixerit, & ea mortua, Titulum hæredem instituo, valet talis institutio. Et in hoc quidē proposito casu, quando testator sibi in euentum illius incerti temporis de alio hærede prospexit, trahetur institutio ad causam fidei commissi. Sin vero de nullo alio hærede in euentum sibi prospexerit, tunc prior institutio est perpetua, & transmissibilis, ne vide licet pro parte testatus, pro parte vero intestatus decedat, quod nullo iure permittitur.

Impossibilis conditio adiecta institutioni, legato, vel fideicommissi vitatur dispositione pura remanente, in instit. libro. 2. titu. 14. de hæred. instit. §. impossibilis conditio.

Hæres non potest pro parte acceptare hæreditatem, & pro parte repudiare, iuxta foros huius Regni.

Si in testamento reperitur heres institutus in re, vel in quantitate, & non reperitur alius heres institutus in reliquis bonis, talis in casu huiusmodi heres non censetur legatarius, sed heres vniuersalis.

salis. Et hoc ne testator pro parte testatus, pro parte vero, intestatus decessisse inueniatur.

Hæres adiens hæreditatem censetur quasi contrahere cum debitoribus, & creditoribus hæreditarijs, l. apud Iulianum, §. si. ff. ex quibus causis in pos. ea. & l. ex maleficijs, §. hæres, ff. de actio. & obligat. & ibi not.

Aes alienum est quod nos alijs debemus; æs suum est quod alijs nobis debent.

Libera est instituendi facultas, ita ut possimus, & tot, quot, & quoscunq; etiam ignotos homines instituere hæredes. Poterit ergo institui homo liber. Item seruus, quia adeundo, & acceptando hæreditatem à domino suo sibi relictam fit liber ipso iure. Itē paterfamilias, filiusfamilias, pupillus, posthumus, mutus, surdus, furiosus, mentecaptus, prodigus, fiscus, hospitalia, pauperes Christi. Et quāquam regulariter hæc ita se habeant, tamen certæ quædam personæ sunt à iure exceptæ; quæ institui non possunt; & è cōtra quæ instituendæ sunt, & præteriri nequeunt. Institui igitur prohibentur deportati in insulam, hæretici qualescunq; collegia, & monasteria prohibita, improbi, detestabilesque læsæ maiestatis rei, & eorum filij. Item spurij, id est ex incestuoso, damnato cōgressu, stupro, aut adulterio, fortè nati, qui ab ipsorum patre institui nō possunt, etiā in minimo, cum tales nec matri quidem succedant, imo etiam alieni non sunt de iure communi, & iuxta foros huius Regni. Auius tamen ex legitimo filio nothum, aut ex notho nepotē instituere potest. Et est notandum, quòd præmissis non obstantibus, huiusmodi filijs de æquitate canonica præstantur alimenta, & fuerunt illis adiudicata cum diuersis sententijs Regiæ Audientiæ Valentiniæ.

Aliæ sunt personæ, quæ omnino, vel in aliquo institui debent, & præteriri à testatore nō possunt, tales sunt. Primo liberi nri ex iustis nuptijs à nobis procreati, & nati; & non ij tantū, verū etiā & posthumus, qui in utero matris adhuc tēpore conditi testamenti geruntur, cuius posthumus præteritione nō protinus ab initio infirmatur testamentum, sed ita demum cum natus fuerit: quo non nascente firmum, manet testatoris iudicium. Item nepotes, vel neptes ex filio, vel filia premortuis debent etiam in aliquo institui, vel exheredari, & non possunt à testatore præteriri, quia succedunt in locum parentum suorum. Item Monachi, & Moniales, eorumq; & earum Conuentus debent à parentibus in suis testamentis, & ultimis voluntatibus

luntariis, cū iure legari, quā aliās in aliquo institui, scilicet in quinq; solidis pro parte & legitima, & alio quocunq; iure illis in bonis dictorum testatorū quomodocunq; & qualitercunq; cōpetentibus, & cōpetituris; aliās enim si præteriantur possent testamentū querellare tāquam inofficiosum, & petere succissionem hæreditatis, aut legitimam. Et sic evitabatur lites, & querelæ, & testamenta parentum, & eorum bona ponentur in tuto.

Quid autem de naturalibus liberis? dic patrem nullo iure teneri ut tales instituat, si nolit, maxime si alios habeat legitimos; si vero cupiat pater eos in aliquo instituire, tunc distinguendi sunt casus, aut enim filios, seu descendentes legitimos & naturales habeat, & tunc naturalibus tantum non potest ultra viciam, hoc est ultra duodecimam bonorum suorum partem, relinquere. Si autem non habeat legitimos descendentes, sed parentes, aut alios ascendentes, tunc potest his trientem, hoc est tertiam partem bonorum suorum pro legitima portione relinquere; aut minus ad suam voluntatem, & in reliquo dictos filios naturales instituire. Si vero neq; descendentes, neque ascendentes habeat, tunc potest collaterales dimittere, & in tota hæreditate ipsos naturales instituire. Auth. licet, de filiis naturalibus. Similiter nepotes, siue ex filio naturali siue procreati, siue ex spurio, quia nulla lex id vetat. Mater autem, & ascendentes lineæ maternæ perinde tales liberos instituire tenentur, ac si essent legitimè nati, nisi mater esset illiustris, aut essent isti non naturales, sed incestuosi potius.

Appellatione parentis non tantum pater, avus, & proavus, & deinceps omnes superiores continentur, sed etiam mater, avia, & proavia.

Ad intelligentiam huius materię sciendum est, quod filiorum alij sunt legitimi tantum, alij naturales tantum, alij legitimi & naturales in simul, alij vero neque naturales, neque legitimi. Legitimi tantum sunt adoptivi. Naturales tantum sunt nati ex concubina v-nica, & in domo, & in dubitato affectu viro cōiuncta, & inter quos matrimonium liberè contrahi potest. Legitimi & naturales in simul sunt qui nascuntur ex legitimo matrimonio, siue ex nuptiis legitimis. Qui vero neque legitimi, neq; naturales sunt, dicuntur illi, qui ex illicito, vel damnato coitu nati sunt, & hi sunt multiplices, nam quidam dicuntur spurij, qui tribus modis appellantur spurij secundum ius civile. Primo modo qui patrem incertum habent, ut filius meretricis. Secundo modo, qui habent patrem certum, sed talem, qui

qui secundum Deum, & honestatis pudicitiam demonstrari non potest, ut filius sacerdotis, vel religiosi; non enim videtur esse qui non est habilis, vel qui non potest cum honestate demonstrari, ut iura dicunt. Tertio modo dicitur spurius qui natus est ex seruo libero. Alij dicuntur incestuosi, nepharii, & adulterini: unde incestuosus proprie secundum ius civile, est natus ex linea transversali in gradu prohibito; nã incestus dicitur inter tales cõiunctos perpetrari, licet alijs numerentur personæ. Nepharii dicuntur qui nati sunt ex linea descendente, vel ascendente, nã tales amplexus dicuntur nepharii. Adulterini dicuntur qui de adulterio nati sunt, scilicet ex muliere cõiugata, & ex alieno viro cõiugato, vel non cõiugato, aut ex viro cõiugato, & muliere libera. Aliquando autem isti tres ultimi appellantur ex coitu damnato, aliquando spurij, in iure vero canonico vocantur manseres, noti & spurij.

Hæredum alij sunt sui, & necessarij, alij necessarij tantum, alij extranei. Sui & necessarij sunt filij, seu liberi, qui sunt in potestate patris, & ideo sui, quia in eius potestate sunt: ideo necessarij, quia iure civili, veluti naturaliter sunt hæredes. Necessarij sunt tantum serui, quia si servus instituitur hæres, velit, nolit, tenetur hereditatem etiam suspectam adire, & ipsa institutione fit liber. Extranei sunt qui non sunt in potestate testatoris tempore eius mortis. Unde voluntarij hæredes sunt, & non compelluntur villo iure adire hereditatem, nisi cum instituti sunt hæredes; & rogati per fideicommissum alteri hereditatem restituere, quia tunc compelluntur adire hereditatem iudicis officio, & habitam restituere re, & verbo, vel saltem verbo. Et nota mulieri omnem hæredem esse extraneum, quia neminem habet in potestate.

Filius adoptatus debet in testamento in aliqua parte bonorum quantumvis minima pro legitima, & alio quovis iure illi cõpetente, aut in omnib⁹ bonis institui, alias poterit agere ad legitimam, si est suus & necessarius, puta si est nepos, alias nō, idē est in filio arrogato.

Instituta anima præteritis filijs, vel alijs descendensibus legitimis & naturalibus testamentum non revocatur in totum, nisi tantum quoad legitimam. Et ita fuit iudicatum per Regiam Audienciam cū sententia per don Ioannē Daça Regiū Scribam mandati publicata, die 6. Nouembris 1607. in fauorē Hieronymi Steue manumissoris, contra Auziam de la Torre.

Quæritur nunc utrum nepotes, siue nepres sint omnino instituendi, seu exheredandi? Respondetur, quod si testator habet filium,

X 2

vel

vel filiam emancipatum, vel emancipatam, vel in potestate, & de eo vel ea, habet nepotes, non est necesse de nepotibus facere aliquam mentionem, nam satis est si instituit patrem, vel matrem illorum, cum præcedat eos pater, vel mater tempore mortis testatoris aui, vel auia, nec refert an sit filius testatoris in eius potestate, vel emancipatus. Verum si testator viuit, & præmoriatur filius, vel filia ipsius testatoris relictis filiis, modo necesse est de his nepotibus facere mentionem, & aliquid illis relinquere pro legitima, & alio quocunque iure, quia in locum patris, vel matris habentur. Ponamus, quod quidam fecit testamentum, & instituit filium sibi heredem, qui filius habet filios, moritur filius institutus; postea moritur testator nullo alio condito testamento, & nulla de nepotibus facta mentione, quæritur an valeat testamentum, & an nepotes possint illud rumpere? Et responderetur, quod nepotes rumpent testamentum ex eo quod non reperiuntur instituti, & incipiunt esse sui heredes. Sed contra istud periculum dantur duo consilia, Primum scilicet, quod testator filios, & ex illis nepotes pariter instituat, aut filium instituat pure, & nepotes sub conditione; verbi gratia: Titium filium meum, vel eo mihi præmoriante nepotem, vel neptem, nepotesq; vel neptes ex eo superstitibus mihi heredes instituo. Secundum consilium est, quod testator relinquat aliquid dictis nepotibus, & neptibus pro legitima, & pro alio quocunque iure, &c. Modo nepotes non possunt rumpere testamentum quantumcunque pater, & mater eorum præmoriatur, Quæ dicta sunt de dictis descendantibus debent etiam intelligi de ascendentibus.

Hæreditas quandoq; aditur re tantum, ut quando administrat quis bona hæreditatis tanquam hæres; quandoque aditur verbo tantum, ut quando facit fieri instrumentum quomodo intendit adire hæreditatem; quandoq; aditur re, & verbo simul; ut quando gerit negotia, & facit instrumentum quomodo intendit gerere. Dicitur enim hæres adire hæreditatem gerendo se pro hærede in aliquo actu, vel nuda voluntate, vel verbis declarata.

Hæres non acquirit possessionem hæreditatis ipso iure sicut dominium, nisi eam actualiter apprehendat.

Hæres si semel adierit hæreditatem, non potest illam postea repudiare, & si semel repudiavit non potest eam adire, nisi sit minor viginti annorum, secundum foros Valentia; quia tunc iuuatur beneficio restitutionis in integrum.

Nota, quod inuentarium præsumitur omnia bona hæreditatis continere,

continere; seu hæres tot bona censetur habere, quot sunt descrip-
ta in inventario: proinde si creditores, vel alij plus dicant esse in
bonis; debent illud probare. Mantica. de inventa hæredis, fol. 10.

Inventarium unius alteri prodest ne sumptibus inventarij toties
conficiendi hæreditas minuatur, Fontanella gloss. 5. fol. 53. nu. 44.
cum sequen.

Hæres conficiendo inventarium multa beneficia consequitur.
Primo, quia non tenebitur ultra vires hæreditarias. Item, quia non
poterit compelli de debitis hæreditarijs, nisi finitis tribus mēsis
à die scientiæ suæ, quod fuit hæres institutus, qui à lege concedun-
tur ad conficiendum inventarium; quibus durantibus, hæres nullam
iuris, vel facti molestiam pati debet. Item, quia suo in casu poterit
detrahere de quolibet legato quartam Trebellianicam, quam de-
trahere non poterit nisi confecto inventario, per l. falci. ut superius
in hoc tractatu testamenti dictum est.

Inventariū debet ab herede inchoari intra triginta dies & ter-
minari intra alios sexaginta dies, postea immediate sequuturos, ita
quod habeat tres menses, & isti incipiūt currere à die sciētiæ quod
ipse fuit institutus hæres.

De tutoribus, & curatoribus, Cap. 85.

Tutor est qui datur liberis pupillis, vel à testatore, vel à Magi-
stratu, siue iudice ordinario. Curator autem est qui vel à testa-
tore, vel à dicto iudice datur adulto; vel furioso, vel mentecapto,
vel prodigo; vel bonis alicuius vaccantibus, & indefensis, & etiam
liti.

Tutores, & curatores debent dari minoribus quindecim anno-
rum, ac etiam minoribus viginti annorum tam in testamento, &
alia quavis ultima voluntate, quā aliās per Curiam, iuxta foros Regni.

Clerici, aut Religiosi in sacris constituti non possunt dari, & as-
signari in tutores legitimos, aut dativos. Attamen in testamento,
vel in alia ultima voluntate possunt assignari per personas con-
iunctas, aut miserabiles, aut per clericos, secundum dictos foros
Valentiæ

Non possunt esse tutores, nec curatores minores viginti anno-
rum, nec mutus, nec surdus, nec furiosus. Et casu quo fuerit nomi-
natus aliquis incapax, poterit esse tutor, & curator quando fuerit
factus capax, & minor quando fuerit factus maior, & furiosus quā-
do fuerit consequutus n. ca. ls sanitatem. Item nec mulier aliqua
potest

potest esse tutrix & curatrix testamentaria, vel dativa præter matrem, & aviam, in testamento, quæ si iterum uxoris amittunt dictam tutelam & curam. Item non possunt esse tutores, nec curatores illi, qui tanquam suspecti fuerint à dicta tutela & cura eiecti, vel qui ob legitimas causas fuerint ab illa excepti, & liberati. Item nec qui habent tres tutelas, aut curas. Item nec qui habet quinque filios. Item nec qui habet septuaginta annos. Item nec pauper. Item nec Baiulus; aut qui curiam regit, iuxta foros huius Regni.

Nota quod inter supradictos quinque filios excusantes à tutela, & cura comprehenduntur tam qui sunt in potestate, quam etiam emancipati, dummodo sint omnes superstitēs; adoptivi tamen filij, non profunt nisi tantum naturali patri. Si vero fuerint adoptati ab aliquo ascendentium, tunc profunt, non autem si ab extraneo. Item nepotes ex filio præmortuo profunt, quia in locum patris sui succedunt; ex filia non profunt; ut in instituta lib. 1. tit. 25. de exceptat. tuto. vel cura.

Tutor simpliciter datus, totius patrimonij tutor est, & ad universum patrimonium datus esse creditur, ut in insti. eodem loco.

Habenti tutorem tutor dari non potest. Si autem tutor aduersa valetudine, vel alia iusta causa negotia pupilli administrare impediat, & pupillus vel absit, vel infans sit, tunc iudex nominabilis & constituet actorem sibi bene visum, periculo ipsius tutoris, ut in insti. lib. 1. tit. 23. de curato.

Suspecti tutores, siue testamentarij, siue dativi à tutela remouendi sunt per iudices ordinarios, etiam ad instantiam cuiuslibet de populo, quia huiusmodi suspecti accusatio quasi publica est, & cuiuslibet de populo competit.

Oblatio satisfactionis de indemnitate facta à suspecto tutore, nil ei prodest, quin à tutela remoueat, quia satisfactio tutoris propositum malenolum non mutat.

Suspectus etiam inter alia is putatur, qui moribus talis est, ut suspectus sit.

Tutor, vel curator quamuis pauper sit, fidelis tamen & diligens remouendus non est quasi suspectus, diues vero qui mala fide in tutela versatur, suspectus est.

Si quis autem tutor, vel curator accusatus fuerit de suspecto quoad cognitionem finiat, scilicet lite pendente interdicitur ei administratio, ut in insti. loco supradicto.

Non

Non potest se à cura excusare qui promisit restatori illam accipere, quantumvis ob alias rationes & causas posset se eximere, & ita est dispositum per dictos foros Valentia.

Si sint plures tutores, & curatores non potest unus sine altero, vel sine alijs quicquam facere, si alij fuerint praesentes in Civitate, aut loco. Et si aliquis eorum obierit, tunc Curia nominabit aliquem loco illius, si opus fuerit, & Curia videbitur expedire, iuxta dictos foros.

Res immobiles pupilli vendi non possunt per tutores, & curatores sine auctoritate & decreto iudicis: nec illa possunt emi per dictos tutores, & curatores, nec per illorum uxores, procuratores, vel administratores, per dictos foros.

Tutores tenentur facere venditiones bonorum pupilli median-
tibus instrumentis publicis, alias non creditur illis, iuxta forum, cum estimatione ibi praefixa.

Nec potest stabilire res pupilli in perpetuum, secundum dictos foros.

Bona tutorum, & curatorum sunt tacite obligata pupillis.

Si tutor non habuit iustam causam litigandi, & propterea fuit condemnatus in expensis, tunc fit executio contra eum, & non contra pupillum, text. est in l. non est ignotum. C. de adm. tuto. & Bart. in l. edita. col. fin. C. de eden. & idem Bart. in l. qui solidum, §. etiam, ff. de legat. 2. & in l. 4. in princip. ff. de iure iudi.

Tutores & curatores tenentur reddere rationem suae administrationis iudicialiter, & coram iudicibus computatoribus, & precedente debito examine, & sententia possunt & debent diffiniri ab herede, siue à pupillo facto maiore viginti annorum solutis solvendis, alias non valet diffinitio, iuxta dictos foros.

Si minor factus maior viginti annorum, seu eius heredes infra triginta annos non petierint reddi sibi rationem per tutorem, & curatorem dicti minoris, vel per eius heredes administrationis dictae tutelae, & curae, & dicti triginta anni fuerint sine aliqua legitima interruptione effluxi, tunc curator, & eius heredes possunt se iuvare, & tueri beneficio praescriptionis triginta annorum ad hoc ut non possint, nec debeant compelli, nec impetiri ad dictas rationes reddendas. Ita fuit declaratum per Regiam Audientiam Valentiae cum sententia publicata per Franciscum Paulum Albrecht Regium Scribam mandati die 4. Iulij anni 1591. inter Hieronymum Vicent & alios, ex vna, & Yolantem Vicent Bonell & de Verdu, ex altera.

ex altera partibus, Auditore Francisco Auzina. Et cum alia publicata per don Ioannem Daça Regij mandati Scribam, die 20. Nouēbris 1626. Auditore don Gaspare Tarrega, inter Michaelē Ripoll certo nomine, ex vna, & Blasum Calals ex altera partibus, quæ confirmata fuit in S. S. A. C. cum sententia publicata per Scribam mandati die mensis anni 1628.

Si creditor al quis pupilli voluerit contra eius tutorem suspitiones aliquas proponere, & allegare, nō debet audiri, quin prius cautionem & securitatem præstet soluendi centū morabatinos auri fisco Regio, & operariæ murorum, & vallorum, casu quo legitimas dictarum suspitionum causas non probauerit; iuxta dictos foros.

In conueniendis pluribus tutoribus ad reddendam rationē administrationis ipsius tutelæ & curæ, hic ordo seruandus est, scilicet quod prius conueniatur ille, qui tutelam administravit, & postea in subsidiū is, qui nō administravit, Bar. l. si vt certo, §. si duobus, col. 4. vers. Tu dic q̄ imo est bona, & c. ff. com. & Bal. in l. 1. in fin. & ibi communiter D. C. de transact.

Tutores testamentarij non tenentur fideiussores dare, quia per testatorem sunt approbati, & debent inuentarium facere, etiam si testator hoc prohibuerit, aliās enim non possent in fine suæ tutelæ debitum compotum reddere, nisi bona, & res pupilli sub inuentario recipiant: & etiam quia si non conficerent inuentarium, daretur eis materia & occasio malignandi.

Si vxor mortuo marito, suscepit tutelam filiorum, & transit ad secunda vota non reddita ratione dictæ tutelæ, & non petito tutore, nec solutis reliquis, potest pro debito tutelari fieri executio, etiam in bonis secundi mariti, quæ censentur ad hoc ipso iure obligata, l. si mater, C. in quib. cau. pign. vel hyp. ta. contrahi. Et tene perpetuo menti istam casum singularem, quia si de hoc non esset lex scripta, quilibet responderet in contrarium. Et etiam amittit augmentum dotis, & lucra nuptialia, & ita fuit declaratum per Regiam Audientiam Valentia. cum sententia publicata per Franciscū Paulum Alrreus Regium Scribam mandati, die 6. Aprilis; ann. 1591. inter Ioannam Tarrega ex vna, & Hieronymū Pasqual ex altera.

*Clausula finali, siue codicillari in testamento
apponi solita. Cap. 86.*

HAec clausula finalis, & codicillaris fieri solet hoc modo. Hoc est meum vltimum & extremum testamentum, vltima & extrema

extrema voluntas mea, quod, & quam valere volo vti vltimum testamentum meum, vltimamque voluntatem meam, & si iure testamenti valere non poterit, volo quod saltem valeat iure codicillorum, &c.

Huius clausulæ codicillaris duplex est effectus, quia primo debentur legata quantumcunque testamentum deficiat, & non valeat. Secundo operatur quod venientes ab intestato debent apprehendere hereditatem, & eam restituere herede instituto in testamento, quia reducitur ad fideicommissum, detracta tamen quarta Trebellianica, quam quilibet institutus habet.

Hæc clausula finalis, siue codicillaris quandoque nihil operatur, ut quando testamentum de iure valet, & est solemniter confectum. Item quando testamentum deficit, & non valet aliquo modo, vel ratione substantiæ, vel propter iuris repugnantiam. Item quando testamentum non valet propter solemnitates omittas, ut quia non sunt tot solemnitates in testamento, quæ sufficiant in codicillo.

Quandoque dicta clausula codicillaris operatur vnum tantum, scilicet quando debentur saltem legata. Et hoc in tribus casibus. Primo quando nullus est hæres institutus in testamento. Item & secundo, quando est hæres institutus in testamento, sed repudiavit hereditatem. Item & tertio quando hæres non est capax, ut quia est spurcius institutus, vel extraneus præteritis filiis, vel alijs descendantibus, vel ascendentibus legitimis & naturalibus.

In ordinandis, & conscribendis testamentis hic ordo est seruandus. Primo ponatur præfatio cum reuocatione aliorum testamentorum, & vltimarum dispositionum. Secundo, nominatio manumissorum. Tertio clausulæ sepulturæ, & suffragiorum animæ, quantitatibusque ad id sumptæ. Quarto legata. Quinto hæredis institutio. Sexto reliquæ testatoris dispositiones. Septimo & vltimo clausula generalis, & codicillaris. Qui ordo communiter à notarijs obseruari solet.

De codicillis. Cap. 88.

Codicillus est dispositio quædam vltimæ voluntatis, quæ fit sine hæredis institutione, scilicet directa, sed fideicommissaria sic. Et hoc de iure communis; nam secundum foros Valentie, & alias de consuetudine potest fieri hæredis institutio in codicillis.

Omnes qui possunt de iure testari, possunt etiam codicillari; & à contrario sensu, qui non possunt testari, nec codicillari possunt.

Qui autem possunt testari, & qui non, iam superius dictum est.

Quis

Quis potest codicillari in quatuor temporibus, Primo ante factum testamentum. Secundo post testamentum factum. Tertio nullo condito testamento ante, vel post codicillum factum. Quarto post testamentum, & post alium codicillum factum.

Si quis fecit plures codicillos, omnes valent, nisi vnus alteri contradicat, quia tunc non valerent illi codicilli, quibus posteriores sunt contrarij respectu eorum in quibus contrariantur.

Qui possunt esse testes in testamentis, & alijs ultimis voluntatibus, & qui non, Cap. 88.

OMnes, qui sunt testabiles, & qui tam in contractibus, quam in iudicijs admittuntur, possunt in testamentis & ultimis voluntatibus adhiberi testes, exceptis his qui sequuntur.

Primo non potest esse testis mulier. Item hæres in testamento institutus, & qui in eius potestate sunt, & etiam illi, qui vna cū hærede in potestate vnius sunt. Item illi, qui sunt in potestate testatoris. Item legatarij, quantumvis aliqui existiment contrarium incerto casu. Item fideicommissarius vniuersalis, siue substitutus. Item filius testatoris quantumvis emancipatus; & similiter pater in testamento sui filij emancipari, vel non emancipari habentis castrense, vel quasi castrense peculiū. Item monachi, & cæteri religiosi, esse, vel quasi castrense peculiū. Item seruus, nisi tēporē testamētī tīā cum licentia suorū superiorū. Item seruus, nisi tēporē testamētī cōmuni opinione reputetur liber, nam tūc admittitur vt idoneus. Item minor viginti annorū, aut saltim quindecim. Item excōmunicat⁹.

Manumissores possunt esse testes in eodem testamēto in quo manumissores nominantur, iuxta forēs huius Regni.

Nota, quòd conditio testium attendenda est tempore conditi testamenti, & non mortis testatoris, verbi gratia, si seruus, vel excōmunicatus fuerit adhibitus testis in testamento, & postea tēporē mortis testatoris seruus sit manumissus; & factus liber, & excōmunicatus sit à sententia excōmunicationis absolutus, non valebit eorum testimonium, imo testamentum erit nullum ob defectum debiti numeri testium.

Annotationes utiles, Cap. 89.

QVia in materia testamentorū frequēter inueniuntur hæc verba, siue dictiones scilicet inofficiosū, caducū, irritū, ruptū, iniustum, & infirmum, siue nullū, quorū significata, & differentias iuuenes notarij cū sint termini iuris verisimiliter ignorare possent, ideo pro declaratione dictorū verborū sciendū est quòd testamen-
tum

tū dicitur inofficiosum, quādo cōtra officiū pietatis est conditum, siue factū; etenim officiū inter patrem & filiū dicitur pietas, siue dilectio; & sic liberis præteritis datur querela inofficiosi contra testamentū parentū, in qua si obtineant reducitur testamētū ad causam intestati quātū ad institutionē, & succedūt liberi quasi abintestaro.

Caducum dicitur testamentū quasi viribus cadens, seu deficiens ut quando testamentū est ipso iure nullū, vel propter defectū aliquius solēnitatis, vel quia heres in eo institutus præmoriatur testatori, vel definit esse capax, aut aliās; & hoc quoad institutionē tantū.

Irritum autem propriè dicitur quando heres in eo institutus efficitur incapax, vnde irritum quasi non ratum.

Ruptum vero dicitur quando natiuitate, seu agnatione posthumi rumpitur, seu annullatur.

Iniaustum dicitur quasi non iure factum, ut quia iuris solēnitates non sunt in eo adhibitæ, vel quia posthumus, vel iam natus filius in eo præteritur.

Infirmum vero, siue nullum sunt verba generalia, & communia ad omnia supradicta.

De donationibus causa mortis. Cap. 90.

Donatio causa mortis est quædam ex mortis, vel alterius instantis, vel futuri periculi consideratione, vel metu dispositio ultimæ voluntatis. Vel est quædam ultima voluntas, qua quis donat causa mortis,

Sicut in testamento quis potest ordinare ultimum velle suum, ita etiam in donatione causa mortis.

Dicitur donatio causa mortis ad differentiam aliarum donationum, scilicet donationis simplicis, & aliarum inter viuos.

Si in huiusmodi donationibus non exprimaturs mortis causa, censetur, nec erit donatio causa mortis, sed simplex, & inter viuos, quantumcunq; sit facta ab homine infirmo.

Omnes qui possunt testari, & testamentū facere, possunt etiā donationē causa mortis facere, & ecōtra, qui nō possunt testari, nec possunt donationē causa mortis facere. Fallit tamen in vno casu, scilicet in filio famil. qui testari nō potest, etiā patre cōsentiente, sed potest mortis causa donare; & propterea fuit adinuenta talis donatio causa mortis. Tamen non potest donare nisi pater prius cōsentiat, aliās non valet donatio, & nullum habebit effectum, & hoc quando disponit de bonis profecturijs, vel aduenturijs, quia tunc est necessaria

necessaria licentia patris, vel aui paterni, & quod de ipsa constet per instrumentum publicum, non autem quâdo disponit de bonis castrensibus, vel quasi castrensibus.

Est tamen notandum, quod si filius, vel filia familias cum licentia, & consensu patris, vel aui faciat donationem causa mortis, & in ea aliquid ex bonis suis donet patri, vel aui, à quo licentiam habuit, non valet talis donatio facta patri, vel aui. Et ideo consuluit quidam quod si filius velit donare patri, vel nepos aui paterno, tunc pro auctoritate patris, vel aui paterni, interueniat auctoritas iudicis, & tunc valebit donatio. Sed de hoc me remitto iuri.

Siquis consideratione mortis, siue instantis, siue futuræ, siue factus, siue infirmus aliquas res donat ea intentione, aut cum ea conditione, ut si ipse superuiueret, aut se viuos donatarius mortem prior obiret, eas ad se redire velit, mortis causa donare dicitur, & ceterum. Hæc ultima quædam voluntas; l. fin. C. de don. cau. mortis.

Huius donationis causa mortis tres sunt species. Prima est cum quis nullius periculi metu conterritus sola cogitatione mortis donat. Alia, & secunda cum quis imminente periculo commotus, ita donat, ut statim res accipientis fiat. Tertia si quis periculo mortis non sic donat, ut statim res donata fiat accipientis, sed tunc demum cum mors fuerit insequuta.

Capacitas ipsorum donatariorum tempore mortis donatoris tantum inspicitur, non tempore donationis, l. in mortis. ff. eodem, ubi vide glos. de donat. cau. mortis, l. si deportati seruo. ff. de legat. 3.

Hæc donatio causa mortis perficitur per stipulationem, vel pollicitationem, vel sola traditione secundum iura, & ideo necesse est ut donatarius, seu donatarij sint in dicta donatione presentes, stipulantes, & recipientes, vel saltem, quod notarius pro eis, si sint absentes, stipuletur. Alij tenent quod potest etiam fieri inter absentes, & valebit.

Huiusmodi donatio causa mortis reuocatur quatuor modis. Primo, si prius decedat donatarius quam donator. Secundo, si donator conualuerit ab ea, qua detinebatur, infirmitate, & donationem non confirmauerit. Et hoc si infirmus sit donator quando donationem facit. Tercio si poeniteat donator donationis per eum factæ. Quarto si apponitur illa clausula, scilicet, quod vult donationem valere, si contingat ipsum donatorem mori ex illa infirmitate, alias non: quia tunc si moriatur valet, alias non, & reuocatur, reuocataque, & extincta remanet, ac si facta non fuisset.

filius,

Filius, vel filia familias potest in patris, vel aui paterni absentia, facere donationem causa mortis, dum tamen pater, vel avus licentiam sibi dederit, & de illa constet per publicum instrumentum.

Licet donatio inter virum & uxorem constante matrimonio sit prohibita à iure, & foro, tamen hoc intelligendum est de alijs donationibus simplicibus, & inter vivos, non autem de donatione causa mortis, quam maritus uxori, & uxor marito facere possunt reuocabiliter, non autem irrevocabiliter.

Donatio causa mortis non indiget insinuatione ad ipsius validitatem, prout alia donationes simplices, & inter vivos, excedentes summam quinque mille solidorum; quia ista donatio causa mortis est quædam species per se, scilicet, species ultimæ voluntatis.

Quæritur si maritus vult donare uxori; vel è contra, uxor marito, ut sit donatio causa mortis irrevocabilis verum possit? Diceret aliquis, certè sic, quia est donatio mortis causa, & non est prohibita, imo permessa inter virum & uxorem. Tamen tenendum est in casu isto, quòd non valet, quia ista donatio quodammodo est pactum, & faceret fraudem legi, quia si hoc liceret, & fieri posset tunc maritus quando vellet aliquid uxori dare, vel uxor marito, facerent istam donationem mortis causa irrevocabilem.

Sed quibus potest donari donatione causa mortis? Respondetur quòd omnibus, & quibus potest legari.

Sed quæ res possunt donari huiusmodi donatione? Respondetur, quòd omnes res, quæ possunt legari.

Est notandum quòd notarius propter salarium inventarij, testamenti & aliorum similium instrumentorum, præferitur omnibus creditoribus defuncti, tam chirographarijs, quam hypothecarijs, & habet privilegia funeris expensarum, l. fin. §. in computatione. C. de iure delib. ubi Bar. & DD. & Anto. Gom. ad leges Tauri, in l. 30. ad fin. Gratian. discept. cap. 94. nu. 2. & 7 & per totum, quantumvis hypothecæ sint expressæ Surd. decis. 255. per totam, & saltè nu. 16. Et idem Gratian. nu. 4. allegans Bald. in l. fin. vers. Sed ponamus, C. de nego. gest. Necnon iuxta forales huius Regni Valentia dispositiones; expensæ funerum debent solui priusquam cetera debita, etiam si ad illa soluenda bona non sufficiant. Et sic expremissis necessario inferitur quòd eisdem modo & forma debent prius solui salaria testamenti, & aliorum consimilium instrumentorum, præferendo notarios illorum receptores ratione prædicta privilegij funeris expensarum omnibus alijs creditoribus hereditarijs, quantumvis hypo-

hypothecarijs, nulla habita ratione aris alieni, quod in occurrenti casu nullū locū habet, nec habere potest causis, & rationibus prædictis.

De substitutionibus, Cap. 91.

Quia in testamentis & alijs ultimis voluntatibus, ac etiā in per multis contractibus inter viuos celebratis solent fieri, & institui vincula cū diuersis substitutionibus, ideo ipsi ad maiorem earum cognitionem, & intelligētiā hic breuissimè tractatur in modum sequentem.

Substitutio est secundaria conditionalis institutio. Et dicitur secundaria etiam si fiat in millesimo gradu, quia sequitur primam institutionem. Dicitur conditionalis, nam quælibet directa substitutio fit sub conditione.

Substitutio est secundaria cōditionalis institutio, vt superius dictum est; & hoc intelligi debet adueniente conditione.

Appellatur substitutio quasi sub institutione posita.

Substitutio est duplex, scilicet directa & obliqua, siue fideicommissaria.

Directa substitutio est cum hæres directè, vel immediatè suo iure succedit testatori. Vel directa est per quam quis capit hereditatem nullo alio mediante.

Obliqua substitutio, siue fideicommissaria est illa per quā quis capit hereditatē, non per se, sed alio mediante.

Et appellatur fideicommissaria à fideicommitto fideicōmittis, & etiam appellatur precaria à deprecor deprecariis, quia testator deprecatur.

Substitutio obliqua, seu fideicommissaria fit hoc modo inter alios plures: Talē mihi heredē instituo, & quandocunq; decesseris sine liberis: Sēpronius fit hæres, vel Sēpronium substituo; aut hoc modo: Talē mihi heredē instituo; & rogo eū per fideicōmissum, vt hereditatem ipsam restituat Sempronio.

Directa substitutio est quintuplex scilicet vulgaris, pupillaris, exemplaris, breuiloqua, seu reciproca, & compendiosa.

Vulgaris substitutio est illa, quæ fit à quolibet de vulgo, cuilibet de vulgo verbis negatiuis tacitè, vel expressè, nam hoc modo, & non aliā, fieri debet.

Appellatur vulgaris, quia fit à quolibet de vulgo, & cuilibet de vulgo.

Vulgaris

Vulgaris substitutio est duplex, scilicet expressa, & tacita.

Expressa est illa quæ fit per verba negativa expressa.

Tacita est quando non sunt expressa verba negativa, sed intelliguntur vi, & potestate legis, & ex præsumpta & coniecturata mente testatoris.

Substitutio vulgaris expressa fit hoc modo, In omnibus alijs bonis meis mobilibus, & immobilibus, nominibus, & actionibus hæredem mihi vniuersalem instituo Petrum filium meum, & si dictus Petrus hæres meus non erit, vel esse noluerit, & seu non poterit, tunc, & eo casu eidem substituo Ioannem filium etiam meum.

Substitutio vulgaris tacita fit hoc modo: Instituo Petrum filiū meum in pupillari ætate constitutum, & si ille intra pupillariæ moriatur, tali in casu illi substituo Ioannem filium etiam meum: Pupillus non fit hæres, & decessit intra pupillaria, aut extra, tunc dictus substitutus admittitur per vulgarem tacitam, & ex præsumpta mente testatoris, fit etiam alio modo, scilicet; Instituo mihi hæredes Petrum, & Ioannem filios meos, & eos adinuicem substituo. Qua substitutione colligitur ex coniecturata, & præsumpta mente testatoris, quod si vnus non fuerit hæres, alter insolidum sit hæres, & si vnus moriatur, alter insolidum sit hæres.

Substitutio vulgaris tacita licet aliquando fit per verba affirmatiua, vt superius dictum est in præcedenti exemplo, tamen reuera continet tacitè verba negativa,

Hæc vulgaris substitutio, siue expressa sit, siue tacita, finitur tribus modis. Primo modo statim, adita hæreditate, vt de inde substitutus non admittatur, Secundo modo, si substitutus præmoriatur instituto; vel moritur ante aditam hæreditatem. Tertio modo si testamentum deficit & non valet.

Pupillaris substitutio est, quæ à patre fit filio impuberi in potestate sua constituto, quia alijs personis fieri non potest.

Pupillaris substitutio est duplex, expressa, & tacita.

Expressa est quæ fit verbis expressis.

Tacita est quæ fit verbis tacitis, seu à iure subintellectis.

Hanc substitutionem pupillarem facere possunt pater suis filijs, & auus paternus nepotibus, & neptibus suis ex filio, vel filia præmorta.

mortuis; nam solum ascendentes faciunt istam pupillarem substitutionem.

Et fit verbis affirmatiuis, quia sicut in vulgari substitutione expressa sunt necessaria verba negativa, ita in pupillari sunt necessaria verba affirmatiua.

Appellatur pupillaris, quia fit solum pupillis, nō autem alijs heredibus. Et ubicunque in substitutionibus fiat mentio pupillaris ætatis, illa est pupillaris substitutio.

Sex sunt necessaria & requiruntur vt pupillaris substitutio valeat, & habeat effectum. Primo, quod sit de ascendentibus ille, qui eam facit, aliās non valet, si est de descendentibus, vel collateralibus. Secundo, quod ille, cui fit, sit de descendentibus, id est, de liberis, aliās non habebit effectum substitutio pupillaris. Tertio quod ille, cui fit, sit impubes, & non refert vtrum sit natus, vel nasciturus; vel masculus, vel fœmina, dummodo sit impubes. Quarto, q̃ ille cui fit, sit in potestate testatoris. Quinto, q̃ ille cui fit, sit institutus, vel exheredatus. Sexto, q̃ ibi sint verba affirmatiua expressè, vel tacitè, & non negativa, quia esset substitutio vulgaris. Et vbi vnū ex his requisitis defuerit, substitutio huiusmodi expirat, & euanesceat.

Hæc substitutio pupillaris fit hoc modo. Petrum filium meum mihi hæredem instituo, & si erit hæres, vel hæres non erit, & decesserit in pupillari ætate; Ioannes filius meus sit hæres, vel Ioannem filium meum substituo.

Et ad hoc vt valeat ista pupillaris substitutio duo sunt necessaria, scilicet pupillare tempus, & verba affirmatiua.

Hæc pupillaris substitutio siue sit expressa, siue tacita expirat & euanesceat adueniente pubertate, videlicet incontinenti completa ætate quindecim annorum, iuxta foros Valentia; & alijs pluribus modis.

Exemplaris substitutio est, quam parentes faciunt liberis suis adultis, vel etiam perfectæ ætatis, qui propter furorem, vel alium morbum testari non possunt.

Appellatur exemplaris, quia ad exemplum pupillaris est introducta, & illi in plerisq; similis est.

Sunt autem aliquot casus in quibus istæ duæ substitutiones, pupillaris scilicet, & exemplaris differunt. Primo, quod pupillaris semper fit à patre, vel alio ascendente generis masculini; exemplaris vero etiam à matre. Secundo, in pupillari requiritur patria potestas,

potestas, & ut Pupillus sit in patria potestate ipsius testatoris in exemplari non requiritur. Tertio pupillaris tantum pupillis fit exemplaris etiam adultis & maioribus. Quarto in pupillari potest substitui quilibet, quem pater voluerit in exemplari non, sed proximi primo filij, deinde fratres, post quilibet alius. Quinto pupillaris expirat tempore pubertatis, exemplaris vero tempore restitutionis mentis, aut sanitatis.

Substitutio exemplaris potest fieri à parente utriusque sexus, scilicet à patre, vel matre, & à quolibet de ascendentibus per lineam masculinam, & femininam.

Hæc substitutio exemplaris fit adultis, vel maioribus liberis, furiosis, vel mēte captis, vel fatuis. Item surdis, qui vocem clamantis non audiunt; quoniam tales testari nequeunt. Item muto. Itē prodigo, quoniam ille testari non potest, furiosusque comparatur; & quia ista prodigalitas non procedit nisi ex quadam dementia.

Quid si concurrant pupillaris, & exemplaris substitutio? Dic exemplarem non habere locum, cum ordinarium præferatur extraordinario.

Similiter & illud quæritur, an filius patri substituere possit exemplariter? Et communis opinio est non posse, cum in hac substitutione superioritas quædam ex generatione consideretur, quæ non est in filio quoad patrem, vel in fratre quoad fratrem. Neque vero passim omnes exemplariter substitui possunt. Sed primo filijs substitui debent, deinde fratres, & his deficientibus demum alij quicunque, ut superius dictum est.

Requiruntur tamē ad exemplarem substitutionem eadē ferē, quæ in pupillari. Primo ut sit de filijs legitimis, & naturalibus, vel legitimis, aut naturalibus tantum, cui substituitur. Secundo ne recidat ille in potestatem sui parentis. Tertio ut in eo morbo, vel defectu, propter quem exemplaris facta est, decedat, & moriatur. Quarto, ut pater sibi ipsi faciat testamentum. Quinto, quod hæreditas patris sit acceptata, vel adita secundum diversitatem defectuum eorum, quibus substituitur.

Huius exemplaris substitutionis formula talis est, Instituo talē filiū meū furiosum, vel fatuū, & si in furore, vel demētia, unde testari prohibetur, decesserit, substituo illi talem, &c. Sic & in similibus casibus.

Effectus huius substitutionis exemplaris est; quod in expressa exemplari continetur tacita vulgaris, ut instituo talem filiū meū furiosum.

furiolum, & si in furore decesserit, substituo Petrum; Pone quod ille in furore decesserit; nondum tamen heres factus, iam erit locus vulgari tacite. Alius effectus est quod & patris, & filij bona (sicut in pupillari) ad substitutum perveniunt.

Hæc exemplaris substitutio finitur tribus modis. Primo si morbus, aut furor cesset, & adveniat sanitas. Secundo, si ille, cui substituitur liberos acquirit, qui casus licet in furioso rarus sit, in muto tamen, & surdo evenire potest. Tertio si testamentum deficeret, & non valeret.

Quid autem si redeat furor an huiusmodi substitutio exemplaris reualefcat? est distinguendum, aut enim brevi intervallo redit, & tunc reualefcat, aut longo, multoque post tempore, & tunc non reualefcat.

Breviloqua, seu reciproca substitutio est illa, quæ fit à patre generis masculini duobus, vel pluribus liberis impuberibus in potestate illius existentibus institutis, vel exheredatis, ad invicem substitutis.

Appellatur breviloqua, quia fit sub brevitate verborum, sub qua brevitate plures alie substitutiones comprehenduntur, quæ ad præsens prætermittuntur.

Hanc breviloquā, siue reciprocam substitutionem solū potest facere pater, seu quilibet de ascendentibus per lineam paternam; masculus & non femina. Et ratio est, quia fit liberis in potestate existentibus; & femina non habet liberos in potestate.

Dicta substitutio breviloqua, siue reciproca fit duobus, vel pluribus liberis impuberibus in potestate existentibus institutis, vel exheredatis.

Quinq; debet concurrere in illo, cui fit substitutio breviloqua, seu reciproca, ut ei possit fieri. Primo, quod sint duo, vel plures. Secundo, quod sint de liberis. Tertio quod sint impuberes. Quarto quod sint in potestate. Quinto quod sint instituti, vel legitimè exheredati.

Substitutio breviloqua, seu reciproca fit hoc modo; Petrum, & Joannem filios meos impuberes mihi hæredes instituo, & eos ad invicem substituo.

Compendiosa substitutio est quæ sub conditione mortis, & aliis multa comprehendit tempora.

Dicitur compendiosa quod sub compendio verborum plures substitutiones in eadem persona comprehendit, & plura tempora.

Hanc substitutionem compendiosam faciunt parentes generis masculini, & fit illis quibus fit pupillaris,

Hæ

Hæc substitutio compendiosa fit hoc modo: Instituo talē filium meū heredē meum, & quādocumque moriatur, talē ei substituo.

Huiusmodi substitutio cōpendiosa habet illū eundē effectū, quē habet pupillaris, & expirat omnibus illis modis, quibus expirat pupillaris.

Hoc consiliū datur notarijs à dño Rolandino in cap. in quo tractat de dicta substitutione breuiloqua, siue reciproca in fine, ubi dicit, quòd nunquā in testamentis apponant istam substitutionē, nec compendiosam, nec exemplarem, sed solum apponant fideicōmissariam, vulgarem & pupillarem.

Hactenus de directis substitutionibus actū fuit, nūc vero agendum est de substitutione obliqua, quæ vulgo appellatur fideicōmissaria, quæ à substitutionibus rectè separari posset, cū diuersa sit substitutionū, & fideicōmissorum natura. Substituti enim directè hereditatem ex substitutione capiunt, fideicōmissarij vero indirectè & per manū hæredis. Item substituto hereditas testatoris non, nisi ex euentu debetur, & hæres in substitutione sibi adit, & cernit hereditatem, & non alteri: fideicōmissario autē hereditas ex voluntate testatoris expressa statim ab initio debetur, adeo ut possit cogere heredē adire illā, sibiq; restituere. Et quia à quibusdam hæc fideicōmissaria substitutio est annexa substitutionibus, breuiter hic eam perstringemus, non tamen ut speciem substitutionis, sed ex sese, & ut fideicōmissum.

Hanc fideicōmissariam substitutionem potest quilibet facere, qui potest testari, & testamentum facere. Et potest fieri cuilibet hæredi tam necessario, quam extraneo.

Hæc fideicōmissaria substitutio fit hoc modo: talē mihi heredem instituo, & quādocūq; decesserit sine liberis, tali in casu Petrus sit hæres, vel Petrū substituo. Quādo est perpetua fideicōmissaria substitutio fit etiā modo prædicto, quādo vero est temporalis fit hoc modo: Talē mihi heredem instituo hinc ad viginti annos, & si decesserit eo tempore sine liberis, talis sit hæres.

Quæritur quibus verbis fiat hæc fideicōmissaria substitutio? Dico quòd fit per verba mere obliqua, quibus testator heredem institutum rogat ut aditā hereditatē alicui alteri restituat. Et hoc potest fieri vel purè vel sub cōditione, vel post mortē heredis instituti, vel ad certū diē, aut ad certū rēpus; etiā fit alijs verbis videlicet reuertatur, perveniat, restituat, & per verbum substituat.

Est notandū quòd iure cantū reperitur, & statutum, quòd hæres rogatus

rogatus hereditatem restituere, illam velit, nolit, & inuitus restituat retenta sibi quarta Trebellianica, dum tamen spontè restituat; si enim inuitus restituat, dictam quartam non retinebit. Et potest prædictam quartam detrahere, quando dicta restitutio fit spontè, ne inutiliter nomen hæredis gesserit.

Sed quæstionis est, si filius grauetur de restituendo vtrum vtrasque quartas, legitimam scilicet, & Trebellianicam detrahere possit? Respondetur, quòd vtramque quartam de iure & æquitate canonica potest detrahere, quia cum Trebellianicam quilibet institutus extraneus detrahere potest, merito, & filius ipsam detrahet. Legitimam autem detrahet iure naturæ, tãquam ipsius testatoris filius. Et hæc est approbata & communis opinio. Detrahitur autem legitima statim, Trebellianica vero posteaquã euenerit conditio, siue tẽpus fideicommissi. Neq; filio tantum hoc cõceditur, verũ etiã eius hæredi. Hæc sunt de iure communi, sed corriguntur per forum huius Regni. 8. de hæredi institu per quem forum filius solum detrahit legitimam, & non quartam Trebellianicam.

Queritur etiã utrũ fructus ante diẽ restitutionis percepti in quartam Trebellianicam cõputentur? Et distinguitur, aut enim eos fructus hæres percepit ex volũtate testatoris, videlicet si grauatus est ad certam diẽ, vel conditionem restituere, & tunc computabuntur in quartam. Si tamen ipsi fructus quartam excederent, superfluum siue reliquum restituere non tenetur. Hoc tamẽ fallit in filiis primi gradus, qui fructus in quartam Trebellianicam sibi non computat. Aut percepit eos fructus ex negligentia fideicommissarij non petentis, & tunc similiter non computantur. Aut vero eos percepit ex mora propria, quòd scilicet tardius restituit, quã debuit, & tunc illos computat, quia de iure in fideicommissariam restitutionem non veniunt fructus, nisi autem mora facta est, aut cum quis specialiter fuerit rogatus vt fructus restitueret.

Testator potest onerare & grauare hæredẽ suum ne in casu substitutionis detrahat quartam Trebellianicam, ac etiã iuxta foros huius Regni legitimam.

Fideicommissarius potest compellere hæredem vt inuentarium cõficiat de bonis hæreditarijs, quia de eis, & fructibus eorum, suo in casu rationem illi reddere tenetur.

Fideicommissarius potest & debet ab hærede fideicommissi nomine cautionem exigere, prouidereq; vt fideiussores habeat illius quantitatis, quam ex fideicommissio sperare poterat.

No:

Notandum tamen est in hac materia, quod quamquam regulariter pendente conditione restitutionis, nihil alienare possit haeres ex rebus restitutioni subiectis, & in fraudem fideicommissi, tamē dotis, & donationis propter nuptias, item alimentorum causa alienare tales res liceret; & ita est a iure dispositum in Authent. res quæ, C. c. t.

Hæc fideicommissaria substitutio expirat, & evanescit duobus modis. Primo si præmoriatur substitutus instituto. Secundo si testamentum deficit, & non valet.

Admonitiones circa receptionem ultimarum voluntatum. Cap 92.

Quando notarius fuerit requisitus aliquod testamentum, vel aliquem codicillum, vel donationem causa mortis recipere, tunc tenetur se diligenter instruere, & informare de conditione, qualitate, & dispositione personæ testari, & aliàs de bonis suis disponere volentis, ut scilicet sit talis quæ disponere possit.

Item an sit sanæ mentis, & sanæ intellectus, quod perpendi poterit in loquella; & verbis; nam si rectè, & pertinentèr loquatur, & respondeat ad ea de quibus fuerit interrogatus, & testes, ac notarium perfectè cognoscat; aut aliquè illorum compos mètis potest indicari. Si autem verba impertinentia, & vana proferat, vel si non cognoscat notarium, & testes sibi antea notos mentecaptus, & nō idoneus, nec capax ad testandum, & aliàs disponendū iudicandus est, & tunc notarius abstineat se à dicta receptione.

Item quærat quæ bona habeat talis disponens, de quibus possit disponere; & quomodo illa possideat, & quibus oneribus sint sub-iugata.

Item inquireat si habet liberos, vel nepotes ex filio, vel filia præmortuis, & quot habet, quia si habet liberos, tenetur eos in aliquo prout maluerit, instituere. Et hoc casu non tenetur quicquā relinquere nepotibus ex his filiis. Si vero nō habeat filios, sed nepotes, vel nepotes ex filio, vel filia, tunc omnes & singulos tenetur instituere in aliquo seu eis aliquid legare pro parte & legitima, &c. aliàs, si aliquem prætereat, inofficiosa erit talis dispositio, saltem quoad legitimam.

Item quærat de vxore si iuuenis est an sit prægnans, nam tunc tenetur disponens posthumum hæredem ut ceteros filios instituere, aut illi aliquid legare, seu relinquere pro parte, & legitima, &c. aliàs

alias dispositio irrita esset, & nulla, saltem quoad legitimam. Et si vxor dubitet an prægnans sit, tunc in dubio faciet legatum posthumum, seu posthumis ventris suæ vxoris vni, vel pluribus, vel alias in ipsis disponet ad suas liberas ædes, ac prout maluerit si, & casu quo prægnans fuerit, & ad lucem viuus, seu viui peruenerint, alias disponat prout sibi bene visum fuerit.

Si vero huiusmodi disponēs nullos habeat liberos, aut nepotes; Not. inquirat ab illo si habet aliquos ascendentes, puta patrem, vel matrem, auum; vel auiam paternos, aut maternos; & illos tenetur instituisse, seu aliquid illis relinquere pro iure legitimæ, &c. Et hoc casu si habeat patrem, vel matrem, & auos, vel auias, tunc non tenetur auis quicquam relinquere, sed tantum parentibus. Et similiter si habeat filios, vel alios descendentes legitimos & naturales, & etiam habeat auos, vel alios ascendentes, tunc his nihil relinquere tenetur, sed tantum dictis filiis, vel alijs legitimis descendentibus,

Collateralibus, vt fratribus, & alijs non tenetur dicto in casu quicquam relinquere si noluerit, tamen melius, & tutius erit in conscientia illos instituere, vel aliquid considerabile iuxta qualitatem & valorem bonorum ipsius disponentis eis relinquere, signa- ter si fuerint pauperes.

Et his peractis quærat notarius ab ipso disponente, quomodo, & qualiter vult disponere de bonis suis, quæ legata facere, quos hæredes instituere, & alia ad sepulturam corporis; & suffragia animæ pertinentia, & ad nominationem manumissorum, ac etiam tutorum & curatorum, si opus fuerit, & alias.

Caveat notarius ne voluntatem & intentionem rectam, & bene ordinatam ipsius disponentis peruertat, vel in aliquo mutari faciat, quia in foro conscientie remanebit grauatus, & tenebitur de damno, & læsione.

Tandem, omnia, quæ per dictum disponentem ordinabuntur, fideliter describat notarius. & coram disponente, & testibus posita veridicè, & seriatim recitet; summe cauens ne pecunia; vel donis, vel alias corruptus aliquid falsitatis interferat, vel veritatem immutet, vel omittat, sciens magnam sibi super hoc pœnam imminere.

De iudicijs, citationibus, & alijs, Cap. 93.

I Vuit hætenus succintè actum de contrahibus, & ultimis volu-
tibus. Duabus scilicet ex tribus principalibus partibus no-
tariæ;

notariae, nunc de alia tertia eiusdem principali parte, hoc est de iudicijs, breuissimè agendum est.

Iudicium est actus legitimus trium personarum in iudicio contendendum, scilicet, actoris, rei, & iudicis. Vel iudicium est iustitiae ministratio, quæ fit à iudice in causa proposita coram eo.

Iudicium dicitur actus legitimus ad denotandum quod iudicia sunt introducta à iure civili.

In iudicio tam civili, quam criminali sunt necessariae; & debent interesse ad minus tres personæ, scilicet actor qui agit, reus qui se defendat, & iudex qui in causa cognoscat.

In tantum sunt necessariae in iudicio diæ tres personæ, hoc est, actor, reus, & iudex, quod vno tantum ex his deficiente, incōtinenti iudicium esset nullum, & non valeret nisi in casibus sequentibus. Primo, quando agitur contra reū tanquam contumacem. Secundo, quando iudex agit ex inquisitione in officio suo.

Iudiciū inuētu fuit ne quis sibi ius propria auctoritate diceret. Iudiciū incipit à citatione; quæ est iudiciarij ordinis fundamētū. Totum iudicium quoad sui ordinationem habet tres partes. Prima pars durat à citatione vsq; ad litis contestationē inclusiue. Secunda pars durat à litis cōtestatione exclusiue vsq; ad conclusionē in causa inclusiue. Tertia pars durat à cōclusionē vsq; ad sententiā diffinitiuā inclusiue; ita declarat Bar. in l. 2. col. 1. ff. de furti. Et dicitur ceptum iudicium, quando est facta litis contestatio.

Citatio est reū vocare vt veniat ad ius coram iudice respōsurus. Citatio potest fieri, in Ecclesia, scilicet verbalis, quæ fit solo verbo, nō autē realis, seu personalis, quæ fit per capturam personæ. Citatio realis seu personalis fieri potest in ciuilibus quando debitor est suspectus de fuga, l. ait prator. §. si debitorem, &c.

Citatio realis sine iudicis commissione fieri non potest, nisi contra suspectum de fuga, qui potest capi propria auctoritate, & sine commissione iudicis.

Quilibet actus iudiciarius factus sine citatione, est ipso iure nullus, nisi quando aduersarius fuerit repertus præsens in iudicio, licet non fuerit citatus, quia lex solum ponderat præsentiā partis, vt in l. de vno quoque, in principio ff. de re iudicata. Et est text. in l. etiam. §. fin. ff. de minor. Vnde præsens etiam fortuito cōsu citari non debet. Alex. dict. l. de vno quoque, col. 1. & in rubr. C. de in ius vocandi in fin. & alij plures DD.

Creditor posterior quando vult vendere rem sibi hypothecata, potest creditores incertos anteriores citari facere per publicum proclama, ut veniant ad contradicendum infra certum tempus, quo elapso non audiuntur ulterius, text. est, & ibi Bald. & DD. in l. si eo tempore: C. de remis. pign. & ibi est gloss. quod in isto casu potest etiam fieri citatio per edictum.

Libellus est parvus liber, seu modica scriptura intentione actoris continens, causam agendi denotans, & speciem futurae litis demonstrans.

Libellus iudici & parti offerri debet iuxta Authen. offeratur. C. de litis contest.

Libellus ita clarus esse debet, ut reus possit ex eo deliberare an velit cedere, vel contendere, l. 1. in princip. ff. de eden. & Authent. offeratur, & not. Bart. in l. si in rem, ff. de reiuen.

Solent in calce libelli apponi nonnullae clausulae, inter quas sunt valde utiles, quae sequuntur. Primo est illa, super quibus omnibus, & singulis peto mihi ius & iustitiam ministrari, quae clausula saluat libellum ab omni ineptitudine. Secunda est illa, omni meliori modo, &c. quae operatur ut in casu dubio libellus ieterpreteretur eo modo quo favorabilius est ipsi libellanti. Tertia est illa, Protestor de expensis, &c. Per quam censetur interpellatus iudex victum victori condemnare ad expensas, ad quas non tenetur iudex condemnare, si non petantur, licet posset condemnare si vellet; sed quando sunt petita tenetur omnino declarare super expensis, & in eis condemnare condemnandum, alias faceret licentiam suam, Bart. in l. prope randum. §. si autem alterutra, col. fin. C. de iudi. & ibi etiam Bald. idem tenent communiter DD. in l. 4. §. hoc autem iudicium, ff. de damn. infect.

Instantia cepta cum defuncto laico non continuatur in heredem clericum, & debet de nouo inchoari coram iudice Ecclesiastico, quia ratione privilegij est finita illa instantia. Et ista est magis communis opinio quam tenet Abb. in c. quia Gu. col. fin. & ibi etiam Egid. in 3. & 4. col.

De iudicibus, & qui possunt esse iudices, & qui non. Cap. 94.

Possunt esse iudices hi, quibus data est ordinaria, vel delegata iurisdictio si non habent aliquod iuris obstaculum.

Ordinaria iurisdictio conceditur ab Imperatoribus, Regibus, Principibus.

Principibus, Potestatibus, Papa, & etiam à populis ciuitatum his, quibus committant cognitionem vniuersalem omnium causarum, quæ sunt in Prouincia, vel in ciuitate, & tales sunt Præsides Prouinciarum, & Potestates Ciuitatum, & Episcopi.

Delegatam autem iurisdictionem habet ille, cui aliqua priuata causa à Principe, vel ab aliquo ordinario cõmittitur cognoscenda.

Iudices esse prohibentur mutus, surdus, cæcus, item mentecaptus & furiosus, qui non habent sensum, nec intellectum. Sed dū habeant dilucida internalla, tunc poterūt esse iudices. Item impubes, infans, & minor viginti quinque annorum. Item infamis, & turpitudine notatus. Et Item seruus, & mulier, quia de iure receptum est vt seruus, & mulier publicis, & virilibus officijs non fungantur. Item pater in causa filij, & filius in causa patris, quia vna, & eadem censetur persona patris, & filij. Item omnes in re sua iudices esse prohibentur.

Iudex repellitur in causa, quæ aliquo respectu ad ipsius commodum, vel incommodum spectat.

Iudex qui non vult audire aduocatū in causa quamuis clara, potest recusari vt suspectus.

Iudex impetratus per aliquem, non potest per eundem recusari, nisi noua causa superueniat.

Si quis post oppositam recusationem litigat coram iudice per ipsum recusato, videtur cum hoc renuntiare recusationi.

Iudex, qui in vna causa fuit consultus, & votū suū pro vna parte propalauit, super ea remouetur à iudicando.

Iudex alterius partis compater repellitur à iudicando.

Testis in vna causa non potest in eadem esse iudex.

Delegati plures cū clausula vt omnes, vel vnus procedere possint, si vnus incipit procedere, ille debet finire; alias alij nulliter procedunt.

Iudex habens confimilem causam, in qua vult iudicare, redditur suspectus, quia præsumitur iudicare taliter prout vellet in sua causa iudicari, glos. est, & ibi Abb. & DD. in cap. causam quæ, el 2. de indic.

Iudicibus illiteratis, vel imperitis, vel grossis, non sunt committendæ causæ subtiles, Bal. l. si. quæst. 16. C. de hered. institu. Felin. in cap. sciscitatus, col. 7. in princip. vers. Dicit etiam Bald. & c. de rescript. vbi dicit hanc esse iustam causam suspicionis, & lazo. l. apertissimi, vers. Secunda causa, & c. C. de indi.

Ad

Iudex

Iudex aqualiter coniunctus utriq; parti, ut suspectus recusari nō potest, Bar. l. qui iurisdictioni, in l. lect.

Quādo iudex recusatus ut suspectus pcedit ad ulteriora, post propositā suspicionē, tūc totus processus quē postea facit, est ipso iure nullus, Bart. l. qui poterat, ff. ad Trebel. & Lud. Rom. conf. 220. col. 2. Pau. de Cast. conf. 121. vol. 2. Gemi. c. iudex, de offic. delegat. lib. 6. & Alex. conf. 89. vol. 1.

De iurisdictionibus, Cap. 95.

Iurisdictionis alia est ordinaria, & alia delegata, vcl subdelegata.

Iurisdictionis ordinaria est quaedam potestas de publico introducta cum necessitate iuris dicendi, & aequitatis statuendae.

Iurisdictionis ordinariæ uno modo est duplex, & alio modo triplex. Primo modo est duplex, scilicet voluntaria, & contentiosa.

Iurisdictionis ordinaria voluntaria est illa, quæ fit de partium voluntate, ut est in manumissione, adoptione, arrogatione, & emancipatione.

Iurisdictionis ordinariæ contentiosa est illa, quæ fit in lite, quia ista fit de necessitate, & in ea reus tenetur actori respondere, & iudex tenetur cognoscere de iuribus partium, & in causa pronuntiare.

Alio modo iurisdictionis est triplex. Prima appellatur merum imperium, hoc est habens gladij potestatem in facinorosos homines, ad animaduertendum. Et istud merum imperium consistit in tribus. Primo in causa civili, vel criminali. Secundo in cognoscendo de libertatibus. Tertio in cognoscendo de amissione civitatis, ut est in baniendo, vel quando quis est in insulam deportandus, vel deportatur in metallum fodiendum, & sic penè efficitur servus. Et istud merum imperium oritur solum ex crimine, & non delegatur.

Secunda iurisdictionis appellatur mixtum imperium & istud est quod continet in se quoddam medium, ut est quādo quæstio est pecuniaria. Et non potest hoc imperium mixtum delegari, ut est quando in aliquo contractu requiritur auctoritas iudicis, tunc iudex non potest alteri delegare, ut interponat auctoritatem.

Alia iurisdictionis est quæ continet modicam coercionem, & ista est minimæ auctoritatis, & de minimis cognoscit, & ea potest cuilibet delegari.

Iurisdictionē ordinariā possunt dare, scilicet in spiritualibus Summus Pōtifex dat merū imperiū, & in tēporalibus Imperator potest dare iurisdictionē ordinariā, & merū imperiū, etiā civitas, castrum, villa,

villa, & vniuersitas licita, & approbata in iurisdictione sua. Itē Reges Duces, Marchiones, Comites, Barones; isti enim in suo territorio habent iurisdictionē ordinariā, & quilibet ciuitatis in suo termino, & in eo potest iudicem dare, sed non potest merum imperiū exhibere, & sic de alijs. Episcopus in suo Episcopatu habet iurisdictionem ordinariam.

Priuatæ personæ, & singulares non possunt iurisdictionem dare, quia consensus priuatorum non tribuit iurisdictionem.

Nunc agendum est de iurisdictione delegata, vel subdelegata. Et est sciendum, quod delegare est cognitionem vnius causæ, vel plurium causarum alteri committere.

Quilibet iudex ordinarius potest delegare, vel subdelegare.

Delegatus, vel subdelegatus non delegat, vel subdelegat, nisi in tribus casibus. Primo, quādo est delegatus Sūmi Pōtificis, vel Imperatoris. Secundo, quādo lis est contestata coram iudice delegato; modo isto delegatus potest delegare. Tertio quando illi est delegata vniuersitas causarum, tunc vnā de illis potest delegare.

Ad hoc vt quis possit delegare duo requiruntur. Primo, quod habeat iurisdictionem ordinariam. Secundo, quod sit talis persona delegata, quæ possit delegari.

Iudex delegatus non mandat sententiā suā executioni, sed habet solum cognoscere, & pronuntiare, & hoc in causa ciuili, secus autē in criminali. Et ratio quare nō mandat executioni est, quia non habet plus de iurisdictione, quā sibi traditur à iudice ordinario, & de iure mādātarius nō habet plus de potestate, quā sibi traditur a dño, & fines mandati diligenter sunt custodiendi.

Delegatus ad vniuersitatē causarū debet seruare locū delegātis, & ibi ferre sententiā; secus in delegato ad vnā causam, quia poterit sibi eligere locū, quē voluerit ex quo nō habet certam sedem deputatā, Bal, in l. cū sententiā, & in l. pen. in 2. lect. cir. fin. ff. de ius. & iur.

Qui possunt, vel non in iudicio interesse, Cap. 96.

Non possunt in iudicio interesse hi scilicet seruus regulariter suo, vel alieno nomine, nisi ciuilit̃ agēdo causā suę libertatis: procurando in libertate, vel defendēdo sibi libertatem. Item pro alimentis sibi relictis. Item pro possessione domini sui absentis: tubata. Criminaliter vero potest agere seruus in his casibus, scilicet: si uult accusare eū, qui suppressit testamētū; vel instrumentū, in quo erat sibi relicta, & concessa libertas. Item eum, qui fraudauit cēsam.

Item eum, qui fabricavit falsam monetam. Item eum, qui vendidit anonam cariorum. Item eum, qui dominum ipsius servi interfecit. In alijs vero non potest in iudicio interesse, quia pro mortuo habetur.

Item filiusfamilias in patria potestate existens, non potest in iudicio civili interesse, nisi cum consensu patris. Fallit tamen quando vult cum patre litigare, tamen venia petita. Item fallit quando agitur de peculio castrensi, seu quasi castrensi, & in alijs casibus de iure exceptis, qui brevitatis causa omittuntur. Si autem filius fuerit emancipatus, tunc poterit iudicio interesse, & litigare cum patre, venia petita, & cum alijs quibuscunq; extraneis. Et quæ dicta sunt de patre debent etiam intelligi de matre, avo, vel proavo paterno, & quolibet ascendente. Et quæ dicta sunt de filio eadem dicta censeantur de filia, nepote, vel nepte, pronepote, & pronepte, quia de similibus ad similia idem est iudicium. Si vero fuerit agitata aliqua causa criminalis contra filiumfamilias minorem, & in ea intervenierit consensus patris, tamen adhuc processus est ipso iure nullus, quia in criminalibus non sufficit auctoritas patris, quando filius est minor, sed debet sibi dari curator. Bald. conf. 408. incipiente, Factum sic proponitur, &c. vol. 3. & sentit idem Bal. in l. si infanti, col. 2. vers. Et ideo adverte, &c. C. de iure delibe. & l. clarum, C. de audio. praesta. in 2. not. Philip. Corne. conf. 198. vol. 4.

Item non potest iudicio interesse furiosus, vel mēte captus, quia carent sensu, & intellectu, & hi nullum negotium recte gerere possunt, nisi habeant dilucida intervalla; nam tunc bene possunt iudicio interesse in illo tempore intervalli, non autem dum sunt in furore, vel dementia.

Item minor viginti annorum non potest iudicio interesse sine tutoris, aut curatoris auctoritate, hoc est quod tutor, aut curator pro illo interfit.

Et est notandum, quod si minor interfuerit in iudicio cum aliquo, & fuerit lata sententia in fauorem minoris, tunc talis sententia valet. Si autem fuerit lata contra minorem non valet, quia ei imputatur, qui fuit in iudicio cum minore, & damnum, quod quis sua culpa sentit sibi & non alij imputare debet.

Item monachus, & quilibet regularis professus non potest iudicio interesse, quia hi de iure civili mortui reputantur, nisi sit Syndicus, aut Economus alicuius Ecclesiæ; nam tunc pro negotijs, & rebus dictæ Ecclesiæ poterit iudicio interesse.

Item

Item excommunicatus, & bannitus suo nomine non possunt in iudicio interesse; & hoc in agendo, locus tamen in defendendo; sed alieno nomine litigant hi.

Ceteri autem regulariter possunt in iudicio interesse suo, vel alieno nomine litigant, scilicet tutor pro pupillo, curator pro adulto, pater pro filio, quæ habet in potestate, & iudex, & economus, negotiorum gestor, procurator, & coniunctus.

De actis necessarijs in iudicijs civilibus, Cap. 97.

Ordō servandus in iudicijs talis est. Primo enim aditur ab actore iudex competens. Item citatur, vel provocatur reus ad iudicium. Item ab actore offertur libellus iudici, & iniungitur reo, ut suas allegare possit exceptiones. Item ab actore, vel a reo potest iudex recusari, si intercedant causæ legitimæ, quia durum est coram iudice suspecto litigare. Item opponuntur exceptiones ante & post litem contestatam. Item satisfidatur a reis suspectis, & cauetur a procuratoribus de rato habendo, & ab illis qui pro alijs agunt, & eos defendunt. Item contestatur lis. Item libello oblato iuratur de calumniis, parte petente. Item statuuntur termini. Item sunt positiōnes, & responsiones. Item producuntur testes, ponuntur interrogatoria. Item producuntur probationes, & eduntur instrumenta in causa. Item sunt provisiones interlocutoria. Et tandem feruntur sententiæ diffinitivæ. Et a provisione interlocutoria habente vim diffinitivæ, quia non expectat aliam post se, nec non a sententia diffinitivæ pars, quæ se gravatam sentit, appellare potest. Si autem provisio interlocutoria non habet vim diffinitivæ, quia spectat aliam post se, tunc ab illa appellari non potest, sed debet peti correctio, siue reuissio, & iustificari infra duos dies, iuxta foros huius Regni Valentie. Ultimo mandatur sententia executioni. Sed hæc omnia, & alia permulta ipsis annexa, & connexa, visu, & practica discuntur, & per dictos foros sunt amplissimè disposita, & ordinata, & ideo hic reliqua silentio involuuntur.

De causis. Cap. 98.

Causa dicitur ipsum ius deductum in iudicio. Hinc dicimus causam civilem, vel criminalem, secundum quod in iudicio deducitur, actio, vel accusatio.

Causa civilis dicitur illa quando principaliter in iudicio agitur ad commodum privatum, siue talis causa descendat ex delicto, siue ex contractu.

Causa criminalis dicitur quando principaliter agitur ad puniendum aliquem corporaliter ex delicto, si vero agitur de pœna pecuniaria, si hæc applicatur fisco, tunc causa esset criminalis, si autem applicatur privato, tunc est civilis.

Item causa aut est summaria; aut ordinaria.

Quando causa principalis est summaria, omnes eius articuli sunt summarij, & debent summarie expediri, Bar. in extrauag. ad reprimendam, in verbo, Summarie, col. 3. & Ias. in rubric. C. qui admit, col. 1. in fin.

In causis summarijs non requiritur publicatio.

In causis summarijs ubi semiplenæ probationes sufficiunt, non admittuntur obiectiones. Abb. in cap. veniens, col. 5. in princip. de testib. Felin. in 6. col. in 5. conclusione.

Causa omnis executiua est summaria. Item causa alimentorum, & causa restitutionis dotis. Itē ubique, agitur de salario, seu mercede laboris dicitur causa summaria. Itē causa quælibet possessoria est summaria. Itē dicitur causa summaria quando legatarius petit satisfactionem ab hærede. Per multa sunt alia causa summaria, &c.

Cognoscitur causa summaria ab ordinaria quando tractatur sine ordine iudiciario, ut quia non interuenit libellus, nec litis contestatio, vel quia incipit à præcepto de soluendo, sicut causa executiua. Pan. de Cast. conf. 48 col. 1. in 2. vol.

De confessione contumacia, & alijs, Cap. 99.

Confessio est duplex, scilicet iudicialis, & extraiudicialis.

Confessio iudicialis dicitur, quæ fit in iudicio, extraiudicialis vero, quæ fit extra iudicium.

Confessio iudicialis habet vim sententiæ, & superat omne genus probationis, infringitque omnes probationes factas per testes, vel instrumenta in fauorem confitentis, nec reducitur ad concordiam cum dictis testibus.

Confessio iudicialis tollit omnem presumptionem iuris, & de iure.

Confessio facta in procursu inualido, sufficiens est ad condemnandum.

Confessus in civili habetur pro condemnato, secus in criminali.

Confessio extraiudicialis parte absente facta, semiplene probat, si per duos testes probatur. Sed parte præsentem facta, & probata per duos testes facit plenam probationem absq; ulla acceptatione.

quia

quia ex quo confessio tendit in favorem presentis, preferitur acceptatio ex eius parte. Et hoc quando fit per verba dispositiva, scilicet si per verba enuntiativa.

Quando testes producantur ad probandam confessionem extrajudicialem contra instrumentum celebratum in scriptis, continens debitum, non plene probant duo testes, etiam parte presente, nisi talis confessio probetur per quinque testes rogatos, l. testium, C. de testi. cum authen. ibi posita, & est glossa in c. testes, in glossa magna in fin. §. q. 8. & habetur in decis. Conci. Neapoli. in fin.

Confessio extrajudicialis ex causa mutui facta intra biennium, non probat nisi alias probetur vera numeratio.

Confessio parte absente probata per unum testem, nullam facit probationem.

Confessio parte absente probat semiplene, dummodo talis confessio probetur ad minus per duos testes: nam si probatur per unum testem nullam facit probationem, ut superius dictum est; & dicti duo testes debent deponere in individuo de eadem confessione; secus si unus testis dicat de una confessione facta uno die, & alius de alia, quia etiam si mille testes essent, non probant etiam semiplene, ex quo sunt singulares, & non iunguntur, Alexand. conf. 36. col. 2. & conf. 39. in 5. vol.

Si dicta confessio extrajudicialis, parte absente, est geminata, & probatur unaquaque per duos testes de eadem confessione deponentes, tunc equiparatur iudiciali confessioni, & plene probatur, in §. in personam, col. 9. instit. de action. & decisione 337. Conci. Neapo.

Quando confessio extrajudicialis fit parte absente ad exonerationem conscientie, tunc plene probat, si probatur per duos testes, ut supra, Bal. l. generaliter, in 10. questione, C. de non numer. pecun. Petr. Philip. Corne. conf. 211. col. 2. in 3. volu. & decis. 164. in fin. Conci. Neapo.

Confessio extrajudicialis facta, & per duos testes ut supra probata super eo, quod dependet ex mera voluntate confitentis, ut est aditio hereditatis, vel ratihabitio, vel aliud simile plene probat, etiam absente parte, Bar. l. certum. §. si quis absente. ff. de confes. pro hoc est glossa in l. Pompo. la. ff. de nego. gest. & Bal. l. generaliter, in 11. q.

Confessio extrajudicialis ut supra facta, absente parte, & acceptata per aliquem nomine absentis plene probat, ut not. glo. & Pau. de Cast.

Cast. in l. tale pactum, in princip. ff. de pact. pfo hoc est glo. in vers. Legatum, & ibi per DD. in l. huiusmodi, in princip. ff. de lega. i.

Confessio extra iudicialis, parte absente facta, plenam facit probationem in curia mercatorum, dum probetur per duos testes, ut dictum est; & hoc de æquitate canonica. Fran. de Are. in cons. 40. incipiente, Excellentissime; & c. col. 1. & cons. 64 col. 1. & DD. in cap. si cautio, de fide instrum.

Confessio facta in apocha parte absente, valet.

Confessio facta, parte absente de æquitate canonica plene probat. Fran. de Are. in supra dictis duobus consilijs.

Confessio dubia interpretatur in fauorem confitentis, probatio autem dubia interpretatur contra producentem. Vide Philip. Dec. in cons. 189. col. 7. in fin. & c. in presentia. de probat. & habetur in l. veteribus, ff. de pact.

Debitor, qui non potest probare solutionem mutui in secreto soluti, debet positionibus creditoris respondere in hunc modum, scilicet, Nihil mihi mutuasti, propter quod sim tibi obligatus. Et sic non erit periurus, nec incidet in laqueum, quia solutione debiti fuit sublata obligatio; ita notanter tenet Fran. de Are. l. 1. col. 2. in fin. ff. si cert. perit.

Positiones debent fieri positive non interrogative, alias pars non tenetur eis respondere; & ratio est, quia ponens vult ut aduersarius respondeat ad hoc, ut per eius confessionem releuetur ab onere probandi; ita etiam æquum est ut ipse ponens per suam confessionem releuet aduersarium ab onere probandi; & sic seruabitur equalitas, quæ in iudicijs est seruanda, Bal. l. data opera, col. 11. C. qui accus. non pos. Pan. de Cast. & Ias. l. iudices, C. de iudic & Gemi. c. 1. col. pen. de confes. lib. 6 ubi assignatur ratio, quia is, qui ponit, fateatur non is, qui interrogat.

Si quis interrogatur utrum bona, vel mala fide possideat, non tenetur respondere. Nec etiam testis potest de hoc interrogari, Bal. in l. mala fide, in fin. C. de condi. ex lege.

Positioni iuris non est respondendum.

Debet fieri responsio in secreto, sine presentia aduocati, vel procuratoris, & sine eorum consilio. Quod tamen limita non procedere in rustico, vel idiota, quia quando examinatur ut principalis, potest in suo examine interesse eius aduocatus, vel procurator, ad hoc ne propter eius simplicitatem decipiatur in respondendo.

ita

ita tenet Hosti. c. dilecti, de iudic. quem refert & sequitur Socin. in repetit. l. 1. col. 4. ff. de vulg. & pupil.

Si principalis examinatus cum iuramento respondeat, seu depodat falsum, non punitur de periurio, sed solum Deum habet ultorem, l. 2. C. de reb. credi.

Contumax nolens respondere coram iudice, habetur pro negante, vel confitente, secundum est ei maius præiudicium, text. est, & ibi doct. in l. de ætate. §. qui tacuit. ff. de interrog. actio.

Contumax non auditur nisi resectis expensis.

Contumax in non respondendo positionibus; vel in nolendo iurare de calumnia, habetur pro confesso, c. si post præstitum, & ibi per DD. de cōfes. lib. 6. & l. 2. §. quod si actor, & ibi Bar. & doct. C. de iura. calum. l. manifestè, & ibi per DD. ff. de iur. iu.

Cōtumax is dicitur, qui legitimè citatus, scilicet, tribus vicibus, siue tribus edictis, vel vno peremptorio pro omnibus, non comparuit, text. in l. contumacia, ff. de re iudi.

Copia articulorum post factas responsiones parti petenti dari debet, non autem interrogatoriorum, nisi post publicationum testiū,

Notorium dicitur, quod per decem testes probatur, Bal. Authen. quod locum, in fin. vers. Decimo quæritur. C. de colla,

Licet notorium releuet ab onere probandi, tamē non releuet ab onere proponendi, & allegandi, vt est glos. vers. Iudicis, in Clem. appellanti.

Consuetudo, & notoria obseruantia temporis, cuius non extat memoria in contrarium, habet vim legis, & priuilegij; Abb. in cap. super quibusdam, §. præterea, de verb. sign.

Vbi est consuetudo approbata à ciuitate, illa habet vim legis, & illam tenentur seruare omnes de ciuitate, quia dicitur lex municipij, l. 1. C. de emen. lib. & l. de quibus, cum ibi not. ff. de leg.

Consuetudo notoria est, quæ constat ex inspectione plurium instrumentorum, & sufficit eam tantum allegare.

Consuetudo nulla est fortior, & melior, quam iuri communi cōformis, vt est text. nota. in c. Sopitæ, & ibi not. extra de censu: & in cap. cum dilectus, de consuet.

Consuetudo contra Regni constitutiones, est reprobata.

Vbi extat consuetudo appellandi ad superiorem, omisso medio, tunc valet appellatio auctoritate consuetudinis, text. est in c. Romana. §. 1. de appel. lib. 6. & est glos. in c. dilecti, & ibi Philip. Corn. in 4. col. vers. Secunda limitatio, &c.

sive suppletorium quod defertur in supplemētum probationis, quando est semiplene probatum in causa. Et hoc iuramentum non defertur hæredi, nec personæ vili, & suspectæ de periurio, nec defertur in causa ardua & criminali, nec quando semiplene probatio est elisa per probationes contrarias.

Item est iuramentum litis decisorium, quod per vnamquamque partem alteri iudice approbante defertur: & is cui defertur non tenetur precisè iurare, sed potest iuramentum referre dicendo: iures tu. Et dicitur decisorium, quia per ipsum deciditur lis, sicut per sententiam, adeo quod ultra non admittitur alia probatio in contrarium, l. 2. & l. non erit. §. dato. ff. de iure iur. & l. 1. & ibi per DD. de reb. credi.

Aliud est iuramentum veritatis, quod defertur in iudicio alicui ex litigantibus super positionibus alterius partis. Et differt a precedenti, quia hoc delato, potest nihilominus probari contrarium. Et is qui iuravit non punitur de periurio, sed solum Deū habet ultorem.

Aliud est iuramentum in litem, & non defertur per partem; sed per iudicem ipsi auctori.

Aliud est iuramentū, quod præstatur in taxatione expensarum, nam expensæ factæ in iudicio prius taxantur per iudicem, & postea datur iuramentum victori, qui fecit dictas expensas, & subsequenter interponitur declaratoria per iudicem.

Si inquisitus de crimine fuerit cum iuramento interrogatus, an delictum commisserit, non dicitur periurus si neget, & mendaciū dicat, Alex. in addit. ad Bar. l. 1. ff. de bonis eorum, qui an. senten. si bi mor. consciue.

Quando quis iurat non fideiubere, potest nihilominus dicto iuramento non obstante, fideiubere pro proximo in periculo constituto.

Iuramentum in male promissis, non est seruandum.

Iuramentum potest præstari per procuratorem habentem specialia mandatum, in animam constituentis, Bar. & Alex. in l. qui bona. §. si alieno. ff. de dam. infect. & Alex. in l. ad egregias, in principio ff. de iure iur. & in l. vulgo. ff. de in litem iur.

De litis contestatione, Cap. 101.

Litis contestatio est principalis negotij apud competentem iudicem facta narratio, & ad eam sequuta responsio.

Litis

Bb 2

Litis contestatio fit per positionem, vel interrogationem actoris, & responsionem rei affirmando, vel negando, vel dubitando.

Quando quis respondet libello cum protestatione, quod non animo litem contestandi, tunc lis non est contestata, & talis protestatio releuat.

Priuilegiatus non utitur priuilegio contra pariter priuilegiatū, nisi quando agit de damno vitando, & non quando agit de lucro captando. Abb. in c. super spoliatione, col. 1. vers. Ex hoc, & c.

Spoliatus agens ex spolio non tenetur in aliquo aduersario suo respondere in reconuentione, nisi prius restituatur non solum ad rem, qua fuit spoliatus, verumetiam debet plenarie restitui ad fructus, & ad expensas litis, antequam teneatur respondere. Abb. in c. super spoliatione, col. 1. vers. Ex hoc, in 3. not. & idem tenet dictus Abb. per illum text. in cap. accedens, el. 2. vers. Not. spoliatum, & cap. extra, vt lite non contest. Quod est notandum, quia est quotidianum in practica. Et prædicta tantum procedunt quando opponitur reconuentio per ipsum spoliatorem, qui immediate spoliavit, vel spoliari mandauit contra spoliatum.

De actionibus, exceptionibus, & reconuentionibus, Cap. 102.

Actio est ius persequendi in iudicio quod sibi debetur.

Actionum alie sunt reales, alie personales, alie miste.

Reales actiones sunt quæ in rem tendunt, & quibus experimur quotiescunque cum eo agimus, qui nullo iure nobis obligatur, rei tamen nostre possessor est, Et hæc actio sequitur rem penes quemcunque vadat; & datur etiam contra singularem successorem, vt in rei vindicatione hypothecaria.

Personales actiones sunt, quæ in personam tendunt, & diriguntur, & quibus experimur cum eo, qui nobis ex contractu, aut quasi, vel ex delicto, aut quasi obnoxius est, & obligatus.

Reales actiones ad vindicandum dantur, personales vero ad dandum, vel faciendum competunt.

Miste actiones sunt illæ quæ sapiunt naturam actionum realium, & personalium, & partim respiciunt rem, & partim personam; & respectu rei dicuntur reales, & respectu personæ personales, & sic vocantur miste, vt est actio ad exhibendum, actio noxalis, & alie permulte.

Quid autem sit necesse deduci in iudicio, quando agitur actione reali,

reali, & quid quando agitur actione personalit. Dic, quod in iudicio reali, si loquimur de reuendicatione duo tantum extrema sunt deducenda, & probanda. Primum scilicet dominium ex parte agentis. Secundum possessio, siue detentatio ex parte rei conuenti. His duobus probatis obtinet agens, l. i. c. de alie. iudi. mu. cau. fa. & l. in rem, & l. officium, ff. de reuendica. In iudicio vero, personali principaliter agens debet habere reum obligatum, ex qua obligatione oriatur actio, l. an eadem. §. actiones, & ibi Bart. ff. de except. rei iudic. alias agens sine actione repellitur à limine iudicii l. si pupilli, §. videamus, ff. de negot. gest. & not. in l. ubi pactum, C. de transact.

Multæ aliæ sunt actionum diuisiones, quæ hic breuitatis causa præmittuntur.

Qui minus quam sibi deberetur iudiciali libello petierit, nihil prohibet, quin coram eodem iudice quod reliqui est petere possit; idem quoque iuris est in eo, qui errans aliud pro alio sibi debere intenderit, cui etiam in eadem instantia errorem corrigere conceditur in instit. lib. 4. tit. 6. §. si minus intentione sua.

Exceptio est actionis exclusio.

Exceptiones aliæ sunt dilatoriae, aliæ peremptoriae.

Exceptiones dilatorie proponi debent ante litem contestatam, & etiam post quando factio aduersarij superueniunt.

Exceptio declinatoria debet esse prima, quæ est opponenda ante alias exceptiones.

Exceptiones quod sine actione agitur, item legitimationis personæ, item contra personam iudicis, impediunt processum ad ulteriora.

Exceptio falsi procuratoris opponi potest ante & post sententiam ad annullandum iudicium.

Exceptio recusationis iudicis ante litem contestatam opponi debet, & ante omnes dilatorias exceptiones. Fallit tamen quando de nouo superuenit, quia potest tunc in quacunque parte iudicii opponi etiam post conclusionem.

Exceptio nullitatis sententiæ, vel processus ex defectu iudicis causata semper potest opponi, etiam stante statuto, quod contra sententiam nulla opponatur exceptio.

Exceptiones vero peremptoriae dicuntur illæ, quæ in totum perimunt ius agentis; prout est exceptio solutionis, iusiurandi, pacti, satisfactionis, rei iudicatæ, & sic de alijs similibus. Et illæ possunt opponi.

opponi quodcumque tam ante litem contestatam, quam post vltimam ad conclusionem in causa.

Tres sunt exceptiones peremptoriæ, quæ dicuntur litis finitæ, quæ impediunt litem ingressum, prout est exceptio iurandi transactionis, & rei iudicatæ. Et ideo appellantur litis finitæ, quia sunt inducæ ut sit litium finis.

Item autem exceptiones litis finitæ habent duplicem opponendi modum, quia sunt declaratoriæ, & peremptoriæ, & ideo quandoque opponuntur in vim dilatoriæ, ut est quando opponuntur ante litem contestatam, quo casu impediunt litem ingressum, & iudicii processum. Et ideo declinatoriæ dicuntur, quia iudicium declinant. Quandoque vero opponuntur in vim peremptoriæ, prout est quando opponuntur post litem contestatam; nam tunc censentur oppositæ ad merita causæ, ut perimant ius agentis, & de his iudex cognoscit in definitiva sententia.

Quandoque istæ exceptiones peremptoriæ requirunt altiore indaginem, quo casu si opponantur ante litem contestatam non impediunt processum, sed iudex debet eas reservare ad merita causæ, & procedere ad vltiora. Dicuntur autem requirere altiore indaginem, quando non sunt liquide, nec de facili possunt liquidari. Vide si opponens offert separatim incōtinenti probare exceptionem, ut quia habet instrumentum, vel alias probationes paratas, tunc impedit litem contestationem, & non reservatur.

Si actor deducit possessoriū recuperandæ super vna re, & reus reconuenit & excipit de spolio alterius rei, tunc proceditur super exceptione spolij, quæ est favorabilior, suspeso primo possessorio. Et hæc procedunt quando exceptio spolij opponitur contra ipsum spoliatē, quia tunc repellit eum ab agendo. Secus si contra eum, qui non spoliavit, sed est tertius possessor. Abb. cap. cum dilecti. col. 3. & 4. & in c. in literis, col. si. de resti. spo. & decis. 19. Cōci. Neap. & in l. si re bonis, C. de iure deli.

Quando quis sortitur forum ratione contractus, aut aliàs (excepto tamen quod non sit sortitus forum cum instrumento guarantee. hoc est executoria & clausulis iuratis roborato) ad hoc ut possit conveniri coram iudice ordinario illius loci in quo fuit celebratus contractus, debet in eodem loco reperiri, & conveniri, siue citari, aliàs non, sed debet citari & conveniri coram iudice illius loci, ubi commoratur; & habet suum domiciliū, & caput maius, qui est iudex peculiaris illius.

Fre:

Frequenter in iudicijs fit reconuentio per reum contra actorem, & est aduertendum, quod illa fieri debet ante litis contestatione, vel incontinenti post, alias paripassu cum conuentione non ambulat.

Coram iudice appellationis non habet locum reconuentio, nec in causis executiuis.

Actori non respondenti reconuentioni denegatur audientia super sua conuentione, donec respondeat super reconuentione. Specu. in tit. de reconuent. §. fin. & §. videndum, vers. Sed nunquid si actor, &c.

Si clericus agit contra laicum coram iudice seculari, tunc laicus potest coram eodem reconuenire ipsum clericum. Sed limitatur in tribus casibus. Primo, si reconueniatur de causa spirituali, cuius est incapax iudex secularis. Secundo, si reconueniatur de causa criminali quæ infamat. Tertio, si laicus data opera, iniuriatur clerico, ad hoc vt conuentus coram iudice laico, ibidem cum reconueniat. Et casu quo clericus vellet renuntiare sue conuentioni, tali in casu post factam dictam reconuentionem, non potest renuntiare, ex quo est iam acquisitum ius aduersario. Secus si nõ fuisset facta dicta reconuentio.

Si clericus & laicus sint executores alicuius testamenti, tunc iudex Ecclesiasticus compellit laicum ratione clerici adiuncti, l. si emancipati, col. 4. in princip. C. de colla.

Quando sunt duo debitores eiusdem rei, puta duo hæredes, quorum alter est clericus, & alter laicus, ambo conueniuntur coram iudice Ecclesiastico, per regulam, quod magis dignum trahit ad se minus dignum. Quod procedit etiam si sint plures laici, quam clerici; puta sunt quatuor hæredes, vnus clericus, & tres laici, nam omnes sortiuntur forum Ecclesiasticum. Et si sunt plures homines reperti in eodem crimine, inter quos est vnus clericus, & alij laici, & omnes inquiruntur per iudicem secularem, & clericus declinat forum, possunt alij laici similiter petere se remitti ad iudicem Ecclesiasticum contemplatione illius clerici, ne causæ contentiæ diuidatur. Marian. Socin. in cap. 2. columna. 3. in 8. fallent. de mutu. patit. Quod est notandum; quia quotidie euenit. Et hæc procedunt quando causa est indiuidua; secus si diuidua, quia tunc clericus est conueniendus in foro suo, & laicus in suo foro, Socin. conf. 12. col. 6. in 1. vol.

Quia sæpe inter clericos, & laicos agitantur quæstiones super solutione peytarum ratione bonorum de realenco, scilicet domorū, & terrarum, quæ ab ipsis clericis possidentur, debitarum, à quarū solutione se eximere conantur, ac etiam prætendunt earum prætextu nullatenus posse conveniri coram iudicibus secularibus, sed præcisè, & dumtaxat corā iudicibus Ecclesiasticis, nec posse in bonis suis executari; circa quæ agam brevissimè. Sciendū enim est, quod omnes clerici, siue presbyteri etiā beneficiati tenentur soluere peytas, & alia onera realia & vicinalia imposita super dictis bonis de realenco ab ipsis possessis, iuxta foros 15. & 17. & alios præsentis civitatis, & Regni Valentia, rubrica de rebus non alienandis: & etiam iuxta privilegium 78. Regis Petri 2. fol. 113. Ibi: Clerici possidentes bona de realenco prætextu beneficiorum suorum, seu aliàs soluere teneantur. &c. Barbaci conf. 1. nu. 8. to. 2.

Huiusmodi clerici possidentes quovis modo bona de realenco, licet pro dictis peytis, & oneribus realibus, & vicinalibus nō possint conveniri, & impetiri actione personali, nec executari in bonis, & supellectilibus domorum eorundem coram iudice aliquo seculari, iuxta cap. si diligenti, extra de foro competen. c. si clerici, de iudi. vbi omnes DD. & late Barbaci. conf. 1. nu. 62. Attamen poterunt conveniri coram iudicibus laicis, & signanter coram Iuratis illius oppidi, in quo & termino ipsius detinebūt bona de realenco pro peytis, & oneribus realibus; & vicinalibus, & per ipsos iuratos compelli ad soluendum dictas peytas, & onera, faciendo contra eos executionem in eisdem bonis, & rebus de realenco per dictos clericos possessis quovis modo ea distrahendo, & aliàs prout obligata sunt ad peytas soluendas, & onera subeunda ipsarum domorum & terrarum, iuxta supradictum privilegium 78. Regis Petri 2.

Bona de realenco sunt duplicia, scilicet ipsæ hæreditates, domus, terræ, & possessiones subiectæ dictis peytis, & oneribus. Item fructus, & sdeuementa earundem secundum forum 6. rubrica de iurisdic. omn. iudi. Ibi: Hoc y encara que deman fruyts de les dites coses. Bellu. in Spec. Princip. rub. 13 de decimis, §, tractemus, vers. Restat, nu. 8. & præsertim nu. 11. & 12.

In executionibus contra dictos clericos præmissorum occasione faciendis, est procedendū hoc modo, scilicet quod hæreditates, domus, terræ, & possessiones dictorum clericorum, & fructus earundem debent sequestrari, emparari, & crehuari ad instantiam colle-

cloris

cores dictæ peytræ, & dictorum aliorum onerum, seu alterius legitime personæ de prouisione Iuratorum eiusdem oppidi, qui iuxta foros Regni in huiusmodi negotijs sunt iudices pecu'iares, & competentes, sine vlla alia attendentia, sed solum quia nolunt soluere. Et postea procedetur ad venditionem fructuum prædictorum, iuxta stylum Curie, seruando eadem formam, quæ in venditionibus bonorum mobilium seruari solet. Quæ omnia & singula fieri debent vt præmittitur cum iniunctione dictorum clericorum. Et caueant ne quicquam prætermittatur ex prædictis, nec excedatur in aliquo quia in secus agendis sunt de iure canonico per multa, & graues censure statuta, & disposita; quæ seruando dictum ordinem superius præfixum securè cuitabuntur.

De compensationibus, Cap. 103.

Quia in iudicijs solet allegari compensatio sciendum est, quòd illa habet locum vbi debitum est ex vtraq; parte liquidum seu ex vna parte tantum. Et dicitur liquidum quando per confessionem vel sententiã, vel instrumentum publicum constat de debito. Medi. part. 1. q. 13. nu. 4.

Compensatio cessat vbi debetur ex vna parte species, & ex altera quantitas, tunc enim non admittitur compensatio, text est, & ibi Bal. plene in l. fin. C. de compensa.

Quòd in contractu censualis habeat locum compensatio, nec per forum sit sublata, tenet Bellug. de Materia consualium, in §. leges Regni, nu. 20. Et quòd licet statutum solum admittat exceptionem solutionis sit locus compensationi, tenet Alex. conf. 12. nu. 13. lib. 2. resoluit Medici. de compensatio. 2. p. q. 20. & glos. in l. debitor, & nihil interest soluere, vel compensare, l. si debitor, ff. qui potior, & alij allegati à Medici. par. 1. q. 25. nu. 11. qui nu. 24. dicit, qd de æquitate, & sola facti veritate attenda, contra debitum iuratum potest allegari compensatio. Et an possit opponi exceptio compensationis ad impediendam executionem sententiæ. Vide Alexand. in cõf. 61. volu. 3.

De dilationibus, Cap. 104.

Omnis dilatio probatoria regulariter loquendo, est peremptoria, & nõ potest dari nisi semel, & sic vnica dilatio dari debet; adeo quòd etiam si non apponatur verbum peremptoriè, subintelligitur ex iuris dispositione. Et hoc procedit indistinctè in causis civilibus.

Cc

ciuilibus, secus in criminalibus, in quibus ad defensionem rei possunt quodocumque: etiam post conclusionem in causa recipi testes, & defensiones ad probandam innocentiam.

Si iudex sine causa ad probandum concedit breuiorem dilationem arctando ordinariam, sit cautus litigans vt contradicat, & protestetur, alias si sponte recipit, & acceptat dilationem breuiorem, nulla facta contradictione, vel protestatione censeatur iuri suo renuntiare. Et est vtile contradicere ad hoc presertim, quia postea potest petere secundam dilationem, & seu verius ampliationem ad residuum totius dilationis ordinariæ, quæ de iure dari debet sine alia causæ cognitione, quando prima non fuit integra, quia ista secunda non videtur noua dilatio, sed potius reintegratio, & supplementum primæ. Abb. in cap. quod ad consultationem, per illum text. in 3. col. in Penult. not. de re iudic. Innocen. in cap. ultra tertiam, de testi. & Bart. l. i. in fin. C. de dila. & Inf. l. fin. col. 9. in princ. ff. de feriis.

Dilatio probatoria, quæ datur in iudicio, semper est communis vtrique parti, adeo quod si datur vni parti, prodest etiam, & alteri. Et hæc dilatio est continua regulariter; quia in ea currunt etiam dies feriati. Quod tamen intellige, nisi ferie absorberent totam dilationem, vel maiorem illius partem, quia tunc ferie non computantur in dilatione. Lanfran. in cap. quoniam contra, vers. Dilationes, colum. 2. de proba. Et nõ potest vna pars renuntiare dictæ dilationi in præiudicium alterius partis, cui fuit semel ius quæsitum, Bal. in l. petendæ. C. de temp. in inte. testi.

Terminus ad probandum datur duplici modo, quandoque enim datur ad probandum simpliciter, & quandoque ad probandum, & probatum habendum. Primo casu quando datur ad probandum, sufficit quod testes sint iurati infra terminum; nam possunt postea examinari, etiam lapso termino, & censentur eorum depositiones factæ intra terminum, quia depositio testis retrotrahitur ad tempus iuramenti. Et ita quotidie videmus seruari in practica. Secundo autem casu, scilicet quando datur terminus ad probandum, & probatum habendum. tunc debent testes examinari infra terminum, alias postea non admittuntur. Solet etiam lapso termino ad probandum concedi terminus ad examinari faciendum testes, dummodo sint iurati intra terminum, sine dilationem, alias secus: quo termino lapso, ulterius non admittuntur, & hoc iure vtimur.

Si elapſa prima dilatione ſuperueniant litiganti nouæ probatio-
nes, ad illas producendas poteſt, & debet dari noua dilatio, ne ius
partis pareat ex defectu probationis, Bart. in l. admonendi; col. 2.
ff. de iur. iur. & Saly. in l. 1. C. de dilat. & laſ. l. fin. col. 8. ff. de ferijs.
Et de hoc ſtatutur iuramento petentis dilationē, ſcilicet quod de no-
uo ſuperuenerunt ſibi probationes, vt habetur in c. Paſtoralis, de
except. & in alijs pluribus caſibus datur noua dilatio.

Quando conceditur ſecunda dilatio per iudicem vtraque parte
preſente, & non contradicente valet, & de vtriuſque voluntate da-
ta cenſetur, Bal. l. fin. ff. de ferijs. Et ideo ſemper quando iudex dat
ſecundam dilationem, vel eam prorogat, debet altera pars contra-
dicere, vel proteſtari, alias cēſet. cōſentire, Bal. l. 1. C. de rela. Quo
caſu quando altera pars contradicit non valet ipſo iure dilatio, &
probationes infra eam receptæ, nihil valent. Alex. l. fin. quem com-
muniter ſequuntur ibi Mod. idem tenet Bal. in conſ. 33. colum. fin.
volum. 5.

Dilationē pendente officium iudicis conquieſcit, & non poteſt
procedi ad vltiora.

Copia articulorum parti dari debet poſt factas reſponſiones, ſi
forſan petatur; copia vero interrogatorum non debet dari ante pu-
blicationem teſtium, ne inſtruantur teſtes ad falſum, Alexan. l. 2.
C. de eden.

Probatio per rei euidentiam & aſpectum loci admittitur poſt
concluſionem in cauſa, quia iſta probatio ſuperat omne genus pro-
bationis, Bal. l. contra negantem, in fin. C. ad legem Aquiliam, &
& idem Bal. in l. ſi quis teſtibus, in fin. C. de teſtib.

De hac materia dilationum per foros preſentis Regni, ad quos
me remitto, copioſe tractatur.

De teſtibus & inſtrumentis, Cap: 105.

Ratio attenditur in teſte, & hæc aut ſaluat, aut deſtruit eius di-
ctum.

Teſtis de credulitate probat contra producentem, ex quo ab eo
approbatur. Ludo. Roma. conſ. 104. in fin.

Teſtis de poſſiſſio per verbum, videtur, vel de ipſius iudicio non
probat, Bar. l. quid tamen, §. ſi arbiter, ff. de arbit. & Alex. conſ. 74.
col. 3. in prin. vol. 1. & conſ. 101. col. fin. in 2. vol.

Teſtis de auditu non probat niſi in factis antiquis, l. ſi arbiter, ff.
de probat.

Producens testem pro se non potest illum reprobare, etiam si producat postea contra eum in alia causa, & per aliam personam, nisi superveniat nova causa, scilicet inimicitia, Ioan. Andr. in addi. Spec. tit. de testi §. saepe, vers. Quid si produxit, &c. quia testis censetur approbatus per solam productionem. Et hæc intelliguntur quoad personam, non autem quoad dictum ipsius testis, quia potest producens probare, quod falsum deposuit, ita tenet Abb. c. præsentium, col. 3. & 4.

Testes examinari possunt die feriata, dummodo iurent die iuridica.

Testes non ritè examinati, non validantur per publicationem testium factam de voluntate partis, Bal. in auth. si quid in aliquo, col. 1. vers. iuxta primam rationem &c. C. de eden. & tene Innoc. in c. significavit, & c. cum causam, de testi.

Testi dicenti extra iudicium, se falsum deposuisse in iudicio, non creditur ad infringendam eius depositionem. Et idem in iudice dicente se venalem sententiam tulisse, & subductum Ange. conf. 308. vers. Descendo ad tertium eorum.

Si iudex vult examinare in testem aliquam honestam mulierem potest mittere ad eius domum pro ea examinanda sine aliqua citatione partis.

Si testes non fuerint interrogati super interrogatorijs, vel super articulo omisso, non propterea invalidatur examen, sed remanet facultas parti faciendi repeti, & examinari eosdem testes super dictis interrogatorijs, & articulo, etiam post publicationem. Alex. conf. 174. col. pen. vol. 2. & conf. 41. col. fin. in fin. vol. 4. & Spec. tit. de teste. §. nunc videndum, in fin. verbis.

Testis depositio non iurata non probat, l. in iusiurandi. C. de testibus, & l. si quando, eodem tit.

Testis unus facit plenam fidem in causis modicis, & summarijs, Ias. in repeti. l. admonendi, col. 96.

Testes in loco iudicij examinari debent, nisi sint mulieres, vel personæ egregiæ, vel infirmi, vel alio modo impediti venire ad Curiam, tunc enim examinari possunt extra locum iudicij, ut est text. cum glos c. 2. de iudi. lib. 6. & Alex. l. ad egregias, ff. de iure iuran. Quod nota contra istos notarios adorum, qui quotidie vadunt examinando testes per plateas, & vicos extra locum iudicij.

Si testis pro vno ex litigantibus iuraverit; poterit altera pars hunc testem examinari facere, nam testis iurat super tota causa de veritate

Veritate dicenda pro utraque parte, text. in cap. per tuas, de testib. in Authen sed iudex, cum l. sequen. C. de sacrosanct. eccles. communiter recepta in c. fraternitatis dic, tit. de testi. vnde DD. inferunt, quod si producti sunt testes ad reprobandum testes aduersæ partis qui solum iurant, nec fuerunt examinati; & pars producens velit renuntiare illis testibus iuratis, non potest hoc facere altera parte inuita, quia per dictum iuramentum, & productionem fuerunt effecti communes, & ideo pars contra quam iuravit, poterit facere eos examinari; ita ex DD. c. presentium. de testi. resoluit Boer. decisio. 225. nu. 1. & hoc tanquam certum præsupponit Roma. Pontif. in c. de testi. extra illo eodem tit. de testi. & id quod omnes DD. tradunt ibi, & præsertim Abb nu. 2.

Publicatio testium omissa, vel facta die feriato non vitiat processum, Abb. & Fely. in c. cum. 1. & a. de re iudi. Bar. in l. prolatum. C. de sen. & Petr. Philip. Corn. conf. 102. col. fin. in lit. R. vol. 1.

Testis punitur de falso per iudicem coram quo falsum deposuit etiam si aliàs esset suus incompetens iudex, quia ratione sue falsæ depositionis efficitur de eius foro, l. nullum, & ibi Bal. & Salic. excepto clerico falsum deponente coram iudice laico, Inno. Ioan. Andræ. & Anto. de Butr. in c. verum, de foro compe. & decisione. 230. conf. Neapo.

Testis laicus falsum deponens coram iudice ecclesiastico, per iudicem ecclesiasticum, vel secularem puniri potest, & habet locum præuentio. decis. Neap. 219. vbi plures allegantur.

Attestationes testium ante publicationem edi non debent partis sed debent esse secretæ penes iudicem, vel scribam causæ, timore subornationis, glos. in l. is apud quem, per illum text. secundum quintam le. C. de eden. & ibi Bal. hoc expresse tenet in 2. col. versic. venio ad quintam, & c. per §. quia vero in Authen. de testi.

Instrumentorum appellatione venit omnis scriptura instruens causam tam publicam quam priuam, l. 1 ff. de fide instru. & not. glos. & DD. in rubr. C. de eden.

Si producat instrumentum falsum, & altera pars petit interrogari producentem an velit eo uti ad hoc ut possit ipsum accusare de falso, quæritur an teneatur respondere simpliciter, vel sufficiat respondere conditionaliter, scilicet, Volo uti quatenus verum esse apparebit, & non aliter. Dic quod debet respondere simpliciter. Et si dubitat, datur ei terminus ad deliberandum. Et idem est dicendum

cendum in attestationibus testium, & de his est decisio 189. Conci. Neapo.

Requiritur in instrumento præsentato locus celebrationis contractus, seu instrumenti, alias si in eo non est descriptus non valet, nec probat, Petr. Philipp. Corne. conf. 216. col. 2. in lit. B. in 4. volumine, & not. gloss. & Bart. l. generaliter, C. de tabu. lib. 10.

De restitutione in integrum & de supplicatione, Cap. 106.

Restitutio est in pristinum statum repositio. Per hanc enim restitutionem reducitur quis in illum statum pristinum, in quo erat ante laesionem.

Multis conceditur restitutio. Primo minoribus viginti annorum læsis, seu deceptis, tam in iudicijs, quam in contractibus, & etiam eorum successoribus perinde, atque ipsi minoribus, l. non solum, ff. de in integ. restit.

Item maioribus viginti annorum ex clausula generali, si qua mihi iusta causa esse videbitur.

Item læsis ultra dimidiam instipretij partem in contractu, puta in venditione. Et datur tam maioribus, quam minoribus.

Et casu quo venditor agit ex deceptione, est in arbitrio emptoris conueniri velle rescindere contractum, vel iustum pretium supplere; taliter, quod si venditor peteret precise vnum subcuberet, quia tolleretur electionem emptori, l. 2. C. de rescin. venditio. & cap. cum dilecti, & cap. cum causa, de emptio. & vendi. t illa restitutio competit vique ad triginta annos, quia est civilis actio, & perpetua, quamvis de iure limitata, & arctata ad dictum tempus.

Datur etiā restitutio Ecclesiæ, maxime quādo fuit læsa per negligentiam procuratoris, & hoc tam in contractibus, quam in iudicijs, & aduersus omnem lapsum temporis, vt si lapsa sint tempora appellandi, vel probandi, vel alia similia. Et etiam Ecclesia restituitur aduersus sententiam. Item restituitur aduersus præscriptionem quadraginta annorum, ita vt finita dicta præscriptione, petat infra solum quadriennium dictam restitutionem, quo elapso penitus excluditur Philip. Deci. consil. 29. & Cardin. in Clem. 1. in 9. quæstio. de restitutione in integrum; & ibi per eum, per tex. in cap. 1. de resti. in integ. lib. 6. Item restituitur Ecclesiæ etiam contra aliam Ecclesiā, cap. auditis, de restitutio. in integ. Et sic privilegiatus vtitur privilegio suo contra privilegiatum; Secundum Abb. in dict. c. auditis, colum. 2. in fin.

Restituuntur

Restituuntur etiam in integrum capitula Ecclesiarum, hospitalia, & loca pia, collegia, congregationes pie: alia vero collegia non pia non restituuntur. Et nihilominus datur restitutio vniuersitati alicuius ciuitatis, vel Reipublicæ, castris, & villis, siue fin magnat, siue parua, quæ regantur per administratores, & suos officiales, & non per singulos ibi commorantes, quia tunc non restituuntur.

Militibus occupatis, & quamdiu sunt occupati in expeditione militiæ, datur restitutio in integrum, aliis autem si non sunt in expeditione; non datur.

Si minor contrahit cum iuramento, non potest petere restitutionem in integrum, nam iuramentum repræsentat eam maiorem. Vnde non potest in integrum restitui, Bart. & Doctores in Authen. Sacramenta, C. si aduersus vend. Alex. conf. 27. & 42. volum. 1. Philip. Dec. conf. 31. colum. 2. versiculo, Sed his, ubi plus dicit, quod minime potest petere absolutionem à iuramento.

Ex prædictis infert Bartolus, in l. minor viginti annis omiffam, ff. de minoribus, quod si minor litigauit in iudicio per procuratorem per ipsum cum iuramento constitutum, non potest petere restitutionem in integrum, si ledatur per procuratorem, ex quo promissit cum iuramento, habere ratum id, quod gestum erit per procuratorem.

Et etiam ex prædictis infert notabiliter Bald. in l. generaliter, columna 2. vers. Pone enim, & C. C. de reb. credit. quod quando ciuitas, siue vniuersitas constituit vnum procuratorem, seu Syndicum, ad contrahendum cum iuramento, & ille contrahit, & iurat, tale iuramentum non operatur, vt si contraheniat, sit vniuersitas perjura, quia vniuersitas non habet animam, vnde non potest incidere in periurium, sed bene operatur, vt aduersus talem contractum non possit vniuersitas petere restitutionem, propter iuramentum. Quod dictum tene menti, quia est notabile; & quotidianum.

Nota, quod quando terminus est legalis, non currit minori, durante minori ætate; quando vero est conuentionalis, originè trahens ab aliquo contractu facto per maiorem ætatis cui minor successit, talis terminus siue tale tempus currit etiam durante minori ætate, & non suspenditur, nec potest minor petere in hoc casu restitutionem in integrum aduersus lapsum tēporis. Et ponitur hoc exēplū. Quidam vendidit vnā domū cum pacto, quod sibi licere eam reuocare

infra quatuor annos; postea transactis tribus annis, & non reluit, decessit, & ei successit quidam minor viginti annorum, & stetit tribus annis, & non reluit domum, & factus iam maior viginti annorum vadit ad emptorem, & ei dicit, quod vult virtute dicti pacti ab eo domum reluere, cui emptor opponit quod non potest dictam domum reluere, quia iam est transactum tempus luendi. Dicit successor quod non est, quia prædecessor meus habebat adhuc unum annum ad luendum, & ita ego, qui sum eius successor, habeo eundem annum. Dicit emptor, Sunt bene quatuor anni transacti à die quo ille decessit, ergo non potest reluere. Dicit successor; Ego fui minor toto isto anno, & minori non currit tempus durante minore ætate. Dicit emptor, Verum est, quod tempus legale non currit minori in minori ætate: sed tempus conditionale, ut est istud, bene currit: & verum dicit. Et sic nota quod tempus legale differt à conventionali, ita tenet Rolandi. in tracta. notularum, de contrac. & eorum diuisioni. c. siue, §. de pubere, incipiente; Præsens, §. potest continuari.

Restitutio in integrum impedit executionem sententiæ, ut ea pendente nihil innovari possit sicut pendente appellatione, nisi petatur malitiosè, vel requiratur altioris indaginis. Quod tamen non procedit si petatur aduersus sententiam Principis, quia tunc præstita satisfactio, siue cautionem per alteram partem de restituendo in casu retractationis, siue reuocationis, non impeditur executio, text. est in l. unica, C. in int. restitu. postul. & c. & ibi Bal. & habetur plene in decis. 366. Conci. Neapo. Alex. l. 4. §. condemnatum, ff. de re iudica.

Quando sententia transiit in rem iudicatam, & ab ea non exit appellatum, potest nihilominus contra eam peti restitutio in integrum, ex clausula generali; Si qua mihi iusta causa esse videbitur. Et talis restitutio non potest obtineri nisi à solo Principe. Abb. in c. 2. in fin. de purga. vulga. Et si forsitan iudex posuit penam in casu, quo eius sententiæ non paretur, tamen in casu non potest fieri executio ad talem penam, Alex. conf. 81 in fin. vol. 2.

Supplicatio dicitur propriè quando aliquis reclamatur à sententiâ Principis, nam ab huiusmodi sententiis propter excellentiam iudicium non potest de iure appellari, sed solum is, qui sentit se grauatum potest supplicare apud eundem Principem, ut ipse idem causa reuocet, & suo grauamini provideat. Ista supplicatio appellatur alio vocabulo, reclamatio.

Appellatio

Appellatione pendente non potest fieri executio; Ad pendente supplicatione fit executio praestita satisfatione, siue cautione, ut dictum est. Et hoc intelligitur quoad causam principalem, non autem quoad expensas; nam in expensis non fit executio pendente supplicatione, etiam si victor offerat satisfationem, & de hoc est decisio 231. Concil. Neapo.

Supplicari non potest, nisi semel, & appellari permittitur bis, a qualibet sententia.

De iure civili quando contractus est inualidus, non valet etiam iuramentum in eo appositum, l. non dubium. C. de legi. & l. si quis inquilinos, in fin. ff. de legat. 1. Sed de iure canonico; quod habuit respectum ad solam animam, fuit inducendum, ut quando potest servari sine interitu salutis aeternae iuramentum, servari debeat, ne anima praediciam patiat propter periculum, ut c. cum contingat, de iure iuran. & c. licet mulieres, de iur. iuran. lib. 6. ubi proprie dicitur: tale iuramentum servari de iure canonico: unde quia iuramentum ligat animam, & ius canonicum habet respectum ad animam; ideo voluit talem contractum inualidum iuramento firmari.

De sententijs. Cap. 107.

Sententia est duplex, scilicet interlocutoria, & diffinitiva.

Sententia interlocutoria est quae fertur per iudicem inter principium & finem causae super aliquo incidenti, seu emergenti.

Interlocutoria, quae diffinit unum articulum substantialem causae principalis, vim diffinitivae habere dicitur: & etiam quae continet aliquid dari, vel fieri. Et nihilominus illa, per quam finitur officium iudicis.

Sententia diffinitiva est illa, quae controuersiarum finem iudicis pronuntiatione accipit, aut per absolutionem, aut per condemnationem. Vel sententia diffinitiva est diffinitio iudicialis controuersiae finem imponens, continens absolutionem, vel condemnationem.

Sententia diffinitiva differt ab interlocutoria, quia per diffinitivam diffinitur negotium principalem, scilicet illud quod principaliter in iudicio fuit deductum; condemnando, vel absolviendo, alias non diceretur sententia si non contineret absolutionem, vel condemnationem. Sed interlocutoria non tangit negotium principale, sed diffinit aliquam exceptionem in iudicio emergentem, & per eam non imponitur finis controuersiae principali.

Sententia dicitur a sentiendo ex eo, quia iudex indicat secundum quod sentit.

Dd

Senten

Sententia est ferenda à iudice ordinario, qui in causa cognoscit; & etiam à iudice delegato habente potestatem pronuntiandi.

Sententia lata ex iudicio expertorū, seu petitorū in arte, vel mercatorū non transit in rem iudicatā, nisi illi sint assumpti de voluntate utriusq; partis, quia tunc nō potest ulterius retractari. Ias. in rep. l. admonēdi, col. 22 & Maran. de ord. iud. par. 6. tit. decisoria iudicij, nu. 131, sed multi DD. tenent contrarium.

In qualibet sententia sunt necessaria sex. Primo, q̄ apponatur nomen iudicis, & eius officiū. Itē q̄ appareant nomina litigantiū bene determinata, & declarata. Itē quod appareat tota petitio, seu libellus. Itē quod appareat processus causæ. Itē quod appareat condēnatio seu absolutio. Itē quod partes sint præsentes, vel legitimè citatæ, aliās nō valet sententia. Et ultra prædicta debēt apponi publicationes, & aliqui testes, qui fuerint præsentes publicationi, siue pronuntiationi. Et ista omnia sunt necessaria; & ubicunque omnium istorum vnum deficiat, sententia non valet nec tenet.

Sententia lata super principali parit exceptionem rei iudicatæ super accessorio.

Sententia regulariter debet esse conformis libello. Quod tamē fallit vbi proceditur sola facti veritate attenta & inspecta, quia tunc potest ferri sententia non conformis libello, & sic super alijs, quam super petitis. Ias. in l. vinum, col. 17. ff. si err. perat. Itē potest iudex petentem debitum condemnare ad restitutionem pignoris, non obstante quod pignus non sit petitum, Bar. in l. qui cum, §. qui ita, ff. de verb. obligat. & Bald. in l. cum eorum, C. de senten. & habetur in decis. 32. Conci. Neapol. Et ratio est; quia dicta restitutio pignoris venit ex natura actionis intentatæ.

Non valet sententia lata contra aliam, quæ transiit in rem iudicatam, l. 1. & ibi Bartolus, & Doctores, C. quando prouoc. non est necesse.

Sententia lata sine causæ cognitione est ipso iure nulla.

Sententia diffinitiva debet ferri, & recitari in scriptis; interlocutoria vero valet sine scriptis, sed postea debet in scriptis redigi.

Sententia debet ferri in die, & hora, ad quem, & quam facta est citatio, aliās si ferretur ante, vel post terminum citationis, non valet tanquam lata parte non citata. Quod tamen intellige, quando citatus non fuit contumax, aliās secus, quia si fuit contumax,

max,

mix in non comparendo in termino, potest iudex ferre sententiã post terminum quodocunque sine alia citatione, ex quo propter contumaciam semper est in mora, unde non debet amplius citari, text. est notabilis in l. aut qui aliter, in principio, & in l. si vitem. §. fin. & in l. cum non eodem die, C. quando prouoc. non est necesse.

Sententia debet ferri congruo tempore, scilicet vt sit dies iudicus, & nō feriatus, quia aliis non valeret, l. fin. C. de ferijs, & not. Bart. & DD. in l. 2. ff. si quis in ius voc. non ie, & l. si vt proponis, l. 1. C. quo & quando iud.

Sententia debet continere iustitiam, aliàs si continet manifestã iniquitatem est ipso iure nulla.

Non valet sententia quando facit mentionem de aliquo procuratore litigante, de cuius mandato non apparet, ita tenet Andr. & Matth. in constitut. vniuersos.

Sententia lata à iudice postquam derulit appellationi, vel postea procedit, nihil valet quod agit, glos. & Card. in Clem. 1. q. 1. de dolo & contuma. Et similiter quando sibi esset inhibitorium per superiorem, cap. non solum, de appella. lib. 6.

Sententia lata non valet nisi appareat ad cuius instantiam lata fuit, & quod altera pars fuerit citata sententiam audiendam.

Sententia sine processu non valet: iam debet ferri secundum allegata, & probata.

Sententia in rem iudicatam transacta facit de non ente ens, & de falso verum, de albo nigrum, & præiudicat veritati in tantum quod ex ea nascitur actio, vel exceptio, Ias. in l. Iulianus in 2. ff. de condi. inde.

Sententia lata per testes deponentes de credulitate, nunquam transit in rem iudicatam.

Sententia lata super excussione bonorū debitoris, pronuntiando bona extare, vel non extare, nunquam transit in rem iudicatam.

Sententia, quam victor fateatur esse iniquam, non transit in rem iudicatam, quia illa præsumptio iuris, & de iure, quam facit sententia, tollitur per confessionem victoris. Item si sententia sit lata ex falsis testibus, vel instrumentis, Innocen. in cap. quia plerique, col. 1. de immu. Eccles. & Abb. & Anto. de Butri. in cap. is qui fidem, de sponsa. & alij plures DD.

Dd 2

Sen 2

Sententia arbitri emologatur taciturnitate decem dierum, quia arbiter habet se ad instar iudicis: sed arbitratoris sententia emologatur spatio triginta annorum, quia proceditur de facto potius, quam de iure, Abb. c. quinquaginta, col. 6. vers. Octava differentia.

Sententia sine ordine iudiciario de voluntate partium ferri potest, & valebit in vim arbitramenti, seu pacti, Abb. c. de causis, col. 2. & c. 1. col. 4. & 5 & alij plures DD.

A sententia ipso iure nulla non appellatur, sed de nullitatibus dicitur.

Sententia nulla nunquam transit in rem iudicatam, & potest retractari, & de nullitatibus dici usque ad triginta annos, text. est cū glos. & ibi plenè Bar. in l. si expressim: ff. de app. Sali. in l. si Præses, C. quo & quando iudex.

Quando iudicium est agitarum contra mortuum, licet defendatur per viuum, dicitur nullum; unde si tempore latæ sententiæ is, qui sententiam contra se reportat, reperitur mortuus, talis sententia est ipso iure nulla, text. est in l. in summa, § fin. & ibi per DD. ff. de re iud. & l. pē. ff. quæ sent. appel. resc. Sed si interuenit procurator, & facta litis contestatione dominus moritur, & postea sententia fertur cum dicto procuratore tunc valet, quia tale mandatum morte non extinguitur, ex quo procurator est effectus dominus litis. Hoc cessat in procuratore Prælati, vel Rectoris Ecclesiæ, quia quamvis efficiatur dominus litis; attamen extinguitur mandatum quandoque per mortem Prælati, vel Rectoris, text. est in Clem. fin. C. de procura. & notat las. in l. nulla, Unde tunc non valeret sententia contra illum procuratorem lata, nisi haberet nouum mandatum à successore.

Sententia lata contra eum, qui suscepit iudicium pro aliquo absente, quem credebatur viuere, cum esset mortuus, non valet, ut est text. in l. de qua re, § fin. de iudi.

Sententia lata contra tutorem inhabilem, & minus legitimè constitutum non valet, l. si tutor, C. in qui. cau. in integ. resti. non est necesse.

Sententia falsam. vel erroneam causam continens vitatur.

Sententia lata ex falsis testibus, vel instrumentis nunquam transit in rem iudicatam, l. 3. & per totum C. si ex falsis instrumentis, & l. diuus. ff. de re iudic.

Sententia per iudicem ordinarium lata habet executionē paratam,

tam, & mandatur executioni ab eodem iudice, qui eam tulit. postquam transiit in rem iudicatam.

Res iudicata dicitur largo modo ex eo quia per iudicem iudicatum est. Et dicitur sententiam in rem iudicatam transisse irrevocabiliter, scilicet elapsis decem diebus nulla ab ea interposita appellatione, quia ulterius per remedium appellationis revocari non potest, nec causa revideri.

Sententia delegati non per ipsum executioni mandatur, sed per delegantem.

Delegatus ad unam causam particularem, potest sibi eligere locum ubi vult etiam in camera sua ad ferendam sententiam. secus in delegato ad universitatem causarum, quia tenetur servare locum delegantis, Bal. in l. cum sententiam, & in l. pen. in 2. lect. circa fin. ff. de iust. & iur.

Delegatus non potest sententiam suam dubiam interpretari, in ordinario secus est.

Sententia exequitur per iudicem a quo appellatione deserta.

Sententia arbitri post compromissum expiratum lata, non valet, l. si eum dies, §. si intra, & l. non distinguemus. §. compromisso, & §. fin. ff. de arbit. & Bal. in c. qui iuravit, de iur. iuran.

Sententiam suam arbiter non exequitur, sed iudex ordinarius.

Si iudex declarat in sententia Petrum teneri mihi ad centum, perinde est ac si condemnaret illum ad centum Petr. Philip. Corn. cōf. 302. lit. F. vol. 3, & est glos. in l. diem proferre, §. si plures, ff. de arbit.

Si iudex dicat in sua sententia, Pronuntio Petrum condemnandum; tali in casu Petrus non est condemnatus, quia tractus futuri temporis non spectat ad iudicem, l. non quemadmodum, ff. de iudi. l. 1. in prin. ff. de usur. glo. est & ibi Bar. & DD. l. 1. C. si advers. liber. Alex. in d. l. 1. col. 2. in fin. ff. de re iudi. Aliud est condemnare, & aliud pronuntiare condemnandum, nam talis pronuntiatio expectat aliam post se.

Præsumitur pro sententia siue decreto iudicis maioris, secus in iudice inferiori & pedaneo, Bal. l. tutores, ff. de confir. tutor. & las. Rnb. C. qui admit. col. 3. in princ.

Sententia a qua est appellatum, si confirmatur per iudicem ad quem, non mandatur executioni per iudicem a quo, sed per iudicem ad quem; & sic iudex appellationis exequitur, nisi appellatio sit deserta; quia tunc executio fit per iudicem a quo.

Executio sententiae potest peti usque ad triginta annos:

Dd 3

Executio

Exceptio requirēs altiore indagine; vel quæ ex processu nō patet, vel quæ incontinenti probari non potest, non impedit executionem sententiæ, Alex. conf. 83. vol. 5.

Et an possit opponi exceptio compensationis ad impediendam executionem sententiæ, vide Alex. conf. 61. vol. 5.

In executione sententiæ in ciuilibus debet primo capi mobilia, deinde stabilia, & postea nomina debitorū, & his deficientibus ultimo loco deuenitur ad capturam personæ, non enim capi debent persona pro debito ciuili, nisi prius excussis bonis debitoris. Et quando facta legitima excussione bonorū, nō reperiuntur sufficiētia, alias non valet executio, si peruertitur ordo prædictus.

His aditur alius ordo, scilicet ut capiantur prius illa bona, quæ sunt debitori minus damnosa. Tamen prædicta non procedunt in fiscali debito, quia fiscus potest incipere à captura personæ, nulla facta excussione.

Querela intentari potest contra sententias quæ non transeunt in rem iudicatam, quando ab eis infra decem dies non est appellatum, & tunc non potest adiri superior, sed debet querela proponi coram eodem iudice. Abbas. cap. ad reprimendum, & cap. consanguinei. Paulus de Castro l. fin. C. de ead. diui Adrian. tol. & ibi etiam Alex. in 2. columna, circa fin. & sequen. & I. f. etiam ibi colum. penult. Sententiæ quæ non transeunt in rem iudicatam sunt quando sententia fertur in causa matrimonij. Item ex iudicio expertorum, & quamplures aliæ.

Si tutor nullam habuerit causam litigandi, & propterea fuerit condemnatus in expensis, tunc fieri debet executio contra eum, & non contra pupillum, l. non est ignotum, C. de adm. tutel. Bart. l. edita. col. fin. C. de eden. & idem l. qui solidum. §. etiam. ff. de leg. 2. & l. 4. in princip. ff. de re iudi.

Nō fit executio in bonis mariti pro debito vxoris, nec è cōtra. Fallit tamen in casu singulari, l. si mater, C. in quibus caus. pign. vel hypot. rati. contrahi. ubi si vxor, mortuo viro, suscepit tutelā filiorum, & transit ad secunda vota nō redditis rationibus, & non petito tutore, potest pro debito tutelari fieri executio etiam in bonis secundi mariti, quæ cēsantur ad hoc ipso iure obligata. Et tene perpetuamētī illū casum singularē, quia si de hoc non esset lex scripta; quilibet responderet in cōtrariū. Et etiam talis mulier dicto in casu amittit lucra nuptialia, scilicet augmentum, tenutam, & omnia alia lucra. Et ita fuit declaratū per Regiā Audientiam Valētiæ, cum
sententi

Sententia publicata per Franciscum Paulum Altres Regium scribā mandati die 6. Aprilis, anni 1591. inter Annam Tarrega, & Hieronymum Pascual. His aditur quod mater iniens secundas nuptias ante petitem filijs tutorem, non succedit illis in pupillariarate defunctis, Benedict. Aegid. Lusita. tracta. de iure & privilegijs honestatis, fol. 106. nu. 20.

Si sunt facta acta alicuius processus, & postea perditur processus, adeo quod est necesse facere acta de novo; deinde celebratis novis actis, reperitur primus processus, quaeritur quibus sit danda fides, & an credatur primis, vel secundis actis? Dic quod si nondum est lata sententia super secundo processu, creditur primo tantum, & non secundo, & secundum prima acta debet ferri sententia. Secus si esset sententiatum super secundis actis antequam essent inventa prima. Ita tenet Andr. de Ifern. in Constit. Cordinobis.

Clausula sola facti veritate inspecta iacet alia importat plusquam omnes illæ clausulæ, summarie, simpliciter, & de plano, sine strepitu, & figura iudicii, &c. Adeo quod censentur sublata omnes solemnitates iuris positivi. Anton. de Butr. in cap. 2. de iur. calum. Felin. in cap. olim; colum. penult. de accusatio. in tantum quod dicit pulchre Fran. de Are. in cap. dilecti, colum. 3. de iudi. quod per istam clausulam iudex potest procedere ut Deus, qui soli veritati innititur. Alex. conf. 6. col. 2. in princip. vol. 3. Et hæc intelligi debent de veritate, cui ius patrocinatur, Bal. in l. nemo. C. de sentent. Etiam operatur dicta clausula, quod per ipsam potest ferri sententia non conformis libello, & sic super alijs, quam super petitis, las. l. vinum, col. 17. ff. si cert. per.

De appellationibus, Cap. 10^o.

Appellatio est provocatio ad maiorem iudicem ratione gravaminis illati, vel inferendi.

A sententia lata per delegatum recurritur ad ordinarium, non autem ad subdelegatum, quia delegatus non subdelegat, nisi sit Legatus Summi Pontifici, vel Imperatoris.

Appellatur à diffinitiva sententia, & etiam à provisione habete vim diffinitivæ, & non ab alijs.

A sententia de exequendo non appellatur, ut sit litium finis, nisi executor excedat modum exequendo, sc. quia ante tempus statutum exequitur, vel in maiori quantitate quam sententia continetur, & tunc potest appellari, & debet exprimi causa excessus, & gravaminis, Bar. l. ab executeore, col. 1. ff. de appellatione. & idem Bart. & DD. in dict. l. ab executione. C.

¶ 4

quo

quo appella. non recip. & Abb. in cap. quod ad consultationē, col-
penult. de re iudic. & Corne. conf. 71. col. 4. in fin. vol. 1.

Appellatur duobus modis, scilicet, viva voce, aut in scriptis. Si
viva voce; debet appellari incontinenti, nempe eodem instāti post
latam sententiam, dicendo, & faciendo hoc scribi in actis per nota-
rium, & hoc dum iudex sedet pro Tribunali, & non divertit ad al-
ios actus. Si autem in scriptis, debet appellari infra decem dies à
die latæ sententiæ, & à die cognitionis suæ, quibus decem diebus
elapsis non potest appellari, & sententia remanet transacta in rem
iudicatam, & executioni mandatur.

A tribus sententijs conformibus, vel à duabus provisionibus cō-
formibus nō potest appellari, nec exceptiones, nec nullitates etiā
evidentes possunt allegari, sed debent executioni mandari, salvis
iuribus, si quæ competunt in alia instantia super nullitatibus, iux-
ta foros præsentis Regni Valentia, lib. 7. tit. 4. c. 12.

Appellari potest tertio, quando per tertiam sententiam infertur
novum gravamen, scilicet respectu capitis novi gravaminis. Ange.
l. i. C. ne li. ter. prouoc. & Philip. in c. directæ, col. 3. vers. Tertia co-
clusio, &c.

Appellans debet obtinere apostolos affirmativos, vel refutato-
rios, hoc est, literas dimissorias, cum quibus possit se præsentare co-
ram iudice ad quem, & postea infra quindecim dies dictam appel-
lationem coram iudice ad quem introducere (quæ introductio ha-
bet suo in casu vim apostolorum) & dictam introductionem infra
quinque dies ab inde computandos parti alteri iniungere si, illa
fuerit præsens in ciuitate, vel loco ubi hæc acta fuerint. Si vero fue-
rit absens pars aduersa, debet appellans prædictam introductionē
intimare infra decem dies. Et dicta appellatio potest intimari, aut
ante dictam introductionem, aut simul cū ipsa introductione. Que
omnia & singula si non obseruauerit appellans, tali in casu appel-
latio est deserta, & sententia remanet transacta in rem iudicatam,
& debet mandari executioni, iuxta dictos foros Valentia, vt in lib.
7. tit. 8. cap. 5.

Si appellatio fiat deserta ex non prosecutione, hoc est, si infra
suum debitum tempus non sit aditus iudex ad quē, & nullus actus
sit factus coram eo, tunc non est opus alia pronuntiatione; sed pars
appellata potest adire iudicem à quo, & petere vt sententia exequa-
tur. Et si iudex videt lapsum terminum iuris, vel hominis ad prose-
quendum, pronuntiauit illam desertam, & condemnabit appellan-

tem

tem in expensis. Et hoc est utile ut pronuntietur propter condemnationem expensarum, secundum Abb. c. saepe el 3. de appella. Verum potest, si vult, exequi sine alia pronuntiatione. Et hoc etiam est utile ut causa citius expediatur, & ne decur materia ulterius appellandi. Si vero fuit aditus iudex ad quem, & appellatio fuit coram eo introducta tunc ipse debet pronuntiare super desertione, & non iudex a quo. Ita distinguit notabiliter Philip. in c. ex ratione, col. 19 in fin. vers. Circa septimum, & c. de appel. & Felin. cap. ex parte, el 2. col. 6. in fin. & seq. & col. pen. de rescrip. adde text. & ibi Bal. in l. si contra, & in l. precipimus, §. officijs; C. de appellatio. & ibi per Bart. adde etiam Alex. in l. praeses. ff. de re iudi.

Appellatio debet continere nomen appellantis, & appellati, & continentiam sententiae, a qua appellatur, ut est text. & ibi Bart. & DD. in l. 1. §. si. ff. de app. & debent in ipsa appellatione peti apostoli, alias sine petitione apostolorum non valet appellatio, Innoc. cap. 1. de appel. & tex. in l. eos. §. apostolos, & ibi Bart. & DD. & in l. quoniam la 1. C. de app.

Appellatio per appellantem coram iudice a quo praesentari debet infra decem dies, si eius copia haberi potest, alias potest interponi coram honestis personis, vel coram iudice ad quem.

Appellatio ad unum iudicem permittitur variare, & appellare ad alium infra decem dies, & prima appellatio revocata censetur. Philip. cap. tua nobis, colum. 5. vers. Quinta conclusio, & c. de appellatio.

Omnis appellatio debet fieri infra decem dies post inunctionem. Et si fuerit interposita a gravamine & actu extrajudiciali debet poni infra decem dies a die illati gravaminis, alias sententia transit in rem iudicatam, & executioni mandatur.

Decem dies ad appellandum currunt a die scientiae secus si ignoravit; qui enim scivisset ignarus per mensem, vel annum, vel ultra, semper potest appellare postquam scire incepit; & a die scientiae currunt sibi decem dies ad appellandum.

Appellationis interponendae tempus decem dierum prorogare non possunt partes, neque iudex tacite, nec expresse, nec per viam compromissi. Et si forsitan lata fuerit sententia in causa appellationis interposita post decem dies de consensu partium, non valet. Bal. in Authen. hodie, col. 2. vers. Quapro quia si est appellatum. & c. C. de appellatio. & in Authen. ei, qui appellat, col. fin. vers. Quapro nunquid, & c. & ibi Alexan. in addi. ad Bart. & Abb. conf. 77. col. 2.

Et

vol. 29

vol. 2. & Card. in Clem. quādiu, in 5. q. de app. & Fel. c. pe. col. 5. in fin. vers. Secunda declaratio, &c. de iudi.

Appellatio etiam post decem dies fieri potest quando sententia grauiorem, siue tractū successiuū continet, & quādiu durat grauiamen. Ioan. And. in c. dilectus, el. 2. de rescrip. & Bal. in l. 2. col. 2. in fin. vers. Secundo quero. C. de Episc. audi. & Spec. in tit. de appe. §. restat, vers. Et nota secundum Vincen. Idem tenet Ang. in Authen. hodie, & Paris. in tract. Syndi. vers. Appellatio, col. 2.

Non facit iudici iniuriā is, qui ab eius sententia appellat, quia appellatio est quædam defensio, quæ datur oppressis contra iniuriā iudicis, & sic regulariter omnibus censetur permessa.

Quando iudex non admittit simpliciter appellationem, sed cum illa clausula, Si, & in quantum, prout communiter fieri solet, tunc si appellatio est iusta, & ex rationabili causa interposita, quæ de iure admittenda erat, habetur pro admissa. aliās, si admittenda non erat, habetur pro non admissa, & sic illa clausula refertur ad iuris dispositionem, Lud. Rom. in cons. 501. col. 2. Fel. in c. cū cōtingat, col. pen. de offi. delega. & alij permulti.

Appellatio reducit causam ad illum pristinum statū in quo erat causa principalis post litem contestatam, Bar. & Bal. & cōmuniter D. in l. ita demum, C. de procura.

Appellatio efficitur deserta ob non prosecutionē infra legitima tempora.

Appellatio friuola, seu frustratoria, vel temeraria, dicitur illa, quæ interponitur sine legitima causa, vt quando quis appellat vbi nō est grauiatus iniuste. Et sic idē est dicere friuolā, q̄ vanā, & inanē, & sine causa iusta interpositā, quæ nullū poterit sortiri iuris effectū, & cēsetur fieri iniuria iudici à quo quādo friuolē appellatur.

Appellatione pendēte, vel decēdio dato ad appellandū, non potest iudex à quo innouare in causa contra appellante, sed pro eo, & in eius fauorē bene potest, imo innouata reuocantur, & reuocari debent per remedium attentorum. Et ad hoc est necesse quod appellatio fuerit intimata iudici, & parti.

Appellatione pendente potest iudex à quo taxare expensas, ad quas condemnauit, quia non dicitur innouare, sed potius declarare pronuntiatā.

Appellatio quælibet est cōmunis vtriq; parti, in tantum quod licet appellatus nō possit per se appellare, potest tamen appellationi aduersarij inherere, & producere iura sua perinde, ac si ipsemet appellasset.

appellasset. Philip. in c. directe, col. pen. vers. Quinta conclusio.

Verus contumax non auditur appellans, & præcipue si fuerit citatus peremptorie ad sententiam audiendam, & non comparuit. Verus contumax est, qui ter legitime citatus non comparuit, l. ex consensu, §. fin. & ibi glos. Bar. & Imol. ff. de Appellatio. l. 1. C. quo appell. non recip. & Alexan. in l. properandum, §. fin. autem reus, C. de iudi.

Appellatio à diffinitiva suspendit iurisdictionem iudicis à quo, sine alia inhibitione, adeo quod nihil potest facere appellatione pendente. Adde quod idem est ante interpositam appellationem infra decem dies à iure prefixos, & introductos ad appellandum, ut est tex. in c. non solum, de app. lib. 6. & not. Alexan. in l. 3. §. si servus, col. pen. ff. de acqui. poss.

Appellatione pendente debitor suspectus de fuga, potest capi, & detineri in carceribus.

Appellatione pendente quando timeretur de lapidatione fructuum potest iudex fructus sequestrare, scilicet iudex à quo, ante quam appellatio sit præsentata iudici ad quem, & per eum recepta, & postea iudex ad quem.

Appellatio ab interlocutoria continente gravamen irreparabile, vel habere vim diffinitivæ potest ex novis causis iustificari.

Iudex à quo pendente appellatione ab interlocutoria cū inhibitione illi facta per superiorem, non potest ulterius procedere in illa causa, idem est dicendum quando iudex à quo detulit appellationi coram eo interposita ab interlocutoria, quia deferendo, & admittendo ipsam ligat manus sibi ipsi, & ipsemet tunc sibi inhibet.

Ab interlocutoria non habente vim diffinitivæ non appellatur de iure civili secus de iure canonico.

Ab interlocutoria in possessorio potest appellari, licet à diffinitiva non. Et ratio est, quia tale gravamen non potest reparari per appellationem à diffinitiva, ex quo ab ea non appellatur.

Appellari non potest à nominatione publici muneris utilitate privati; ut si quis nominatur ad aliquam tutelam suscipiendam, vel ad aliud publicum munus. Specu. in tit. de appell. §. in quibus, vers. Septimo, & est tex. in l. 1. §. si quis, ff. quando appel. sit. Sed tantum potest allegare iustus excusationes.

Damnatus in raptu virginis appellare non potest propter immanitatem criminis.

In causis requirantibus celeritatem nō amittitur appellatio. Specu. tit. de appell. §. in quibus, ver. 8. & Ias. l. 1. col. 1. ff. de f. r. i. s.

Non potest appellari quando causa est decisa per iuramentū delatum, vel relatum, text. est, & ibi Bar. & DD. in l. generaliter, §. sed iuramentū, C. de reb. cre. & Ias. in repl. admonēdi, col. 21. ff. de iur. iu.

Appellatio nomine alieno sine mādato facta, ratificari debet p. dominū litis infra decē dies à die scientiæ publicationis sententiæ, aliās ratificatio nō valet, & sententiā trāsit in rē iudicatā, quia ratificatio debet fieri intra tēpus habile, scilicet intra dictos decē dies, l. bonorum, ff. rem ra. hab. ita tenet Specu. in tit. de appellatio. §. 1. ver. Porro, & alij multi.

Collegas solvere tenetur exēptus, qui se describi patitur in libro soluentium collegas si infra decem dies non appellat, quia cēsetur consentire, & suo privilegio renūtiare; & non potest ulterius contradicere. Et sic erit optima cautela, quod vniuersitas curet eū, qui prætendit esse exemptū, describi in libro soluentium collegas, & hoc faciat illi notificari. Et si forsan infra decem dies post dictā notificationem non appellauerit, tunc perdit privilegium, & remanebit obligatus ad soluendum dictas collegas, Alexand. conf. 101. col. 6. circa fin vol. 1.

A mandato vt quis declaret an scriptura sit sua, appellari non potest.

Appellatur à delegato ad delegantē, & non ad aliū superiorem.

Litigans coram iudice à quo post appellationē interpositā, videtur appellationi renūtiare; secus si illū adeat super innouatis, & attentatis, quia tunc non videtur renūtiare appellationi.

Quando appellans post interpositā appellationē accipit terminū ad soluendū id, quod erat in sententia pronuntiātū vt solueret, hoc ipso cēsetur appellationem deferere, & sententiæ acquiescere, l. ad solutionē, & ibi Bal. C. de re iud. & Ludo. Rom. conf. 9. in fi.

Appellationi renūtiari non potest, nolente appellato, Fenn. in c. ex parte. 8. col. 2. de script.

Quando iniuste, & sine causa auferitur alicui possessio, tūc potest appellari.

Prohibitio appellationis in possessorio pcedit generaliter, quādo causa est modici praiudicii, & tractatur de possessione momentanea, scilicet quæ momēto est duratura penes vincentē, & quæ de facili potest reuocari: nō tamē quādo tractatur de magno praiudicio, quia tūc indistinctē potest appellari ex eo qd præsūmitur longiori

giori tēpore duratura, Abb. conf. 55. col. 1. vol. 2. Philip. Dec. conf. 28. Bar. l. 2. col. 2. & 3. ff. de appel. recip. Angel. & DD. l. 1. C. si de momen. posses. sue appell.

Non solum ab illato, verumetiam à futuro graamine potest appellari, vt habetur per DD. in c. vt debitus, de appel.

Appellatione pendente à futuro graamine, vel à futura cēsurā, ex cōmunicatio postea lata est ipso iure nulla, tex. est & ibi Abb. & Philip. in 1. not. in c. dilecti, el. 2. de appel. & in c. solet. de sent. ex cōm. lib. 6. & Ang. in conf. 188. quod procedit etiā in appellatione extraiudiciali, vt in dict. cap. dilecti.

Si iudex laicus pronuntiat se competentem in aliqua causa spiritali, debet à tali appellari ad Episcopum, & non ad superiorem laicum, Bal. conf. 44. vol. 3.

Appellatio ab interlocutoria efficitur deserta eo ipso quod nō admittitur, & appellās nō appellat iterū à nō admissione, secundū Card. in cle. 1. col. 4. ver. & ex hac glo. & c. de dolo & contu. & Innoc. in c. Pastoralis, col. 1. super glo. in ver. Suspendatur, de offic. deleg. & Matthæus in suis nota. in 22. nota. Et idem est dicendum in appellatione à diffinitiuā.

De satisfactionibus. Cap. 109.

Satisfactiones sunt pro assecuratione iudicij, & partis, quarum aliquæ præstantur ab auctore, & aliquæ à reo. Et semper intelligitur satisfactio cū fideiussore, iuxta l. sancimus, C. de verb. sign.

Satisfactio de stādo iuri siue de iudicio sisti præstatur solū à reo conuēto, siue in civili, siue in criminali ad hoc, vt reus assecuret iudiciū, quia aliās posset fugare, & iudiciū eludere, cum reorum sit fugere, l. properandum, §. si autem reus, C. de iudi.

Possidēs immobilia nō tenetur satisfacere, quia cessat præsumptio fugæ, vt dicunt DD. in l. sciendum. in princip. ff. qui satis. cog.

Fideiussione de iudicato soluendo tenetur præstare in civilibus quilibet defendēs litē alienā ex parte rei cōueni, aliās non est idoneus defensor. Nō tamē tenetur eā præstare reus cōuentus nomine proprio, & ab ista satisfactione non releuat possessio immobiliū, l. minor. §. si cum, l. seq. ff. de procura. Et ex hoc inoleuit illa practica, qua quotidie vtūtur notarij in mandatis procuratorijs, in quibus ponunt illā clausulā, videlicet, quod dñs releuat suū procuratorem ab omni onere satisfaciendi, fideiubēdo, &c. nā per hæc verba dñs, fideiuber pro eo, & tunc defensor non tenetur aliter satisfacere Bar. in rub. ff. iud. sol. col. 1. Et hoc limitatur, quando dominus est

Et 3

soluendo,

soluendo, & possidet immobilia in eodem loco, vel in alio propinquo, alias illa clausula nihil releuat ex quo tunc dominus non est idoneus fideiussor: unde tenetur defensor satisfacere iterum; ita tenet Fran. de Are. cons. 134. & Ang & Ias. in l. filiusfamil. ff. qui satisfd. cog. & ibi communiter DD. Et est sciendum, quod quando quis mittit unum procuratorem de longinquis partibus, puta, de Gallia, poterit sibi opponi, quod satisfdet de stando iuri, & de iudicato soluendo in causa conventionis, & tenetur dictam satisfactionem prestare, non obstante quod dominus fideiussit in instrumento mandati, ex quo non possidet immobilia in loco propinquo, glo. in l. fin.

Satisfdatio de rato habendo debet prestari ab eo qui coparet pro actore ad agendum, & est dubium de mandato. Similiter quando aliquis agit ut coniuncta persona, & generaliter quilibet agens alieno nomine, tenetur satisfacere, l. non solum, §. qui alieno, ff. de procura. & l. Pomponius, §. sed & is.

Omnis debitor in diem mutans suam conditionem indeterius, quia vergit ad inopiam, tenetur satisfacere de soluendo, adueniente die, l. in omnibus, ff. de iud. tradit Alex. l. si finita. §. eleganter, ff. de dam. infect.

Quicumque impetrat dilatoriam, siue moratoriam a Principe, tenetur interim dare fideiussores de soluendo, alias rescipsum non valet, nec sibi prodest, rex. in l. vniuersa, C. de prec. Imp. offe.

Satisfdatio prestari debet ab herede de soluendo legato in die, vel sub conditione rescito adueniente tempore. De hac loquitur totus tit. ff. ut leg. not. caue. & si non vult satisfacere, mittitur legatarius in possessionem rei legatae: & de hac missione loquitur totus tit. ff. ut in poss. lega.

Reperiuntur multa alia satisfdationes, quas studiosus inuestigator inuenire poterit.

In omnibus fideiussionibus praedictis, & alijs debet imprimis obligari principalis, & postea fideiussor. alias non valet obligatio fideiussoris, quia cum sit accessoria non potest stare sine principali. Pal. cons. 261 col. 2. vol. 1. allegat glo. in l. sciendum, ff. de verb. obliga. & glo. in d. l. si heres pecunia, ff. ad Treb. Maran. de ordi. iud. in 6. p. tit. de satisfdatione. nu. 26.

Fideiussoria obligatio accessoria est principali: quo fit ut maior principali esse nequeat, minor autem queat, quia in accessione plus esse non potest quam in principali: & sic fideiussores ita obligari
non

non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur, ut in instit. lib. 3. tit. 21. de fideiuss.

De Compromissis. Cap. 110.

Statutum, quod fiat compromissum inter affines, vel consanguineos, non comprehendit habentem scripturam publicam liquidam, puta instrumentum, sententiam, vel obligationem, vel aliquam scripturam, vel aliquam exceptionem litis finitæ seu impedientem litis ingressum.

Compromissum procedit inter affines coniunctos per legitimam matrimonium: secus per simplicem fornicationem.

Spurius non dicitur coniunctus, & litigando cum consanguineo non potest petere compromissum, eo, quia est coniunctus, & tali in casu non est audiendus. Secus si consanguineus legitimus petat contra spurium, quia tunc fit compromissum in damnum spurij. Quod est intelligendum quando ageretur inter coniunctos ex parte patris, secus si ex parte matris, quia tunc etiam spurius dicitur coniunctus, & potest petere compromissum. Alexar. l. ex facto. §. si quis rogatus. col. 15. ff. ad Trebel.

Quæritur an spurius possit compellere alium spurium sibi coniunctum ad firmandum compromissum? Respondetur, quod si isti sunt coniuncti, & attingunt se ex linea matris, puta quia essent duo fratres spurij nati ex eadem matre, vel duo colobrinj spurij, nati ex duabus sororibus, tunc fieri debet compromissum: atamen si sunt coniuncti ex linea patris, tunc est dubium, quia hic casus non reperitur decisus: & nihilominus est dicendum, quod etiam in illo casu habet locum compromissum altero spurio petente.

Quando coniunctus cedit suam actionem non coniuncto, licet compromissum fieret cum cedente, non tamen fiet cum cessionario; quia est mutata qualitas, ita habetur in decis. 74. Conc. Neapo. & per Innoc. & Alex. in l. si post divorcium, in ff. solu. matr. facit text. in l. Paulus respondit per procuratorem, ff. de acqui. hered.

Compromissum non fit inter consanguineos legitimatos, Paul. de Cast. conf. 168. vol. 2. & Alex. conf. 60. col. 2. & 3. vol. 2.

Compromissum non potest peti a laico contra clericum coniunctum, sed sic a clerico contra laicum coniunctum, quia clericus activè gaudet statuti laicorum pro se non autem contra se, Abb. & Moder. in c. Eccles. S. Mar. de cons. Bar. & DD. l. cunctos populos, C. de sum. Tri. & fide Catho.

Si partes sunt discordes in eligendis arbitris, tunc iudex solus elegit, & fit compromissum, tex. est in l. si. §. electione C. de iud. & Barr. in l. in venditione. §. si. ff. de bo. aut. ind. pos. Bar. in l. 1. §. ex hoc rescripto. ff. de v. insp. Alex. l. de die, in prin. in 2. nor. ff. qui sat. cog.

Compromissum procedit dummodo petatur ab altera partium; aliàs si nō petatur, iudex non potest, nec debet per se compellere partes ad compromissum; & quando petitur ab vna parte, debet alia pars citari, Alex. conf. 82. col. 2. vol. 1.

Compromissum non fit de articulo iuris, nisi quando esset probabiliter dubius, quia tunc equiparatur dubio facti, & debet compromitti, las. in l. 1. col. pen. ff. de transact.

Non potest compromitti in causa dandi tutelam: Bart. & Bald. l. Prator. ff. de tut. & cura. & da. ab his.

Compromissum non procedit in causa appellationis, quando illud petatum nō fuit in causa principali. Paul. de Cast. consil. 320. in princip. vol. 1.

Compromissum nunquam incipit valere nisi ex die quo arbitri illud acceptarunt, & ante acceptationem non currit terminus prefixus compromisso, Bal. per illum text. in l. si cum dies. in princip. in fin. illius princ. ff. de arbit. & Alex. conf. 34. col. fin. vers. Ex quibus, vol. 1.

Vbicunq; quis ex arbitramento esset lesus ultra dimidiam iusti pretij, seu valoris, potest intentare remedium l. secundæ, C. de resc. vendi. etiam si laudum, & arbitramentum emologasset, & approbasset, ita tenet Philip. Dec. conf. 60. col. 3. Et nota hoc, quia quilibet prima facie responderet in contrarium.

Quando arbitri eliguntur de necessitate legis, vel statuti, & non ex propria voluntate partium, infertur, quod licet aliàs procurator non possit compromittere, nec transigere sine speciali mandato, tamē statuto, vel lege disponente, quod causa compromittatur, potest compromittere etiam sine speciali mandato. Alex. & communiter Moder. in l. si plures, ff. de pact.

Illa verba quæ communiter solent apponi in compromisso, scilicet ut iudex compromissarius procedat, & iudicet de iure, & de facto, &c. non important quod dictus iudex possit ledere aliquam partem contranaturalem & equitatem; sed solum important quod non teneatur seruare iuris solemnitates, debet tamen seruare iustitiam, in non ledendo aliquam partem. Petr. & Philip. Corne conf. 114. col. 3. in fin. vol. 2. & Bal. l. 1. ff. de cuius. Si vero dicatur de iure tantum operatur, ut sententia lata contra ius sit ipso iure nulla, quia excedit formam compromissi. Bart. l. diem proferre, §. statim, ff. de arbit.

L A V D E T V R C H R I S T V S.

sicut si recipit eam, quam habet ab eterno. §. 1.

Neutra impugnatio torquetur multum re-
sponcioni auctores, non prima q^a concessa antecedenti negabunt congruam, q^a ver-
bo non solum repugnat e^t subm^o inhorationi provia carentia, sed etiam non provia,
cum omnino repugnet ratio sub^o. Deinde et mala congrua verbum si potest
recipere unionem provia carentia, seu cum mutatione; §. potest sine carentia et
mutatione inhore recipere, q^a neutro modo potest recipere, cui omni modo repugnat
inhore recipere. P^{rius}: ergo si verbum potuisset ab eterno recipere unionem, id
cum posset ab e^o sui mutatione. Concedi potest congrua inhorendo defini-
tioni Aristotelis, sed tam repugnat illa suppositio verbo qua^m mutatio.

Ad 2^a impugnacionem
negabunt aut^{em} eiusq^a prima probationem iuxta Philosophum expositam illi subscri-
bentes in definitione motus requirentes ad illum inhorationem et receptionem. 2^a
antecedenti probatio in primis retorquetur in suos auctores q^a si ad mutationem non
requiritur carentia, neq^a inhore et alius liber habitus in tempore sufficeret Deo
mutando; §. etiam habitus ab eterno. Et congrua, q^a autem haberi a Deo in tempo-
re tantum addit Deum precupisse tempore sine illo; sed hoc per eos neg^a ingreditur neq^a
requiritur ad mutationem; §. eadem ratio intra mutandi physice Deum esset, si
ve actus esset ab eterno, sive in tempore. Deinde ex voluntate Dei in tempore
non sequi immediato in Deo mutationem physicam, sed solum moralem contra con-
stantiam aut perpetu^m exercitium divini libertatis, q^a debet ei ab eterno, docet §.
Suarez d. 30 met.^o sect.^o 9. n. 58. illa enim volitio in tempore si esset in Deo, et et
ab eterno sine physica unionem et receptionem, esset etiam sine phys.^o motu, qui in nobis
per exercitium nostrorum actuum contingit. Deniq^a concedi potest illo cum Deo
physice mutandum, vel motu physico q^a decretum habitum in tempore debent di-
stingui a Deo (nihil enim divinum incipit in tempore) et in Deo recipi ut illud
denominaret volentem. Vel mutatione ontitativa si identificaretur cum re, quo
non est ab eterno q^a si in entitate aliter se haberet, sed ex hoc nihil contra re-
sponcionem.

Ex his constat levitas utriusq^a impugnacionis, quae vel ex eo constare deberet
q^a neutra possit subtrahi, nisi depulsa motus definitione a philosopho tradita,
et eo illo a communi philosophia recepta. Quare solutio illa sustinenda est et ob-
gitima si argutus loquatur de isto motu physico et stricto; sed q^a in alio sensu
potest accipi et a philosophis accipitur mutatio, seu mutari, nempe pro eo quod est
perfecti, seu deteriorari unionem, q^a etiam sicut omne aliud mutationis genus ex-
cludendum est a Deo ideo arg^o concedo maiorem, et nego minorem, et ad probatio-
nem maiorem dico: mutari non est habere de novo aliquid intrinsecum utcumque

4
sed ita ut per illam intrinsece perficiatur aut deterioretur, cum autem Verbum unione illa neque perficiatur, neque deterioretur ideo nullam subit mutationem.

7
Si autem quoniam cum Verbum non perficiatur unione cum ista sit perfectio et sit illi intra? Respon-
detur ideo de quo Verbum est esse summa perfectio, summum et simpliciter infinitum bonum,
omne bene se habere cum unione ac sine illa; imo si Verbum esset tale ut omni
perfectione, quam habere posset, non haberet identice, sed posset cum aliquo distincto
melius se habere, si esset summe perfectum, cum minor perfectio sit habere om-
nem perfectionem in se, quam per participationem alterius distincti. Neque stat
unione intrinsecam et extrinsecam perfectionem extremorum, quod hoc non intelligitur de
extremis esse incapacibus ulteriori perfectionibus, sed de capacibus, quales sunt
creata, quod ob suam limitationem sunt ulterius perfectibilia per adventum unio-
ni unius ad alterum. Unde constat Verbum totum se posse habere ut prout
terminum respectu unionis hypostatice.

8
2^a Repugnancia obijciatur ex motu locali, nam si Verbum
intra uniretur humanitati, quod humanitas moveretur deberet moveri unio
hypostatice humanitati et verbo affixa; ergo deberet moveri Verbum divinum
secundum eas replicationes secundum quas uniretur intra humanitati, licet se-
cundum alias maneret immotum; sicut motu pede hominis movetur Anima
secundum replicationes correspondentes pedi, licet secundum alias maneat im-
mota. atque Verbum divinum implicat moveri localiter, cum sit immensum
de cuius parte est et in omni loco et non acquirit novum spatium relicto a-
lio; ergo implicat unio intra humanitati ad Verbum. 1^{um} entimema patet quod
duo sunt affixa et intime unita motu localiter uno debet alterum pariter mo-
vereri; ergo motu humanitate moveretur unio, et motu unione moveretur Verbum
secundum replicationes illi unioni correspondentes.

9
Si vera esset doctrina aliquorum Recursio-
rum, quorum meminit R. Bernal d. 20. n. 1. 7. docentium unionem hypostati-
cam Christi Domini variatam fuisse ad eius motum localem, ita ut quando Christus
movebatur amitteret unionem hypostaticam, quam habebat in prior loco et
novam acquireret, ut in simili dicitur de modo presentie a constituentibus il-
lam in modo. Si vera inquam esset hoc doctrina solutum omnino maneret
argumentum, cum ex illa constet non moveri Verbum, sed pro illius replicationum et
motus diversitate variandam fore unionem. Sed quia hoc doctrina propter quod
quod videtur inducens confusum et repetita unionum variatio, alias patitur diffi-
cultates, ut videre est apud Bernal ibi supra et Morem d. 36. sect. 1. illa solutio
omissa

Resp.

per incarnationem non pati violentiam, quod appetitus et inclinatio, quam habet
in propriam subsistentiam, abunde satiatur per subsistentiam Verbi, cuius
eque perfecte, imo perfectius prodest effectum, ad quem exigitur propria subsisten-
tia, nempe complere naturam et constituisse personam. Alij denique concedunt hu-
manitati pati violentiam cum semper feratur appetitus immo indistincto ab
entitate naturae in subsistentiam sibi comnaturalem. Negant tamen incarnationem
idcirco esse disconvenientem humanitati, quod maius bonum est, quod acquirit, quam illud
quo privatur. Ex hac utraque concludo expositione per incarnationem vel si inferri
violentiam humanitati propter tantam dictam, vel si inferatur, si ideo deesse in-
carnationem et humanitati convenientem; hoc enim violentia, quo cum luto
rebus omnibus creatis proferendo compensatur. Quare si inferatur si infer-
ratur violentia semper erit incarnationis convenientissima humanitati assumpto.

Obe 3 Adventus 11

Christi fuit pluribus ruina et damnationi aeterno otario; ergo si fuit conveniens
omni generi humano. Propter illud non provenire posse ex incarnat. et inten-
tione divina, sed propter intentionem Dei ex abusu reproborum, hoc autem non
tollit incarnationem ex se fuisse omnibus hominibus convenientissimam. Ostendunt
quo communiter hic circa convenientiam incarnationis agitantur, et fieri ab omnibus
eodem modo assumuntur et probantur. Posset tamen controversi utrum alicui creatu-
ro fuerit disconveniens, nempe Demoni, cuius principatum evertit et perdat in cuius
destructione ordinata est, alijque accidentibus, quo virtute incarnationis ab humanitate
assumpta delegata sunt, et licet res in utramque partem posset attentis diversis respectibus
controversi, placuit pedem subtrahere a via communiter non trita, nec eam opus est
aperire quodammodo parum utilibus, et cursum ad utiliora procedentibus.

DISPUTATIO 2. De Unione hypostatica.

Solent aliqui post convenientiam agere de necessitate incarnationis et postea
de ipso mysterio, mihi tamen placuit prius mysterium, deinde necessitate aliamque
quaestiones explanare, ne si in posterum differatur res aliarum difficultatum
cursum prosequatur, cum etiam quod in ipso posito et fundamento reliquo diffi-
cultates, quae in illo fundantur, melius scabiantur. Denique quod in hac materia
non omnibus est idem ordo, nisi illi qui interpretum legibus adstringuntur.

Seccio 1.

Utrum Unio hypostatica distinguatur ab ex-
tremis, vel potuerit non distinguere.
Circum 1 sectionis partem negant unionem hypostaticam distinguere ab extremis

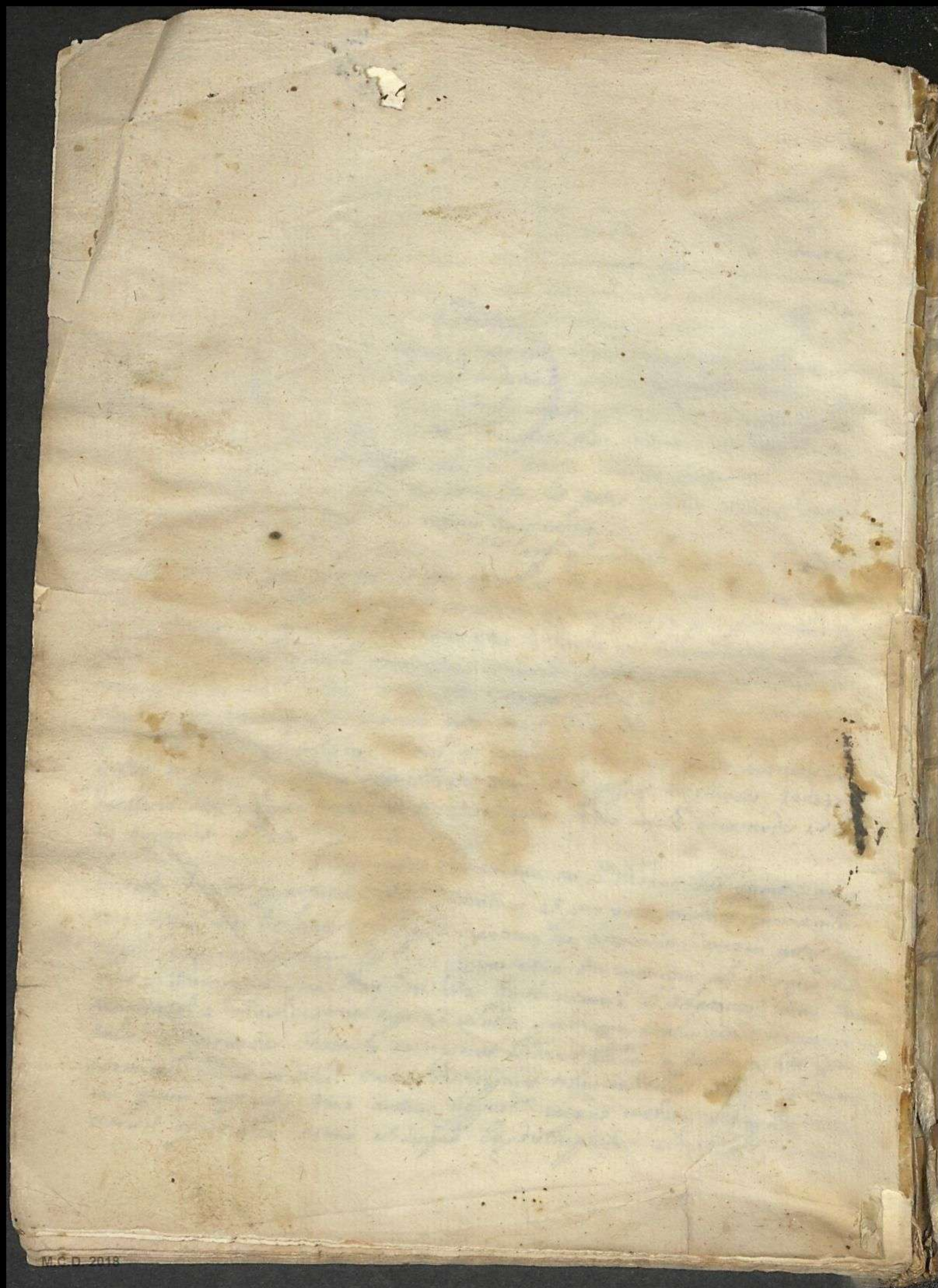
10
verbo & humanitate recurrens Thomista sequenti Cajetanium, Gregorium & alios,
quos citat Hurtadus d. 21. s. 1. & Aldeus d. 30. s. 2. consentiunt Thomisti ex nostris
Quadringer d. 1. & Valentia d. 1. quest. 2. pu. 5. licet non omnes eodem nitantur fun-
damento. Oppositum tenens Scotus, Durandus, & fere omnes nostri Suarez &
varique Pragusa & alij apud Hurtadum & Aldeus ubi supra.

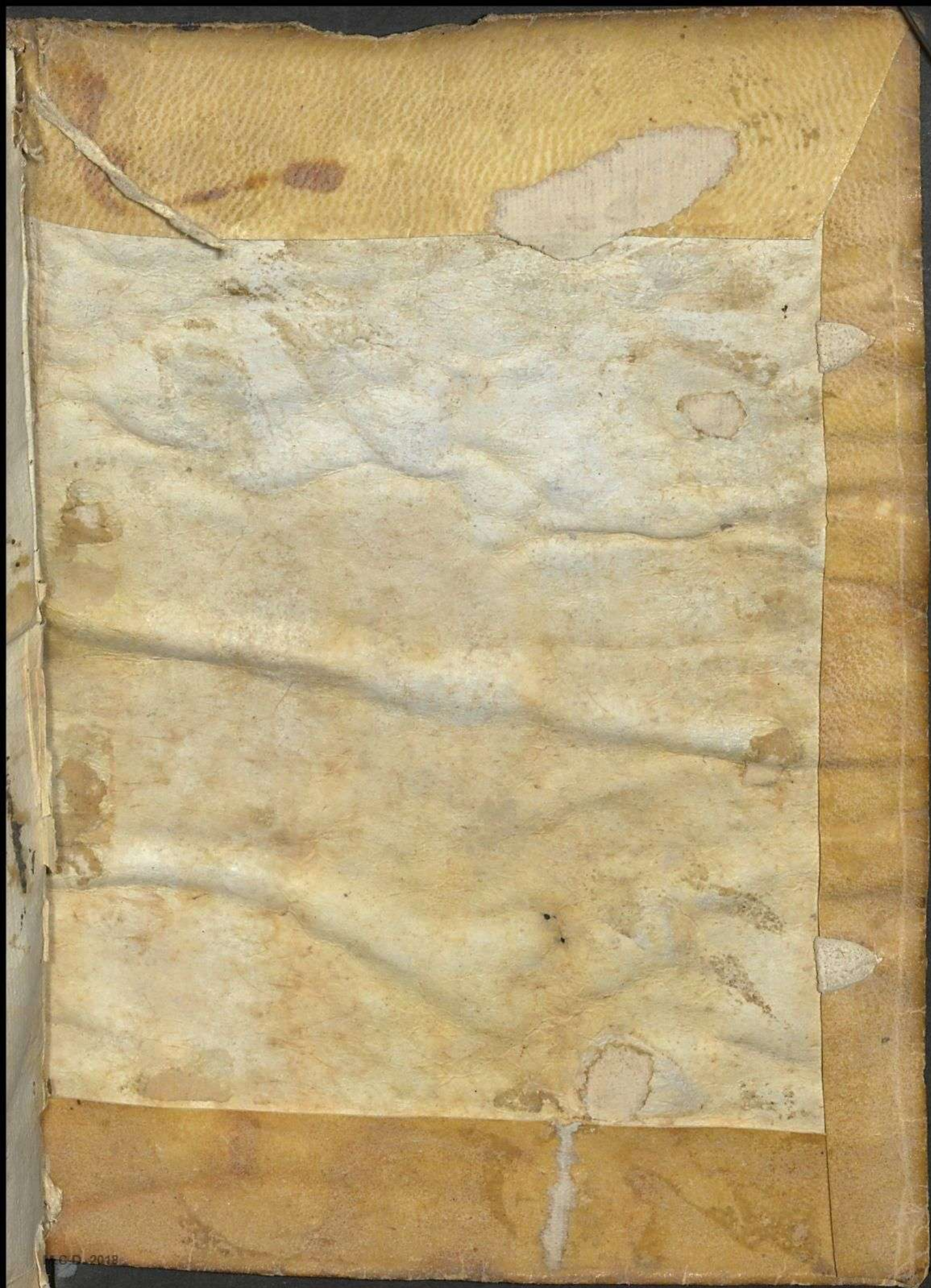
2
Apro & Eris hypostatica de facto &
reales distincta a verbo & humanitate. P. 1^a in quo reater possunt separari, reater
distinguntur; sed verbum & humanitas possunt separari reater ab unione hyposta-
tica. 2^a Maior est axioma metaphysicum & saltem in creatis infallibile, &
in divinis etiam circa actus liberos admittunt aliqui exceptionem. Minor ve-
ro p^o q^d possunt existere verbum & humanitas, quin sint reater unita, ut
de facto existit personalitas Patris & Spiritus Sancti quin alicui humanitati uni-
atur. Tum etiam q^d potest verbum dimittere a se humanitatem existentem
ut dimisit de usu nutritionis aliquam partem materiam manentibus ubi
separati a verbo, cum antea fuerint uniti; 2^o potest existere utrumq^e extre-
mus humanitatis & Verbi sine unione hypostatica.

3
Conf. q^d actuale exercitium uniendo
nequit constitui per aliquid se ipso actualiter non uniens; sed unio est actu-
ale exercitium uniendo; 2^o nequit constitui per aliquid se ipso formater in-
uniens; atqui si unio non distingueretur a verbo vel humanitate & ab
agregato utriusq^e actuale exercitium uniendo constitueretur per aliquid
ex se actualiter non unien, nam illa extrema possunt de tum seorsum, tum
simul quin uniantur, ac proinde actu uniri sicut aliquid supra quodlibet
& supra utrumq^e extremum simul, & quidem si res, quo modo non videtur,
posset se ipsa sine aliquo superaddito uniri, etiam posset intelligere, videre,
dealbani sine aliquo superaddito, & via apperiretur mille incommodis, ut la-
te expendit Aldeus d. 30. s. 3.

4
P. 2. contra Thomistas ex S. Thoma hic quest. 2. art. 7
docente unione hypostatica de quid creatum, & per eam mutari humanita-
tem; atqui nec verbum est aliquid creatum, nec humanitas mutari potest per
aliquid a se indistinctum; 2^o unio hypostatica distinguitur ab utroque. De-
inde S. Thomas ibidem docet unionem hypostaticam de relatione inter hu-
manitatem & verbum, vel ergo est relatio predicamentalis, vel transcenden-
talis? Si primum Thomista distinguit relationem potest a fundamento &
termino. Si secundum: omnes distingunt transcendentem relationem a termi-
no quem respicit; unio autem hypostatica respicit verbum & humanitatem
cum sit essentialiter nexus utriusque; 2^o distinguitur ab utroq^e. Denique
nec









Un
B

M.C.D. 2018

Universitat de València
Biblioteca Històrica

Q
169

ROEMERUM.

Materiam hanc diffidilem sane et multum ex propriis theologiis
difficultatibus refertam, ac propterea viro theologo in modo uti-
lem, sed etiam necessariam versat Magister in 3. sententiarum
a dist. 1. usq. ad 23. et 1. the. 3. p. a q. 1. usq. ad 26. et cum illis
idem eorum interpretes et ex nostris multum integri imo et docti-
ssimi v. luminibus recentibus illustrant. Jam dividunt, hujus
tempestatis Magistri in duas partes 1^a agit de mysterio Incar-
nationis, eiusq. causis. 2^a de personarum xpi unione hypos-
tica consequentibus. Priorem hoc anno Deo auspice et ductu
ce Deipara succurimus explanandam.

vum sane et
 fecit Dns sup
 significare & m
 Patres vsi syn
 natione ostend
 nem, iuxta y
 et, qua sope
 et hoc modo
 natio. Cuius
 mysterij, quan
 materij, scilicet
 munes tempus
 exagitantur.

Incarnatio (no-
vum quod
sempre videatur
tamen e-
ssentia, ut Deidip-
sis assumptio-
nem Carnis factu-
m in carnem,
divinus Incar-
nabilitate
munis et alijs
divinis a-
cto diffinita

De Possibilitate & Existencia Incarnationis.

Verbum divinum de facto fuisse incarnatum & fidei dogma, & fun-
damentu' Christianae religionis, qd ex scriptura & P. Patribus probant
Eximius Doctor P. Franciscus Suarez & ingeniosissimus acuti-
musq. S. D. P. Gabriel Vazquez hic; unde constat possibilitas In-
carnationis, na' de actu ad potentiam valet consequi. Hae ve-
ritas plures habet adversarios, nempe Iudeos, Gentiles, & non-

